Henry Miller

Coşmarul climatizat

CUPRINS:

Citat din SwamiVivekananda.
Prefaţă.
O veste bună! Dumnezeu este iubire!
Vive la France!
Sufletul Anaesthesiei „Casa umbrelor”
Dr. Souchon: Chirurg-pictor.
Arkansas şi Marea Piramidă.
Scrisoare către Lafayette.
Cu Edgar Varese în deşertul Gobi.
Mobile din visul meu.
O zi în parc.
Passacaglia mecanică.
Un şobolan de deşert.
De la Marele Canion la Burbank.
Serată la Hollywood.
Onoaptecujupiter.
Stieglitz şi Marin.
Hiler şi frescele lui.
Sudul.

„Cei mai mari oameni ai lumii au pierit necunoscuţi. Acei Buddha şi Christos pe care-i cunoaştem nu sunt decât eroi de categoria a doua în comparaţie cu cei mai mari oameni despre care lumea nu ştie nimic. Sute de asemenea eroi necunoscuţi au trăit şi trăiesc în toate ţările muncind în tăcere. În tăcere trăiesc şi în tăcere pier; şi cu timpul, gândurile lor sunt exprimate de câte un Buddha sau un Christos; şi aceştia din urmă devin cunoscuţi nouă. Cei mai nobili oameni nu caută să-şi facă un nume sau să dobândească celebritatea. Ei lasă lumii ideile lor; ei nu solicită nimic pentru ei înşişi, nu întemeiază şcoli sau sisteme cu numele lor. Întreaga lor fiinţă respinge toate acestea. Ei sunt Sattvika puri, care nu fac niciodată valuri, ci doar se topesc devenind iubire… „ „Urmărind viaţa lui Gautama Buddha observăm că el spune permanent că este cel de al douăzeci şi cincilea Buddha. Cei douăzeci şi patru dinaintea lui

nu sunt consemnaţi de istorie, deşi Buddha cel cunoscut de istorie a clădit probabil pe temeliile puse de ei. Cei mai nobili oameni sunt calmi, tăcuţi şi necunoscuţi. Ei sunt bărbaţi care cunosc cu adevărat puterea gândirii; ei sunt siguri că şi dacă se închid într-o peşteră şi gândesc doar cinci idei adevărate şi apoi mor, aceste cinci idei ale lor vor trăi veşnic. Într-adevăr, ideile lor vor străpunge munţii, vor traversa oceanele şi vor călători prin lume. Ele vor pătrunde adânc în inimile şi în minţile oamenilor şi vor înălţa bărbaţi şi femei care le vor da expresia practică în activităţile vieţii omeneşti… Câte un Buddha şi Christos vor umbla dintrun loc într-altul propovăduind aceste adevăruri… Aceşti bărbaţi Sattvika sunt prea aproape de Dumnezeu ca să fie activi şi să lupte, să muncească, să se zbată, să propovăduiască şi să facă fapte bune, după cum spun ei, aici, pe pământ, pentru omenire.

Swami Vivekananda

PREFAŢĂ.

Ideea de a scrie o carte despre America mi-a venit la Paris în urmă cu câţiva ani. În perioada aceea, probabilitatea de a-mi împlini visul părea destul de îndepărtată, căci pentru a scrie cartea ar fi trebuit să vizitez America, să călătoresc fără multe bagaje, să am bani în buzunar, şi aşa mai departe. Nu aveam nici cea mai vagă idee când se va ivi o asemenea zi.

Întrucât nu aveam mijloacele pentru a întreprinde călătoria, cel mai bun lucru care-mi stătea la îndemână era s-o trăiesc în imaginaţie, ceea ce am şi început să fac din când în când. Îmi amintesc că această călătorie imaginară a început atunci când am moştenit un imens caiet de însemnări, ce aparţinuse odinioară lui Walter Lowenfels, care, în ajunul plecării lui din Franţa, mă invitase să-1 ajut să ardă un uriaş teanc de manuscrise la care lucrase ani de zile.

Deseori, când mă întorceam la atelier la miezul nopţii, stăteam în picioare în faţa mesei şi consemnam în acest registru divin nenumărate fleacuri care constituie un fel de contabilitate a scriitorului: vise, planuri de atac şi de apărare, amintiri, titlurile cărţilor pe care intenţionam să le scriu, nume şi adrese ale unor potenţiali creditori, expresii care mă obsedau, editori pe care trebuia să-i hărţuiesc, câmpuri de bătălie, monumente, aşezăminte monahale şi aşa mai departe. Îmi amintesc limpede cu câtă încântare aşterneam pe hârtie cuvinte precum Mobile, Suwanee Rivcr, Navajos, Deşertul Pictat, detaşamentul de linşaj, scaunul electric.

Acum îmi pare rău că n-am scris o relatare a acelei călătorii imaginare începută la Paris. Ar fi fost o carte cu totul deosebită!

A existat totuşi un motiv pentru a face efectiv călătoria, chiar dacă s-a dovedit a fi inefructuoasă. Simţeam nevoia unei împăcări cu ţara mea natală. Era o nevoie imperioasă, pentru că, spre deosebire de majoritatea fiilor risipitori, eu nu mă întorceam cu intenţia de a rămâne în sânul familiei, ci cu aceea de a hoinări mai departe, fără a mă mai întoarce poate niciodată. Doream să arunc o ultimă privire ţării mele şi s-o părăsesc având încă un

gust plăcut în gură. Nu voiam să fug din ea, aşa cum o făcusem iniţial. Voiam s-o îmbrăţişez, să simt că vechile răni se vindecaseră cu adevărat şi să pornesc spre necunoscut cu binecuvântarea pe buze.

Când am plecat din Grecia eram într-o dispoziţie senină. Dacă exista pe pământ vreo persoană lipsită de ură, de prejudecăţi, de amărăciune, cred că eu eram acea persoană. Eram convins că pentru prima oară în viaţă voi privi New York-ul şi ceea ce se afla dincolo de el fără nici o urmă de silă sau scârbă.

Am aflat că vaporul se va opri mai întâi la Boston. Poate că era neplăcut, dar era în acelaşi timp un test excelent. Nu fusesem niciodată la Boston şi eram destul de încântat că soarta îmi jucase o festă. Eram dispus să-mi placă Bostonul.

Când am urcat pe punte pentru a arunca prima privire spre ţărm, am fost imediat dezamăgit. Nu doar dezamăgii, aş putea spune, ci chiar întristat. Ţărmul american mi s-a părul sumbru şi neîmbietor. Nu mi-a plăccut cum arăta casa americană; arhitectura căminului american are în ea ceva rece, auster, ceva sterp şi glacial. Era căminul meu, cu toate conotaţiile pe care le implică acest cuvânt pentru un suflet neliniştit. Avea o notă frigidă, morală, care-mi îngheţa sângele în vene.

Era o zi de iarnă şi bătea un vânt cumplit. Am coborât pe ţărm cu unul dintre pasageri. Nu-mi mai amintesc cine era sau cum arăta, fapt semnificativ pentru starea sufletească în care mă aflam. Dintr-un motiv oarecare, ne-am plimbat prin gară, un loc sinistru care m-a umplut de groază şi care mi-a retrezit instantaneu amintirea unor gări similare în oraşe similare, toate rememorări dureroase, chinuitoare. Amintirea mea cea mai vie despre această gară din Boston sunt teancurile enorme de cărţi şi reviste, cu acelaşi aspect de marfă ieftină, vulgară, de gunoaie, ca odinioară. Şi senzaţia aceea de pântec călduţ – tipic americană, de neuitat.

Era duminică şi gloata ieşise pe străzi, sporită de grupuri de elevi gălăgioşi. Spectacolul acela îmi producea greaţă. Îmi doream să mă întorc cât mai repede pe vapor. Într-o oră şi ceva, văzusem tot ce voiam să văd la Boston. Totul mi se părea hidos.

Pe drumul de întoarcere la vapor, am trecut pe lângă poduri, şine de cale ferată, depozite, fabrici, cheiuri şi câte şi mai câte. Parcă mergeam pe urmele unui uriaş dement care presărase pământul cu vise de nebun. Dacă aş fi văzut măcar un cal sau o vacă, sau doar o capră năbădăioasă mestecând cutii de conserve, m-aş fi simţit extrem de uşurat. Dar nu se zărea nimic din regnul animal, vegetal sau uman. Era doar o imensă harababură de gunoaie, creată de monştri preumani sau subumani, într-un delir al lăcomiei. Era ceva negativ, un fel de nimic-nicie. Era un vis urât şi spre sfârşit am început să măresc pasul, mânat fie de scârbă şi greaţă, fie de vântul glacial care vuia, şfichiund tot ce-i ieşea în cale, prefăcând totul într-o coajă de plăcintă îngheţată. Când am ajuns la vapor, m-am rugat ca, printr-o minune, comandantul să decidă să-şi modifice cursul şi să se întoarcă la Pireu.

Era un început prost. Vederea New York-ului, a portului, a podurilor, a zgârie-norilor, nu a reuşit să-mi şteargă prima impresie. La imaginea

urâţeniei totale şi sumbre pe care o crease Bostonul se adăuga un sentiment familiar de spaimă. În timp ce navigam în jurul Bateriei de la un râu la altul, alunecând pe lângă ţărm şi se lăsa noaptea şi pe străzi mişunau tot felul de insecte, am avut acelaşi sentiment pe care l-am avut întotdeauna faţă de New York – că este cel mai oribil loc de pe pământul Domnului. Ori de câte ori aş evada, sunt adus înapoi, ca un sclav fugar şi de fiecare dată îl detest şi mi-e silă de el tot mai mult.

Sunt din nou în cursa de şobolani. Încerc să mă ascund de vechii mei prieteni; nu vreau să retrăiesc trecutul cu ei, pentru că trecutul este înţesat de amintiri nefericite, sordide. Singurul meu gând este să plec din New York, ca să trăiesc ceva autentic american. Vreau să revizitez câteva dintre locurile pe care le-am cunoscut cândva. Vreau să ies la câmp deschis.

Pentru a face orice ai nevoie de bani. Eu sosisem fără un ban, exact la fel cum părăsisem ţara cu ani în urmă. Am găsit la Gotham Book Mart o mică sumă de bani pe care o adunase pentru mine Miss Steloff de la patronii ei. A fost o surpriză plăcută. Am fost înduioşat. Dar nu era suficient ca să trăiesc din ei o perioadă de timp. Trebuia să mai fac rost de nişte bani. Poate că trebuia să mă angajez undeva – era o idee deprimantă.

Între timp, tata era pe moarte. Era pe moarte de trei ani. Nu aveam curajul să mă duc la el cu mâna goală. Începeam să fiu disperat. Trebuia să se întâmple ceva, să se petreacă o minune. Şi s-a petrecut. Am dat din întâmplare peste omul pe care-1 credeam duşmanul meu. Aproape primele cuvinte care i-au ieşit din gură au fost:„ Cum te descurci? Te pot ajuta?” Am fost din nou înduioşat, de data asta, până la lacrimi.

Peste câteva luni, mă aflam în sud, în casa unui vechi prieten. Mi-am petrecut acolo o bună parte a verii, apoi m-am întors la New York. Tata încă trăia. Îl vizitam în mod regulat în casa lui din Brooklyn, vorbeam despre zilele de odinioară în New York (din anii '80 şi '90), ne întâlneam cu vecinii, ascultam radio (întotdeauna acel blestemat „Vă invităm la ştiri!”), discutam despre caracteristicile prostatei, despre particularităţile vezicii urinare, despre Noua Ordine Economică – pentru mine tot nouă, cam neghioabă şi absurdă. Parcă-i aud pc vecini spunând „Roosevelt ăsta!” de parcă ar fi spus „Hitler ăsta!” în America s-a produs o mare schimbare, nu există nici o îndoială în această privinţă. Eram convins că vor urma altele şi mai importante. Asistam doar la preludiul unei evoluţii inimaginabile. Totul era o şarlatanie, care se intensifica. Poate că vom sfârşi toţi în patru labe, scoţând sunete nearticulate ca babuinii. Se pregătea o catastrofă – toată lumea o simţea. Da, America se schimbase. Lipsa de energie, sentimentul de deznădejde, resemnarea, scepticismul, defetismul – la început nu-mi venea să-mi cred urechilor. Şi peste toate acestea, acelaşi lustru de optimism prostesc – acum însă în mod hotărât fisurat.

Începeam să mă neliniştesc. Tata nu părea încă dispus să moară. Dumnezeu ştie cât timp va mai trebui să fiu un naufragiat în New York. M-am hotărât să-mi continuu planurile. Trebuia să fac până la urmă călătoria – de ce să mai aştept? Era desigur din nou vorba de bani. Ai nevoie de bani ca să umbli prin ţară un an şi ceva. Bani adevăraţi, vreau să spun. N-aveam idee de

câţi aveam nevoie. Ştiam doar că trebuia să pornesc în curând, fiindcă altminteri m-aş fi împotmolit pentru totdeauna.

Imediat după ce mă întorsesem din sud, vizitasem atelierul lui Abe Rattner în clipele mele de răgaz, încercând să-mi perfecţionez talentul de acuarelist. Într-o zi am abordat subiectul apropiatei mele călătorii. Spre surprinderea mea, Rattner şi-a exprimat dorinţa de a mă însoţi. În curând am început să discutăm cum va arăta cartea pe care o vom face – o chestie imensă, cu planşe colorate şi aşa mai departe. Ceva de lux, ca acele frumoase cărţi franţuzeşti familiare nouă. Cine urma să ne-o publice n-aveam habar. Principalul era s-o facem – şi apoi să găsim un editor. Şi dacă n-o să iasă nimic ne vom alege oricum cu călătoria.

Treptat, ne-a venit ideea de a face rost de o maşină. America nu poate fi văzută decât cu automobilul – aşa spune toată lumea. Bineînţeles că nu e adevărat, dar sună splendid. Nu deţinusem până atunci o maşină şi nici măcar nu ştiam să conduc. Acum îmi doresc să fi preferat în locul ei un canoe.

Am ales prima maşină pe care am văzut-o. Niciunul dintre noi nu se pricepea la maşini; l-am crezut pe cuvânt pe omul care ne-a asigurat că era un vehicul bun, de nădejde. Şi era, în general, deşi avea punctele lui slabe.

Cu câteva zile înainte de a fi gata să pornim, am cunoscut un bărbat pe nume John Woodburn de la Doubleday, Doran & Co. Părea ciudat de interesat de proiectul nostru. Spre uimirea mea, câteva zile mai târziu, semnam un contract pentru carte, în biroul lui. Theodore Roosevelt era una dintre părţile semnatare, dacă aşa se numeşte. Se pare că nu auzise de mine şi că ezitase un pic înainte de a iscăli. Totuşi a iscălit.

Mă aştepasem la un avans de cinci mii de dolari şi am primit cinci sute. Banii s-au dus înainte de a ieşi din Tunelul Holland. Contribuţia lui Rattner la carte a fost respinsă. Tipărirea unei cărţi aşa cum o plănuisem noi ar fi costat prea mult. Mă simţeam jenat şi mâhnit, cu atât mai mult cu cât Rattner a primit vestea cu multă delicateţe. Fără îndoială că se aşteptase. Eu, pe de altă parte, mă aştept întotdeauna să mi se pişe cerbul în scăldătoare. „Principalul”, a spus Rattner, „este să vedem America.” Am căzut de acord. În taină, nutream speranţa că din viitoarele mele drepturi de autor voi reuşi să tipăresc versiunea lui Rattner despre America în desen şi culoare. Era un compromis şi eu detest compromisurile, dar asta-i America! „Data viitoare o să reuşeşti să faci cum îţi place” – ăsta e refrenul. E o minciună sfruntată, dar ca s-o poţi înghiţi capeţi bani ca să-ţi ţii pliscul.

Şi aşa a început călătoria. Eram totuşi în formă bună când am părăsit New York-ul. Un pic cam speriaţi, mărturisesc, pentru că luasem doar vreo şase lecţii de conducere la Şcoala Auto. Ştiam să virez, să schimb vitezele, să pun frână – de ce altceva mai era nevoie? După cum spuneam, când am pornit spre Tunelul Holland, eram într-o dispoziţie minunată. Am plecat într-o sâmbătă, la prânz. Nu mai fusesem în gaura aia blestemată, decât o dată, cu un taxi. A fost un coşmar. Sau mai de grabă începutul unui coşmar fără sfârşit.

Când ne-am pomenit învârtindu-ne fără rost în Newark, i-am cedat volanul lui Rattner. Eram terminat după o oră de condus. E uşor să ajungi la Newark, dar să ieşi de acolo într-o după-amiază de sâmbătă, pe ploaie şi să regăseşti drumul nebunesc spre cer este cu totul altceva. Totuşi, peste încă o oră, eram în câmp deschis, circulaţia era aproape inexistentă, aerul înţepător, peisajul promiţător. Eram pe drum! Primul nostru popas urma să fie la New Hope.

New Hope! (Noua Speranţă) E destul de ciudat că am ales un orăşel cu acest nume ca prim popas. Era chiar un loc frumos, care-mi amintea puţin de un sat european adormit. Iar Bill Ney, pe care l-am vizitat, era însuşi simbolul unei noi speranţe, al unui nou entuziasm, a unor noi demersuri. Era un început excelent; în aer pluteau nenumărate promisiuni.

New Hope este una dintre coloniile de artă ale Americii. Îmi amintesc foarte exact care era starea mea sufletească când am plecat de acolo. Ea se putea concentra în aceste cuvinte: nu există nici o speranţă pentru artişti! Singurii artişti care nu duceau o viaţă de câine erau artiştii comerciali; aceştia aveau case frumoase, pensule frumoase, modele frumoase. Această impresie a fost confirmată şi întărită pe măsură ce călătoream mai departe. America nu este un loc potrivit pentru artişti; a fi artist înseamnă a fi un lepros din punct de vedere al moralei, un neadaptat din punct de vedere economic, un obstacol din punct de vedere social. Un porc crescut cu boabe de porumb se bucură de o viaţă mai bună decât un scriitor, un pictor sau un muzician care creează. Şi mai bună este viaţa unui iepure.

Când m-am întors prima dată din Europa mi se amintea în mod frecvent că eram un „expatriat", deseori într-un mod neplăcut. Expatriatul ajunsese să fie considerat un transfug. Înainte de izbucnirea războiului, visul oricărui artist american era să plece în Europa – şi să stea acolo cât mai mult posibil. Nimeni nu se gândea pe atunci să spună despre un om că este transfug; adică era un lucru firesc, normal, potrivit, să pleci în Europa. O dată cu izbucnirea războiului a apărut un fel de şovinism copilăresc şi agresiv. „Nu te bucuri că te-ai întors în buna şi bătrâna noastră ţară?" erau cuvintele cu care erai de obicei întâmpinat. „Nu-i aşa că nicăieri nu e ca în America?", la care răspunsul aşteptat de la tine era „Ba bine că nu!" în spatele acestor remarce se ascundea desigur un sentiment de dezamăgire nerostit; artistul american care fusese silit să-şi afle din nou refugiul în ţara lui natală era furios pe prietenii lui europeni pentru că îl privaseră de privilegiul de a trăi viaţa mult dorită. Era enervat că ei îngăduiseră declanşarea unui lucru atât de urât şi de inutil precum războiul. America este alcătuită, după cum ştim toţi, din oameni care au fugit de asemenea situaţii urâte. America este prin excelenţă ţara expatriaţilor şi a transfugilor, a renegaţilor, ca să folosim un cuvânt dur. Am fi putut clădi o lume minunată pe acest nou continent dacă am fi scăpat cu adevărat de semenii noştri din Europa, Asia şi Africa. Ar fi putut deveni o minunată lume nouă dacă am fi avut curajul să întoarcem spatele trecutului, să construim din temelii, să înlăturăm otrăvurile acumulate de-a lungul secolelor de duşmănie, invidie şi vrajbă.

O lume nouă nu se clădeşte încercând pur şi simplu să uiţi trecutul. O lume nouă se clădeşte cu un nou spirit, cu noi valori. Poate că lumea noastră aşa a început, dar astăzi este o caricatură. Lumea noastră este o lume de obiecte. Ea este alcătuită din confort şi lux sau din dorinţa de a le obţine. În faţa catastrofei iminente, cel mai mult ne temem că vom fi obligaţi să renunţăm la mofturile noastre, la jucărelele noastre, la toate acele mici comodităţi care ne fac să ne simţim atât de incomod. Nu e nici o vitejie, nici o nobleţe, nici un eroism, nici o mărinimie în atitudinea noastră. Nu avem sufletele împăcate; suntem îngâmfaţi, fricoşi, nevolnici, căcăcioşi.

Vorbesc despre război, pentru că venind din Europa eram permanent asaltat să-mi spun părerea despre situaţia din Europa. De parcă simplul fapt de a fi trăit câţiva ani acolo ar fi putut conferi greutate cuvintelor mele! Cine poate descoperi enigma care se ascunde într-un conflict de o asemenea amploare? Unii gazetari şi istorici vor pretinde că au descoperit-o, dar incapacitatea lor de previziune este atât de departe de capacitatea lor de previziune, încât ai tot dreptul să priveşti cu scepticism analizele lor. Eu am ajuns la această concluzie – deşi sunt american prin naştere, deşi am devenit ceea se numeşte un expatriat, privesc lumea nu ca un adept al acestei ţări, ci ca un locuitor al globului pământesc. Faptul că m-am născut întâmplător aici nu constituie un motiv pentru a considera modul de viaţă american drept cel mai bun; faptul că am trăit la Paris nu constituie un motiv pentru a plăti cu viaţa greşelile politicienilor francezi. Este suficient de rău să fii victima propriilor greşeli, dar să fii şi victima greşelilor celorlalţi este deja prea mult. În plus, nu văd nici un motiv de a-mi pierde echilibrul pentru că un nebun pe nume Hitler face ravagii. Hitler o să piară, aşa cum au pierit Napoleon, Timur Lenk, Alexandru Cel Mare şi ceilalţi. Nu apare niciodată un mare flagel dacă nu există un motiv. Au existat o mie de motive excelente pentru apariţia dictatorilor din Europa şi Asia. Avem şi noi dictatorul nostru, numai că al nostru are mai multe capete, ca hidra. Cei care cred că singura cale de a elimina aceste întrupări ale răului este aceea de a le distruge, n-au decât să le distrugă. Distrugeţi tot ce vă iese în cale, dacă credeţi că astfel puteţi scăpa de problemele voastre. Eu nu cred în acest gen de distrugere. Eu cred doar în distrugerea naturală, accidentală şi inerentă în creaţie. După cum spunea odată John Marin într-o scrisoare adresată lui Stieglitz: „Unii cântă când se sfârtecă pe ei înşişi, alţii când îi sfârtecă pe alţii.”

Acum, după ce s-a terminat călătoria, trebuie să mărturisesc că evenimentul care se profilează cel mai puternic în mintea mea este lectura a celor două volume ale lui Romain Rolland despre Ramakrishna şi Vivekananda. Daţi-mi voie să mai adaug repede câteva idei.

Cea mai frumoasă femeie pe care am cunoscut-o, o regină în toate sensurile cuvântului, a fost soţia unui poet negru. Cel mai impunător individ, singura persoană cunoscută de mine pe care aş putea s-o numesc cu adevărat „un mare suflet”, a fost un hindus swami tăcut, din Hollywood. Omul cu cea mai superbă viziune a viitorului a fost un profesor de filosofie evreu, al cărui nume este practic necunoscut americanilor, deşi trăieşte în mijlocul nostru de aproape zece ani. Cartea cea mai promiţătoare, aflată în

lucru, a fost cartea unui pictor care nu mai scrisese nici un rând până atunci. Singura frescă văzută de mine care merită să fie numită frescă a fost cea din San Francisco, realizată de un expatriat american. Colecţia de tablouri moderne cea mai emoţionantă şi cel mai inteligent alcătuită a fost colecţia aflată în posesia lui Walter Arensberg din Hollywood. Singura persoană despre care am aflat că este mulţumită de soarta ei, adaptată la mediul său, încântată de munca sa şi reprezentând tot ce este mai bun în tradiţia americană a fost un simplu şi modest bibliotecar de la U. C. L. A. (Los Angeles), pe nume Lawrence Clark Powell. Se cuvine să-1 includ şi pe prietenul lui John Steinbeck, Ed Ricketts, de la Laboratorul Bilogic Pacific, un individ cu totul deosebit în ce priveşte caracterul şi comportamentul, un om care radiază pace, bucurie şi înţelepciune. Bărbatul cel mai tânăr şi mai plin de vitalitate pe care l-am întâlnit a fost dr. Marion Souchon din New Orleans, în vârstă de şaptezeci de ani. Din rândurile clasei muncitoare, exemplarele cele mai elevate mi s-au părut a fi oamenii de la staţiile de benzină din Vestul îndepărtat, îndeosebi cei angajaţi la Staţiile Standard. Aceştia constituie o specie cu totul diferită de cei din est. Persoana care vorbea cea mai frumoasă engleză era un ghid de la Peşterile Massanutten din Virginia. Bărbatul cu inteligenţa cea mai stimulativă, dintre toţi vorbitorii publici care-mi vin în minte, a fost un teosof pe nume Fritz Kunz. Singurul oraş care mi-a oferit o surpriză autentică şi plăcută a fost Biloxi, Mississippi. Deşi există sute de librării în America, doar vreo douăsprezece se pot compara cu cele din Europa, printre ele remarcându-se Librăria Argus din New York, Piaţa de Cărţi Gotham din New York, Librăria Terence Holliday din New York şi Librăria Satyr din Hollywood. Cel mai interesant colegiu pe care l-am vizitat a fost Black Mountain College din Carolina de Nord; interesanţi erau nu profesorii, ci studenţii. Grupul cel mai plicticos din toate comunităţile l-au constituit profesorii universitari – şi soţiile lor. Mai ales soţiile. Jamestown, Virginia, m-a impresionat ca locul cel mai tragic din întreaga Americă. Cea mai misterioasă regiune mi s-a părut a fi imensa suprafaţă dreptunghiulară situată în cele patru state Utah, Arizona, Colorado şi New Mexico.

A trebuit să parcurg cincisprezece mii de kilometri până să-mi vină inspiraţia ca să scriu măcar un rând. Aş putea să aştern tot ce este vrednic de consemnat despre modul american de viaţă în treizeci de pagini. Din punct de vedere topografic, ţara este superbă – şi înfricoşătoare. De ce înfricoşătoare? Pentru că nicăieri în lume separarea dintre om şi natură nu este atât de totală. Nicăieri nu am întâlnit o urzeală atât de monotonă a vieţii ca aici, în America. Aici plictiseala atinge apogeul.

Suntem obişnuiţi să ne considerăm un popor emancipat; să afirmăm că suntem democraţi, iubitori de libertate, lipsiţi de prejudecăţi şi de ură. Aici se află creuzetul în care se efectuează un măreţ experiment uman. Cuvinte frumoase, pline de sentimente nobile, idealiste. De fapt, suntem o gloată vulgară şi agresivă, ale cărei patimi sunt uşor stârnite de demagogi, ziarişti, fanatici religioşi, agitatori şi alţii asemenea lor. Este o blasfemie să numeşti asta o societate de oameni liberi. Ce avem noi de oferit lumii, în afară de prada superabundentă pe care o smulgem în mod nechibzuit pământului,

mânaţi de iluzia nebună că această activitate dementă înseamnă progres şi cultură? Ţara tuturor posibilităţilor a devenit ţara sudorii şi a luptei inutile. Ţelul străduniilor noastre a fost de mult uitat. Nu mai dorim să-i ajutăm pe cei oprimaţi şi lipsiţi de adăpost; nu mai e loc în această ţară mare şi pustie, pentru cei care, aşa cum au făcut-o strămoşii noştri înaintea noastră, caută acum un loc de refugiu. Milioane de bărbaţi şi de femei sunt, sau au fost până nu de mult, şomeri, condamnaţi ca nişte cobai la o viaţă de trândăvie forţată. Între timp, lumea ne priveşte cu o disperare pe care n-a mai cunoscut-o până acum. Unde este spiritul democratic? Unde sunt conducătorii?

Pentru a conduce un măreţ experiment uman trebuie mai întâi să dispunem de oameni. În spatele conceptului de Om trebuie să existe măreţie. Nici un partid politic nu este capabil să intre în împărăţia Omului. Muncitorii lumii ar putea într-o bună zi, dacă încetează să-şi asculte liderii deveniţi bigoţi, să organizeze o frăţie a omului. Dar oamenii nu pot fi fraţi fără a deveni mai întâi egali, dar egali într-un sens regesc. Ceea ce îi împiedică pe oameni de a se uni ca fraţi este propria lor nevolnicie infamă. Sclavii nu se pot uni; laşii nu se pot uni; ignoranţii nu se pot uni. Nu ne putem uni decât ascultând de cele mai nobile impulsuri ale noastre. Imboldul de a ne autodepăşi trebuie să fie instinctiv, nu doar teoretic şi credibil.

Dacă nu vom face efortul de a împlini adevărurile din noi vom eşua iarăşi şi iarăşi. Ca democraţi, republicani, fascişti, comunişti suntem toţi la acelaşi nivel. Este unul dintre motivele pentru care purtăm războaie cu atâta graţie. Apărăm cu vieţile noastre principiile meschine care ne despart. Ca să apărăm principiul comun, care este instaurarea împărăţiei omului pe pământ, nu ridicăm un deget. Ne sperie orice imbold care ne-ar scoate din mocirlă. Luptăm numai pentru status quo, pentru acel status quo al nostru. Ne luptăm cu capetele plecate şi cu ochii închişi. De fapt, nu există nici un status quo decât în captele politicienilor imbecili. Totul este un flux. Cei aflaţi în defensivă sunt nălucile care se luptă.

Care este cea mai mare trădare? Să pui la îndoială ţelul pentru care lupţi. În această privinţă nebunia şi trădarea îşi dau mâna. Războiul este o formă de nebunie – cea mai nobilă sau cea mai infamă, în funcţie de punctul de vedere al fiecăruia. Întrucât este o formă de nebunie în masă, înţelepţii nu au nici o putere asupra noastră. Mai presus de oricare alt factor care poate fi invocat pentru a explica războiul este deruta. Când toate celelalte arme eşuează se recurge la forţă. Dar nu poate că nu nimic rău în privinţa armelor pe care le lepădăm cu atâta uşurinţă şi bunăvoie. Poate că ele trebuie ascuţite sau poate că noi trebuie să ne perfecţionăm măiestria, sau amândouă. A lupta înseamnă a recunoaşte că eşti derutat; este un gest al disperării nu al forţei. Un şobolan se poate lupta splendid când este încolţit. Avem de gând să ne luăm la întrecere cu şobolanul?

Pentru a se bucura de pace, omul trebuie să aibă parte de conflicte. Trebuie să parcurgă etapa eroică înainte de a putea acţiona ca un înţelept. Trebuie să fie o victimă a patimilor sale înainte de a se putea ridica deasupra lor. Pentru a stârni natura pătimaşă a omului, pentru a-1 da pe mâna diavolului şi a-1 supune la încercarea supremă, trebuie să existe un conflict

care să implice ceva mai mult decât ţara, principiile politice, ideologiile etc. Omul revoltat împotriva propriei sale lăcomii esenţiale – acesta este adevăratul război. Şi acesta este un război nesângeros, care se desfăşoară veşnic, sub denumirea paşnică de evoluţie. În acest război, omul se aşază o dată pentru totdeauna de partea îngerilor. Deşi ar putea fi înfrânt ca individ, el poate fi sigur de rezultat – pentru că întregul univers este de partea lui.

Există experimente care se fac cu iscusinţă şi precizie, pentru că rezultatul este bănuit dinainte. Omul de ştiinţă, de exemplu, îşi pune întotdeauna probleme solvabile. Dar experimentul omului nu este de acest ordin. Răspunsul la marele experiment se află în inimă; cercetarea trebuie efectuată înăuntru. Ne e frică să ne bizuim pe inima noastră. Locuim într-o lume mentală, un labirint în ale cărui cotloane întunecate un monstru pândeşte ca să ne devore. Până acum ne-am deplasat într-o secvenţă de vis mitologic, fără a găsi vreo soluţie, pentru că punem întrebări nepotrivite. Găsim doar ce căutăm şi căutăm în locuri nepotrivite. Trebuie să ieşim din întuneric, să abandonăm acele explorări care sunt doar trepte ale fricii.

Trebuie să încetăm să mai bâjbâim în patru labe. Trebuie să ieşim la lumină, în picioare, total vizibili.

Războaiele nu ne învaţă nimic, nici măcar cum să ne învingem spaimele. Suntem încă oamenii cavernelor. Oameni ai cavernelor democraţi, poate, dar asta nu ne liniştеşte prea mult. Trebuie să ne luptăm să ieşim din caverne. Dacă am face cel mai mic efort în această direcţie, am da tonul întregii lumi.

Dacă avem de gând să jucăm rolul lui Vulcan, să făurim nişte arme noi, uluitoare, care să sfărâme lanţurile care ne ţin legaţi. Să nu iubim pământul într-un mod pervers. Să încetăm a ne mai ucide între noi. Pământul nu este un bârlog şi nici o închisoare. Pământul este un rai, singurul pe care-1 vom cunoaşte vreodată. Vom înţelege asta în clipa în care vom deschide ochii. Nu trebuie să-1 facem noi un rai – el este un rai. Nu trebuie decât să devenim vrednici de a-1 locui. Omul cu puşca, omul cu crima în suflet, nu poate să recunoască raiul nici atunci când îi este arătat.

Ieri noapte, în casa unui prieten ungur, am intrat cu el într-o discuţie despre exil şi emigraţie. Tocmai îi relatasem impresiile mele despre America, terminând cu afirmaţia că întreaga călătorie nu făcuse decât să-mi confirme intuiţiile. Mi-a răspuns că probabil iubeam prea mult America. Peste o clipă, m-a condus la biroul de lângă fereastră şi m-a invitat să iau loc pe scaunul lui. „Priveşte!” a spus el. „Ce privelişte superbă!” Am privit Râul Hudson şi am văzut un pod mare pe care licăreau lumini în mişcare. Ştiam ce simţea el privind acel peisaj; ştiam că pentru el reprezenta viitorul, lumea pe care o vor moşteni copiii lui. Pentru el era o lume plină de promisiuni. Pentru mine era o lume pe care o cunoşteam prea bine, o lume care-mi provoca o infinită tristeţe.

„E ciudat,” am spus eu, „că m-ai adus la această fereastră. Ştii la ce mă gândeam în timp ce şedeam aici? Mă gândeam la o altă fereastră, din Budapesta, unde am stat într-o seară aruncând prima privire asupra oraşului. Tu urăşti Budapesta. Ai fugit de ea. Iar mie mi s-a părut un loc magic. Am

iubit-o din prima clipă. Mă simţeam acasă. De fapt, eu mă simt acasă oriunde în afară de ţara mea natală. Aici mă simt străin, mai ales aici, în New York, oraşul în care m-am născut.”

Toată viaţa lui, mi-a răspuns el, visase să vină în America şi îndeosebi în New York. „Şi cum ţi s-a părut, am întrebat eu, când l-ai privit prima dată? Era aşa cum îl visaseşi?”

A spus că era exact aşa cum îl visase, chiar şi cu părţile sale urâte. Defectele nu-1 deranjaseră; făceau parte din tabloul pe care-1 acceptase dinainte.

M-am gândit la un alt oraş european – la Paris. Avusesem aceleaşi sentimente faţă de Paris. Aş putea spune chiar că i-am iubit defectele şi urâţenia. Eram îndrăgostit de Paris. Nu cunosc vreo zonă a Parisului care să-mi repugne, poate doar cartierul burghez sumbru, întunecat, Passy. În New York cel mai mai mult îmi place ghetoul, fiindcă îmi dă un sens al vieţii. Oamenii din ghetou sunt străini; când mă aflu în mijlocul lor nu mai sunt în New York, ci în mijlocul popoarelor Europei. Tocmai asta mă emoţionează. Tot ce este progresist şi american în New York mă scârbeşte.

Cât despre faptul dacă m-am simţit înşelat, deziluzionat… Răspunsul este probabil da. Am avut ghinionul de a fi hrănit cu visele şi viziunile unor mari americani – poeţi şi profeţi. O altă specie de oameni a învins. Lumea care se clădeşte acum mă umple de groază. Am asistat la încolţirea ei; pot s-o citesc ca pe o schiţă. Nu este o lume în care vreau să trăiesc. Este o lume potrivită pentru monomaniaci obsedaţi de ideea progresului – dar un progres fals, un progres care duhneşte. Este o lume îmbâcsită de obiecte inutile, pe care, bărbaţi şi femei laolaltă, pentru a fi exploataţi şi înjosiţi, sunt învăţaţi să le considere utile. Un visător cu vise non-utilitare nu are loc în această lume. Tot ce nu se poate cumpăra sau vinde, fie că face parte din împărăţia lucrurilor, a principiilor, a viselor sau a speranţelor, este exclus. În lumea aceasta, poetul este o anatemă, gânditorul este un nebun, artistul un transfug, vizionarul un criminal.

De când scriu, a fost declarat războiul care se desfăşura deja. Unii cred că o declaraţie de război schimbă totul. Măcar de-ar fi adevărat! Măcar de am putea să sperăm într-o schimbare radicală, rapidă, de sus până jos! Schimbările produse de război nu reprezintă nimic în comparaţie cu descoperirile şi invenţiile unui Edison. Şi totuşi, de bine de rău, războiul poate determina o schimbare în spiritul oamenilor. Şi asta este ceea ce mă interesează în mod vital – o schimbare de mentalitate, o convertire.

Trăim acum în starea denumită „de necesitate naţională”. Oricât de fanfaroni s-ar arăta legiuitorii şi politicienii, oricât ar delira şi ar răspândi tribul gazetarilor isteria, oricât ar răcni, ar ameninţa şi ar ascunde clica militară tot ce nu-i este pe plac, cetăţeanul simplu, pentru care şi de către care este purtat războiul, trebuie să-şi ţină gura. Întrucât nu am nici cel mai mic respect faţă de această atitudine, deoarece nu ajută cu nimic progresul cauzei libertăţii, am lăsat neschimbate acele afirmaţii care pot provoca enervare şi iritare chiar şi pe timp de pace. Cred, la fel ca John Stuart Mill, că „un stat care îşi înjoseşte oamenii, ca să poată deveni unelte mai docile în

mâinile sale, chiar şi în scopuri benefice, va descoperi că nu se poate realiza mare lucru cu oameni mărunţi.” Aş prefera ca opiniile şi aprecierile mele să se dovedească greşite – prin apariţia unui spirit nou, plin de vitalitate. Dacă avem nevoie de o calamitate ca războiul pentru a ne trezi şi a ne transforma, să fie război. Să vedem atunci dacă şomerii vor avea de lucru şi dacă săracii vor avea îmbrăcămintea, adăpostul şi hrana necesare; să vedem dacă bogătaşii vor fi deposedaţi de prada lor şi vor fi siliţi să sufere privaţiunile şi suferinţele cetăţeanului obişnuit; să vedem dacă toţi muncitorii din America, indiferent de grad de instruire, de capacităţi sau de utilitate, vor putea fi convinşi să accepte un salariu comun; să vedem dacă oamenii îşi vor putea exprima dorinţele în mod direct, fără amestecul, răstălmăcirile şi boacănele politicienilor; am fost în sfârşit împinşi să ne apărăm; să vedem dacă vom putea fi cinstiţi şi drepţi cu semenii noştri, ba chiar şi cu duşmanul pe care fără îndoială îl vom învinge.

O VESTE BUNĂ! DUMNEZEU ESTE IUBIRE!

Mă aflam într-un hotel din Pittsburgh, când am terminat cartea lui Romain Rolland despre Ramakrishna. Pittsburgh şi Ramakrishna – poate exista un contrast mai violent? Unul este simbolul puterii şi bogăţiei brutale, celălalt însăşi întruparea iubirii şi înţelepciunii.

Începem deci aici, în miezul coşmarului, în creuzetul unde toate valorile sunt prefăcute în zgură.

Mă aflu într-o cămăruţă, considerată confortabilă, a unui hotel modern dotat cu cele mai recente facilităţi. Patul este curat şi moale, duşul funcţionează perfect, vasul de closet a fost sterlizat după ultima folosire, dacă este să dau crezare cuvintelor tipărite pe banderola de hârtie care-1 împodobeşte ca o ghirlandă; săpun, prosoape, lumini, hârtie de scris, totul este oferit din abundenţă.

Mă simt deprimat, e o deprimare ce nu se poate exprima în cuvinte. Dacă aş fi nevoit să stau în această cameră o perioadă oarecare de timp, aş înnebuni – sau m-aş sinucide. Spiritul acestui loc, spiritul oamenilor care au făcut din acest oraş unul hidos, străpunge pereţii. Adulmec crima în aer. Mă sufocă.

Cu câteva clipe în urmă, am ieşit să iau o gură de aer. Eram din nou în Rusia ţaristă. L-am văzut pe Ivan Cel Groaznic urmat de o hoardă de brute animalice. Erau acolo, înarmaţi cu bâte şi revolvere. Aveau înfăţişarea oamenilor care se supun cu zel, care trag gloanţe ucigaşe la cea mai mică provocare.

Niciodată nu mi s-a părut mai hidos status quo-ul. Ştiu că acesta este cel mai oribil loc. Dar mă aflu aici şi ceea ce văd mă loveşte din greu.

A fost poate o întâmplare fericită că nu mi-am început turul Americii via Pittsburgh, Youngstown, Detroit; că n-am început prin a vizita Bayonne, Bethlehem, Scranton şi alte asemenea locuri. N-aş mai fi ajuns niciodată la Chicago. M-aş fi transformat poate într-o bombă umană şi aş fi explodat. Dintr-un fel de instinct precaut de conservare, m-am îndreptat la început spre sud, pentru a explora aşa-numitele „state înapoiate” ale Federaţiei. Deşi m-am plictisit în general, cel puţin am fost liniştit. N-am văzut oare suferinţă şi

sărăcie şi în sud? Bineînţeles că da. Există suferinţă şi sărăcie pretutindeni în această ţară vastă. Dar sunt diverse feluri şi grade de suferinţă; cea mai cumplită este, după părerea mea, cea pe care o întâlneşti chiar în inima progresului.

În acest moment, vorbim despre apărarea ţării noastre, a instituţiilor noastre, a modului nostru de viaţă. Este considerat un lucru de la sine înţeles că toate acestea trebuie apărate, fie că suntem sau nu cotropiţi. Dar unele lucruri n-ar trebui apărate, ci ar trebui lăsate să moară; lucruri pe care ar trebui să le distrugem în mod voit, cu propriile noastre mâini.

Să facem o recapitulare imaginară. Să încercăm să ne ducem cu gândul înapoi, pe vremea când strămoşii noştri au venit pentru prima dată pe aceste ţărmuri. În primul rând, ei fugeau de ceva; la fel ca exilaţii şi expatriaţii pe care avem obiceiul să-i denigrăm şi să-i insultăm, şi ei îşi părăsiseră ţara de baştină căutând ceva mai apropiat inimii lor.

Un lucru ciudat în privinţa acestor înaintaşi ai noştri este faptul că deşi declarau că sunt în căutarea liniştii şi fericirii, a libertăţii politice şi religioase, au început prin a jefui, a otrăvi, a ucide, aproape exterminând specia căreia îi aparţinea acest vast continent, Mai târziu, când a început goana după aur, au procedat cu mexicanii la fel cum procedaseră cu indienii. Şi când au apărut mormonii, au practicat aceleaşi cruzimi, aceeaşi intoleranţă şi aceeaşi persecuţie asupra propriilor fraţi albi.

Mă gândesc la aceste fapte urâte, deoarece călătorind din Pittsburgh spre Youngstown, printr-un infern care depăşeşte tot ce şi-a imaginat Dante, mi-a venit brusc ideea că ar fi trebuit să am lângă mine un indian american, că el ar fi trebuit să mă însoţească în această călătorie, să-mi comunice în tăcere sau în alt mod sentimentele şi impresiile sale. Aş fi preferat să am lângă mine un descendent al triburilor recunoscute drept „civilizate”, cum ar fi cel al seminolilor, care îşi petrecuse viaţa în mlaştinile încâlcite din Florida.

Imaginaţi-ne că ne vedeţi pe amândoi contemplând hidoasa grandoare a unora dintre acele oţelării care mărginesc calea ferată. Parcă îl aud gândind: „Deci pentru astea ne-aţi răpit drepturile din naştere, ne-aţi luat sclavi, ne-aţi ars casele, ne-aţi masacrat femeile şi copiii, ne-aţi otrăvit sufletele, aţi încălcat toate înţelegerile pe care le-aţi făcut cu noi şi ne-aţi lăsat să murim în mlaştinile şi junglele din sudul Floridei!”

Credeţi că v-ar fi uşor să-1 convingeţi să schimbe locul cu unul dintre muncitorii noştri serioşi? Ce fel de metode de convingere aţi folosi? Ce i-aţi putea promite acum ca să-1 atrageţi cu adevărat? O maşină uzată, cu care să se poată duce la muncă? O şandrama de scânduri, pe care ar putea s-o numească, dacă ar fi suficient de ignorant, casa lui? Instruire pentru copiii lui, care i-ar vindeca de vicii, ignoranţă şi superstiţii, dar i-ar menţine sclavi? O viaţă curată şi sănătoasă, în mijlocul sărăciei, a crimei, murdăriei, bolilor şi fricii? Salarii care abia vă ţin cu capul deasupra apei şi deseori nici atât? Radio, telefon, cinema, ziare, reviste vulgare, stilou, ceas de mână, aspirator sau alte aparate, la infinit? Aceste mărunţişuri fac ca viaţa să merite să fie trăită? Acestea ne fac fericiţi, lipsiţi de griji, generoşi, înţelegători, buni, liniştiţi şi evlavioşi? Ne bucurăm acum de prosperitate şi siguranţă, visul

prostesc al atâtor oameni? Sunt unii dintre noi, chiar şi cei mai bogaţi şi mai puternici, siguri că un vânt potrivnic nu va mătura toate posesiunile noastre, autoritatea noastră, teama sau respectul care ne ţin în frâu?

Unde ne va duce această frenetică activitate care ne stăpâneşte pe toţi, bogaţi şi săraci, slabi şi puternici? Există în viaţă două lucruri pe care mi se pare că toţi oamenii le doresc şi foarte puţini le obţin vreodată (pentru că amândouă ţin de domeniul spiritual) şi acestea sunt sănătatea şi libertatea. Farmacistul, medicul, chirurgul sunt toţi incapabili să ne dea sănătate; banii, puterea, securitatea, autoritatea nu ne dau libertate. Instruirea nu ne poate da niciodată înţelepciune, bisericile religie, averea fericire, securitatea pace. Atunci care este rostul activităţii noastre? În ce scop o desfăşurăm?

Nu suntem doar la fel de ignoranţi, de superstiţioşi, de depravaţi ca „sălbaticii ignoranţi şi însetaţi de sânge" pe care i-am deposedat şi i-am lichidat când am venit aici – suntem cu mult mai răi. Suntem degeneraţi; am degradat viaţa pe care am încercat, s-o instaurăm pe acest continent. Cea mai productivă naţiune din lume nu este capabilă să asigure hrană, îmbrăcăminte şi adăpost unei treimi din populaţia sa. Zone întinse de sol fertil se prefac în pământ sterp din cauza neglijenţei, a nepăsării, a vandalismului. Am fost sfâşiaţi în urmă cu optzeci de ani de cel mai sângeros război civil din istoria omenirii, dar n-am reuşit nici până acum să convingem partea învinsă a ţării de justeţea cauzei noastre şi nici n-am reuşit, noi, cei care am adus eliberarea şi emanciparea sclavilor, să le dăruim adevărata libertate şi egalitate, dar în schimb, i-am înrobit şi înjosit pe proprii noştri fraţi albi. Într-adevăr, nordul industrializat a învins sudul aristocratic – roadele acelei victorii se văd acum. Oriunde există industrie există urâţenie, sărăcie, opresiune, tristeţe şi disperare. Băncile care se îmbogăţesc învăţându-ne cu evlavie cum să economisim bani, escrocându-ne cu propriii noştri bani, ne imploră acum să nu le dăm economiile noastre, ameninţând că vor desfiinţa până şi acea ridicolă dobândă pe care o oferă încă, dacă le vom ignora sfaturile. Trei pătrimi din aurul lumii zace îngropat în Kentucky. Invenţii care ar determina concedierea altor milioane de oameni, deoarece prin bizara ironie a sistemului nostru orice avantaj potenţial pentru specia umană se transformă în ceva rău, zac pe rafturile unui birou de patentare sau sunt cumpărate şi distruse de puterile care ne controlează destinul. Suprafeţele agricole, slab populate şi producând, cu mare risipă şi la întâmplare, surprlusuri enorme de toate felurile, sunt considerate de proprietarii lor, o mână de oameni, incapabile să hrănească nu numai milioanele de înfometaţi ai Europei, dar nici măcar propriile noastre hoarde înfometate. Este o ţară care se face de râs trimiţând misionari în cele mai îndepărtate colţuri ale globului, cerşind câţiva bănuţi de la săraci, ca să întreţină demersurile creştine ale diavolilor frustraţi care îl reprezintă pe papă cum îl reprezint eu, dar sunt incapabili, prin bisericile şi misiunile sale de acasă să-i salveze pe cei slabi şi înfrânţi, pe cei sărmani şi oprimaţi. Spitalele, ospiciile, puşcăriile sunt pline până la refuz. Ţinuturi de dimensiunile unei ţări europene, practic nelocuite, se află în mâna câte unei corporaţii intangibile, ale cărei tentacole ajung pretutindeni şi ale cărei responsablităţi nu le poate formula sau clarifica

nimeni. Un om cocoţat într-un scaun confortabil la New York, Chicago sau San Francisco, un om înconjurat de lux şi totuşi paralizat de frică şi nelinişte, are în stăpânire vieţile şi destinele a mii de bărbaţişi fe mei pe care nu i-a văzut niciodată, pe care nu doreşte să-i vadă niciodată şi a căror soartă nu-1 interesează câtuşi de puţin.

Acesta se numeşte progres în anul 1941, aici, în Statele Unite ale Americii. Întrucât nu sunt de origine indian, negru sau mexican, nu am nici o bucurie alimentată de răzbunare de a zugrăvi acest tablou al civilizaţiei omului alb. Eu sunt descendentul a doi bărbaţi care au fugit din ţara lor natală pentru că nu voiau să devină soldaţi. Urmaşii mei, culmea ironiei, nu vor mai putea scăpa de serviciul militar: întreaga lume albă a fost în cele din urmă transformată într-o tabără militară.

Deci, după cum spuneam, eram copleşit de Ramakrishna când am plecat din Pittsburgh. Ramakrishna, care n-a criticat niciodată, n-a propovăduit niciodată, care a acceptat toate religiile, care îl vedea pe Dumnezeu pretutindeni, în toate: îmi imaginez că era cea mai extatică fiinţă care a existat. Au urmat Coraopolis, Aliquippa, Wampum. Apoi, Niles, locul de baştină al preşedintelui McKinley, şi Warren, locul de baştină al lui Kenneth Patchen. Apoi Youngstown, unde parcă le văd pe cele două fete coborând râpa de lângă calea ferată, în cel mai fantastic peisaj pe care l-am văzut de când am părăsit Creta. M-am pomenit din nou pe acea străveche insulă greacă, stând la marginea unei mulţimi din împrejurimile Heraklionului, la numai câţiva kilometri de Cnosos. Pe insulă nu există cale ferată, instalaţiile sanitare sunt proaste, e mult praf şi peste tot sunt muşte, mâncarea e infectă – dar e un loc minunat, unul dintre cele mai minunate locuri din lume. Ca şi în Youngstone, lângă gară, este şi acolo o râpă pe care o coboară o ţărancă grecoaică, cu un coş pe cap, în picioarele goale, cu spatele drept. Şi aici se termină asemănarea…

După cum ştie toată lumea, Ohio a dat ţării mai mulţi preşedinţi decât oricare alt stat al Federaţiei. Preşedinţi precum McKinley, Hayes, Garfield, Grant, Harding – bărbaţi slabi, fără personalitate. A mai dat şi scriitori precum Sherwood Anderson şi Kenneth Patchen, unul căutând pretutindeni poezie, celălalt aproape înnebunind din cauza răului şi a urâţeniei din jur. Unul străbate singur străzile noaptea şi ne povesteşte despre viaţa pe care şi-o imaginează în spatele uşilor închise; celălalt este copleşit de durere şi tristeţe, stă cu capul în jos şi umblă în mâini, mâhnit şi scârbit. Mă bucur că am avut ocazia să văd aceste oraşe din Ohio, acest râu Mahoning, care arată de parcă fierea întregii omenirii s-ar fi vărsat în el, deşi în realitate nu poate să conţină altceva mai nociv decât produsele chimice şi reziduurile fabricilor şi uzinelor. Mă bucur că am avut ocazia să văd culoarea pământului de aici pe timp de iarnă, o culoare produsă nu de bătrâneţe şi moarte, ci de boală şi suferinţă. Mă bucur că am putut să văd malurile ca pielea de rinocer, care se înalţă la marginea râului şi care reflectă, în lumina palidă a unei după-amieze de iarnă, sminteala unei planete cotropite de duşmănie şi ură. Mă bucur că am putut arunca o privire grămezilor de zgură care seamănă cu excrementele acumulate ale unor monştri preistorici bolnavi care s-au pierdut

în noapte. Mă ajută să înţeleg poezia sumbră şi monstruoasă pe care cel mai tânăr dintre cei doi o distilează pentru a-i conserva judecata sănătoasă; mă ajută să înţeleg de ce scriitorul mai vârstnic a trebuit să simuleze nebunia ca să evadeze din închisoarea în care s-a pomenit când lucra în fabrica de vopsele. Mă ajută să înţeleg cum prosperitatea ridicată pe acest plan al vieţii poate face din Ohio patria preşedinţilor şi persecutorul geniilor.

Privelişte cea mai tristă o constituie automobilele parcate în faţa fabricilor şi uzinelor. Automobilul mi se înfăţişează drept însuşi simbolul falsităţii şi al iluziei. Sunt mii şi mii, atât de numeroase încât se pare că nici un om nu e prea sărac ca să deţină unul. În Europa, Asia, Africa, masele truditoare ale omenirii privesc cu jind spre acest paradis în care muncitorul se duce la serviciu cu maşina sa proprie. Ce lume splendidă a tuturor posibilităţilor trebuie să fie aceasta, se gândesc în sinea lor. (Cel puţin ne place să credem că gândesc aşa!) Nu-şi pun niciodată problema ce trebuie să faci ca să obţii această favoare. Nu-şi dau seama că atunci când muncitorul american coboară din lucitoarea lui cutie de tablă, se supune trup şi suflet celei mai înjositoare trude pe care o poate efectua un om. Nu le trece prin cap că este posibil, chiar şi atunci când munceşti în cele mai bune condiţii, să-ţi pierzi toate drepturile unei fiinţe omeneşti. Nu ştiu că acele condiţii, cele mai bune, (în jargonul american), înseamnă cele mai mari profituri pentru patron, suprema servitute pentru muncitor, cea mai teribilă derută şi deziluzie pentru marele public. Ei văd o maşină frumoasă, lucitoare, care toarce ca un motan; văd nesfârşite drumuri asfaltate, atât de netede şi de impecabile încât şoferul abia se poate ţine treaz; văd cinematografe ca nişte palate; văd magazine cu manechine îmbrăcate ca nişte prinţese. Văd sclipiciul şi fardul, spuma, zorzoanele, extravaganţa; nu văd amărăciunea din inimi, scepticismul, cinismul, goliciunea, sterilitatea, disperarea, deznădejdea care îl devorează pe muncitorul american. Nu vor să vadă toate astea – suferă ei înşişi destul. Vor o cale de ieşire: vor confortul, comodităţile, obiectele de lux ortale. Şi păşesc pe urmele noastre – orbeşte, nechibzuit, necugetat.

Bineînţeles că nu toţi muncitorii americani se duc la serviciu cu automobilul. În Beaufort, Carolina de Sud, cu doar câteva săptămâni în urmă, am văzut un bărbat într-o şaretă trasă de un bou. Era negru, desigur, dar după expresia feţei lui am înţeles că era mult mai fericit decât nenorocitul de la oţelărie care îşi conduce propria maşină, în Tennessee, am văzut albi trudind ca vitele de povară; i-am văzut luptându-se cu disperare să-şi ţină zilele de pe urma pământului neroditor de pe coasta dealurilor. Am văzut şandramalele în care trăiesc şi m-am întrebat dacă ar fi cu putinţă să construieşti ceva mai primitiv. Dar nu pot să spun că mi-a fost milă de ei. Nu, nu sunt genul de oameni care să inspire milă. Dimpotrivă, sunt de admirat.

Dacă ei reprezintă oamenii „înapoiaţi” ai Americii, înseamnă că avem nevoie de mai mulţi oameni înapoiaţi. În metroul newyorkez poţi vedea celălalt gen, dependentul de ziare, care se delectează cu teoriile politice şi sociale şi trăieşte ca un vierme, amăgindu-se prosteşte că, întrucât nu

munceşte cu mâinile (dar nici cu creierul, de altfel), o duce mai bine decât sărăntocii albi din sud.

Un coşmar erau acele două fete din Youngstown care coborau râpa alunecoasă, pe cuvânt. Dar noi vedem aceste vise urâte cu ochii deschişi şi când cineva face o observaţie spunem „Da, aşa e, asta e situaţia!” şi ne vedem de treburile noastre sau ne apucăm de droguri, drogurile mult mai nocive decât opiumul sau haşişul – mă refer la ziare, la radio, la filme. Drogurile adevărate îţi oferă libertatea de a visa ce vrei; drogurile americane te silesc să înghiţi visele denaturate ale oamenilor a căror unică ambiţie este de a-şi păstra slujba indiferent de ceea ce sunt îndemnaţi să facă.

Lucrul cel mai oribil în privinţa Americii este faptul că nu există scăpare din rutina pe care noi am creat-o. Nu există nici un apărător neînfricat al adevărului în publicistică, nici o companie de film care să prefere arta în locul profitului. Nu avem nici un teatru demn de acest nume şi atât teatru cât avem este concentrat într-un singur oraş; nu avem muzică demnă de a fi pomenită, cu excepţia celei pe care ne-au dăruit-o negrii şi doar o mână de scriitori care ar putea fi socotiţi creativi. Frescele care împodobesc clădirile noastre publice sunt aproape la acelaşi nivel cu pregătirea estetică a elevilor de liceu şi uneori sub el în privinţa concepţiei şi a execuţiei. Avem muzee de artă ticsite în cea mai mare parte cu fleacuri lipsite de viaţă. Avem în pieţele noastre publice monumente de război, care probabil că îi fac pe morţii în numele cărora au fost înălţate să se răsucească în morminte. Avem un gust arhitectonic pe cale de dispariţie, în cei cincisprezece mii de kilometri pe care i-am parcurs până acum, am întâlnit două oraşe, care au, fiecare, câte o mică zonă pe care merită s-o vezi şi a doua oară – mă refer la Charleston şi la New Orleans. Cât despre celelalte oraşe, orăşele şi sate prin care am trecut, sper să nu le mai revăd niciodată. Unele au nişte nume splendide, ceea ce face ca decepţia să fie şi mai brutală. Nume ca Chattanooga, Pensacola, Tallahassee, ca Mantua, Phoebus, Bethlehem, Paoli, ca Algiers, Mobile, Natchez, Savannah, ca Baton Rouge, Saginaw, Poughkeepsie: nume care reînvie amintiri glorioase din trecut sau trezesc visuri pentru viitor. Vă invit să le vizitaţi. Să vedeţi cu ochii voştri. Încercaţi să vă gândiţi la Schubert sau la Shakespeare când vă aflaţi în Phoebus, Virginia. Încercaţi să vă gândiţi la Africa de Nord când vă aflaţi în Algiers, Louisiana. Încercaţi să vă gândiţi la viaţa pe care o trăiau odinioară indienii aici, când vă aflaţi pe un lac, pe un munte sau pe un râu care poartă numele împrumutate de noi de la ei. Încercaţi să vă gândiţi la visurile spaniolilor când rulaţi cu maşina pe vechiul Drum Spaniol. Hoinăriţi prin Cartierul Francez din New Orleans şi încercaţi să resconstituiţi viaţa pe care a cunoscut-o odinioară acest oraş. Au trecut mai puţin de o sută de ani de când s-a stins acest giuvaer al Americii. Parcă ar fi trecut o mie. Tot ce a fost frumos, semnificativ sau promiţător a fost distrus şi îngropat în avalanşa falsului progres. În cei o mie de ani de război aproape neîncetat, Europa n-a pierdut ce am pierdut noi într-o sută de ani de „pace şi progres”. Sudul nu a fost distrus de vreun duşman străin. Marile suprafeţe de pământ, acum sterpe şi hidoase ca suprafaţa lunii, n-au fost devastate de vandali. Nu putem atribui indienilor transformarea unei insule liniştite,

adormite, ca Manhattan-ul în cel mai hidos oraş din lume. Nici nu putem pune prăbuşirea sistemului nostru economic în cârca hoardelor de imigranţi paşnici şi harnici pe care nu-i mai dorim. Nu, naţiunile europene se pot învinui reciproc pentru suferinţele lor, dar noi nu avem o asemenea scuză – noi nu putem da vina decât pe noi înşine.

Cu mai puţin de două sute de ani în urmă, un măreţ experiment social începea pe acest continent virgin. Indienii pe care i-am deposedat, decimat şi redus la statutul de paria, aşa cum au făcut arienii cu dravidienii din India, au avut o atitutine reverenţioasă faţă de pământ. Pădurile au rămas intacte, solul bogat şi fertil. Au trăit în comuniune cu natura, la ceea ce noi preferăm să numim un nivel de viaţă scăzut. Deşi nu deţineau o limbă scrisă, erau poeţi până în vârful unghiilor şi profund religioşi. Dar au venit strămoşii noştri şi, refugiindu-se de opresorii lor, au început prin a otrăvi indienii cu alcool şi boli venerice, prin a le viola femeile şi a le ucide copiii. Înţelepciunea vieţii pe care o deţineau indienii au dispreţuit-o şi au denigrat-o. Când şi-au desăvârşit în cele din urmă opera de cucerire şi exterminare, i-au mânat pe sărmanii supravieţuitori ai unui mare neam în lagăre de concentrare şi au purces la îngenuncherea demnităţii care le mai rămăsese.

Nu de mult, am trecut întâmplător printr-o minusculă rezervaţie de indieni cherokee din munţii Carolinei de Nord. Contrastul dintre această lume şi lumea noastră este aproape incredibil. Mica rezervaţie cherokee este un potenţial paradis. Ţinutul este dominat de pace şi linişte, creând impresia că ai ajuns în sfârşit în fericitele terenuri de vânătoare în care se duce indianul viteaz după moarte. Pe parcursul călătoriei, am mai întâlnit până acum o singură altă comunitate cu o atmosferă asemănătoare, în Lancaster County, Pennsylvania, la tribul amish. Acolo, un mic grup religios, care respectă cu încăpăţânare modul de viaţă al strămoşilor, în comportament, vestimentaţie, credinţe şi obiceiuri, a transformat pământul într-o adevărată grădină a păcii şi abundenţei. Se spune că de când s-au stabilit aici n-au pierdut niciodată vreo recoltă. Trăiesc o viaţă total opusă faţă de cea a majorităţii americanilor – şi rezultatul este şocant de vizibil. La numai câţiva kilometri distanţă se află hăurile de iad ale Americii, unde, pentru a dovedi parcă lumii că nici o idee, nici o teorie, nici un „ism” străin nu va pătrunde aici, steagul american fluturã cu impertinenţă şi ostentaţie pe acoperişuri şi coşuri de fum. Şi cât de jalnice par steagurile arborate de proprietarii bigoţi ai acestor uzine! Ai putea să crezi că un asemenea patriotism înflăcărat nu rimează cu etalarea unui stindard sfâşiat, înnegrit, decolorat. Ai putea să crezi că din profiturile uriaşe pe care le acumulează, ar putea economisi suficient pentru a cumpăra un simbol nou, strălucitor, al libertăţii. Dar nu, în lumea industriei, totul este murdărit, degradat, urâţit. Astăzi este atât de evident acest lucru încât atunci când vezi steagul arborat cu îndrăzneală şi mândrie, intri imediat la bănuieli. Steagul a devenit un acopermânt care ascunde fărădelegi. Avem întotdeauna două steaguri americane: unul pentru bogaţi şi unul pentru săraci. Când flutură steagul bogaţilor înseamnă că situaţia e sub control; când flutură cel al săracilor înseamnă primejdie, revoluţie, anarhie. În mai puţin de două sute de ani, ţara libertăţii, patria celor liberi, refugiul celor oprimaţi a schimbat

într-atât semnificaţia steagului înstelat încât astăzi, când un bărbat sau o femeie reuşeşte să fugă de grozăviile din Europa, când ajunge în sfârşit la liman, sub gloriosul nostru steag naţional, prima întrebare care i se pune este: Câţi bani ai asupra ta? Dacă nu ai bani, ci doar dragoste de libertate şi o rugă de milostivire pe buze, eşti respins, trimis înapoi la abator, ocolit ca un lepros. Aceasta este amara caricatură în care au transformat urmaşii strămoşilor noştri iubitori de libertate steagul naţional.

Totul este caricatural aici. Iau avionul ca să mă duc să-1 văd pe tata pe patul de moarte şi aici, sus, printre nori, pe o furtună turbată, aud fără să vreau doi bărbaţi din spatele meu punând la cale o mare afacere, o mare afacere cu cutii de carton, nici mai mult nici mai puţin. Stewardesa, care a fost instruită să se poarte ca o mamă, infirmieră, amantă, bucătăreasă, pisăloagă, să nu fie niciodată neîngrijită, să nu-şi deranjeze nici o buclă, să nu dea vreodată vreun semn că ar fi obosită, dezamăgită, supărată sau singură, stewardesa îşi pune mâna imaculată ca un crin pe fruntea unuia dintre negustorii de cutii de carton şi rosteşte cu glasul unui înger păzitor: „Vă simţiţi obosit în seara aceasta? Vă doare capul? Doriţi cumva o aspirină?” Suntem sus, printre nori şi ea îşi face numărul ca o focă dresată. Când avionul se zgâlţie, stewardesa cade şi dă la iveală o pereche de coapse ispititoare. Cei doi negustori vorbesc acum despre nasturi, de unde-i pot obţine la un preţ mic, cum să-i vândă la un preţ mare. Un alt bărbat, un bancher obosit, citeşte ştirile de război. Pe undeva s-a declanşat o grevă – de fapt, mai multe. Vom construi o flotă de nave comerciale pentru a ajuta Anglia – în decembrie viitor. Furtuna se înteţeşte. Fata cade din nou – e plină de vânătăi negre şi albastre. Dar se ridică zâmbind, împarte cafea şi gumă de mestecat, îşi aşază mâna imaculată ca un crin pe fruntea altcuiva, întrebând dacă persoana respectivă este cumva puţin tristă sau obosită. O întreb dacă-i place serviciul pe care-1 are. Îmi răspunde: „E mai bine decât să fii infirmieră”. Negustorii ignoră punctul ei de vedere; o tratează ca pe o marfă. Ei cumpără şi vând, cumpără şi vând. Pentru asta trebuie să aibă cele mai bune camere în cele mai bune hoteluri, cele mai rapide şi mai line avioane, cele mai groase, mai călduroase paltoane, cele mai mari şi mai grase portofele. Noi avem nevoie de cutiile lor de carton, de nasturii lor, de blănurile lor sintetice, de produsele lor de cauciuc, de furtunurile lor, de tot felul de obiecte de plastic. Avem nevoie de bancher, de iscusinţa cu care ne ia banii şi se îmbogăţeşte cu ei. Avem nevoie şi de omul de la asigurări, de poliţele lui, de vorbăria lui despre securitate şi dividende. Avem într-adevăr nevoie? Nu înţeleg de ce avem nevoie de toţi aceşti vulturi de pradă. Nu înţeleg de ce avem nevoie de aceste oraşe, aceste hăuri de iad pe care le-am vizitat. Nu cred că avem nevoie nici de o flotă pentru două oceane. Am fost la Detroit în urmă cu câteva nopţi. Am văzut Linia Mannerheim în filme. Am văzut cum au pulverizat-o ruşii. Am învăţat ceva. Voi aţi învăţat? Spuneţi-mi cum poate construi omul pentru a se ocroti, ceva care să nu fie distrus de alţi oameni? Ce încercăm să apărăm? Numai ceea ce este vechi, inutil, mort, de neapărat.

Orice apărare este o provocare la atac. De ce n-am capitula? De ce n-am da, de ce n-am da tot? E teribil de practic, e total eficient şi dezarmant. Iată-ne pe noi, poporul Statelor Unite: cel mai mare popor din lume, credem noi. Avem de toate – tot ce poate face oamenii fericiţi. Avem pământ, apă, cer şi tot ce ne aduc toate astea. Am putea deveni marele şi strălucitul model al lumii; am putea radia în jur pace, bucurie, putere, bunăvoinţă. Dar suntem înconjuraţi de stafii, stafii pe care se pare că nu le putem înhăţa. Nu suntem fericiţi, mulţumiţi, radioşi, neînfricaţi.

Facem minuni şi stăm în cer înghiţind aspirine şi vorbind despre cutii de carton. Pe cealală parte a oceanului, stau şi ei în cer şi răspândesc moarte şi distrugere fără discernământ. Noi încă nu facem asta, încă nu, dar ne angajăm să furnizăm aceste instrumente de distrugere. Uneori, în lăcomia noastră, le furnizăm cui nu trebuie. Dar asta nu-nseamnă nimic – totul va fi bine până la urmă. În cele din urmă vom fi contribuit la pieirea sau la supunerea unei bune părţi a speciei umane – de data asta nu e vorba de sălbatici, ci de „barbari civilizaţi”. Oameni ca noi înşine, pe scurt, cu deosebirea că au alte concepţii despre univers, alte principii ideologice, cum spunem noi. Desigur, dacă noi nu-i distrugem, ne vor distruge ei pe noi. E logic – nimeni nu pune la îndoială acest lucru. E logica politicii şi cu ea trăim şi murim. Înfloritoare stare de lucruri! Emoţionant, nu-i aşa? Lumea se schimbă atât de rapid şi alte vorbe de-astea – nu-i aşa că e minunat? Gândiţi-vă cum era acum o sută de ani. Timpul merge mai departe…

Un bărbat genial, pe care-1 cunosc, ar dori să fie cruţat de calvarul crimelor lipsite de discernământ pentru care-1 pregătesc. Pe el nu-1 interesează să pună ordine în lume. Pe el îl interesează să-şi pună gândurile pe hârtie. Dar are o dantură bună, nu are platfus, are inima şi plămânii sănătoşi, nu suferă de tulburări psihice. Este pe deplin sănătos şi un geniu desăvârşit. Nu vorbeşte niciodată despre cutii de carton, despre nasturi sau despre noi jucările periculoase. El vorbeşte despre poezie, vorbeşte despre Dumnezeu. Dar nu aparţine unei secte a Domnului şi de aceea nu poate fi considerat un protestatar autentic. Răspunsul este că trebuie să se pregătească de expedierea pe front. El trebuie să apere principiile noastre ideologice. Bancherul este prea bătrân ca să mai poată fi de folos; negustorii despre care vorbeam sunt prea isteţi; deci geniul trebuie să se înroleze, deşi numai Domnul ştie că, având atât de puţini ca el, normal ar fi să mai cruţăm câte unul din când în când.

Sper că Walt Disney este scutit, deoarece el este omul, deşi mă îndoiesc că el ştie, care va ilustra ceea ce am de spus. De fapt el a ilustrat-o tot timpul, fără să-şi dea seama. El este maestrul coşmarului. Este un Gustave Dore al lumii lui Henry Ford &Co., Inc. Linia Mannerheim este doar o zgârietură pe suprafaţa pământului. E adevărat, temperatura era anormală – aproximativ minus cinci grade în medie. (Este uluitor cum pot fi oamenii instruiţi să ucidă pe orice fel de vreme. Sunt aproape la fel de inteligenţi precum caii.) Dar după cum spuneam, Disney are toate temperaturile – câte o temperatură potrivită pentru orice nouă oroare. El nu trebuie să gândească; ziarele îi stau oricând la dispoziţie. Bineînţeles că nu e vorba de bărbaţi şi de

femei reale. A, nu! Sunt personaje mai reale decât bărbaţii şi femeile reale: sunt făpturi de vis. Ele ne spun cum arătăm sub acoperământul trupului. O lume fascinantă, nu? Chiar aşa, când cuge? I un pic, este mai fascinantă şi decât norişorii de frişca ai lui Dali. Dali gândeşte prea mult. Şi pe lângă asta, are doar două mâini. Disney are un milion de mâini. Şi pe lângă mâini, are şi voci – vocea hienei, vocea măgarului, vocea dinozaurului. Filmul sovietic, de exemplu, este destul de înfricoşător, dar lent, greoi, incomod, stângaci. În viaţa reală durează mult să demolezi toate cutiile de beton, să tai toate gardurile de sârmă ghimpată, să ucizi toţi soldaţii, să arzi toate satele. E o treabă înceată. Vom învăţa cum să lichidăm întreaga planetă într-o clipită – o să vedeţi.

Capitala noii planete – adică aceea care se va autodistruge – este desigur Detroit. Am înţeles asta din momentul în care am sosit acolo. La început, am crezut că o să mă duc să-1 văd pe Henry Ford şi să-1 felicit. Dar pe urmă m-am gândit – ce rost are? N-ar pricepe ce i-aş spune. Probabil că nici domnul Cameron. Ce minunată este Seara Ford! Ori de câte ori aud că este anunţată, mă gândesc la Celine – Ferdinand, cum îşi spune el cu atâta tandreţe. Da, mi-1 imaginez pe Celine stând în faţa porţilor fabricii (pag. 222-225, Călătorie la capătul nopţii, cred). Va obţine postul? Cu siguranţă. O obţine. Îndură botezul – botezul ridiculizării prin vacarm. Cântă un minunat cântec acolo, pe câteva pagini, despre maşinării şi despre binecuvântările pe care le revarsă ele asupra omenirii. Apoi o cunoaşte pe Molly. Molly e doar o târfă. Veţi mai găsi o târfă în Ulise, dar Molly, târfa din Detroit este mult mai reuşită. Molly are suflet. Molly este esenţa bunătăţii umane. Celine îi aduce un omagiu la sfârşitul capitolului. Este remarcabil, pentru că toate celelalte personaje sunt taxate într-un fel sau altul. Molly este reabilitată. Credeţi sau nu, Molly se profilează mai mare şi mai sacră decât uriaşa întreprindere a lui Ford. Da, acesta este cel mai frumos şi mai uluitor lucru cu privire la capitolul lui Celine despre Detroit – el face ca trupul unei târfe să triumfe asupra sufletului maşinăriilor. N-aţi bănui că există suflet dacă v-aţi duce la Detroit. Totul este prea nou, prea lucios, prea strălucitor, prea crud. Sufletele nu cresc în fabrici. Sufletele sunt ucise în fabrici – chiar şi în cele mărunte. Detroitul îi poate face atâta rău omului alb într-o săptămână cât nu i-a putut face sudul rău negrului într-o sută de ani. De aceea îmi place Seara Ford – te consolează, te inspiră.

Desigur că Detroitul nu este locul cel mai răunici pe departe. Am spus asta şi despre Pittsburgh. O voi spune şi despre alte locuri. Niciunul dintre ele nu este cel mai rău. Nu există mai rău sau cel mai rău. Cel mai rău este pe cale să apară. Răul este în noi acum, trebuie doar să-1 scoatem la suprafaţă. Disney visează răul – şi este plătit pentru asta; asta e ciudăţenia. Oamenii îşi aduc copiii să privească şi să se prăpădească de râs. (Zece ani mai târziu, uneori nu reuşesc să-1 mai recunoască pe monstruleţul care aplauda cu atâta bucurie şi ţipa de fericire. Întotdeauna e greu de crezut că Jack Spintecătorul s-ar fi putut naşte din vintrele noastre.) Cu toate acestea… E frig la Detroit. S-a dezlănţuit o furtună. Nu fac parte dintre cei lipsiţi de o slujbă, de hrană, de adăpost. Mă opresc la veselul magazin universal Detroiter, adevărată Mecca

a negustorilor inutili, în hol există întotdeauna un magazin de galanterie bărbătească pretenţios. Negustorilor le plac cămăşile de mătase. Uneori cumpără şi chiloţei nostimi – pentru îngerii păzitori din avioane. Ei cumpără orice şi tot – numai ca să menţină circulaţia banilor. Dacă umblă pe ger, bărbaţii din Detroit mor îngheţaţi în lenjeria lor de corp din lână. Iarna, temperatura este clar sub-tropicală. Clădirile sunt drepte şi brutale. Vântul este ca un cuţit cu două tăişuri. Dacă ai noroc, intri la căldură, unde poţi vedea Linia Mannerheim. Vesel spectacol! Vezi cum principiile ideologice pot triumfa în ciuda temperaturii subnormale. Vezi bărbaţi în mantale albe trârându-se pe burtă prin zăpadă; au în mâini foarfeci, foarfeci mari şi când ajung la gardurile din sârmă ghimpată taie, taie şi iar taie. Din când în când sunt împuşcaţi în timp ce fac asta – dar atunci devin eroi – şi de altfel, există întotdeauna alţii care să le ia locul, toţi înarmaţi cu foarfeci. Extrem de edificator, extrem de instructiv. Încurajator, aş zice. Afară, pe străzile Detroitului, vântul vuieşte şi oamenii aleargă să se adăpostească. Dar în sala de cinema este cald şi plăcut. După spectacol, o cană cu ciocolată caldă în holul hotelului. Acolo, bărbaţii vorbesc despre nasturi şi mestecă gumă. Nu sunt cei din avion – sunt alţii. Îi găseşti întotdeauna în locuri călduroase şi confortabile, întotdeauna cumpără şi vând. Şi desigur, au buzunarele pline cu trabucuri. Lucrurile se precipită în Detroit. Se emit ordine de apărare, înţelegeţi. Şoferul de taxi mi-a spus că speră că în curând îşi va reocupa postul. La fabrică. Nu-mi pot imagina ce s-ar întâmpla dacă războiul s-ar sfârşi brusc. Multe inimi ar fi zdrobite. Poate va apărea o nouă criză. Oamenii n-ar şti ce să facă, lăsaţi de capul lor, dacă s-ar declara brusc pacea. Toţi ar fi concediaţi. Ar începe cozile la pâine. Ciudat cum reuşim să hrănim omenirea, dar nu învăţăm cum să ne hrănim pe noi înşine!

Îmi amintesc că atunci când a apărut telegraful, toată lumea s-a gândit: ce minunăţie! Vom comunica de acum cu întreaga lume! Şi televiziunea – altă minunăţie! Acum o să vedem ce se petrece în China, în Africa, în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii! Mă gândeam că într-o bună zi voi deţine un mic aparat, cu care, răsucind un buton, voi putea să văd chinezi umblând pe străzile din Pekin sau Shanghai sau sălbatici din inima Africii oficiind rituri de iniţiere. În realitate, ce vedem şi auzim noi astăzi? Ceea ce ne permit cenzorii să vedem şi să auzim, nimic mai mult. India este la fel de îndepărtată cum a fost întotdeauna – de fapt, cred că este şi mai îndepărtată decât era în urmă cu cincizeci de ani. În China se desfăşoară un important război – o revoluţie de o semnificaţie mult mai mare pentru specia umană decât acest fleac din Europa. Vedem ceva în jurnalele de actualităţi? Chiar şi ziarele vorbesc foarte puţin despre asta. Cinci milioane de chinezi pot muri în inundaţii, de foamete sau de epidemii sau pot fi alungaţi din case de invadatori, dar ştirea (de obicei într-un cotidian central) nu ne tulbură câtuşi de puţin. La Paris, am văzut un jurnal de actualităţi cu bombardarea Shanghaiului şi asta a fost tot. Era prea îngrozitor – francezii n-ar fi suportat. Nici până acum nu ni s-au arătat imagini autentice din primul război mondial. Trebuie să ai relaţii ca să arunci o privire spre aceste grozăvii relativ recente… Există desigur filme „educative”. Nu le-aţi văzut? Sunt poeme frumoase, plicticoase, soporifice,

higienice, statistice, perfect castrate şi stropite cu dezinfectant. Genul de imagini pe care le-ar distribui biserica baptistă sau cea metodistă.

Jurnalele de actualităţi se ocupă mai ales de funeralii diplomatice, de sfeştanii pentru nave de război, de incendii şi explozii, de accidente de avion, de competiţii sportive, de parade de frumuseţe, de modă, de produse cosmetice şi de discursuri politice. Filmele educative se ocupă în general de maşinării, de textile, de bunuri de larg consum şi de crime. Dacă are loc un război, zărim câte un peisaj străin. Primim cam la fel de multe informaţii despre alte popoare de pe glob, prin filme şi de la radio, câte primesc marţienii despre noi. Şi acest abis care ne desparte se oglindeşte în fizionomia americană. În orăşele şi în marile oraşe întâlneşti pretutindeni americanul tipic. Expresia lui este blândă, neutră, pseudoserioasă şi prostănacă. Este de obicei îmbrăcat îngrijit, cu un costum ieftin luat de gata, cu pantofii lustruiţi, cu un stilou şi un creion în buzunarul de la piept, cu o servietă sub braţ – şi desigur, poartă ochelari, modelul schimbându-se în funcţie de modă. Arată de parcă ar fi fost dat afară dintr-o universitate, cu ajutorul unui lanţ de magazine care vând mantale şi costume. Toţi seamănă între ei, ca şi automobilele, aparatele de radio şi telefoanele. Cutare este tipul specific vârstei între 25 şi 40 de ani. După această vârstă, avem un alt tip – bărbatul de vârstă mijlocie, care este deja dotat cu o proteză dentară, care pufăie şi gâfâie, care se ambiţionează să poarte curea, deşi ar trebui să poarte un corset pentru hernie. Este un bărbat care mănâncă şi bea prea mult, stă jos prea mult, vorbeşte prea mult şi este întotdeauna în pragul unei crize de nervi. Deseori moare de infarct în următorii ani. Într-un oraş precum Cleveland, acest tip atinge apoteoza. La fel şi clădirile, restaurantele, parcurile, monumentele de război. Este cel mai tipic oraş american pe care l-am întâlnit până acum. Înfloritor, prosper, activ, curat, spaţios, higienic, vitalizat de o generoasă infuzie de sânge străin şi de ozon dinspre lac, îmi apare în minte drept chintesenţa multor oraşe americane. Posedând toate virtuţile, toate cele necesare vieţii, dezvoltării şi înfloririi, rămâne totuşi un loc total mort – un loc fatal, plicticos, mort. (Să vezi „Dilema doctorului” în Cleveland este un eveniment palpitant.) Aş prefera totuşi să mor în Richmond, deşi numai Dumnezeu ştie cât de puţine are de oferit Richmondul. Dar în Richmond sau de altminteri în orice oraş din sud, mai vezi din când în când tipuri care se abat de la normă. Sudul este plin de personaje excentrice; încă se mai încurajează individualitatea. Şi cei mai individualişti sunt desigur cei de la ţară, cei din locuri izolate. Dacă treci prin state cu puţine aşezări, precum Carolina de Sud, întâlneşti oameni, oameni interesanţi – făpturi joviale, cârcotaşe, certăreţe, iubitoare de plăceri, cu o gândire independentă, care în principiu contestă orice, dar care fac ca viaţa să fie uşoară, fermecătoare. Nu cred că există un mai mare contrast între două regiuni ale Statelor Unite ca între un stat precum Ohio şi un stat precum Carolina de Sud. Şi nu poate exista un mai mare contrast în aceste state decât cel dintre două oraşe precum Cleveland şi Charleston, de exemplu. În cele din urmă, trebuie efectiv să ţintuieşti un om locului ca să poţi discuta afaceri cu el. Şi dacă se întâmplă ca acest individ din Charleston să fie un bun om de afaceri, există

totodată şanse să fie fanatic într-o chestiune de care n-a mai auzit nimeni. Pe faţa lui se produc schimbări de mimică, ochii i se luminează, părul i se ridică pe cap, glasul i se umflă de patimă, cravata îi alunecă într-o parte, bretelele sunt în pericol să i se desfacă, scuipă şi înjură, gungureşte, face giumbuşlucuri şi din când în când câte o piruetă. Un singur lucru nu-ţi vântură prin faţa nasului – cronometrul. El are timp, tot timpul din lume. Şi realizează tot ce vrea să realizeze la timp; rezultatul este că aerul nu se umple de praf, de ulei de maşină şi de ţăcănitul caselor de bani. Am descoperit că oamenii care pierd cel mai mult timpul se află în nord, printre marii ştabi. Întreaga lor viaţă, s-ar putea spune, înseamnă tot atâta timp pierdut. Bărbatul de patruzeci şi cinci de ani, gras, umflat, cu faţa zbârcită, devenit asexuat, este cel mai mare monument al inutilităţii pe care 1-a creat vreodată America. Este un nimfomaniac al energiei, care nu realizează nimic. Este o nălucă a omului din paleolitic. Este o grămadă statistică de grăsime şi nervi zdruncinaţi, tocmai bun să fie folosit de agentul de asigurări drept gogoriţă. El însămânţează pământul cu văduve prospere, neliniştite, trândave, cu capete seci, care se adună în societăţi macabre, unde politica şi diabetul merg mână-n mână.

În privinţa Detroitului, până nu uit – da, acolo s-a revoltat Vivekananda. Unii dintre cei care citesc aceste rânduri sunt poate suficient de vârstnici pentru a-şi aminti agitaţia pe care a creat-o, când a vorbit în faţa Parlamentului Religiilor din Chicago, prin 1919. Povestea pelerinajului acestui om care a electrizat poporul american pare o legendă. Iniţial nerecunoscut, respins, împins la foamete şi silit să cerşească pe străzi, a fost în cele din urmă aclamat drept cel mai mare conducător spiritual al timpurilor noastre. A fost asaltat cu oferte de toate felurile; bogătaşii l-au luat în braţe şi au încercat să facă din el un maimuţoi. În Detroit, după şase săptămâni, s-a revoltat. Toate contractele au fost anulate şi începând de atunci a cutreierat diverse orăşele, la invitaţia cutărei sau cutărei societăţi. Iată ce spune despre el Romain Rolland:

Atracţia şi admiraţia pe care le simţise iniţial faţă de extraordinara putere a tinerei republici se stinseseră. Vivekananda s-a scârbit aproape imediat de brutalitatea, de lipsa de omenie, de micimea spiritului, de fanatismul limitat, de monumentala ignoranţă, de copleşitoarea lipsă de înţelegere, atât de francă şi de sigură pe ea, faţă de toţi cei care gândesc, care cred, care privesc viaţa altfel decât naţiunea model a speciei umane… Şi n-a mai avut răbdare. N-a ascuns nimic. A stigmatizat racilele şi crimele civilizaţiei vestice cu trăsăturile sale caracteristice, violenţa, jaful şi distrugerea. Odată, când urma să vorbească la Boston despre un subiect religios deosebit de drag lui (Ramakrishna), a simţit atâta repulsie la vederea publicului său, a mulţimii artificiale şi brutale a oamenilor de afaceri şi a oamenilor de lume, încât a refuzat să le ofere cheia sanctuarului lui şi a schimbat brusc subiectul, tunând şi fulgerând împotriva unei civilizaţii reprezentate de asemenea vulpoi şi lupi. Scandalul a fost imens. Sute de oameni au părăsit sala vociferând, iar presa s-a înfuriat. Vivekananda a atacat în mod special falsul creştinism şi ipocrizia religioasă: „Vă tot făliţi şi vă

lăudaţi, dar unde a izbândit creştinismul vostru fără sabie? Este o religie propovăduită în numele desfrâului. N-am auzit decât ipocrizie în ţara asta. Toată prosperitatea, toate astea, de la Christos! Cei care îl invocă pe Christos n-au altă preocupare decât aceea de a aduna bogăţii! Christos n-ar găsi la voi o piatră pe care să-şi pună capul… Nu sunteţi creştini. Întoarceţi-vă la Christos!”

Rolland continuă, arătând contrastul dintre această reacţie şi cea produsă în Anglia. „A venit ca un duşman şi a fost cucerit.” Vivekananda însuşi a recunoscut că ideile lui despre englezi au fost revoluţionate. „Nimeni”, a spus el, „n-a păşit pe pământul englez cu mai multă ură în suflet faţă de un neam cum am simţit eu atunci faţă de englezi… Nimeni dintre voi… Nu iubeşte poporul englez mai mult decât îl iubesc eu acum.”

O temă familiară – o auzi iarăşi şi iarăşi. Mă duce gândul la atâţia oameni excepţionali care au tras pe aceste ţărmuri, întorcându-se apoi în ţara lor natală întristaţi, dezgustaţi, deziluzionaţi. America are de dat un singur lucru, asupra căruia sunt toţi de acord: BANI. Şi când scriu asta îmi vine în minte cazul unui individ obscur pe care l-am cunoscut la Paris, un pictor născut în Rusia, care, în cei douăzeci de ani petrecuţi la Paris, n-a trăit o zi fără să-i fie foame. Era o figură cunoscută în Montparnassetoţi se minunau cum de reuşea să supravieţuiască fără bani. În cele din urmă, a întâlnit un american care i-a înlesnit o vizită în această ţară, pe care dorise dintotdeauna s-o vadă şi care spera să devină ţara lui adoptivă. A stat un an, a călătorit peste tot, a făcut portrete, fiind primit cu ospitalitate şi de bogaţi şi de săraci. Pentru prima oară în viaţă, a ştiut ce înseamnă să aibă bani în buzunar, să doarmă pe un pat curat şi comod, să-i fie cald, să fie bine hrănit – şi ceea ce e mai important, să-i fie recunoscut talentul. Într-o zi, la câteva săptămâni după ce se întorsese, am dat de el într-un bar. Eram extrem de curios să aud ce va avea de spus despre America. Aflasem de succesul lui şi mă întrebam de ce se întorsese.

A început să-mi vorbească despre oraşele pe care le vizitase, despre oamenii pe care-i întâlnise, casele la care trăsese, mâncărurile pe care le consumase, muzeele pe care le vizitase, banii pe care-i câştigase. „La început a fost minunat”, a spus el. „Mă credeam în paradis. Dar după şase luni, am început să mă plictisesc. Parcă trăiam cu nişte copii – dar nişte copii răi. Ce rost are să ai bani în buzunar dacă nu te poţi amuza? Ce rost are celebritatea dacă nimeni nu înţelege ce faci? Ştii cum era viaţa mea aici. Sunt un om fără ţară. Dacă va fi război, ori o să fiu dus într-un lagăr de concentrare ori o să mi se ceară să lupt pentru francezi. În America aş fi putut să scap de astea. Aş fi putut să obţin cetăţenia şi să trăiesc bine. Dar prefer să-mi încerc norocul aici. Chiar dacă nu mai am mulţi ani de trăit, aceşti ani puţini sunt mai valoroşi aici decât o viaţă întreagă în America. Nu există viaţă adevărată pentru un artist în America – numai o moarte vie. Apropo, ai să-mi împrumuţi câţiva franci? Sunt iarăşi lefter. Dar sunt fericit. Mi-am recăpătat vechiul atelier – acum apreciez locul ăsta mizerabil. Poate că mi-a folosit vizita în America – măcar m-a făcut să-mi dau seama cât de minunată este viaţa asta, pe care înainte o consideram insuportabilă.”

În timp ce eram la Paris am primit nenumărate scrisori de la americani care se întorseseră acasă – toate conţineau aceeaşi veche poveste. „Dacă m-aş putea reîntoarce acolo! Mi-aş da braţul drept ca să mă pot întoarce. Nu mi-am dat seama la ce renunţam.” Et cetera, et cetera. N-am primit niciodată vreo scrisoare de la un repatriat american, care să spună că era fericit că se întorsese. Când se va termina războiul, va fi un alt exod spre Europa, cum n-a mai cunoscut această ţară. Acum încercăm să susţinem, pentru că Franţa s-a prăbuşit, că ea era degenerată. Există în această ţară artişti şi critici de artă care, profitând de situaţie, se străduiesc, cu o totală neruşinare, să convingă publicul american că nu avem nimic de învăţat de la Europa, că Europa, în special Franţa, este moartă. Ce minciună ordinară! Franţa vlăguită şi înfrântă este mai vie decât am fost noi vreodată. Arta nu moare din cauza unei înfrângeri militare, a unui colaps economic sau a unui haos politic. Franţa muribundă a produs mai multă artă decât tânăra şi viguroasa Americă, decât fanatica Germanie sau prozelita Rusie. Arta nu se naşte dintr-un popor mort.

Există dovezi ale unor mari opere de artă în Europa încă de acum douăzeci şi cinci de mii de ani şi în Egipt de acum şaizeci de mii de ani. Banii nu au avut nici o legătură cu producerea acestor comori. Banii nu vor avea nici o legătură cu arta viitorului. Banii vor dispărea. Chiar şi acum putem să ne dăm seama de inutilitatea banilor. Dacă n-am fi devenit arsenalul lumii, declanşând astfel gigantica prăbuşire a sistemului nostru economic, am fi asistat la spectacolul în care cea mai bogată naţiune de pe glob ar fi murit de foame în mijlocul grămezilor de aur adunate din întreaga lume. Războiul este doar un răgaz în inevitabilul dezastru care ne pândeşte. Mai avem câţiva ani în faţă, după care întreaga structură se va prăbuşi şi ne va înghite. Reintroducerea câtorva milioane în circuit pentru a fabrica maşinării distructive nu este o soluţie. După ce distrugerile provocate de război vor lua sfârşit, va apărea alt gen de distrugere. Şi va fi mult mai severă, mult mai cruntă decât distrugerile la care asistăm acum. Întreaga planetă va fi cuprinsă de revoluţie. Şi focul va face ravagii până ce însăşi temelia actualei lumi va cădea. Atunci vom vedea cine are viaţă, viaţă mai abundentă. Atunci vom vedea dacă abilitatea de a face bani este aceeaşi cu abilitatea de a supravieţui. Atunci vom vedea ce înseamnă adevărata bogăţie.

A trebuit să străbat o imensă suprafaţă din ţară până mi-a venit inspiraţia pentru a începe această carte. Când mă gândesc ce aş fi văzut în Europa, Asia sau Africa, într-un spaţiu de cincisprezece mii de kilometri, mă simt păcălit. Cela mai bune cărţi despre America, mă gândesc uneori, sunt cele imaginare, scrise de cei care nu au văzut-o niciodată. Înainte de a-mi continua călătoria, intenţionez să zugrăvesc câteva peisaje americane aşa cum mi le închipuiam când eram la Paris. Mobile este unul din aceste peisaje.

Până atunci am o veste bună pentru voi – o să vă duc la Chicago, la Apartamentele Mecca din partea de sud. E duminică dimineaţa şi ghidul meu a împrumutat o maşină ca să mă ducă prin oraş. Ne oprim pe drum la o piaţă de vechituri. Prietenul meu îmi spune că a crescut aici, în ghetou; încearcă să găsească locul unde a fost casa lui. Acum e un teren viran. Există nenumărate pogoane de teren viran aici, în partea de sud. Arată ca Belgia

după războiul mondial. Mai rău totuşi. Îmi evocă un maxilar bolnav, o parte din el strivit şi pulverizat, o parte carbonizat şi ulcerat. Piaţa de vechituri îmi aminteşte mai de grabă de Cracovia decât de Clignancourt, dar efectul e acelaşi. Suntem la uşa din dos a civilizaţiei, printre bulendrele jegoase ale dezmoşteniţilor. Mii, sute de mii, poate milioane de americani, sunt încă destul de săraci ca să scotocească prin aceste gunoaie în căutarea unui obiect absolut necesar. Nimic nu este prea jalnic, prea ruginit sau prea plin de boli, ca să-1 descurajeze pe avidul cumpărător. Ai putea crede că prăvălia de doi bani ar putea satisface şi cele mai modeste cerinţe, dar parăvălia de doi bani este prea scumpă totuşi, după cum afli în curând. E o îmbulzeală teribilă – trebuie să ne croim drum cu coatele prin mulţime. Parcă am fi pe malurile Gangelui, numai că aici nu simţi mirosul sfinţeniei. În timp ce înaintăm cu greu prin mulţime, mă ţintuieşte locului o privelişte ciudată. Acolo, în mijlocul străzii, stă îmbrăcat în toată splendoarea costumului lui, un indian american. Vinde alifie de şarpe. Imediat, dispare gândul la ceilalţi nenorociţi care colcăiau în această murdărie infectă. „O lume pe care n-am creat-o eu” a scris James Farrell. Iată-1 aici, pe adevăratul autor al acestei cărţi – un paria, un măscărici, un telal de alifie de şarpe. Este acelaşi loc unde mugeau odinioară bizonii; acum este acoperit cu oale şi tigăi ciobite, cu ceasuri stricate, cu candelabre demontate, cu pantofi scâlciaţi pe care i-ar refuza şi un igorot.*

* Popor malayezian din Philippine, cuprinzând mai multe triburi, unii fiind vânători de capete.

Desigur că dacă treci de câteva intersecţii, vezi cealaltă faţă a monedei – măreaţa faţadă a bulevardului Michigan, unde pare că întreaga lume e alcătuită din milionari. Noaptea poţi vedea marele monument închinat gumei de mestecat, luminat de reflectoare şi te poţi minuna că o asemenea monstruozitate arhitecturală a fost aleasă pentru a atrage atenţia. Dacă te abaţi pe treptele care coboară spre dosul clădirii şi îţi încordezi privirea şi îţi mobilizezi puţin imaginaţia, te poţi închipui din nou la Paris, pe Rue Broca. Nu e desigur nici un Bubu aici, dar poate vei da peste vreun fost camarad al lui Al Capone. Trebuie să fie plăcut să fii închis în spatele luminilor strălucitoare.

Pătrundem mai adânc în partea de sud, coborând din când în când din maşină ca să ne mişcăm picioarele. Aici are loc o evoluţie interesantă. Şiruri de case vechi, flancate de terenuri virane. Un hotel mizer înălţându-se ca o ruină mayaşă printre colţi galbeni şi dinţi de cretă. Locuinţe odinioară respectabile, cedate acum oamenilor cu pielea întunecată pe care i-am „eliberat”. Nu au căldură, nu au gaz, instalaţii sanitare, apă, n-au nimic – uneori nici măcar geamuri. Cui îi aparţin aceste case? Mai bine să nu insistăm cu întrebarea. Ce vor face cu ele după ce se vor muta negroteii din ele? Le vor demola, desigur. Proiecte federale de urbanism. Case de închiriat model… Mă gândesc la vechea Genova, unul dintre ultimele porturi în care m-am oprit pe drumul de întoarcere din America. Foarte veche această zonă. Nu prea are cu ce se lăuda în privinţa confortului. Dar ce deosebire între mahalalele Genovei şi mahalalele Chicago-ului! Chiar şi cartierul refugiaţilor armeni din Atena este de preferat. Timp de douăzeci de ani, refugiaţii armeni din Atena

au trăit ca nişte capre în micuţul cartier pe care l-au făcut al lor. Nu existau acolo case vechi în care să se instaleze – nici măcar o fabrică părăsită. Nu era decât un teren viran pe care şi-au ridicat casele din ce au avut la îndemână. Oameni ca Henry Ford şi Rockefeller au contribuit fără să-şi dea seama la crearea acestui paradis, clădit exclusiv din resturi şi obiecte lepădate. Mă gândesc la acest cartier armenesc, pentru că în timp ce hoinăream prin mahalalele Chicago-ului, prietenul meu mi-a atras atenţia asupra unui ghiveci de flori de pe pervazul unui cocioabe prăpădite. „Vezi”, spuse el, „chiar şi cei mai săraci au flori.” Dar la Atena, am văzut porumbarii, solarii, balcoane plutind fără suport, iepuri încălzindu-se la soare pe acoperişuri, capre îngenunchind în faţa icoanelor, curcani legaţi de clanţa uşii. Toată lumea avea flori – nu doar ghivece ele flori. O uşă putea fi făcută din aripi de Ford şi totuşi să pară îmbietoare. Un scaun putea fi făcut din bidoane de benzină şi totuşi să stai comod în el. Erau librării în care puteai citi despre Buffalo Bill, pe Jules Verne sau pe Hermes Trismegistul. Era acolo un spirit pe care nu-1 îngenuncheaseră o mie de ani de suferinţe. Partea de sud a Chicago-ului este pe de altă parte ca un imens azil de nebuni dezorganizat. Nimic nu poate înflori aici, în afară de desfrâu şi boală. Mă întreb ce ar spune marele Emancipator dacă ar vedea glorioasa libertate în care se mişcă acum negrii. I-am eliberat, da – sunt liberi ca şobolanii dintr-o pivniţă întunecată.

Deci iată-ne aici, în Apartamentele Mecca! O mare grămadă dreptunghiulară de clădiri, odinioară de bun gust, bănuiesc – din punct de vedere arhitectural. După ce albii s-au mutat, s-au instalat în locul lor oamenii de culoare. Înainte de a ajunge în starea de acum, a trecut printr-un fel de vară indiană. Unul din două apartamente era o speluncă. Peste tot mişunau prostituatele. Trebuie să fi fost cu adevărat o Mecca pentru negroteiul singuratic în căutare de muncă.

Acum e o clădire bizară. Broaştele au fost demontate, uşile nu mai au balamale, becurile sunt sparte. Intri în ceva ce seamănă cu un coridor dintr-o instituţie catolică mizeră, dintr-un azil pentru surdo-muţi, sau dintr-un sanatoriu din Bronx unde se fac discret chiuretaje. După ce dai colţul, te trezeşti într-o curte înconjurată de mai multe rânduri de balcoane. În mijlocul curţii este o fântână părăsită, acoperită cu o plasă imensă de sârmă, ca acelea cu care se acoperea odinioară brânza. Vă puteţi imagina ce loc încântător era pe vremea când doamnele de moravuri uşoare forfoteau pe aici. Vă puteţi imagina hohotele de râs care răsunau odinioară în această curte. Acum e o tăcere încordată, tulburată doar de zgomotul patinelor cu rotile, de câte o tuse seacă sau de o înjurătură în întuneric. Un bărbat şi o femeie se apleacă peste balustrada balconului de deasupra noastră. Privesc în jos, spre noi, fără nici o expresie. Privesc doar. Visează? Nu cred. Trupurile lor sunt prea uzate, sufletele lor prea uscate, pentru a îngădui toleranţa în acest lăcaş ieftin al desfrâului. Stau acolo ca nişte vite pe câmp. Bărbatul scuipă. Scuipatul lui produce un plescăit surd, ciudat, când ajunge pe pavaj. Poate că e modul lui de a iscăli Declaraţia de Independenţă. Poate că nu ştie că a scuipat. Poate că a scuipat stafia lui. Mă uit din nou la fântână. E secată de mult timp. Şi poate că este acoperită ca un calup de brânză, pentru ca

oamenii să nu scuipe în ea şi s-o readucă la viaţă. Ar fi o grozăvie pentru Chicago dacă această fântână neagră a vieţii ar erupe brusc! Prietenul meu mă asigură că nu e nici un pericol în acest sens. Eu nu sunt prea convins. Poate că are dreptate. Poate că negrii vor fi întotdeauna prietenii noştri, indiferent ce le vom face. Îmi amintesc o conversaţie cu o slujnică negresă în casa unei prietene care mi-a spus: „Cred că noi vă iubim mai mult decât ne iubiţi voi pe noi.” „Nu ne-aţi urât niciodată?” am întrebat eu. „Doamne fereşte!” a răspuns ea. „Ne e milă de voi. Aveţi atâta putere şi bogăţie, dar nu sunteţi fericiţi.”

În timp ce ne întorceam la maşină, am auzit un glas puternic strigând parcă de pe acoperişuri. Am mai trecut de un cvartal şi glasul răsuna la fel de tare. Eram nedumeriţi. Ne-am întors şi am refăcut drumul. Glasul devenea tot mai puternic. Era glasul unui predicator şi striga cu nişte plămâni de taur: „Iisus este lumina lumii!” Apoi alte voci i s-au alăturat. „Iisus! Iisus! Lumina lumii!” Am privit perplecşi în jur. Nu se zărea altceva decât o catedrală evreiască. Şi dinspre ea, chiar din zidurile ei, părea că vine acest glas stentoric, răcnind despre lumina lumii. În cele din urmă, am observat câţiva negri intrând în templu şi când ne-am ridicat privirea, am văzut difuzoarele ataşate ca nişte garguiuri de cornişa clădirii. De-a lungul a trei cvartale, glasul ne-a urmărit, limpede ca un clopot. Era ca un nebun răsărit dintr-o Ţară a Nimănui şi zbierând Pace! Când am urcat în maşină, am văzut o frumoasă femeie de culoare aplecată la fereastra unei case ce părea părăsită. Ce privelişte asupra acelei morgi înnegrite i se oferea ochilor de la al cincilea etaj! Chiar şi de acolo sus îl putea auzi pe predicator vorbind despre lumina lumii. Era duminică şi femeia nu avea nici o treabă. Jos, un puşti jerpelit scria cu cretă verde un număr pe uşă – pentru ca poştaşul să pună scrisorile la adresa corectă, fără îndoială. Câteva cvartaluri mai încolo se afla abatorul şi în zilele senine, dacă vântul bătea dintr-o direcţie propice, în locul unde era ea ajungea miros de sânge de miel, sângele a mii de miei, a milioane de miei, de fapt., Acum câţiva ani erau numai şandramale pe aici„, spunea prietenul meu. Şandramale, şandramale. Nu-i dădeam atenţie. Despre ce vorbeşte? M-am întrebat. Mă gândeam la Mielul Domnului zăcând în ieslea din Oţelăria din Bethlehem. „Uite acolo!„, spuse el, înghiontindu-mă şi ridicându-şi privirea spre negresa de la etajul al cincilea. Ne făcea semn cu mâna. Îl găsise pe Domnul, fără îndoială, acolo în Raiul Negroteilor. Nu-mi dădeam seama dacă se gândea la altceva. Părea căzută în extaz. Nu avea încălzire, nu avea gaz, nu avea apă; ferestrele zăngăneau, şoarecii se veseleau, gunoaiele zăceau în şanţ. Ne-a făcut semn cu mâna ca şi cum ar fi spus: „Veniţi! Eu sunt lumina lumii! Nu plătesc chirie, nu muncesc, nu beau decât sânge.”

Ne-am urcat în maşină, am mai trecut prin faţa câtorva cvartaluri şi am coborât ca să mai vizităm câteva cratere de bombe. Strada era pustie, cu excepţia câtorva găini care ciuguleau între lespezile piaţetei care sta să se prăbuşească. Alte terenuri virane, alte case goale; scări de incendiu lipite de ziduri cu dinţii lor de oţel, ca nişte acrobaţi beţi. Atmosferă de duminică. Linişte şi pace. Ca Louvain sau Rheims între bombardamente. Ca Phoebus, Virginia, visând să-şi adape armăsarii sau ca un Eleusis modern, sufocat cu

un ciorap ud. Apoi, deodată, am văzut scris cu cretă pe o parte a casei, cu litere înalte de trei metri:

O VESTE BUNĂ! DUMNEZEU ESTE IUBIRE!

Când am văzut aceste cuvinte am îngenuncheat pe canalul deschis, plasat acolo la îndemână, în acest scop şi am rostit o scurtă rugăciune, în tăcere, care a răsunat probabil tocmai până în Mound City, Illinois, unde şi-au construit igluurile guzganii de culoare. Era timpul pentru o duşcă zdravănă de untură de peşte, dar întrucât toate fabricile de lac erau închise, a trebuit să ne întoarcem la abator şi să dăm pe gât o găleată de sânge. Niciodată n-a fost sângele mai gustos! Parcă am fi luat vitaminele A, B, C, D, E, repede, una după alta şi apoi am fi mestecat un baton de dinamită rece. O veste bună! Da, da, minunată veste – pentru Chicago. I-am poruncit şoferului să ne ducă imediat în Mundelein ca să-i pot binecuvânta pe cardinal şi toate operaţiunile de afaceri cu bunuri mobiliare, dar n-am ajuns decât până la Templul Bahai. Un muncitor care lua nisip cu lopata a deschis uşa templului şi ne-a condus înăuntru. Spunea mereu că toţi venerăm acelaşi Dumnezeu, că toate religiile sunt la fel în esenţă. Din micul pliant pe care ni 1-a dat să-1 citim am aflat că Premergătorul Credinţei, întemeietorul Credinţei şi Tălmăcitorul şi Modelul autorizat al învăţăturilor lui Baha'u'llah au fost toţi persecutaţi şi martirizaţi pentru îndrăzneala de a-i include pe toţi în iubirea Domnului. Templul Bahai se construieşte de douăzeci de ani şi încă n-a fost terminat. Este o lume bizară, chiar şi în această perioadă luminată a civilizaţiei. Arhitectul său a fost, credeţi sau nu, domnul Bourgeois. Interiorul templului, în starea neterminată în care e, evocă un decor pentru Ioana d'Arc. Sala de întrunire circulară de la parter seamănă cu găoacea unei scoici şi inspiră pace şi meditaţie, cum puţine locuri de veneraţie o fac. Mişcarea s-a răspândit deja pe aproape tot globul, datorită persecutorilor şi detractorilor săi. Nu există discriminare de culoare ca în bisericile creştine şi fiecare poate avea orice credinţă. Din acest motiv, mişcarea Bahai este destinată să supravieţuiască tuturor celorlalte organizaţii de pe acest continent. Biserica creştină cu toate ramificaţiile şi efloresenţele ei ciudate este moartă de-a binelea; ea va dispărea complet, după ce sistemele politice şi sociale în care este încastrată acum se vor prăbuşi. Noua religie se va baza pe fapte, nu pe credinţe. „Religia nu este pentru burţi goale”, a spus Ramakrishna. Religia este întotdeauna revoluţionară, mult mai revoluţionară decât filosofiile materialiste. Preotul este întotdeauna în cârdăşie cu diavolul, aşa cum conducătorul politic conduce întotdeauna la moarte. Mie mi se pare că oamenii încearcă să se apropie unii de ceilalţi. Reprezentanţii lor, din toate domeniile vieţii, îi despart semănând ură şi frică. Excepţiile sunt atât de rare, încât atunci când apar, instinctiv ele sunt izolate, din ele se creează supraoameni sau zei, orice în afară de bărbaţi şi femei ca noi înşine. Şi transferându-i astfel în împărăţii eterice, revoluţia iubirii pe care au venit s-o propovăduiască este sufocată în faşă. Dar vestea cea bună este întotdeauna acolo, după colţ, scrisă cu creta pe zidul unei case părăsite: DOMNUL ESTE IUBIRE! Sunt sigur că atunci când cetăţenii Chicago-ului vor citi aceste rânduri, se vor ridica în masă şi vor face un pelerinaj la acea casă. E uşor de

găsit, pentru că se înalţă în mijlocul unui teren viran din partea de sud. Cobori printr-un puţ de vizitare din strada La Salle şi te laşi purtat de apa din canalul de scurgere. Nu poţi rata mesajul, pentru că literele scrise cu cretă albă au o înălţime de trei metri. Tot ce trebuie să faci atunci când îl găseşti este să te scuturi ca un şobolan de canal şi să îndepărtezi praful de pe tine. Domnul va face restul…

VIVE LA FRANCE!

Micul parc – dintre străzile June şi Mansfield, destul de ciudat. Este un loc melancolic, chiar şi în plin soare. N-am găsit niciodată în America un parc care să-mi trezească alte sentimente în afară de tristeţe şi plictis. Aş prefera de o mie de ori să mă aşez într-un parc abstract ca acela pe care ni 1-a dăruit Hilaire Hiler în primele lui pânze. Sau un parc ca acela în care stă uneori Hans Reichel când face o acuarelă cu şinele lui amnezic. Parcul american este un gol îngrădit, înţesat cu cretini cataleptici. La fel ca arhitectura casei americane, parcul nu are niciodată nici un dram de personalitate. El este, aşa cum pe bună dreptate i se spune, „puţin spaţiu de respirat”, o oază în duhoarea de asfalt, de emanaţii chimice şi de benzină stătută. Doamne, când mă gândesc la parcurile Luxembourg, la Zapion, la Prater! Pentru noi nu există decât parcuri naturale – mari întinderi de pământ, presărate cu uluitoare monstruozităţi ale naturii şi populate cu stafii.

Dintre toate parcurile mici create de om, cred că parcul din Jacksonville, Florida, este poate cel mai meschin, cel mai jalnic, cel mai prăpădit. Locul lui ar fi într-un tablou de George Grosz. Duhneşte a tuberculoză, halitoză, vene varicoase, paranoia, falsitate, onanism şi ocultism. Toţi dezechilibraţii, neadaptaţii, foştii şi viitorii Americii par să naufragieze aici în cele din urmă. Este mocirla emoţională prin care trebuie să înoţi ca să ajungi la Everglades, mlaştinile din sudul Floridei. În urmă cu cincisprezece ani, când am fost pentru prima oară în acest parc, am atribuit sentimentele şi impresiile mele faptului că eram abătut şi lefter, că mi-era foame şi nu aveam unde să dorm. Când am revenit, eram şi mai deprimat. Nimic nu se schimbase. Băncile erau la fel ca odinioară, murdare, pline de jegurile omenirii – nu de genul celor sărăcăcioase din Londra sau New York, nici de genul celor pitoreşti, răspândite pe cheiurile Parisului, ci acea specie suculentă, împuţită, degajată de respectabila clasă mijlocie: cocoloaşe curate de flegmă, ca să zicem aşa. Genul acela care încearcă să înalţe sufletul chiar când nu există suflet. Pluticiuni şi scursori care se preling ca apa din canale, în şi din bisericile Ştiinţei Creştine, din templele rozicruciene, din saloanele de astrologie, din clinicile gratuite, din adunările evanghelice, din societăţile de caritate, din agenţiile braţelor de muncă, din locuinţe ieftine şi aşa mai departe. Genul acela care citeşte probabil Bhagavad Gita pe stomacul gol sau face exerciţii în dulapul de haine. Tipul american prin excelenţă, întotdeauna gata să creadă ce se scrie în ziare, întotdeauna pândind apariţia unui Messia. N-a mai rămas nici un strop de demnitate umană. Viermele alb se strecoară în menghina respectabilităţii!

Uneori vederea acestor grămezi de gunoi uman mă stârneşte şi mă văd silit să alerg după un taxi, ca să ajung mai repede la maşina de scris şi să

aştern pe hârtie inconsecvenţele demente, diavoleşti, pe care nici măcar cel mai inteligent critic n-ar fi bănuit că ar fi zămislite de un parc american. Se poate întâmpla ca în asemenea ocazii să-mi amintesc brusc de o vacă pe care am văzut-o acum un secol sau poate de una văzută mai recent, la Ducktown, Tennessee, care avea nouăzeci şi şapte de coaste şi nimic altceva de rumegat decât un capac de conservă. Sau s-ar putea să-mi rememorez brusc un moment ca acela din Algiers, Louisiana, când vorbeam cu un pompier de la căile ferate şi acesta spunea – „ciudat lucru cu oraşul ăsta; nu are nici un hotel. Oamenii de aici n-au nici o ambiţie." Cuvintele hotel şi ambiţie s-au asociat în mod bizar în mintea mea şi, în clipa aceea, a trecut un autobuz în drum spre Venice şi dintr-o dată totul mi s-a părut uluitor de ciudat şi de ireal. Alger pe Mississippi, o Veneţie în Louisiana, vaca aramizată evaporându-se sub un soare pârjolitor, muzica de sinagogă din Jacksonville, care din cauza foamei m-a făcut să plâng, plimbările mele nocturne încoace şi-ncolo pe Podul Brooklyn, castelele medievale din Dordogne, statuile reginelor din Jardin du Luxembourg, şase lecţii de rusă cu o contesă isterică într-o cabină de toaletă din dosul unei agenţii a braţelor de muncă, un interviu cu dr. Vizetelly, în timpul căruia am aflat că ar trebui să am un vocabular de cel puţin şaptezeci şi cinci de mii de cuvinte, deşi Shakespeare avea unul de numai cincisprezece mii… O mie şi una de asemenea lucruri groteşti mi-ar putea trece prin minte în câteva momente.

Vaca mă obsedează îngrozitor – şi nu voi şti niciodată de ce. Poate că în parcul american eu sunt doar vacă care rumegă o bucată dintr-un capac de conservă aruncat acolo. Poate că tot ce mă preocupă a dispărut şi eu nu sunt decât un idiot slăbănog, ale cărui coaste pocnesc sub soarele de undeva din sud. Poate că mă aflu pe o planetă moartă într-un film ştiinţific şi deoarece totul este straniu şi nou, nu pot să-i apreciez frumuseţea. Poate că năzuinţele mele sunt prea umane, prea palpabile, prea imediate. Trebuie să ai răbdare, trebuie să poţi aştepta nu mii de ani, ci milioane de ani. Trebuie să poţi supravieţui soarelui şi lunii, lui Dumnezeu sau ideii de Dumnezeu, să te întinzi mai departe decât cosmosul, să învingi molecula, atomul, electronul. Trebuie să stai în aceste parcuri ca într-un closet public, făcându-ţi nevoile – ca vaca de pe dealul roşu, cu coaste prea multe. Nu vă gândiţi la America per se, ad astra, ca atare: gândiţi-vă la ceruri fără atmosferă, la canale fără apă, la locuitori fără haine, la cuvinte fără gândire, la viaţă fără moarte, la ceva care continuă la nesfârşit şi nu are nici nume, nici rost sau noimă şi totuşi are un sens, are un sens măreţ, de îndată ce nu mai ai obsesia timpului şi a spaţiului, a destinului, a cauzalităţii, a logicii, a entropiei, a anihilării, a Nirvanei sau a civilizaţiei Maya.

Stai într-un parc cu palmieri groşi, în jur sunt milioane de fire de iarbă, e cald, băncile sunt vopsite în verde şi poate că un câine urinează pe un copac. Şi de jur împrejur sunt alţi reprezentanţi ai speciei tale, acoperiţi de haine ca tine şi înăuntrul lor sunt aceleaşi organe vitale care lucrează în draci zi şi noapte. Şi îţi spui că ei sunt diferiţi, atât de diferiţi încât nici nu suporţi să-i vezi. Apoi porneşti spre o altă planetă, închiriind un taxi ieftin şi, singur cu tine însuţi, în faţa unei mici maşinării zgomotoase, scuipi vorbe la întâmplare,

petarde sfârâitoare care, după ce au explodat, arată ca nişte mucuri de ţigară strivite. Te gândeşti la un bărbat de pe podiumul de conferinţe, un monstru din lumea teosofică, înzestrat cu trupul unei legume căsătorite cu un hipogrif, un diavol tăcut, care s-a hipnotizat suficient pentru a merge din culise drept în mijlocul podiumului, fără să se dea de gol. Va vorbi trei ore-n şir fără pauză, fără să soarbă o picătură de apă, fără să clipească o dată. Se va înălţa fără efort până la acel balaur atârnat de cer, care menţine în funcţie ceasul sideral, în ciuda vorbăriei despre entropia divină sau schizofrenia cosmică. Timp de trei ore-n şir va vorbi cu o voce de dincolo de mormânt, vocea mediului îngropat într-un con de argint, sub pardoseala unei peşteri. La sfârşit, tu vei sta în parc, printre frunze veştede şi ambalaje argintii, ştiind nici mai mult nici mai puţin decât ştiai înainte, dar fericit în tăcere, ca unul care tocmai a conjugat un verb neregulat trecând chiar şi prin armoniile şi disonanţele modului subjonctiv.

Şi apoi în tine se aude un fluier care dă semnalul mâncării şi al actului sexual, şase minute de reverie în care oscilezi între localul Fauster din Cleveland şi birtul prăfuit de pe rue Le Chapelais (entre la rue Helene et la rue des Dames) chiar lângă Avenue de Clichy. La Fauster mi-am dat seama brusc de ce-mi pierise pofta de mâncare. Nu fiindcă mâncarea era proastă, nu pentru că localul pu? Ea, nu pentru că serviciul era îngălat. Dimpotrivă, totul era perfecţiunea însăşi – perfecţiunea restaurantului american. Chelneriţa era ca un înger care tocmai ieşise dintr-o baie parfumată; mâncarea avea aspectul impecabil a ceva ce fusese preparat fără a fi atins de mâini omeneşti; bucătăria era invizibilă şi nu emana mirosuri, ascunsă discret, ca un pisoar dintr-un bordel de prima mână. Pe mese erau feţe de masă albe, şervete de dimensiuni generoase, recipiente elegante din sticlă pentru untdelemn şi oţet, solniţe de sare şi de piper şi mai elegante, poate chiar un bucheţel de flori.

Dacă nu era, ar fi trebuit să fie. Orga ar fi trebuit să cânte o cavatină, în timp ce patronul, în toată splendoarea sa, şi-ar fi scobit dinţii cu o scobitoare de argint. Trebuia să fi fost un cor de băieţi cu voci de soprană ducând tăvile de colo-colo. În orice caz, avea aer condiţionat şi covoare groase, era izolată elegant, luminată discret, pompos de eficientă în toate detaliile. Nici nu te puteai gândi că mâncarea este făcută din asemenea lucruri brute, grosolane, cum ar fi nişte bucăţi de animale sau plante îngropate în pământul murdar. Mâncarea era mai degrabă un fel de nectar sintetic înecat în frişca, ceva ce trebuie înghiţit cu ochii închişi şi nările astupate, un mic imn închinat cerului gurii care ţi-ar permite să te întorci la birou şi să compui scrisori inspirate despre conducte de canalizare şi măşti de gaze. Într-o asemenea atmosferă, bacşişul devine o recompensă pe care chelneriţa o acceptă cu condescendenţa unei vedete care primeşte un compliment de la un reporter. Ea se simte obligată să te informeze că acolo, condiţiile, condiţiile de muncă sunt superlativ de superlative, că la cel mai mic semn de oboseală este dusă la camera de odihnă pe o targa acoperită cu saten, că dacă se simte uşor indispusă este invitată cu toată sinceritatea să beneficieze de sala de bowling pusă la dispoziţia angajaţilor. Pluteşte de la o masă la alta ca o balerină, cu o

mimică adunată într-un surâs ce vrea să evoce amintirea vagă a Mona Lisei. Nu trebuie să se grăbească prea tare, ca să nu se umezească la subţiori. Trebuie să servească fiecare client cu lipsa de personalitate a unui cadavru. Şi mai presus de orice, trebuie să menţină paharele cu apă înecate în gheaţă.

Cred că în Ruston, Louisiana, a fost locul unde m-am trezit într-o noapte gândindu-mă la micul restaurant din rue Le Chapelais. Mâncasem mizerabil într-un local cu mesele afară, pe trotuar; străbătusem oraşul de trei, patru ori, prefăcându-mă că privesc diverse lucruri, precum gara, sediul ziarului local, rezervorul de apă etc. Câţiva tineri jucau tenis într-o curte asfaltată, la lumina becurilor; frumoasele lor maşini erau parcate lângă trotuar. Trebuie să fi fost dealtminteri miezul nopţii, patru dimineaţa sau şase în ziua precedentă. Nu era un suflet cu care să vorbeşti. Aveam câteva cărţi, dar n-aveam chef să citesc. M-am culcat total dezgustat şi m-am perpelit până aproape de ivirea zorilor. Apoi, după un frumos vis despre un pasaj dintr-o carte a lui Giono, m-am trezit şi am crezut că eram încă în Franţa, undeva în provincie, poate. Totuşi, mi-am dat seama în curând că mă înşelam. Şi apoi m-am lăsat pe spate şi, cu ochii larg deschişi, am început să visez viaţa mea de la Paris. Am început cu începutul, cu acea primă masă modestă de pe trotuarul bulevardului St. Germain, când nu ştiam o boabă de franceză, în afară de oui şi non. Când privesc acum înapoi, mi se pare că am închis o mie de ani în acel scurt deceniu care s-a sfârşit odată cu războiul.

M-am strecurat din nou în perioada de la Clichy, când hoinăream cu prietenul meu Fred pe Avenue Anatole France. Era perioada plimbărilor cu bicicleta, a promenadelor de seară pe bulevard, de la Batignolles la Aubervillers, perioada când devenisem atât de exaltat, încât am încercat să scriu cinci cărţi deodată. Dar imaginea care se profilează cel mai clar este micul restaurant pe care-1 frecventam cu religiozitate zi şi noapte. Era un restaurant ieftin, cam sumbru ziua şi emanând clar tot felul de mirosuri. Mâncarea nu era nemaipomenită, dar de nădejde, ca un prieten pe care-1 cunoşti din adolescenţă. Chelneriţele erau şleampete, nu exagerat de politicoase şi foarte hotărâte să-şi adune bacşişul cuvenit. Pentru un franc sau doi în plus, puteai căpăta o adevărată delicatesă ca puiul fript.

Două lucruri erau interesante în locul acela – veşnica clientelă care nu se schimba niciodată şi priveliştea de vizavi, ce se întrezărea prin uşă, intrarea unei mici şi cochete maison publique. În colţ stăteau de obicei două târfe, iar dacă ploua, le vedeai aşteptând răbdătoare, cu umbrelele deschise, străduindu-se să pară vesele şi îmbietoare. Era o stradă neostentativă, dar care merita o cercetare mai atentă; un om precum Carco, dacă ar fi fost clientul regulat al restaurantului respectiv, ar fi scris fără îndoială un roman despre el.

Deci, asta era – mâncare şi sex. Predominau pe rând, când una, când alta. Era acolo şi un pitic cocoşat, pe care nu trebuie să-1 omit, un spaniol cu bucle lungi şi unsuroase şi cu o poftă de mâncare devoratoare, în fiecare seară trebuia să trec prin faţa mesei lui. În fiecare seară îi spuneam „Bon soit; monsieur”, la care el răspundea „Bon soir, monsieur.” Niciodată o altă vorbă în plus. Timp de peste un an, am menţinut acest protocol, până când în cele

din urmă am coborât barierele şi am spus „Bon soir, monsieur, cornment ga va ce soir?” Nu-mi amintesc să fi vorbit cu vreun alt client. De obicei mâncam singur, într-o pace şi o mulţumire sublime. Din când în când, patronul, care era din Auxerre, venea să-mi adreseze câteva cuvinte. De obicei vorbea despre vreme sau despre preţul tot mai mare al alimentelor. Din când în când, mă întreba când o să mai fac un drum până la Auxerre, pentru că îi spusesem odată că fusesem până acolo cu bicicleta. Dacă ajungeam la acest subiect, sfârşea în mod sigur conversaţia spunând – „Nu e ca Parisul! E doar un orăşel liniştit.” Iar eu zâmbeam şi dădeam din cap cât se poate de amabil, de parcă nu l-aş mai fi auzit spunând asta până atunci. Uneori, când eram într-o dispoziţie mai plăcută, după ce el îşi termina micul recital, rosteam un lung monolog în franceză despre splendoarea idilică a Auxerre-ului. Când vorbeam cu mine însumi, stăpâneam o franceză excelentă; păcat că el n-a putut auzi nicodată acele dizertaţii, fiindcă l-ar fi înduioşat nespus.

Am ajuns în amurg în orăşelul Auxerre, situat, dacă nu mă înşel, pe râul Yonne. Era un pod, ca în toate oraşele franceze şi am stat acolo mult timp, soţia mea şi cu mine, privind în jos cum se unduiau copacii în apă. Eram atât de impresionaţi că ne pierise glasul; când m-am uitat la ea, avea lacrimi în ochi. A fost una dintre cele mai fericite zile pe care le-am petrecut cu ea în Franţa. Părăsisem Parisul cu o zi sau două în urmă, cu bicicleta; eram plini de vise.

Ne străduiam pe cât posibil să mergem numai pe aleile înguste pentru remorcare, care mărginesc canalele. Ea învăţase să meargă pe bicicletă doar cu câteva zile în urmă şi avea emoţii când ne-am urcat pe aleile de remorcare. Uneori ne dădeam jos de pe biciclete şi ne plimbam de-a lungul malurilor canalului, timpul nefiind pentru noi o problemă. În America nu cunoscusem decât greutăţi şi suferinţe. Şi acum, dintr-odată, eram liberi şi întreaga Europă se aşternea în faţa noastră. Vom pleca în Italia, în Austria, în România, în Polonia, Cehoslovacia, Germania şi Rusia. Vom vedea tot. Oricum, începutul era minunat. Avusesem câteva mici ciondăneli din cauza nervozităţii ei, dar în esenţă totul era calm şi frumos. În primul rând, mâncam în fiecare zi.

În Auxerre, în acea primă seară, am mâncat lângă malul râului. Era un mic han modest şi deoarece eram în vacanţă, ne-am tratat cu un vin bun. Îmi amintesc privelişte a bisericii de la masa unde şedeam, în timp ce vinul mi se prelingea pe gâtlej. Îmi amintesc privirea sticloasă a apei, copacii înalţi unduindu-se pe cerul catifelat al Franţei. Îmi amintesc că am simţit atunci o imensă pace, cum nu mai cunoscusem niciodată în propria mea ţară. M-am uitat la soţia mea şi ea devenise o altă persoană. Chiar şi păsările erau altfel. Asemenea momente vrei să le păstrezi pentru totdeauna. Dar o parte din bucuria profundă din ele provine din faptul că ştii că ea este trecătoare. Poate că mâine va interveni una din acele certuri care anihilează toată frumuseţea peisajului şi care, pentru că te afli într-o ţară străină, te răvăşesc mai mult ca de obicei.

După cum spusese patronul restaurantului din rue Le Chapelais – nu era ca la Paris! Dar în anumite privinţe, era mult mai bine decât la Paris. Era

un oraş şi mai franţuzesc, şi mai autentic. Îţi trezea un fel de nostalgie, pe care o voi descoperi mai târziu în unele cărţi franţuzeşti sau în conversaţiile cu o târfă, în pat, în timp ce fumam în linişte o ţigară. Este ceea ce nici un invadator nu va distruge niciodată. Este ceva intangibil, precum coloritul special a unui cer francez. Invadatorul este cel care va pieri.

Într-un fel, noi eram invadatori. Cu dolarii noştri americani murdari cumpăram tot ce doream. Dar la fiecare cumpărătură primeam ceva pe gratis, ceva pentru care nu ne tocmisem, care se infiltra în noi şi ne transforma, până ce, în cele din urmă eram total subjugaţi.

Când am plecat din New York în acea lugubră călătorie prin America, unul dintre ultimele obiecte pe care le-am căutat a fost o hartă Parisului şi a Franţei. Ştiam că în cine ştie colţ uitat de lume o să mă pomenesc brusc dezorientat şi o să vreau să caut numele străzilor, oraşelor şi râurilor care începeau deja să-mi dispară din memorie. În trenul care mă ducea de la Kansas City la St. Louis, peisajul căpătă coloritul familiar al regiunii Dordogne. Înainte de a se însera, mai exact. Cred că ne aflam de-a lungul râului Missouri. Pătrunsesem încet pe câmpiile în terase, presărate cu case de fermă urâte. Era început de primăvară şi gama de culori a pământului se întindea de la galben pai până la verde deschis. În depărtare se zăreau stânci şi povârnişuri palide, crestate, deseori de culoarea cenuşii, cu forme fantastice, amintind de castelele din Dordogne.

Dar unde era acel ceva care merge mână-n mână cu pământul, căsătoria dintre cer şi pământ, suprastructura ridicată de om pentru a face din frumuseţea naturală ceva profund şi trainic? Tocmai citisem cartea lui Rolland despre Vivekananda; o lăsasem de o parte, pentru că n-o mai puteam citi, sentimentele mă copleşeau. Pasajul care îmi provocase o asemenea stare de exaltare era cel în care Rolland descrie întoarcerea triumfală a lui Vivekananda din India în America. Nici un monarh n-a fost astfel întâmpinat de proprii săi compatrioţi: este o primire unică în istorie. Şi ce a făcut el, Vivekananda, pentru a merita o asemenea primire? Făcuse India cunoscută Americii; răspândise lumina. Şi făcând asta, deschisese ochii compatrioţilor săi pentru a-şi vedea propriile slăbiciuni, întreaga Indie 1-a întâmpinat cu braţele deschise; milioane de oameni au îngenuncheat în faţa lui, omagiindu-1 ca pe un sfânt sau ca pe un izbăvitor, ceea şi era. A fost momentul în care India s-a apropiat de unificare mai mult ca niciodată în lunga sa istorie. A fost un triumf al dragostei, al recunoştinţei, al devoţiunii. Voi reveni mai încolo asupra lui, asupra cuvintelor lui curate, puternice, rostite de un apărător neînfricat nu al Indiei, ci al neamului omenesc. Deocamdată trebuie să mă grăbesc mai departe, să înaintez în mitul regiunii Dordogne, până la mormântul care este St. Louis, denumit oraş, dar care nu este decât un cadavru murdar, urât mirositor, care se înalţă din câmpie ca o reclamă a gravurii lui Albrecht Dürer „Melancolia”. Ca şi fratele său geamăn, Milwaukee, acest mare oraş american crează impresia că arhitectura şi-a pierdut minţile.

Adevărata morbiditate a sufletului american se descarcă aici. Hidoşenia lui nu este doar înfricoşătoare, este sufocantă. Casele par a fi fost decorate cu rugină, sânge, lacrimi, sudoare, fiere, flegmă şi excremente de elefant. Îţi

poţi închipui viaţa de aici – ceva în stil Theodore Dreiser, în cel mai rău caz. Nimic nu mă înspăimântă mai mult decât gândul că aş putea fi condamnat să-mi petrec restul zilelor într-un asemenea loc.

Am trăit unul sau două momente minunate în St. Louis, datorită grozăviei şi mizeriei din jur. Plimbându-mă prin zona veche a oraşului, unde se reconstruieşte la o scară gigantică, plimbându-mă printr-un fel de abator ridicat de un cutremur sau de o tornadă, scârba mea a devenit atât de mare, încât am ajuns la polul opus – la o stare de extaz. Deoarece, pentru a-mi păstra judecata întreagă, a trebuit să caut cu disperare ceva care să contrabalanseze grozăviile prin care mă deplasam. Şi ce-mi răsări mie în minte? Tocmai amintirea unei nopţi vrăjite în Sarlat. Ca şi Auxerre, Sarlat este situat în mintea mea tot la începutul unei splendide călătorii. Ultima privire aruncată Franţei, înainte de a pleca în Grecia. Luasem trenul de la Paris noaptea şi cu puţin timp înainte de ivirea zorilor am coborât la Rocamadour. Am stat în Rocamadour câteva zile, am vizitat celebra Gouffre de Padirac, unde am luat cea mai extraordinară masă, suspendat între fundul peşterii şi suprafaţa pământului şi apoi, într-un impuls de moment, am luat un autobuz spre Sarlat, de care nici nu auzisem până atunci.

Era patru sau cinci după-amiaza. Tocmai coborâsem din autobuz şi priveam distrat cărţile etalate într-o vitrină. Titul unei cărţi mi-a atras atenţia: era o nouă carte despre profeţiile lui Nostradamus. Preţul era mai mare decât credeam că-mi pot permite în acel moment, aşa că am rămas acolo privind-o intens, de parcă aş fi crezut că puteam s-o citesc prin copertă, dacă mi-aş fi concentrat privirea mult timp. Şi în starea acea de transă, am simţit treptat că un bărbat stătea lângă mine, privind aceeaşi carte şi vorbind cu glas tare, vorbind cu mine, mi-am dat seama în cele din urmă.

Era proprietarul magazinului şi bun prieten cu autorul cărţii, care se părea că locuia în Sarlat. Părea încântat de faptul că eram american, că locuisem atâta timp la Paris şi că mă abătusem din drum ca să vizitez Saraltul. A spus că în curând va închide magazinul şi m-a întrebat dacă n-aş vrea să vin cu el în bistroul de peste drum. Era evident că voia să discute cu mine pe îndelete.

Am traversat şi ne-am aşezat pe terasa din faţa bistroului. Era strada principală a oraşului şi nu părea să aibă vreun farmec deosebit; un loc oarecare, în provincie. Dar îmi plăcea acel librairien. Era foarte cordial şi entuziast şi evident înnebunit după americani, cum îi mai apucă pe francezi din când în când, L-am urmărit trăgând obloanele. O făcea cu mult zel, ca un şcolar care dă rasol cu temele ca să fugă mai repede afară, la gaşca lui. Flutură mâna spre mine şi strigă: „Dans un moment!”

A început să turuie înainte de a se aşeza ca lumeadespre război, războiul din 1914. Cunoscuse câţiva americani pe front, nişte băieţi minunaţi, zicea el. Erau atât de copilăroşi, atât de naivi, de generoşi, plini de voie bună. „Nu ca noi”, spuse el. „Noi suntem putrezi, terminaţi. Franţa şi-a pierdut vitalitatea.” Voia să ştie din ce parte a Americii eram. Când am spus că sunt din New York, s-a uitat la mine de parcă nu i-ar fi venit să-şi creadă urechilor. „Chiar aşa? Ce noroc! Am visat întotdeauna să ajung într-o bună zi la New

York. Dar acum… „ Ridică din umeri, cu un gest disperat. Da, acum iar eram în război. Va avea cu adevărat noroc dacă va supravieţui şi a doua oară. Îmi plăcuse Parisul? Unde am locuit în Paris? Am văzut cutare sau cutare? I-am povestit câte ceva despre viaţa mea acolo la început. „Tiens!” spuse el, „ai avut noroc cu siguranţă. Voi, americanii, sunteţi nişte tipi romantici.”

Am mai luat un aperitif şi a început să vorbească despre el, despre viaţa lui în Sarlat, unde se născuse şi unde probabil va muri, dacă nu va fi ucis în război. Apropo de asta, e ciudat cum vorbeau întotdeauna francezii despre un război inevitabil. Nu vorbeau niciodată despre înfrângerea duşmanului, nu-şi arătau niciodată ura faţă de nemţi; vorbeau despre el ca despre o treabă ce trebuia făcută, o treabă neplăcută, pe care o vor face fără îndoială, pentru că erau cetăţeni francezi. Dar gândul care prevala în mintea lor, când discutau acest subiect, era întoarcerea acasă, reluarea vieţii normale, revenirea în cuibul lor, oricare ar fi fost acela. Atitudinea lor mi se părea manifestarea celei mai subtile forme de curaj: era extrem de pacifistă. Luptau din simţul datoriei, fără ură. De aceea Franţa este atât de puternică şi de aceea se va ridica din nou şi îşi va relua locul în lume. Franţa a fost cucerită, dar nu a fost înfrântă.

În miezul unei conversaţii animate, am auzit deodată o fanfară cântând şi peste câteva clipe, a trecut prin faţa noastră un alai de copii precedat de clovni şi saltimbanci. Urma să aibă loc un carnaval, explică el, în cinstea unui oarecare sfânt catolic. N-aş vrea să-i fac onoarea să iau masa cu el? Ar vrea să-mi arate oraşul după căderea întunericului – va fi în forma lui cea mai bună în seara aceea, datorită spiritului de carnaval. Am fost cât se poate de încântat să accept invitaţia. Era deja întuneric şi felinarele de pe stradă transformau rapid aspectul searbăd, provincial al locului în ceva mai promiţător. „Cunosc fiecare casă din oraş, se grăbi el să spună în timp ce ne îndreptam spre un restaurant din apropiere. Tata a fost dulgher şi zidar. În copilărie lucram pentru el. E o îndeletnicire minunată – mult mai bună decât aceea de librairien. Faci ceva cu mâinile tale – şi o faci cu dragoste! Ah, acum o regret! Dar am rămas dulgher în sufletul meu.

Am mâncat într-un mic restaurant modest şi am stropit mâncarea cu un petit vin du pays, care era delicios. După masă, ne-am întors la hotelul meu ca să iau cheia – uşile se încuiau la ora zece. Cheia, ca şi uşa, era imensă; era o cheie de fortăreaţă. Am stat în faţa uşii examinând-o cu atenţie. El mi-a arătat reparaţiile pe care le făcuse tatăl lui la uşă şi balamaua mare pe care el însuşi o fixase mai târziu. „Vino”, spuse el, apucându-mă de braţ, „o să-ţi arăt câteva străduţe, vechiul Sarlat, de care oamenii din Paris au uitat.” Şi atunci a început să vorbească despre Charlemagne, despre Ronsard şi Villon, despre ducii de Burgundia şi despre Fecioara din Orleans. Vorbea despre trecut nu ca un învăţat sau ca un istoric, ci ca un om care-şi amintea ceea ce trăise. „Cartea la care te uitai după-amiază,” spuse el după câteva clipe de tăcere, „o să ne întoarcem mai târziu la magazin s-o luăm. Vreau s-o primeşti ca pe un suvenir din Sarlat. Poate că o vei traduce într-o bună zi… „ Apoi a început să vorbească despre Avignon şi Montpelier, despre Arles, Nimes şi Orange, despre dialectul provensal, despre marile femei ale Franţei, despre

rozicrucieni, despre misterioasele portaluri de la Notre Dame, despre Paracelsus şi despre Dante. „Dragul meu prieten”, spuse el oprindu-se brusc în umbra unei mari porţi din evul mediu, „Franţa este pentru mine singura ţară din lume. A trecut prin toate. Dar este măreaţă în lucrurile mărunte – tandreţe, răbdare, respect. Franţa nu jinduieşte să domine lumea. Este mai de grabă ca o femeie care te seduce. Nu e nici măcar o femeie frumoasă la prima vedere. Dar ştie cum să ţi se strecoare în suflet. Se dezvăluie încet, cu prudenţă, ascunzându-şi întotdeauna adevăratul farmec, adevăratele comori, până în clipa când ele vor fi apreciate la justa lor valoare. Nu se repede la tine ca o târfă. Sufletul Franţei este cast şi pur, ca o floare. Suntem reţinuţi, nu din timiditate, ci pentru că avem prea mult de dăruit. Franţa este o inepuizabilă pivniţă cu comori, iar noi, francezii suntem umilii păzitori ai acestor mari comori. Nu suntem generoşi ca voi – poate pentru că am dobândit cu mari suferinţe ceea ce posedăm. Am luptat de nenumărate ori pentru fiecare centimetru al pământului nostru. Ne iubim pământul, cum puţini oameni din lume îl iubesc pe al lor, pentru că a fost stropit de sângele strămoşilor noştri. Ţie ţi se pare poate că viaţa noastră este măruntă, dar nouă ni se pare profundă şi bogată – mai ales nouă, celor care trăim în provincie. Am locuit la Paris şi ador Parisul, dar viaţa adevărată este aici, printre oamenii pământului.

E adevărat că uneori ne plictisim, dar asta trece. Rămânem francezi – asta e important.

Ne întorsesem spre străvechiul zid al oraşului, pătrunzând în inima şi măruntaiele Evului Mediu. Din când în când trebuia să mă ia de mână şi să mă ghideze, pentru că străduţele înguste şi întortocheate erau cufundate într-o beznă totală. Pătrunzând pe una din aceste străduţe, a bâjbâit de-a lungul zidului cu mâna şi, după ce a ajuns la locul dorit, a aprins un chibrit şi m-a invitat să-mi trec mâna peste lemnăria unui imens portal. Aprinzând chibrit după chibrit, am reuşit să examinăm întreaga uşă, procedură care a făcut ca uşa aceea să-mi rămână în amintire ca nici o altă uşă. Apoi s-a făcut din nou întuneric, o beznă adâncă, punctată de zvonul de veselie care venea de sub noi, unde nevinovatele serbări erau în plină desfăşurare.

Mă podidiseră lacrimile. Trecutul reînviase; trăia în fiecare faţadă, în fiecare portal, în fiecare cornişă, chiar şi în pietrele de sub tălpile noastre. Copiii cu robe albe aparţineau şi ei trecutului. Brusc, l-am tras de mânecă. „Spune-mi”, am rostit, „îţi aminteşti Le Grand Meaulnes?” „Balul?” a spus el, apucându-mă de braţ. „Da, balul! Copiii!”

N-am mai rostit un singur cuvânt despre asta. Ne-am cufundat într-o tăcere profundă. Cartea vorbea prin noi în liniştea străduţei, implorându-ne să nu spulberăm visul, să nu smulgem copiii din lumea lor de fantasme.

În timp ce coboram o scară lată care ducea la un parapet de unde cobora o altă scară în potcoavă, n-am văzut altceva decât mici flăcări ţâşnind din balustrade şi pervazuri de ferestre. În toată piaţeta dansau flăcărui prin care siluetele petrecăreţilor ţâşneau şi se rostogoleau ca într-un joc de umbre. Din nou mi-au dat lacrimile. Era o voioşie atât de blândă, atât de deosebită de noţiunea americană de veselie. Şi totuşi, fundalul era sumbru,

masiv, aproape sinistru în măreţia sa medievală. Îmi amintea cumva de acel fleur de lys de pe blazoanele cavalerilor rătăcitori – de contrastul acela dintre inimă şi pumn, de acel şoc al bătăliei străvechi în care lovitura de moarte se abătea ca un gest milostiv şi salvator. Îmi mai amintea de epidemiile de ciumă şi de bucuria care trebuie să fi urmat în mult prea scurtele perioade de răgaz dintre ele. Îmi amintea de felul în care măcelarul meu din rue de la Tombe-Issoire manevra carnea, graţia şi tandreţea loviturii lui de cuţit, afecţiunea aproape maternă cu care căra un sfert de viţel de pe butucul de tranşare la lespedea de marmură din vitrină. Da, Franţa trăia din nou în faţa ochilor mei, Franţa nu prea veche, Franţa de ieri, Franţa de mâine. Glorioasa şi blânda Franţă! Doamne, cu câtă dragoste şi respect mă gândesc acum la tine! Şi când te gândeşti că o vedeam atunci pentru ultima oară. Cât de norocos am fost! Iar acum, te-ai prăbuşit şi zaci sub călcâiul cuceritorului tău. Aproape că nu-mi vine să cred. Parcă adineauri, în clipa asta, retrăind acea noapte de sublimă încântare, înţeleg întreaga enormitate a crimei care s-a abătut asupra ta. Dar chiar dacă totul este dărâmat, chiar dacă toate oraşele importante sunt distruse, făcute una cu pământul, Franţa de care vorbesc va supravieţui. Dacă marea flacără a esenţei sale se va stinge, micile flăcărui nu pot fi înăbuşite, ele vor ţâşni din pământ, în milioane de minuscule limbi de foc. O altă Franţă va renaşte; o altă zi sfântă se va adăuga la calendar. Nu, ceea ce am văzut nu se poate strivi sub călcâiul cuceritorului. Este o calomnie la adresa naturii umane să spui că Franţa nu va mai exista. Franţa trăieşte. Vive la France!

SUFLETUL ANAESTHESIEI

„Puissance, justice, histoire: a bas!”

(Rimbaud)

Îi voi spune Bud Clausen, pentru că nu acesta este numele său adevărat. Nu voi spune nici unde l-am cunoscut, pentru că nu vreau să i se întâmple nimic rău. A fost chinuit prea mult de sadicii noştri păzitori ai păcii. Indiferent ce face, în această viaţă sau în cea următoare, eu voi putea întotdeauna să-i găsesc scuze.

Nu vreau să fac din el un erou; vreau să-i fac un portret onest.

În perioada aceea, Rattner mă însoţea. Făcusem o lungă călătorie cu trenul. Vizitasem deja o celebră instituţie penală al cărei nume prefer să nu-l divulg. Directorul ei manifestase faţă de noi o politeţe deosebită. Dar un detaliu din acel loc mi-a rămas întipărit în memorie şi îmi slujeşte ca o introducere potrivită la povestea lui Bud Clausen.

Pentru a intra pe sub portalul acestei vestite instituţii trebuie să treci prin faţa unui gardian care stă deasupra ta pe un fel de platformă. Trebuie să treci printr-un grilaj până îţi dă semnalul de liberă trecere. Avea o puşcă în mână, un pistol vârât în toc şi probabil câteva grenade de mână în buzunarele pantalonilor. Era înarmat până-n dinţi. În spatele lui era Legea, legea care spune mai întâi să tragi şi apoi să pui întrebări. M-a cercetat cu minuţiozitate pentru că uitasem să-l anunţ pe director la telefon că mă va

însoţi şi prietenul meu Rattner. Era greu să-1 fac să înţeleagă cum de putusem să uit un amănunt atât de important.

Nu este aici locul să mă plâng de formalismul exagerat al regimului de închisoare. Ştiu că trebuie luate toate precauţiile. Nu doresc decât să fac cunoscut efectul pe care 1-a avut acel individ asupra mea. Au trecut câteva luni de la acel incident şi încă nu-i pot uita chipul, atitudinea, întreaga lui fiinţă. Este un om – şi o spun cu calm şi seriozitate – pe care l-aş putea ucide cu sânge rece. Aş putea să-1 dobor cu un glonţ în întuneric şi apoi să plec mai departe la treburile mele, ca şi cum aş fi strivit un ţânţar pe braţ.

Era un ucigaş, un om care hăituieşte o pradă umană – şi primeşte bani pentru asta. Era un om necurat, nevrednic să aibă de-a face cu specia umană, nici măcar cu nelegiuţii din spatele gratiilor. N-o să uit cât voi trăi faţa aceea crudă, cenuşie, ochii aceia reci, mici şi rotunzi, de vânător de oameni. Îl urăsc pe el şi tot ce reprezintă el. Aş prefera de o mie de ori să fiu şi cel mai incorigibil deţinut decât acel instrument al celor care încearcă să menţină legea şi ordinea. Legea şi ordinea! Până la urmă, când le vezi pândindu-te prin ţeava unei puşti, înţelegi ce înseamnă ele! Î bas puissance, justice, histoire! Dacă societatea trebuie să fie ocrotită de aceşti monştri inumani, s-o ia dracu de societate! Dacă la baza legii şi ordinii nu este decât un om înarmat până-n dinţi, un om fără inimă, fără conştiinţă, atunci legea şi ordinea sunt lipsite de sens.

Dar să ne întoarcem la Clausen… Bud nu era un ucigaş nemilos. El se străduia să nu ucidă, dacă e să cred povestea lui. Era slab şi îngâmfat – ca mai noi toţi. La început făcuse câteva furtişaguri, dar care nici nu se pot compara cu operaţiunile iluştrilor noştri magnaţi industriali, ale bancherilor, politicienilor şi exploatatorilor noştri coloniali. Nu, Bud era doar un pungaş de rând, un pungaş cinstit, ca să zicem aşa, cu un simţ exagerat al loialităţii şi onoarei. Faţă de sexul frumos era excesiv de romantic şi de galant, mult mai romantic şi mai galant decât un pugilist sau un membru obsedat de sex al clerului. Două lucruri nu putea suporta – cruzimea faţă de copii şi lipsa de respect faţă de femei. În aceste privinţe era de neclintit.

Spunea că n-ar fi împuşcat niciodată un om decât în autoapărare şi eu îl cred. Avea câte ceva dintr-un dandy şi dintr-un fanfaron lăudăros, trăsături pe care le găsim şi la cei mai bine situaţi social. Era un mincinos învederat, dar cum e oare un diplomat, un politician, un avocat? Lucrul cel mai rău în privinţa sa – şi încerc să-1 privesc fără patimă – este faptul că nu mai avea deloc încredere în semenii lui. Încrederea îi fusese anihilată de cei care îi declară încrederea, dar nu fac niciodată dovada ei. Executase cel puţin cinci condamnări şi era probabil căutat de autorităţi când ni s-au încrucişat cărările.

Părerea mea este că plătise din plin pentru faptele lui. Dacă va comite altele, eu aş da vina pe poliţie, pe legiuitori, pe educatori, pe preoţi, pe toţi cei care cred în pedeapsă, care refuză să ajute un om când este doborât sau să încerce să-1 înţeleagă când, cuprins de o furie neputincioasă, se întoarce împotriva societăţii. Pe mine nu mă interesează de ce crime a fost acuzat Clausen; crimele noastre, ale tuturor celor care suntem afară, care am scăpat

basma curată, sunt mai mari. Dacă nu l-am silit cu adevărat să devină criminal, cu siguranţă l-am ajutat să rămână criminal. Şi vorbind despre Bud Clausen, vorbesc în numele marii majorităţi a bărbaţilor şi femeilor care au avut aceeaşi soartă; şi vorbesc în numele celor ce vor veni, care vor merge pe urmele lui şi care nu au şanse de îndreptare până ce noi, cei de afară, nu devenim mai luminaţi şi mai omenoşi.

Ne-am cunoscut în tren. Era vânzător ambulant, cum se spune. Purta o uniformă primită de la agenţia de presă şi trecea încoace şi-ncolo la diverse intervale, oferind bomboane, ţigări, gumă de mestecat, ziare, apă gazoasă etc. Nu l-ai fi luat drept un infractor. Era blând, amabil, vorbea frumos – în cel mai rău caz, un om care decăzuse, să zicem. Dacă ar fi ocupat un loc în Senat, nu s-ar fi remarcat nimic deosebit în privinţa lui. Ar fi putut trece drept bancher, lider sindical, politician sau agent de publicitate. Nu i-aş fi dat nici o atenţie dacă n-ar fi lăsat să-i scape acele câteva cuvinte când am coborât din tren. Pe tot parcursul lungii călătorii cu trenul n-a avut loc nici o conversaţie între noi: nu cumpărasem nimic de la el. O dată m-a trezit brusc din moţăiala aplecându-se peste mine ca să coboare transperantul. Am simţit o ciudată nelinişte în clipa aceea, dar am alungat-o imediat. Nu dorise decât să mă ocrotească de soare, a spus el. În timp ce trenul trăgea în gară, Rattner şi cu mine stăteam pe platformă, cu bagajele îngrămădite în jurul nostru. Vânzătorul ambulant cobora şi el – era cap de linie pentru el. Când a trecut pe lângă noi ne-a urat noroc. Tocmai atunci trenul s-a zgâlţâit brusc; el a stat o clipă să-şi recapete echilibrul, ţinându-se de balustrada de protecţie pe care o apucasem şi noi. „Probabil vă bucuraţi că ajungeţi acasă”, a spus el, pentru a-şi întări urările de bine. „Eu n-am casă”, a continuat, aruncându-mi o privire ciudată. Au urmat câteva clipe de tăcere apăsătoare, apoi, aproape fără nici un sentiment, ne-a spus pe scurt că ieşise de puţin timp din închisoare, că încă nu se obişnuise să fie liber. Cât despre noţiunea de cămin, unde să-1 aştepte o femeie, păi… Nu prea ştia ce-nseamnă asta, aşa cum nu ştia să îmbrăţişeze o femeie. Nu putea spera atât de mult. Era extraordinar doar să fie liber, să iasă în lume, să poată vorbi cu oamenii.

După o clipă coborâse deja, urându-ne din nou noroc.

Aveam de dat un telefon important din gară şi în agitaţia care a urmat, Clausen mi-a ieşit din minte. Dar când ne-am dus la culcare în noaptea aceea, Rattner a adus în discuţie subiectul. Îi părea rău, spunea el, că-1 pierdusem din vedere. M-am simţit uşurat auzindu-1 că spune asta; şi eu aveam senzaţia că lăsasem o treabă neterminată. „Hai să-1 căutăm mâine la prima oră”, a spus Rattner. Cred că îl putem găsi prin agenţia de presă. Poate reuşim să facem ceva pentru el.”

În dimineaţa următoare l-am găsit la gară pe cel care-1 angajase. Era un tip scârbos, cu capsa pusă. Mi-a spus că omul pleacă de la ei. Nu-1 interesa decât să-i aducă înapoi uniforma. Parcă ne conisdera pe noi vinovaţi că i-1 luam pe Clausen, ca să ne folosim de el.

— Ştii ce e… un simplu puşcăriaş. Nu-i foloseşte nimănui, nici nu va folosi. O să fure tot ce-i cade sub mână. N-o să scape nepedepsit, în zilele noastre nu poţi avea încredere în oricine.

Continuă tot aşa, nelăsându-ne ocazia să scoatem o vorbă. În cele din urmă, am reuşit să-1 informăm, fără a-1 convinge totuşi, că n-aveam de gând să-1 angajăm pe Clausen, întrucât nu avem o afacere, dar că doream să-1 ajutăm cum putem. Părea uimit de atâta dezinteresare, apoi deveni şi mai bănuitor. Până la urmă, ne dădu în silă adresa pensiunii unde locuia Clausen.

— Aveţi grijă să nu vă facă vreo figură, ne avertiză el când ieşi pe uşă. Apoi, în timp ce ne îndepărtam, strigă după noi: Şi spuneţi-i că o să vin după uniformă, auziţi?

Ne-am dus imediat la adresa indicată. Era un imobil murdar, morbid şi cam suspect – un fel de vizuină. Clausen plecase doar de câteva minute, ni s-a spus, ca să-şi cumpere o pălărie şi să se tundă. Eram prieteni cu el? Se interesă omul. I-am explicat că ne cunoscusem în tren. Omul dădu din cap în semn că a înţeles.

Am făcut o plimbare şi ne-am întors peste vreo oră. Clausen nu se întorsese. Ne-am aşezat şi am încercat să facem conversaţie cu omul, dar era total necomunicativ. În cele din urmă, m-am decis să scriu un bilet prin care să-1 invit să treacă pe la noi. Era un mesaj prietenos şi eram sigur că Clausen nu-1 va trece cu vederea. I-am dat numărul de telefon şi i-am spus că dacă dorea o să-1 sunăm noi. Stăteam la câţiva kilometri de oraş într-o cabană pentru turişti.

Ziua a trecut fără să primim vreo veste de la el şi fără să-1 vedem. In ziua următoare, spre prânz, am primit un mesaj telefonic care ne anunţa că e în drum spre noi ca să luăm masa împreună.

Era o zi destul de rece şi spre surprinderea noastră, Clausen a venit fără pălărie sau palton, arătând de parcă pentru el era o frumoasă zi de primăvară. I-am observat imediat tunsoarea – cu cărare la mijloc. Tunsoarea părea să-i schimbe întreaga înfăţişare. Am observat de asemenea cămaşa scrobită imaculată şi cravata legată cu grijă. Era îmbrăcat cu un costum albastru de serge, proaspăt călcat, care întărea impresia de bărbat îngrijit şi curat. Ai fi crezut că e marinar. Putea fi luat şi drept agent de bursă sau de publicitate. Se mişca agale, degajat, cam exagerat, după părerea mea, ca să fie autentic. Poate că încerca să-şi ascundă nervozitatea; poate că îi era ruşine să-şi dezvăluie adevăratele sentimente. Aşa am crezut la început. Dar în curând mi-am dat seama că masca devenise o parte din el, că va trebui să se întâmple ceva cu adevărat extraordinar ca să-1 determine s-o dea jos. Nu eram sigur nici dacă aş vrea să-1 văd fără mască; acest gând mă neliniştea.

Mai era ceva în comportamentul lui care ne transmitea ideea că ne făcea o favoare venind să ne viziteze. Nu mai avea nimic din vânzătorul ambulant, nici măcar din cel care discutase cu noi câteva scurte momente pe platforma trenului. Acum juca un rol diferit. Era în rol, ca să spunem aşa. Era calm, constant, încrezător, echilibrat. Aproape autoritar. Dar avea degetele pătate oribil de nicotină. Parcă îi contraziceau întreaga atitudine. Tot timpul mesei i-am observat mâinile. Degetele erau ca nişte gheare murdare; singura mână era mutilată.

Când l-am întrebat de ce îşi amânase vizita, ne-a răspuns că fusese să vadă un prieten într-o tabără militară de la o oarecare depărtare. Avea un fel

al lui de a te privi ferm în ochi în timp ce vorbea, care te cam deconcerta. Era o privire un pic prea fermă. Simţeai că fusese exersată în faţa unei oglinzi.

După ce-am mâncat, ne-am întors la cabană ca să stăm de vorbă în linişte.

— Probabil că vreţi să auziţi povestea mea, a spus el, instalându-se într-un fotoliu mare. Mai aveţi o ţigară?

Felul în care rostise asta mi-a oferit explicaţia aerului superior pe care şi-l luase de la început. Însemna că el nu credea în dorinţa noastră de a-l ajuta fără a ne gândi la vreo răsplată. Mai însemna că îşi cunoştea valoarea, ca material uman interesant şi că era dispus să încheie un târg. Nimeni nu vrea să ajute foşti puşcăriaşi în mod dezinteresat. Doar poate nişte molâi prostănaci. Ne dibuise că eram ziarişti, ne informă el calm şi venise pregătit să ne furnizeze marfa. De fapt, punea la dispoziţie o carte întreagă dacă aveai răbdarea să-l asculţi până la capăt. Ar fi scris-o el însuşi, dar nu avea talent în această privinţă.

— Am ştiut că eşti scriitor din clipa când am dat cu ochii de dumneata, a spus el, întorcându-se spre mine. Iar el, a rostit, arătând cu policarul pătat de nicotină în direcţia lui Rattner, se vede clar că e artist. Şi în plus, l-am văzut desenând în tren.

A fost foarte surprins când l-am informat că nu suntem ziarişti, că nu vrem să folosim povestea lui, că avem foarte puţini bani şi că întreprindem ceva ce ne va aduce prea puţine foloase. I-am spus că scopul principal al călătoriei noastre este să ne cunoaştem din nou propria noastră ţară. I-am explicat că trăisem în străinătate câţiva ani. Da, ne-ar interesa să auzim tot ce ar fi dispus să ne povestească despre viaţa lui, dar nu asta era problema. Voiam să-i comunicăm că aveam faţă de el sentimente foarte prieteneşti. Nu ştiam ce am putea face pentru el, dar doream să-l ajutăm – dacă avea nevoie de ajutor.

Se înduioşa vizibil auzind asta. Da, avea într-adevăr nevoie de ajutor. Cine nu are? Mai ales când toată viaţa n-ai avut parte decât de partea ei cea mai murdară. Tocmai renunţase la slujbă; nu era oricum mare lucru de capul ei. O acceptase pentru că nu găsise altceva: nimeni nu voia să angajeze un om abia ieşit din puşcărie. Dar avea ambiţii mai mari decât aceea de a fi vânzător ambulant. Voia să ajungă la New York. Avea acolo prieteni care îl vor ajuta să se descurce. Mai ales unul dintre ei, un tip care avea un magazin de muzică pe Broadway. Stătuseră mult timp împreună într-o închisoare. Era convins că prietenul lui o să-i dea câteva sutare imediat.

Chiar dacă ne-am fi golit buzunarele n-am fi găsit atâţia bani cât să-i plătim biletul de autobuz până la New York, i-am explicat noi. Sunt sigur că nu prea l-am convins, ţinând seama că încăperea era plină de bagaje, în faţă aveam o maşină şi mai aveam de parcurs vreo patruzeci şi cinci de mii de kilometri. Aproape că aveam sentimentul că mint încercând să-i explic situaţia noastră.

În ciuda acestui obstacol neaşteptat, Clausen a continuat să vorbească despre el însuşi. Era evident că se simţea uşurat să desăinuie tot, chiar dacă

nu ieşea nimic din asta. Îl ascultam cu înţelegere şi asta însemna foarte mult pentru el.

Scopul meu nu este să repet povestea vieţii lui. Nu era chiar atât de neobişnuită; era tradiţională. Într-un moment de slăbiciune, în momentul în care părea că toţi erau împotriva lui, trecuse de cealaltă parte a barierei. Trăind în acea lume diferită, pe măsură ce treceau zilelele, îi era tot mai greu să se alăture din nou turmei. Infracţiuni comise din necesitate au dus în curând la infracţiuni determinate doar de bravură. În timp ce fusese eliberat pe cauţiune, după executarea primei pedepse cu închisoarea, a comis o infracţiune absolut gratuită – ca un artist care vrea doar să-şi facă mâna. Închisoarea este desigur o şcoală a infracţiunii par excellence. Până când n-ai trecut prin această şcoală nu eşti decât un amator. În închisoare se leagă prietenii, deseori pornind de la un fleac, o vorbă bună, o privire, un bănuţ. Mai târziu, în libertate, prietenul va face orice ca să-şi dovedească loialitatea. Chiar dacă doreşti din toată inima să revii pe calea cea bună, când vine momentul critic, când trebuie să se aleagă între încrederea în societate şi încrederea în prietenul tău, îl vei alege pe acesta din urmă. Ai dat cu nasul prin societate; ştii destule ca să aştepţi din partea ei dreptate sau milă. Dar nu poţi uita niciodată o faptă bună într-un moment de mare dificultate. Să arunci în aer un bloc? Desigur, dacă astfel îţi ajuţi prietenul. Dar asta poate să însemne puşcărie pe viaţă sau scaunul electric! Şi ce dacă? O faptă bună e plătită cu altă faptă bună. Ai fost umilit, ai fost torturat, ai fost redus la nivelul unei fiare sălbatice. Cui i-a păsat? Nimănui. Nimeni de afară, nu, nici măcar Dumnezeu nu ştie cât suferă un om închis. Nu există cuvinte care să exprime suferinţa lui. Depăşeşte înţelegerea unui om. Este o suferinţă atât de mare, atât de adâncă, încât nici îngerii, cu toată puterea lor de înţelegere şi cu toată libertatea lor de mişcare, nu ar putea s-o exploreze pe deplin. Da, când un prieten te solicită trebuie să-1 asculţi. Trebuie să faci pentru el ceea ce n-ar face însuşi Dumnezeu. E lege. Altminteri te-ai prăbuşi, ai ajunge să latri în beznă ca un câine.

După cum am spus, natura aventurilor lui nu este importantă, Nu erau teribil de neobişnuite. Nici n-am de gând să insist asupra torturilor la care a fost supus. Nu erau nici acestea neobişnuite, având în vedere perioada respectivă, deşi mi-au făcut părul măciucă.

Când ştii de ce sunt capabili oamenii, nu te mai minunezi nici de caracterul lor sublim nici de ticăloşia lor. Se pare că nu există limite în niciuna din aceste direcţii.

Reţinerea şi calmul cu care Clauser îşi zugrăvea infracţiunile şi pedeapsa mă uluiau tot mai mult. Am alungat gândul că atitudinea lui era studiată sau deliberată. Am început să cred că detaşarea lui era autentică. Cred că în timpul acelor întemniţări îndelungate, tăcute şi solitare, recapitulase cu atâta atenţie tot ce i se întâmplase, îşi retrăise viaţa atât de des, îl cuprinsese alternativ când căinţa când nebunia, încât atunci când a fost eliberat, disciplina pe care n-o poate suporta decât un sfânt sau un iniţiat a trebuit să-şi găsească o formă de exprimare. Nu se simţea în vorbele lui venin, răutate, ură. Vorbea despre torţionarii lui – şi fuseseră evident nişte

diavoli cu chip uman – vorbea despre ei, deci, nu în spiritul iertării la care te poţi aştepta din partea unui sfânt, ci cu o înţelegere foarte apropiată ei. Nici în privinţa asta nu sunt sigur că nu sunt nedrept cu el. Poate că ar fi fost gata să ierte, dacă ar fi reuşit să creadă că el fusese iertat. Era foarte aproape de iertare. Era ca un copac bătrân suspendat deasupra unei prăpăstii, cu toate rădăcinile noduroase expuse vederii, atârnând acolo în mod miraculos, pe timp de furtună sau de secetă, neluat în seamă şi uitat, întrupând parcă gestul inutil de rezistenţă. Suspendat de fapt în gol, pentru că acele rădăcini uscate n-ar fi avut cu siguranţă puterea de a eterniza acel act de voinţă.

Ce nu s-ar fi putut face cu un asemenea puternic turn înclinat? Să presupunem pentru o clipă că acea pedeapsă are parte de binecuvântările ei: unde sunt atunci cupele care le vor primi? Cine, dintre cei ce-i pedepsesc pe alţii este dispus să îndure ce au îndurat ei? Cine, dintre cei ce şi-au împlinit sfânta misiune de a ocroti societatea, este dispus să accepte răsplata oferită de fiecare victimă? Pedepsim orbeşte şi orbeşte dăm la o parte cupa din faţa noastră.

Există oameni care-i studiază pe infractori; există oameni care inventează metode mai umane de a-i trata; există oameni care-şi dau viaţa pentru a înapoia acestor oameni ceea ce le-au luat alţii. Ei ştiu nişte lucruri pe care cetăţeanul obişnuit nici nu le visează. Ar putea să ne spună o mie de căi mai bune de a rezolva situaţia cu care ne luptăm acum. Şi totuşi susţin că o lună în închisoare face cât zece ani de studiu ai unui om liber. E de preferat judecata strâmbă a deţinutului decât cea mai luminată judecată a celui ce este spectator. Deţinutul ajunge în cele din urmă la nevinovăţie. Dar spectatorul nu este nici măcar conştient de vinovăţia lui. Pentru o infracţiune ispăşită în închisoare, zece mii de oameni sunt închişi în pripă de cei care acuză. Sunt fapte care n-au nici început nici sfârşit. Toţi sunt implicaţi, chiar şi cei mai sfinţi dintre cei sfinţi. Crima? Începe cu Dumnezeu alături. Ea se va sfârşi prin om, când acesta îl va regăsi pe Dumnezeu. Crima este pretutindeni, în toate fibrele şi rădăcinile fiinţei noastre. Fiecare minut al zilei adaugă noi crime în calendar, atât cele care sunt descoperite şi pedepsite cât şi cele care nu sunt. Criminalul îl hăituieşte pe criminal. Judecătorul îl condamnă pe judecător. Nevinovatul îl torturează pe nevinovat. Pretutindeni, în fiecare familie, în fiecare trib, în fiecare mare comunitate, crime, crime şi iar crime. Războiul e curat, prin comparaţie. Călăul este un blând porumbel, prin comparaţie. Attila, Timur Lenk, Gingis Han – nişte automate nechibzuite, prin comparaţie. Tatăl tău, iubita ta mamă, scumpa ta soră: ştiţi voi ce crime oribile ascund în suflet? Poţi arăta oglinda nedreptăţii când ea este la îndemâna ta? Te-ai uitat vreodată în labirintul propriei tale inimi josnice? L-ai invidiat vreodată pe bandit pentru sinceritatea lui? Studierea crimei începe prin a te cunoaşte pe tine însuţi. Tot ceea ce tu dispreţuieşti, tot ceea ce urăşti, tot ceea ce respingi, tot ceea ce condamni şi încerci să îndrepţi prin pedeapsă izvorăşte din tine. Sursa este Dumnezeu pe care-1 plasezi afară, deasupra şi dincolo de tine. Crima este identificare, mai întâi cu Dumnezeu, apoi cu propria ta imagine. Crima este tot ceea ce se află în afara haitei şi îţi provoacă invidia, după care tânjeşti, jinduieşti. Crima face să scânteieze un

milion de lame de cuţit în fiecare minut al zilei şi noaptea, când fiind treaz, cazi în visare. Crima este o prelată dură, imensă, care se întinde de la infinit la infinit. Unde sunt monştrii care nu cunosc crima? Pe ce tărâmuri locuiesc ei? Ce-i împiedică să spulbere universul?

Într-o închisoare, Clausen s-a îndrăgostit de o femeie, deţinută şi ea. N-au reuşit niciodată să-şi vorbească, n-au reuşit niciodată să-şi atingă măcar vârfurile degetelor. Din când în când, îşi strecurau câte un bileţel. Au continuat aşa cinci ani. Femeia îşi omorâse copiii cu toporul – asta era crima ei. Era o femeie frumoasă, avea suflet. Nu ea îşi omorâse copiii, ci lama ascuţită a toporului. Din când în când, privirile li se întâlneau, la distanţă. Zi şi noapte, lună de lună, an de an, privirile li se întâlneau în ciuda barierelor. Ochii lor au căpătat limbi, buze, urechi; ei oglindeau fiecare gând, fiecare impuls. Ce chin sfâşietor, sălbatic, deznădăjduit poate fi dragostea în asemenea condiţii! Dragostea slobozită, bântuind nestingherită prin lume, ajungând peste tot, liberă, liberă ca nebunii. Doi ucigaşi iubindu-se până la moarte, din priviri. Nu este aceasta cea mai splendidă tortură imaginabilă? Cine a inventat asta? A fost el acolo, de faţă? Există probe? Da, undeva… Undeva în gol, sub marea prelată ce se întinde de la infinit la infinit, undeva există o probă precisă a dragostei nesăţioase. Şi undeva, atârnând cu capul în jos, este inventatorul dragostei nesăţioase, monstrul angelic pentru care crima este un cuvânt necunoscut. Era ceea ce ştia Clausen şi era dinamită. Ah, dinamita! Un cuvânt plăcut, calculabil. Nimic ambiguu sau ambivalent. Dinamită! Un cuvânt pe care diavolul însuşi îl respectă. Un cuvânt cu care poţi face ceva. Un cuvânt care detonează. Şi atunci, uraa! Christos însuşi poate fi făcut bucăţele. Da, dragostea în închisoare este o cantitate iraţională logaritmică. Dar dinamita! Dinamita este simplă. Dinamita o iei în mâini şi faci ceva cu ea. Dinamita conţine toată fericirea distructibilă care nu se găseşte în inimile oamenilor. Nu este doar distrugere, ci şi ceea ce se distruge. Dinamita este mângâierea disperării. Când arunci în aer o aripă a închisorii, dinamita îţi spune să ai la îndemână satâruri ascuţite şi să hăcuieşti în dreapta şi-n stânga, hârşt, hârşt, hârşt. Ce minunată zi sângeroasă a fost atunci când au pus dinamită la capătul nordic al închisorii! Braţe şi picioare pretutindeni, uneori urechi şi nasuri, capete cu rădăcini atârnând, trunchiuri străpunse cu ţepuşe. Ajunul Sfântului Bartolomeu a la Frankenstein. Da, prietene, ai căutat-o. Poftim mâna mea, cu legământ de sânge. Am făcut-o! În toiul acestui infern, un om cu o mitralieră şade într-o cuşcă agăţată de tavan şi mişcându-se ca un troleu împroaşcă gloanţe în celule. Aceasta este lumea dinăntru în culmea freneziei. Într-un alt loc, cineva întreabă cu un glas obosit dacă plăcintele sunt fierbinţi, dacă este cafeaua caldă încă. În întuneric, şi poate fără să-şi dea seama, cineva calcă pe un gândac, una dintre acele vietăţi exoscheletelizate ale Domnului şi îl ucide strivindu-1. Într-un amfiteatru, sub un reflector, un om cu nişte mâini neobişnuit de curate începe să exploreze măruntaiele unui trup uman cald în căutarea bucăţii de carne bolnave pe care vrea s-o taie. Oameni scârbiţi de realitate sunt hrăniţi şi îngrijiţi pe cheltuiala statului. Cei mai sănătoşi, cei mai inteligenţi, cei mai promiţători sunt adunaţi, li se repartizează câte un număr

şi sunt trimişi la abatorul deschis de pe şaizeci şi nouă de fronturi. Copiii mor de foame în braţele mamelor lor, pentru că este o problemă prea complicată să fie salvaţi chiar dacă sunt nevinovaţi. Aceasta este lumea de afară. Înăuntru sau afară este un infern şi din acoperişul lumii gloanţele se revarsă în locul manei cereşti. Aşa este lumea, deci unde e locul lui Bud Clausen, unde e locul tău sau al meu sau al oricui? Poarta este întotdeauna încuiată şi, chiar dacă reuşeşti s-o striveşti într-o maşină de mare putere, vei fi prins şi adus înapoi. Şi apoi, diavoli cu chip uman vor începe să lucreze asupra ta cu inventivitatea pe care o posedă doar demonii. Care este trăsătura cea mai statornică a vieţii? Cruzimea reciprocă. În toiul nopţii, când crezi că o să mori cu siguranţă de atâta suferinţă, începe adevărata tortură. Tot ce ai îndurat este doar un preludiu al chinului pe care-1 vei trăi. Omul care chinuie alt om este un demon indescriptibil. Dai un colţ pe întuneric şi iată-1. Devii însuşi sufletul anesteziei. Dar nu poţi scăpa de el. Acum e rândul tău…

Din nou dragoste. Să auzim cum cântă directorul închisorii. E de o politeţe desăvârşită, nu uitaţi. La dispoziţia dumneavoastră, domnule, nu avem nimic de ascuns. Totul se face conform principiilor umanitare, chiar şi prepararea mâncării… Dar actul sexual? Actul sexual? E o treabă la care încercăm să nu ne gândim. Deţinutul nu are sex. El este eunucul personal al Domnului. În acest caz totul este fericire şi pace, nu-i aşa? Ca în Psalmul douăzeci şi trei? Nu, nu chiar. Absenţa actului sexual produce şi mai mult act sexual; nu se mai nasc copii, pentru că nu mai sunt mame care să-i aducă pe lume. Înăuntrul zidurilor chiar şi hiena femelă este tabu. Dacă eşti închis pe mult timp, cel mai simplu lucru pe care-1 ai de făcut este să-ţi laşi imaginaţia s-o ia razna. Dacă eşti închis pe viaţă, poţi foarte bine să capitulezi în faţa regelui Onan; nimeni nu-ţi va deschide uşa celulei ca să-ţi aducă pe tavă o femeie goală. Te poţi îndrăgosti de cei ca tine uitând că există femeia sau te poţi îndrăgosti de o masă sau de un pantof. Foamea de orice altceva este recunoscută, dar nu şi foamea sexuală. Poate că nu simţi lipsa hranei, a aerului sau a recreerii, dar vei simţi cu siguranţă lipsa actului sexual – şi nu vei putea niciodată să-1 obţii. Dacă te comporţi bine, vei reuşi poate din când în când să priveşti o femeie, dar total îmbrăcată şi întotdeauna de departe. Ea va spune poate nişte lucruri care te vor pune pe jar o lună întreagă, dar n-o să-ţi aducă nimeni un extinctor. Eşti considerat un animal şi totuşi nu eşti considerat animal. Ai duce-o mult mai bine dacă ai fi o maimuţă la grădina zoologică. Ce contează acum că ai încă un nume şi o identitate, că eşti cetăţean al cutărei sau cutărei ţări? Nu eşti om şi nu eşti animal; nu eşti nici înger nici duh. Nu eşti nici măcar un clapon de Philadelphia. Ce uşurare ar fi să vină noaptea la tine cu un cuţit ascuţit, aşa cum i-au făcut lui Abelard! Da, aceasta ar fi o faptă milostivă. Dar aici nu există milă. Aici nu există decât plăcerea monotonă a torturii.

Tortura. Este un nume intermediar. Om-tortură-om. În mijlocul golului pustietăţii, unde până şi bătaia veşniciei abia se aude, există acest element intermediar care se numeşte tortură. Aceasta este piatra de temelie a lumii omului, stânca pe care este clădit mormântul pântecului lumii. Aceasta este lumea, sfârşitul şi înţelesul său, începutul său, evoluţia sa, ţelul şi progenitura

sa. Tortura. Deci asta este lumea! Şi până te închid după gratii, poate nu-ţi dai seama cât de simplu este, că totul ar putea fi rezumat într-un singur cuvânt. Nu există decât un singur cuvânt de ţinut minte, în timp ce intri şi ieşi din viaţă şi acest cuvânt, după cum spune fiecare suflet mare, este DRAGOSTE. Dar în închisoarea vieţii, dragostea capătă toate formele de batjocură. Suferi, omule mic?

Dacă sufăr? Ah, Doamne, cine mă întreabă?

Adică, suferi tu mai mult decât alţi oameni?

Cine îndrăzneşte să mă întrebe asta? Cine eşti tu?

Cum suferi tu, omule mic?

Ah, Doamne, Doamne! Cum sufăr eu?

Da, cum? Cum, poţi să ne spui?

TĂCERE.

Se gândeşte dacă există vreun mod în care ar putea să explice cum suferă şi de ce suferă. Se întreabă dacă există cineva în întreaga lume cu o inimă atât de mare încât să cuprindă ceea ce vrea el să spună. Sunt atâtea lucruri mărunte pe care vrea să le spună mai întâi, şi va avea cineva răbdare să asculte până la capăt? Suferinţa nu este un singur lucru; ea este alcătuită din atomi invizibili în număr infinit, fiecare fiind un univers în marele macrocosmos al durerii. Ar putea să înceapă de oriunde, cu orice, chiar şi cu o vorbă prostească, cum ar fi absurditate şi ar putea să înalţe o catedrală de dimensiuni uluitoare care n-ar ocupa decât spaţiul unui buzunar în crevasa celui mai minuscul atom. Ca să nu mai spunem de terenul aferent, de aureola aflată de jur împrejur, de lucruri precum linii de coastă, cratere vulcanice, lagune fără fund, butoni cu perle şi tone de pene de găină. Muzicianul are un instrument cu care lucrează, chirurgul are ustensilele lui, arhitectul planurile lui, generalul pionii lui, idiotul idioţia lui, dar cel care suferă are tot ce există în univers în afară de sentimentul de uşurare. El poate ajunge până la periferie de un bilion de ori, dar cercul nu se deschide niciodată. El cunoaşte fiecare diametru, dar nici o ieşire. Toate ieşirile sunt închise, la o distanţă de un centimetru sau la una de un miliard de ani lumină. Dărâmi o poartă alcătuită din braţe şi picioare numai ca să te alegi cu o lovitură de pat de puşcă după ureche. Te ridici şi alergi pe cioturi sângerânde retezate, numai ca să te prăbuşeşti într-o prăpastie nesfârşită. Stai chiar în mijlocul golului, scâncind încet de abia te auzi şi stelele clipesc spre tine. Intri în comă şi tocmai când crezi că ai găsit calea înapoi spre pântec, vin după tine cu sapa şi lopata, cu torţe cu acetilenă. Chiar dacă ai găsit locul morţii, ei vor găsi o cale de a te arunca în aer de acolo. Cunoşti timpul cu toate volutele şi infidelităţile lui. Ai trăit mai mult decât durează să se dezvolte toate părţile nenumărate a o mie de noi universuri. Le-ai văzut dezvoltându-se şi destrămându-se din nou. Şi tu eşti încă intact, ca o piesă muzicală care continuă să fie interpretată veşnic. Instrumentele se uzează, interpreţii obosesc, dar notele sunt veşnice şi tu eşti alcătuit doar din note invizibile pe care cea mai firavă adiere le poate dezacorda.

Şi acesta este doar elementul ei melodios, care este legat de timp, de ieşiri şi de incursiuni incomensurabile. Există de asemenea formă, formă

fantomatică, care include orice evoluţie, orice metamorfoză, toate mlădiţele germinării, ale avortului, ale difracţiunii şi deformării, ale morţii şi renaşterii, ale seminţei, ale căiţei, ale uterului şi ale placentei. Există stare şi atmosferă, prim-plan şi fundal, adâncimi acvatice şi străfunduri astrale: există anotimpuri, clime, temperaturi; există categorii şi departamente, logică în logică, certitudini dure ca gheaţa şi apoi bancuri de ceaţă, mâl şi derivă, nămol şi iarbă de mare sau doar ozon ieşind dintr-o sticlă fără dop.

Şi de parcă toate astea n-ar fi de ajuns, mai există numenele sălbatice, amintirile din pleistocen, fugile şi subterfugiile placentale. Amintiri care atârnă de un fir de păr, care, vopsit, produce mătreaţă; feţe arse de luminozitate, care răspândesc o lumină isterică pe problemele celulare; nume care provin din surse letale, reverberând ca nişte harpe răsucite; cuvinte întipărite în limfă şi chisturi, pe care nici un fel de dinamită nu le poate arunca în aer; lacrimi care cad pe fructe calde şi produc cascade în îndepărtata Africă; păsări care se aşază între ochi numai ca să-şi pârlească aripile şi cad ca nişte cârje sfărâmate; aburi care se ridică din artere şi îngheaţă în pânze fosforescente de mică; şi diavoli care râd ca nşte antilope, ţopăind în şi din dinţi sparţi sau vise istovite; şi monştri subacvatici, care sug precum curentul de fund sau behăie ca nişte babuini însărcinaţi; şi claviruri cu ciocănele încleiate cu muşcate, anunţând duhoare, fum şi delir; şi regi precum Ebenezer Sock, născuţi albi de spaimă, care se hrănesc cu eufemisme; şi mai mult din toate astea, mai mult şi apoi nimic altceva decât cuburi peste cuburi, coloane peste coloane, morminte peste morminte, cât poate cuprinde mintea şi un pic dincolo de atât. De parcă există şi ar exista în sfârşit o limită, dar nu există niciuna, credeţi-mă, niciuna, niciuna. Un pic mai departe se profilează faţa celui iubit. Tot mai mare, tot mai plină, tot mai clară se arată; strălucirea lunii saturând un cer pustiu gol. Încet, încet ca febra claustrală, sosesc nebuloasele. Mici medalioane se unesc într-o constelaţie a panicii, care întunecă orificiile spaimei. Gravuri scobite în pietre preţioase sclipesc dinspre zidurile abrupte ale unor inimi ale lumii. Prin gura care râde ţâşnesc oceane care prind viaţă şi durerea născută moartă este din nou strigată. Minunăţiile golului îşi etalează depravarea, murdăria, embrioanele îşi scot din teacă splendoarea. Echolalia se urcă pe tron. Pânza se strânge tot mai tare, siluitorul este siluit. O lespede cedează, se abate o secure; copilaşi cad ca florile pe vatra arsă de sub uşa deschisă. Este dimineaţa zilei după noaptea dinainte, în pragul repetiţiei nesubjugate. Se potriveşte ca o brăţară încrustată cu argint pe o încheietură de mână caldă.

„CASA UMBRELOR”

La Paris am început să visez că vizitez New Iberiala Cafe de Versailles, în Montparnasse, mai exact. Pictorul Abe Rattner a fost cel care mi-a băgat în cap această idee fixă. Toată seara povestise ce trăise ca artist în perioada de camuflaj a războiului mondial. Deodată, printr-un ciudat transfer, a început să vorbească despre prietenul lui Weeks Hali, care, spunea el, trăia într-o parte ciudată a lumii, în acest loc numit New Iberia, lângă Avery Island. Descrierea prietenului lui, a casei în care locuia şi a ţinutului din jur a fost atât de vie, atât de nepământeană, cum spunem noi, că atunci şi acolo m-am hotărât să

mă duc într-o bună zi în Louisiana ca să văd cu ochii mei minunăţiile zugrăvite de el.

Am părăsit Parisul cu trei luni înainte de izbucnirea războiului, ca să petrec un an sabatic în Grecia. Nici nu visam pe atunci că îl voi întâlni pe Abe Rattner la New York sau că voi plănui cu el acest tur al Americii pe care-1 fac acum. A fost de asemenea o ciudată coincidenţă faptul că el a putut să mă însoţească în această călătorie numai până în New Iberia! Rememorând toată povestea, aproape că mi se pare că totul fusese plănuit şi aranjat de o putere nevăzută.

Am sosit la „Casa Umbrelor" în amurgul unei zile de ianuarie. Gazda noastră ne aştepta la o staţie de benzină de pe autostradă, în faţa casei. Ne-a explicat că ne aşteptase pentru a pătrunde în zonă din spate. Am observat imediat că era un tip prietenos, cu o personalitate puternică, după cum îl zugrăvise atât de corect prietenul meu Rattner. Totul trebuia făcut după cum fusese prevăzut, nu pentru că era autoritar sau tiranic, ci pentru că dorea ca oaspeţii lui să beneficieze cât mai mult de pe urma fiecărei situaţii sau a fiecărui eveniment.

„Casa Umbrelor" nu este deloc în stilul arhitectonic tradiţional din Louisiana. Din punct de vedere tehnic, ar putea fi definită ca aparţinând ordinului doric, dar a vorbi în limbaj arhitectonic despre o casă care este organic vie, senzorială şi delicată ca un copac falnic înseamnă să-i anihilezi tot farmecul. Poate din cauza cărămizilor trandafirii care conferă întregii atmosfere a casei o luminescenţă caldă, radiantă, „Casa Umbrelor" mi-a evocat imediat în minte imaginea Corintului pe care am avut de asemenea norocul să-1 văd spre sfârşitul zilei. Minunatele coloane zidite, atât de solide şi totuşi atât de graţioase, atât de pline de demnitate şi de simplitate, îmi aminteau de asemenea de Corint. Corintul a fost întotdeauna pentru mine sinonimul opulenţei, o opulenţă trandafirie, insidioasă, răspândind mireasma florilor grele ale verii.

În tot sudul, mi se arăta iarăşi şi iarăşi splendoarea unui trecut recent. Perioada marilor plantaţii a adus modelului concis şi sumbru al vieţii noastre americane o culoare şi o căldură ce sugerează, în anumite privinţe, acea epocă sinistră şi violentă din Europa, cunoscută sub numele de Renaştere. În America, după cum se exprimă Weeks Hali, marile case au urmat marilor recolte: în Virginia, tutun, în Carolina de Sud orez, în Mississippi bumbac, în Louisiana zahăr. Şi toate acestea susţinute de o temelie vie, ca o mare coloană de sânge, truda sclavilor. Chiar şi cărămizile din care sunt alcătuite zidurile acestor case celebre au fost modelate de mâinile negrilor. De-a lungul bayou-urilor*, peisajul este presărat cu cocioabele

* Braţ de râu sau parte a unui lac sau a unei mări transformată în baltă (în sudul S. U. A.)

Celor care şi-au dat sudoarea şi sângele pentru a contribui la crearea unei lumi de un lux extravagant. Artificiile zămislite de această opulenţă şi care încă mai rezistă printre ruinele fără suflet ale marilor case cu coloane, putrezesc, dar cocioabele rămân. Negrul este legat de pământ; modul lui de viaţa nu prea s-a schimbat după marele prăpăd. El este adevăratul proprietar

al pământului, în ciuda tuturor schimbărilor titlurilor de proprietate. Indiferent de ce spun albii, sudul n-ar putea exista fără munca de sclavi pe care negrii o fac degajaţi, cu simplitate. Negrii sunt coloana vertebrală slabă şi flexibilă a acestei regiuni decapitate a Americii.

De la New Orleans încolo călătoria a fost minunată. Am trecut pe lângă oraşe şi sate cu ciudate denumiri franţuzeşti, cum ar fi Paradis şi Des Allemands, la început mergând pe periculosul drumul şerpuit ce se întinde de-a lungul zăgazului, apoi mai târziu, pe lângă meandrele lui Bayou Black şi în sfârşit cele ale lui BayouTeche. Era început de ianuarie şi zăduf mare, deşi cu câteva zile înainte, când am intrat în New Orleans, frigul era atât de cumplit şi de pătrunzător că ne clănţăneau dinţii. New Iberia se află chiar în inima ţinutului Acadian, la numai câţiva kilometri de St. Martinsville, unde amintirile despre Evangeline colorează atmosfera.

Ianuarie în Louisiana! Primele semne se arătau deja în curţile din faţa uşilor cocioabelor: narcise albe ca hârtia şi crini germani, ale căror lujere verde-cenuşiu deschis sunt încununate cu un fel de panaş alb sfidător. În apele negre transparente ale bayou-urilor, indestructibilul chiparos, simbol al tăcerii şi morţii, stă înfipt până la înălţimea genunchiului. Cerul este peste tot, dominând totul. Cât de diferit e cerul când călătoreşti dintr-o regiune într-alta! Ce schimbări uriaşe între Charleston, Asheville, Biloxi, Pensacola, Aiken, Vicksburg, St. Martinsville! Întotdeauna stejarul viguros, chiparosul, copacul chinaball?; întotdeauna mlaştina, poiana, jungla; bumbac, orez, trestie de zahăr; desişuri de bambus, bananieri, copaci de gumă, magnolii, copaci castravete, mirt de mlaştină, saxifrag. O imensă bogăţie de flori: camelii, azalee, trandafiri de toate felurile, salvie, uriaşul crin păianjen, aspidistra, iasomie, margarete Micaelmas; şerpi, bufniţe scrâşnitoare, ratoni; luni de dimensiuni înfricoşătoare, sumbre, evidente, grele ca mercurul. Şi ca un leitmotiv la imensitatea cerului, o masă încâlcită de muşchi spaniol, acea vegetaţie specifică sudului, înrudită cu familia ananasului. Fiind mai degrabă un epifit decât un parazit, acest soi de muşchi are o existenţă independentă, hrănindu-se cu aer şi umezeală; se dezvoltă la fel de victorios pe un copac mort, pe o sârmă de telegraf sau pe un stejar viu. „Numai chinezii”, spune Weeks Hali, „pot spera vreodată să picteze acest muşchi. Are o linie şi o consistenţă ce constituie o taină uluitoare, care n-a fost niciodată dezlegată nici pe departe. Este la fel de greu de reprodus ca giulgiul lui Iisus. Stejarii vii îl tolerează – nu par să facă corp comun cu ei. Faţă de chiparosul de Louisiana pare să dorească să fie un fel de gardă de corp. Ciudat fenomen!” Este totodată un fenomen rentabil, după cum o dovedeşte industria de saltele şi tapiţerie din Louisiana.

Sunt oameni din Nord şi din Vestul Mijlociu care efectiv se cutremură când văd pentru prima dată uriaşii stejari vii cu favoriţi; simt în ei ceva deprimant şi ameninţător. Dar când îi vezi în şiruri maiestoase, impunătoare, ca pe marile proprietăţi din jurul Beaufortului, Carolina de Sud, sau la Biloxi – la Biloxi ajung la apoteoză!

— Simţi nevoia să te pleci în faţa lor în smerită adorare, căci ei sunt, dacă nu monarhii lumii copacilor, cu siguranţă înţelepţii sau magii ei.

La umbra unuia dintre aceşti falnici copaci am stat toţi trei să admirăm spatele casei. Am spus toţi trei, pentru că gazda noastră – şi acesta este unul din lucrurile care-mi plac la Weeks Hali – se opreşte să cerceteze casa în care locuieşte la orice oră din zi sau din noapte. Poate vorbi ore întregi despre orice detaliu al casei sau al grădinii; şi vorbeşte de parcă ele ar fi creaţia lui, deşi casa şi copacii din jurul ei au căpătat viaţă în urmă cu peste un secol. Este tot ce a rămas din proprietăţile ce cuprindeau odinioară câteva mii de pogoane, inculzând Insula Weeks, o donaţie spaniolă regească făcută lui David Weeks de către baronul Carondelet în 1792. Intrarea pe proprietate, acum redusă la trei pogoane, se află pe Strada Principală, o continuare a Autostrăzii 90. Trecând prin faţa ei cu maşina n-ai bănui pentru nimic în lume că în spatele ei se ascunde gardul viu des, de bambus, care înconjoară terenul.

În timp ce stăteam de vorbă acolo, Teophile a venit să-1 informeze pe prietenul nostru că la poartă aşteptau nişte femei care cereau permisiunea să viziteze proprietatea.

— Spune-le că am plecat, spuse gazda noastră. Turişti! Spuse el scârbit, întorcându-se spre Rattner. Năvălesc ca furnicile; împânzesc tot locul. Vin cu miile – sunt o pacoste.

Apoi a început să spună tot felul de glume despre femeile care insistă să viziteze încăperile, ceea ce este interzis.

— Ar veni după mine şi în baie, spuse el, dacă le-aş lăsa. E aproape imposibil să beneficiezi de intimitate când stai într-o asemenea casă.

Majoritatea erau din Vestul Mijlociu, am dedus. Erau acel gen pe care-1 vezi la Paris, Roma, Florenţa, în Egipt, în Shanghai – fiinţe inofensive care au mania de a vedea lumea şi de a aduna informaţii despre orice şi despre tot. Un lucru ciudat cu aceste locuri de vizitare – şi am vizitat şi eu destule – este faptul că proprietarii, în ciuda chinului la care-i supun hoardele de vizitatori, aproape niciodată nu au curajul să interzică accesul publicului. Toţi par să deţină un sentiment de vinovăţie fiindcă trăiesc singuri într-o asemenea splendoare străveche. Unii nu-şi pot permite, desigur, să refuze modestul venit pe care-1 aduce această vânzoleală, dar în majoritatea cazurilor există un sentiment de obiligativitate faţă de public, fie că acesta este conştient sau nu.

Mai târziu, răsfoind registrul, am dat peste multe nume interesante, între care, cel al lui Paul Claudel m-a surprins în mod deosebit.

— Claudel! A, da! A spus ceva minunat despre camelii – că în Japonia, când floarea cade, este considerată un fel de decapitare.

A continuat să vorbească despre camelii, din care avea mai multe specii, inclusiv cea mai mare Lady Hume's Blush din America. Am fost informat că raritatea sa este aproape legendară; o plantă de asemenea dimensiuni este comparabilă de fapt cu o perlă neagră. A zăbovit îndelung asupra tonurilor şi culorilor, Lady Hume's Blush, a insistat el, având nuanţa cea mai deschisă de fildeş roz, în timp ce Madame Strekaloff avea nuanţa de roz a florilor de piersic, împestriţat cu trandafiriu, ca un trandafir cu dungi

roşii. A vorbit despre micuţii boboci îndesaţi, care ar fi putut apărea sub clopotele de sticlă ale florilor de ceară.

— Noile specii sunt luxuriante dar niciodată senzuale; au o frumuseţe care te respinge. Sunt reci, nefiind afectate de laude şi de admiraţie. Sunt nişte verze trandafirii, asta sunt!

Şi aşa mai departe. Mi se părea că omul acela îşi închinase viaţa, başca averea, studierii cameliilor. Dar cu cât îl ascultam mai mult, cu atât mai mult îmi dădeam seama că avea cunoştinţe aproape enciclopedice despre foarte multe lucruri. Avea de asemenea o vitalitate excesivă, care îi permitea, când avea chef să vorbească, s-o ţină tot aşa, ca un izvor nesecat, de dimineaţa până noaptea. Am aflat că îi plăcuse întotdeauna să vorbească mult, chiar şi înainte ca accidentarea braţului să-i limiteze pictura. În prima seară, după ce au fost strânse farfuriile, l-am urmărit fascinat cum se plimba încoace şi-ncolo prin încăpere, aprinzându-şi ţigară de la ţigară – fumează aproape o sută pe zi – şi povestindu-ne despre călătoriile şi ambiţiile lui, despre observaţiile, studiile şi frustrările lui. La trei noaptea, când în sfârşit i-am cerut permisiunea să ne retragem, el era complet treaz şi îşi făcea o cafea neagră proaspătă, pe care o împărţea cu câinele lui, pregătindu-se să facă o plimbare prin grădină, ca să mediteze asupra trecutului şi viitorului. Una dintre slăbiciunile lui, cum le spun eu, care îl cuprinde uneori în primele ore ale dimineţii, este dorinţa de a suna la telefon o persoană din California. Oregon sau Boston. Glumele despre aceste accese matinale de entuziasm ale lui circulă de la un capăt al ţării la celălalt. Telefoanele nu constituie singurul lui impuls imperativ; celelalte sunt şi mai spectaculoase, şi mai bizare, cum ar fi acela de a juca rolul unui frate geamăn idiot inexistent.

După ce se retrag oaspeţii, se întreţine cu câinele. Între ei există un fel de legătură nelegiuită, ceva cu totul neobişnuit. Am uitat numele câinelui – Spot sau Queenie, un nume comun ca acestea. Este căţea, setter englez şi acum e cam jigărită şi pute, dar i-aş zdrobi inima stăpânului ei dacă m-ar auzi spunând asemenea lucruri. Weeks Hali este fericit că această Alice sau Elsie nu ştie că e câine. După părerea lui, nu-i plac alţi câini, nici măcar nu-i recunoaşte, ca să zicem aşa. Susţine că ea are cele mai frumoase maniere – manierele unei doamne. Poate. Nu ştiu să apreciez câinii. Dar într-o singură privinţă sunt de acord cu el – căţeaua are nişte ochii absolut umani. Faptul că blana ei este ca o cascadă, că urechile ei îţi evocă portretul doamnei Browning, că apatia ei degajată face ca totul să pară frumos – asemenea subtilităţi mă depăşesc. Dar când o priveşti în ochi, indiferent cât de multe sau de puţine ştii despre câini, eşti nevoit să mărturiseşti că această vietate uluitoare nu este o căţea obişnuită. Te priveşte cu ochii tulburători ai unei fiinţe omeneşti dispărute, care a fost condamnată să se deplaseze pe patru picioare în trupul acestui setter prietenos. Weeks Hali pretinde că este tristă din cauza incapacităţii ei de a vorbi, dar mie mi-a dat sentimentul că este tristă pentru că nimeni, în afară de stăpânul ei, nu este suficient de inteligent ca s-o considere o fiinţă omenească şi nu doar un câine. N-am putut niciodată să mă uit în ochii ei mai mult de câteva clipe. Expresia ei, pe care am surprins-o din când în când pe faţa unui scriitor sau pictor deranjat în mijlocul

unei inspiraţii, era expresia unei fiinţe rătăcite între două lumi. Era genul de privire care te face să doreşti să te retragi discret, pentru ca despărţirea dintre trup şi suflet să nu devină ireparabilă.

În dimineaţa următoare, după micul dejun, în clipa când dădeam să deschid o uşă pe care o închisese vântul, am văzut, uimit, pe spatele uşii, semnăturile cu creionul a sute de celebrităţi, mâzgălite în toate felurile imaginabile. Bineânţeles că a trebuit să le adăugăm la colecţie şi pe ale noastre. Eu m-am iscălit sub semnătura unui ungur pe nume Bloor Schleppey, un nume fascinant, care a provocat relatarea povestirii despre acea uşă, o povestire demnă de a fi repetată aici. Se pare că toate numele actuale au fost iscălite recent. Iniţial, exista o panoplie de nume şi mai strălucitoare, dar cam pe vremea când a apărut Bloor Schleppey, poate din cauză că numele acesta avusese un efect neobişnuit asupra gazdei noastre, aceasta, după un desfrâu care a durat mai multe zile, a fost atât de scârbit de starea în care era casa, încât a poruncit servitorilor s-o cureţe de sus până jos. „Vreau s-o văd imaculată când mă trezesc” a poruncit el. Au încercat să-1 convingă că era imposibil să facă ordine într-o casă de asemenea dimensiuni într-un răstimp atât de scurt. Erau numai doi servitori. Angajaţi o şleahtă întreagă”, a spus gazda noastră. Şi au angajat. Şi când s-a trezit din somnul lui greu, casa era într-adevăr ca scoasă din cutie, după cum poruncise. Bineînţeles că anumite obiecte dispăruseră în zelul şi frenezia care-i cuprinsese pe cei care făcuseră curat. Adevărata lovitură s-a abătut atunci când el a observat, pe parcursul inspecţiei, că uşa cu iscălituri fusese spălată bine şi iscăliturile şterse. A fost un şoc. La început a tunat şi a fulgerat, dar după ce s-a liniştit i-a venit brusc o idee. Va scoate uşa din ţâţâni, o va băga într-o ladă şi o va trimite în cele patru zări pentru a fi reiscălită de distinşii săi vizitatori. Ce călătorie! Ideea era atât de fascinantă încât a început să se gândească imediat că era prea banal să ofere o simplă uşă – se va duce el însuşi dintr-un loc într-altul, cu uşa după el, să cerşească precum un călugăr o iscălitură proaspătă. Unii vizitatori erau din China, unii din Africa, unii din India. Era de preferat să se ocupe personal de această treabă decât s-o încredinţeze agenţiilor poştale sau feroviare. Din câte ştia el, nimeni nu făcuse ocolul lumii cu o uşă. Va fi o mare realizare, senzaţională, de fapt. Ar fi o chestie să-1 găsească pe Bloor Schleppey. Dumnezeu ştie unde dispăruse. Pe ceilalţi îi credea fixaţi undeva, ca unele stele. Dar Bloor Schleppey – habar n-avea încotro plecase Bloor Schleppey. Şi atunci, în timp ce îşi stabilea itinerariul – o plăcere care a durat câteva săptămâni – cine va sosi neanunţat, în toiul nopţii, însoţit de trei câini rasa Marele Danez ţinuţi în lesă? Bloor Schelppey în persoană! Deci ca să scurtăm povestea, uşa a fost pusă înapoi în balamale, Bloor Schelppey şi-a pus din nou semnătura şi ideea ocolului lumii cu uşa în spinare a dispărut încet-încet, ca toate ideile bizare. Simt însă nevoia să adaug în concluzie o ciudăţenie referitor la cei identificaţi cu această uşă: mulţi dintre ei, de parcă ar fi reacţionat la o convocare nerostită, s-au întors să se semneze din nou. S-ar putea desigur ca unii să fi fost convocaţi printr-un telefon matinal – dar cine poate şti?

Pe parcursul unui secol sau chiar mai mult se petrec în mod firesc evenimente ciudate pe un domeniu izolat şi idilic de acest gen. Noaptea, în timp ce stăteam întins în mijlocul imensului pat cu patru stâlpi, privind ornamentul de alamă din centrul baldachinului, liniştea casei nu părea a fi liniştea unei case pustii, ci a uneia în care o mare familie îşi dormea în pace somnul profund al morţilor. Trezit dintr-un somn uşor de bâzâitul unui ţânţar, începeam să mă gândesc la statuile din grădină, la acea comuniune fluidă, tăcută, care se înfiripa ca o melodie între aceşti păzitori ai Celor Patru Anotimpuri. Uneori mă sculam şi ieşeam pe balconul lat ce dădea spre grădină, stăteam acolo în picioare, pe jumătate gol, pufăind dintr-o ţigară, hipnotizat de căldura, de tăcerea, de miresemele care mă învăluiau. Atâtea fraze ciudate, uluitoare se rosteau în cursul zilei – ele îmi vor reveni în minte noaptea şi mă vor obseda. Observaţii mărunte, cum ar fi cea despre piscină, de pildă. „Câţiva metri pătraţi de piscină înseamnă pentru ei mai mult decât tot pământul: este un mister transparent.” Piscina! Îmi amintea de fântâna secată care înnobilează intrarea în Ospiciul de Nebuni din Mississippi, acum părăsit. Ştiu că apa îi linişeşte pe nebuni, la fel ca muzica. O mică piscină într-o grădină fermecată închisă, ca aceasta, este o sursă inepuizabilă de minuni şi vrajă. Într-o seară, stând aşa şi visând, mi-am amintit că exista o descriere dactilografiată a locului, înrămată şi pusă lângă piscină. Am coborât pe scara exterioară şi folosindu-mă de un chibrit, am citit anunţul până la capăt. Am recitit paragraful referitor la grădină, de parcă ar fi conţinut o incantaţie magică. Iată ce scria: „O grădină abstractă dreptunghiulară, situată în partea de est a casei, este înconjurată de un gard viu de bambus tuns şi mărginită de alei pavate cu cărămizi artizanale şi în cele patru colţuri ale sale se înalţă statuile de marmură ale Celor Patru Anotimpuri, care s-au aflat odinioară în grădina vechii plantaţii Hester. În mijlocul dreptunghiului de iarbă a fost plantat un pâlc de bătrâni copaci de magnolia când s-a construit casa. Pe cadranul solar din marmură este scris proverbul francez. Abundenţa este fiica economiei şi a muncii” şi este datat 1827.”

Se lăsase o ceaţă deasă. Fiind în picioarele goale, păşeam prudent, pentru că vechile cărămizi erau alunecoase din cauza muşchiului crescut pe ele. Când am ajuns la colţul cel mai îndepărtat al dreptunghiului, lumina lunii s-a revărsat în toată splendoarea ei peste chipul senin al zeiţei păstrate acolo cu sfinţenie. M-am aplecat instinctiv ca să sărut buzele de marmură. A fost o senzaţie ciudată. M-am dus la fiecare pe rând şi le-am sărutat buzele reci şi caste. Apoi m-am îndreptat spre chioşcul de grădină din împletitură de nuiele de pe malurile Bayou-ului Teche. În faţa ochilor mei se desfăşura un peisaj dintr-o pictură chinezească. Cerul şi apa se uniseră: întreaga lume plutea într-o ceaţă nebuloasă. Frumuseţea lui, imposibil de zugrăvit în cuvinte, te vrăjea. Aproape nu-mi venea să cred că sunt în America. Peste câteva clipe, a apărut o barcă pe râu şi luminiţele ei colorate au risipit pâcla deasă, prefăcând-o într-un calidoscop de fascicole de lumină destrămate. Deodată, s-a auzit sunetul grav al sirenei de ceaţă, urmat ca un ecou de ţipetele unor bufniţe nevăzute. În stânga, podul mobil s-a desfăcut încet şi pe marginile sale flexibile licăreau luminiţe roşii şi verzi, ca nişte fulgere, încet-încet, barca de

pe râu a alunecat, făcându-se nevăzută, ca o pasăre şi în urma ei, perdeaua de ceaţă s-a închis, trăgând în jos cerul, un pumn de stele înspăimântate, braţele grele şi umede ale copacilor acoperiţi cu muşchi, densitatea nopţii şi clipoceli înnăbuşite. M-am întors în pat şi am zăcut acolo nu doar complet treaz, ci superconştient, plin de viaţă prin toţi porii şi toate fibrele trupului. Portretul unui strămoş mă privea de pe perete – un portret Manchu, cu veşmântul împăturit şi strivit în ramă. Auzeam glasul bubuitor al lui Weeks Hali spunându-mi: Aş vrea să am o grădină care să nu fie în timpul zilei un catalog de seminţe, ci o grădină cu copaci înfloriţi ciudaţi, sculpturali în timpul nopţii, cu obiecte atârnând în copaci şi mişcându-se ca metronomul, obiecte din plastic transparent cu forme geometrice, siluete luminate care să se modifice pe măsură ce se scurg orele. O grădină este un spectacol – de ce n-aş face o grădină imensă, un mare spectacol schimbător?”

Stăteam acolo lungit, gândindu-mă la acele mii de scrisori şi documente pe care el le dezgropase din pod şi le pusese la păstrare în arhiva de la Baton Rouge. Ce poveste ar ieşi din ele! Şi podul însuşi – acea încăpere imensă de la etajul al treilea, cu patruzeci de cufere! Patruzeci de cufere, cu perii blănurilor de urs încă intacţi. Conţinând cutii enorme pentru pălăriile înalte din anii cincizeci, un stereoscop din mahon şi fotografii pentru el făcute în anii 60, săbii de scrimă, cutii de puşti de vânătoare, un telescop vechi, şei de damă de odinioară, coşuri pentru câini, bucăţi de pânză cu inele pentru covoarele din salon, banjouri, chitare, ţitere. Mai erau şi trunchiuri de păpuşi şi o casă de păpuşi, o replică a casei mari. Toate mirosind a uscat şi cu un parfum vag. Mirosul de vechi, nu de praf.

Un loc ciudat acest pod, cu douăsprezece dulapuri uriaşe şi cu tavanul înclinat pe toată lungimea casei. Ciudată casă. Pentru a ajunge la orice încăpere trebuia să treci prin toate celelalte încăperi ale casei. Nouă uşi duceau afară – mai multe decât găseşti în majoritatea clădirilor publice. Ambele scări construite iniţial pe partea exterioară – o idee cam trăsnită. Nici un hol central. Un şir de trei uşi de lemn duble, identice, plasate în mijlocul neutilizat al faţadei sobre de la parter.

Şi ciudatul domn Persac, pictorul itinerant care a lăsat o pereche de acuarele făcute parcă la microscop, cu rame de email negru aurit, pe pereţii sălii de primire, unde aveau loc întâlnirile noastre nocturne. A hoinărit în lungul şi-n latul ţării, mai ales în regiunea Teche, cu numai câţiva ani înainte de izbucnirea războiului dintre State. Picta casele mari şi trăia din roadele pământului. Un pictor cinstit, care, atunci când sarcina îl depăşea, tăia o siluetă dintr-o revistă şi o lipea pe tablou. Astfel, într-una din capodoperele lui, copila care stătea lângă poarta grădinii a dispărut – dar balonul pe care-l ţinea în mână se vede încă. Îmi place teribil cum muncesc aceşti artişti ambulanţi. Au o viaţă mult mai plăcută şi mai plină de satisfacţii decât a artistului din ziua de azi! Gândiţi-vă la dejunul simplu care li se servea pe vremea vechilor plantaţii. Citez un menu la întâmplare dintr-una din cărţile lui Lyle Saxon despre vechea Louisiana: „o felie de pâine unsă cu unt şi cu gem de portocale sau cu jeleu de guava, însoţită de o bucată de aluat cu jujube, care se beau cu sirop de lămâie sau de flori de portocale sau cu suc de

tamarind.”Gândiţi-vă la bucuria lui când avea norocul să fie invitat la un bal. Citez descrierea unui asemenea bal din aceeaşi carte:…„Toalete superbe din dantelă adevărată… Bijuterii, pene. Scara era îmbrăcată în ghirlande de trandafiri pe trei etaje, Pe policioarele căminelor, glastre şi console cu flori proaspete… Domnii gustă whisky scoţian sau irlandez… Pe la miezul nopţii a fost anunţată cina şi gazda şi-a condus oaspeţii spre sufragerie. Menu-ul conţinea carne rece, salate, mezeluri, carne rasol închisă în aspicuri tremurătoare şi o varietate infinită de a les, etalate pe diverse măsuţe, lăsând loc pe imensa suprafaţă a mesei din stejar sculptat pentru argintărie şi feţe de masă brodate, pentru florile ce se revărsau dintr-un epergne înalt din mijloc şi din bucheţelele de prins în corsaj, din faţa fiecărui scaun; fructe şi prăjituri aşezate în piramide sau în straturi sau doar în splendide aranjamente solide, cu glazuri şi ornamente; creme de ou, plăcinte, jeleuri, Charlotte Russes sau prăjituri de casă afânate, cu gem de zmeură, în jurul unui adevărat Mont Blanc de frişca presărată cu steluţe de vişine; turnuri de nuga sau caramel, şerbeturi şi îngheţate servite în coşuleţe împletite din coji de portocală zaharisite şi împodobite în vârf cu frunze de trandafir sau cu violete glasate… Felurite soiuri de vin în clondire de cristal, fiecare având numele încrustat pe frunza de viţă de argint atârnată de gâtul clondirelor; şampanie rece, turnată cu îndemânare de chelneri în pahare de Boemia cu margini aurite… Totul era luminat de lumânări de ceară înfipte în candelabre de cristal, iar pe masă, în sfeşnice de argint… După cină s-a dansat din nou, iar în zori, când oaspeţii plecau, un platou cu bame fierbinţi, ceşti cu cafea neagră tare şi amintiri încântătoare i-au ajutat să suporte lungul drum spre casele lor.”

Deci, Monsieur Persac sau Persat, oricare din nume o fi cel corect, te felicit pentru că ai avut norocul de a te naşte în asemenea vremuri! Sper că meditezi acum asupra acestor plăcute şi bogate amintiri în lumea de dincolo. Când se va face dimineaţă, voi coborî în sala de primiri şi voi privi din nou balonul atârnat deasupra porţii. Dacă voi fi în formă bună, mă voi uita în jurul meu în căutarea unei copile capabile să ţină un asemenea balon frumos şi o voi lipi la loc pe tablou, fiindcă ştiu că ai dori să fac asta. Odihneşte-te în pace!

Presupun că nu există regiune în America mai potrivită pentru o conversaţie plăcută ca în bătrânul sud. Aici oamenii discută, nu se ceartă şi nu se contrazic. Îmi imaginez că aici sunt personaje mai excentrice, mai bizare decât în oricare parte a Statelor Unite. Sudul dezvoltă caracterul, nu intelectualismul steril. La anumiţi indivizi, faptul că sunt izolaţi de lume tinde să producă o înflorire forţată; ei radiază putere şi magnetism, conversaţia lor este scânteietoare şi stimulativă. Au o viaţă a lor, bogată şi liniştită, pe care o trăiesc în armonie cu mediul lor şi sunt cruţaţi de meschinele ambiţii şi rivalităţi ale omului de lume. În general, nu s-au stabilit acolo fără luptă, deoarece cei mai mulţi posedă talente şi energii, nebănuite de invadatorul curios.

După părerea mea, adevăratul sudic, este mai înzestrat de la natură, cu vederi mai largi, mai dinamic, mai inventiv şi fără îndoială mai plin de

viaţă decât omul din nord sau din vest. Când el se hotărăşte să se retragă din societate, n-o face din defetism, ci pentru că, aidoma francezilor şi chinezilor, chiar dragostea lui de viaţă îi dă o înţelepciune care se exprimă prin renunţare. Cea mai dificilă acomodare pe care trebuie s-o realizeze un expatriat atunci când se întoarce în ţara natală este pe acest tărâm al dialogului. La început ai impresia că nu există dialog. Noi nu dialogăm, ne bombardăm unul pe celălalt cu fapte şi teorii adunate din lecturi întâmplătoare din ziare, reviste şi rezumate de cărţi. Dialogul este personal şi dacă e să aibă o valoare, trebuie să fie creativ. A trebuit să vin în sud ca să aud asemenea dialoguri. A trebuit să cunosc oameni cu nume necunoscute, oameni care trăiesc în locuri aproape inaccesibile, ca să mă pot bucura de ceea ce eu numesc o conversaţie adevărată.

Nu voi uita niciodată o anumită seară, după ce prietenul nostru Rattner plecase, când l-am însoţit pe Weeks Hali până la casa unui vechi prieten al lui. Omul renunţase la casa lui şi îşi construise o căbănuţă de lemn în spatele a ceea ce fusese odinioară casa lui. Nu era ca un obiect inutil plasat acolo, căci totul era curat şi îngrijit, de parcă ar fi fost locuită de un marinar. Viaţa pe care o trăise îl instruise. Fusese vânător şi se decisese temporar să conducă un camion. Am avut impresia, după ce-1 studiasem în linişte, că avusese mari necazuri. Era foarte prietenos, foarte sigur pe el şi evident împăcat cu soarta lui. Pasiunea lui erau cărţile. Citea mult pentru a-şi hrăni imaginaţia, nu pentru a-şi înmulţi cunoştinţele, sau pur şi simplu pentru a-şi omorî vremea. Era mai degrabă, am dedus din observaţiile lui, un mod de a visa, de a evada din societate. Conversaţia a pornit, îmi amintesc, de la şerpii veninoşi din Louisiana, cei cu pupile de ochi de pisică. Am trecut apoi la dafinii americani şi la obiceiurile indienilor Choctaw, apoi la diversele specii de bambus – comestibili sau nu – şi la muşchiul de coral roz despre care se spune că e o raritate, că e foarte frumos şi creşte numai pe o parte a copacilor, întotdeauna aceeaşi. După aceea, am schimbat brusc subiectul, bănuind că voi primi un răspuns interesant, l-am întrebat brusc dacă citise ceva despre Tibet. „Dacă am citit ceva despre Tibet?” a spus el, tăcând apoi câteva clipe ca să schimbe cu prietenul lui un zâmbet de înţelegere reciprocă. „Ba chiar am citit pe această temă tot ce am putut găsi”. Şi în acest punct, Weeks Hali s-a înfierbântat atât de tare încât a trebuit să se scuze ca să-şi uşureze vezica. De fapt, toţi ne-am înfierbântat şi am ieşit în curte să ne uşurăm.

Întotdeauna mă uimeşte, chiar dacă sunt pregătit pentru asta, să aflu că este cineva interesat de Tibet. Pot spune de asemenea că n-am întâlnit niciodată nici o persoană profund interesată de minunăţiile şi misterele acestei regiuni, cu care să nu fi avut o legătură puternică. Tibetul pare a fi semnul de recunoaştere pentru o comunitate internaţională ai cărei membri au în comun cel puţin acest lucru – ei ştiu că viaţa este şi altceva decât este inclus în cunoştinţele empirice ale înalţilor pontifi ai logicii şi ştiinţei. Îmi amintesc că am avut o experienţă similară pe insula Hydra din Marea Egee. Este de asemenea ciudat că atunci când se abordează acest subiect – la fel ca în cazul în care întâmplător menţionezi numele lui Rudolf Steiner, al

Helenei Blavatsky sau al contelui Saint Germain – se produce imediat o schismă şi în curând nu mai rămân în încăpere decât cei care sunt, să zicem aşa marcaţi de pasiunea pentru ceea este tainic şi ascuns. Dacă un necunoscut ar intra brusc la o asemenea adunare, mai mult ca sigur că limbajul pe care l-ar auzi nu i s-ar părea neinteligibil. Mi s-a întâmplat de mai multe ori să fiu înţeles de persoane care ştiau prost engleza şi să nu fiu înţeles deloc de prietenii mei vorbitori de engleză. Şi am văzut un om ca Briffault, autorul Europei, în a cărui prezenţă am abordat întâmplător acest subiect într-o seară, făcând mare tapaj când a auzit numai menţionându-se cuvântul misticism.

Conversaţia aceasta ne-a creat o stare de exaltare. Pe drumul de întoarcere spre „Casa Umbrelor”, Weeks Hali a remarcat că nu bănuise niciodată că prietenul lui era atât de vorbăreţ. „A trăit singur atâta timp” a spus el, „încât a devenit taciturn. Vizita ta a avut asupra lui un efect extraordinar.” Am zâmbit, ştiind prea bine că nu aveam nici un amestec. Experinţa aceasta era pur şi simplu încă o dovadă, după părerea mea, a faptului că oamenii pot fi întotdeauna profund tulburaţi fie de ură fie de stârnirea senzaţiei de mister.

Când am dat să plec spre camera mea, Weeks Hali m-a strigat din atelier, singura încăpere pe care încă nu mi-o arătase. „Eşti foarte obosit?” a întrebat el. „Nu, nu sunt foarte obosit.”, am răspuns eu. „Voiam să-ţi arăt ceva”, a continuat el. „Cred că acum este momentul potrivit. M-a introdus într-o încăpere care părea închisă ermetic, o încăpere fără ferestre şi fără nici un fel de ventilaţie, luminată artificial. Şi-a adus şevaletul în mijlocul încăperii, a pus pe el o pânză neagră şi din ceea ce semăna cu o lanternă magică a proiectat un fascicol de lumină pe pereţi. Manevrând şevaletul, extinzând şi micşorând rama pânzei, fotografia colorată a căpătat o uluitoare varietate de forme şi tonuri. Parcă era o şedinţă intimă cu însuşi doctorul Caligari. Un peisaj obişnuit sau o inofensivă natură moartă, supusă acestor manevre aleatorii, putea exprima cele mai diverse, cele mai neobişnuite şi incredibile modele şi motive. Pereţii au devenit un festin de modele de culori schimbătoare, un fel de recital de orgă cu culori, care liniştea şi stimula alternativ simţurile.

„Ce rost are să mai pictezi”, spuse el, „când se pot produce asemenea minuni? Poate că pictura nu este suficientă pentru mine – nu ştiu. Toate acestea îmi produc plăcere. Pot realiza aici în cinci minute ceea aş picta în zece ani. Vezi tu, eu am renunţat în mod deliberat la pictură. Nu e de vină braţul meu – de altfel am distrus după aceea totul, ca să fiu sigur – aşa cum atunci când oamenii surzesc, orbesc sau înnebunesc nu mai pot suporta. Nu sunt un pictor nepriceput, crede-mă. Pot încă să pictez cu braţul infirm – dacă vreau cu adevărat. Aş putea să-mi expun tablourile şi probabil că le-aş putea vinde, din când în când, unor muzee şi unor colecţionari particulari. Nu e o treabă prea grea, dacă ai un pic de talent. De fapt, este chiar prea simplu şi în acelaşi timp total inutil. Tablourile dintr-o sală de expoziţie sunt ca mărfurile de pe o tejghea. Dacă trebuie expuse, tablourile ar trebui arătate fiecare pe rând, la momentul potrivit, în condiţii adecvate. În zilele noastre,

tablourile nu-şi găsesc locul în casă – casele nu sunt potrivite. Cred că nu voi mai picta niciodată cu convingere decât dacă pictura va avea un scop şi pictura de şevalet nu are nici un scop în afară de acela de a aduna o grămadă de complimente insipide. E un fel de momeală artificială cu care prinzi un peşte uriaş. Pictura de şevalet în sine este nulă: nu hrăneşte pe nimeni. E doar o momeală pentru vanitate… Ascultă, cred că asta este o idee inteligentă – te rog să n-o uiţi." „Desigur", a continuat el, „cazul lui Rattner e diferit. El trebuia să picteze – a fost menit pentru asta. Dar pe lângă unul ca el, sunt o mie care ar putea la fel de bine să fie tâmplari sau şoferi de camion. Diferenţa este probabil diferenţa dintre procreaţie şi creaţie – o diferenţă de nouă luni. În cazul creatorului înseamnă munca de o viaţă – trudă neâncetată, studiu, observaţie – nu înseamnă să faci un tablou sau nici măcar o sută de tablouri, ci să înţelegi relaţia dintre pictură, dintre toate artele, aş putea spune, şi viaţă. Înseamnă să-ţi pui toată viaţa într-o pânză, în fiecare pânză pe care o pictezi. Este cea mai nobilă formă de binecuvântare şi bunul nostru prieten Abe a primit-o. Nu ştiu dacă este sau nu fericit. Nu cred că fericirea are pentru artist importanţa pe care o are pentru oamenii obişnuiţi… „

Îşi aprinse încă o ţigară. Începu să umble nervos de colo-colo. Voia să spună ceva… Voia să spună multe lucruri… Totul, dacă ar fi avut răbdare şi n-ar fi fugit. Începu din nou, poticnindu-se stângaci, căutându-şi drumul ca un om care bâjbâie printr-un coridor întunecos şi întortocheat.

„Priveşte braţul ăsta!" spuse el „întinzându-1 spre mine ca să-1 văd bine." Este strivit, strivit pentru totdeauna. E îngrozitor. Acum ai aici un braţ, în clipa următoare este o masă de carne tocată. Probabil că adevărul este că nu era bun decât de braţ de macara, ca toate celelalte braţe. Acest braţ era poate prea îndemânatic, prea deştept; m-a ajutat să pictez aşa cum un jucător înrăit amestecă şi împarte cărţile. Poate că mintea mea e prea ageră şi prea isteaţă.

Nu e suficient de disciplinată. Şi eu ştiu că n-o voi îmbunătăţi prin obsesia mea de a cerceta. E doar un pretext pentru a amâna ziua când va trebui într-adevăr să pictez. Ştiu toate astea – dar ce voi face? Trăiesc singur aici, într-o casă mare, un loc care mă apasă. Casa asta mă copleşeşte. Vreau să trăiesc undeva, într-o singură încăpere, fără aceste griji şi responsabilităţi, pe care se pare că le-am preluat de la strămoşii mei. Cum voi face asta? Să mă închid în camera asta nu este o soluţie. Chiar dacă nu-i văd sau nu-i aud, ştiu că afară sunt oameni care solicită să intre. Şi poate că ar trebui să-i văd, să vorbesc cu ei, să-i ascult, să mă îngrijesc de grijile lor. De unde să ştiu? La urma urmelor, nu sunt deloc proşti. Poate că dacă aş fi aşa cum aş vrea să fiu, n-aş fi pus piciorul în afara acestei uşi – ar veni lumea la mine. Poate că aş picta în cele mai proaste condiţii – poate chiar acolo, afară, în grădină, cu toţi vizitatorii îngrămădiţi în jurul meu şi punându-mi o mie şi una de întrebări stupide. Cine ştie?

Poate că dacă aş fi foarte cinstit, m-ar lăsa singur, mi-ar da pace, fără ca eu să le spun o vorbă. Într-un fel, oamenii recunosc întotdeauna o valoare. Ia-1 pe Swedenborg, de exemplu. El nu şi-a încuiat niciodată uşa. Oamenii

veneau şi după ce îl vedeau plecau în linişte, cu respect, fiindcă nu voiau să-1 deranjeze, deşi unii străbătuseră mii de kilometri ca să-i ceară ajutor şi sfaturi.„ Îşi apucă braţul strivit cu mâna sănătoasă şi îl privi, de parcă ar fi aparţinut altcuiva. „Îşi poate schimba cineva firea? Asta-i întrebarea. Ei bine, până la urmă acest braţ poate deveni ceea este prăjina pentru acrobatul care merge pe sârmă. Echilibrul – dacă nu-1 avem înăuntru trebuie să-1 găsim în afară. Mă bucur că ai venit aici… Mi-ai făcut un bine imens. Doamne, când vă ascultam pe toţi vorbind despre Paris, am înţeles tot ce am pierdut în aceşti ani. Nu vei găsi mare lucru în New Orleans cu excepţia trecutului. Avem un pictor – doctorul Souchon. Aş vrea să-1 cunoşti… Cred că e foarte târziu. Vrei să te culci, nu? Eu aş putea vorbi toată noaptea, desigur. N-am nevoie de prea mult somn. Şi de când aţi venit voi aici nu mai pot dormi deloc. Am de pus o mie de întrebări. Vreau să recuperez tot timpul pierdut.”

Şi eu am adormit cu greu. Mi se părea o cruzime să părăsesc un om naufragiat pe o culme a exaltării. Rattner mă pregătise pentru această exuberanţă şi vitalitate, dar nu şi pentru o asemenea foame nesăţioasă. Foamea lui m-a impresionat profund. Era un om care nu cunoştea nici o măsură. Dăruia cu la fel de multă nechibzuinţă şi generozitate pe cât pretindea. Era artist până în vârful degetelor, fără nici o îndoială. Şi problemele lui nu erau probleme obişnuite. Sondase prea adânc. Celebritatea şi succesul nu însemnau nimic pentru un asemenea om. Căuta ceva ce nu se putea defini. Dobândise deja în anumite domenii cunoştinţele unui savant. Şi mai mult, vedea legătura dintre toate lucrurile. Fireşte că nu se putea mulţumi cu executarea unor picturi bune. El voia să revoluţioneze lucrurile. Voia să readucă pictura la statutul său iniţial – pictură de dragul picturii. Într-un sens, s-ar putea spune despre el că îşi împlinise deja menirea. Transformase casa şi domeniul, din pasiunea lui pentru creaţie, într-una dintre cele mai distincte opere de artă cu care se poate lăuda America. El trăia şi respira în propria sa capodoperă, fără să ştie, fără să-şi dea seama de amploarea şi de importanţa sa. Prin entuziasmul şi generozitatea lui, îi inspirase pe alţi pictori să-şi împlinească menirea – s-ar putea spune că le dăduse viaţă. Şi încă nu avea astâmpăr, năzuind să se exprime cu siguranţă şi total. Îl admiram şi îl compătimeam în acelaşi timp. Simţeam prezenţa lui în toată casa, inundând-o ca un puternic lichid magic. Crease ceva care la rândul său îl va recrea pe el. Acel atelier închis ermetic – ce altceva era de fapt dacă nu o expresie simbolică a propriului său sine izolat? Atelierul nu putea să-1 încapă, aşa cum nu putea nici casa; crescuse mai mare decât casa, depăşise limitele. Era un prizonier prin propria lui voinţă, închis în nimbul propriei lui creaţii. Într-o bună zi se va trezi, se va elibera de capcanele şi iluziile care se adunaseră în trena creaţiei. Într-o bună zi va privi în jur şi îşi va da seama că este liber; atunci, va putea să hotărască în linişte, cu calm, dacă va rămâne sau va pleca. Speram că va rămâne, că, fiind ultima verigă a lanţului ancestral, va închide cercul şi înţelegând semnificaţia gestului său, va lărgi cercul şi circumferinţa vieţii lui până la dimensiuni infinite.

Când mi-am luat rămas bun de la el peste o zi sau două, am avut impresia, după privirea pe care mi-a aruncat-o, că ajunsese şi el la aceeaşi concluzie. Am plecat cu convingerea că îl voi găsi imediat oriunde, oricând.

„Nu e nevoie să mă suni la telefon în miezul nopţii, Weeks. Atâta vreme cât vei rămâne pe aceeaşi poziţie voi fi întotdeauna de partea ta. Nu e nevoie să-mi spui adio sau să-mi urezi noroc. Continuă doar să fii ceea ce eşti. Mergi în pace!”

DOCTORUL SOUCHON: PICTORUL-CHIRURG.

Unul dintre lucrurile care mă impresionează în privinţa Americii în timp ce călătoresc încoace şi-ncolo este faptul că oamenii care promit, oamenii cu o înţelepciune veselă, oamenii care ne dau speranţe în această perioadă cât se poate de întunecată a istoriei noastre, sunt fie băieţi abia ieşiţi din adolescenţă fie băieţi de şaptezeci de ani sau chiar mai mult.

În Franţa, ţi-e mai mare dragul să priveşti bătrânii, mai ales pe cei de extracţie ţărănească, Sunt ca nişte copaci falnici, pe care nici o furtună nu-i poate smulge din rădăcini; emană pace, seninătate şi înţelepciune. În America, bătrânii sunt de regulă o privelişte jalnică, îndeosebi cei ajunşi, care şi-au prelungit existenţa cu mult peste limita firească prin respiraţie artificială, ca să zicem aşa. Ei sunt nişte hidoase pilde vii ale artei îmbălsămătorilor, cadavre umblătoare, manevrate de o suită de simbriaşi bine plătiţi, care sunt o ruşine pentru profesiunea lor.

Excepţia de la regulă – şi contrastul este uriaş – sunt artiştii şi prin artişti înţeleg creatorii, indiferent de domeniul de lucru. Cei mai mulţi au început să-şi dezvolte, să-şi dezvăluie individualitatea, după vârsta de patruzeci şi cinci de ani, vârsta stabilită de majoritatea corporaţiilor industriale din această ţară drept punctul mort al vieţii. Desigur, trebuie să recunoaştem în treacăt că muncitorul mediu care a funcţionat din adolescenţă ca un robot este la această vârstă deja bun de aruncat la gunoi. Şi ceea este valabil pentru robotul obişnuit este în mare valabil şi pentru robotul de vază, aşa numitul comandant al industriei. Numai averea îi permite să alimenteze şi să menţină firava flăcăruie care mai pâlpâie. În ce priveşte vitalitatea, peste vârsta de patruzeci şi cinci de ani suntem o naţiune de decrepiţi.

Dar există o categorie de temerari, suficient de demodaţi ca să fi rămas nişte indivizi neînduplecaţi, dispreţuind făţiş acest curent, devotaţi cu pasiune muncii lor, imposibil de mituit sau de cucerit, care muncesc ore-n şir, deseori fără a obţine vreo răsplată sau celebritatea, motivaţi de un singur impuls – bucuria de a face ce le place. Într-o anumită etapă s-au separat de ceilalţi. Oamenii de care vorbesc pot fi reperaţi dintr-o privire: pe chipul lor se citeşte ceva mult mai vital, mult mai eficient decât setea de putere. Nu încearcă să domine, ci să se împlinească. Operează dintr-un centru de linişte. Ei evoluează, se dezvoltă, îi hrănesc pe alţii, sunt productivi prin simplul fapt că sunt ceea ce sunt.

Mă interesează acest subiect, relaţia dintre înţelepciune şi vitalitate, deoarece, contrar opiniei generale, n-am putut niciodată să consider America plină de tinereţe şi vitalitate, ci mai degrabă îmbătrânită înainte de vreme, ca

un fruct care a putrezit înainte de a apuca să se coacă. Cuvântul cheie al viciului naţional este risipa. Şi risipitorii nu sunt înţelepţi şi nici nu-şi pot menţine tinereţea şi vigoarea. Ca să transmiţi energie la nivele tot mai înalte şi mai subtile trebuie mai întâi s-o conservi. Risipitorul se trece repede, devenind victima forţelor cu care a cochetat atât de prosteşte şi de necugetat. Chiar şi maşinăriile trebuie manevrate cu îndemânare, ca să obţinem de la ele rezultate optime. Altminteri, la fel ca în cazul Americii, le vom produce în asemenea cantităţi, încât ne vom permite să le aruncăm la fiare vechi înainte de a îmbătrâni şi de a deveni inutile. Dar să arunci la fiare vechi fiinţe umane este o altă poveste. Fiinţele umane nu pot fi oprite cum e oprită o maşinărie. Există o corelaţie ciudată între fecunditate şi grămezile de fiare vechi. Dorinţa de procreare pare să dispară atunci când perioada de inutilitate este stabilită la vârsta timpurie de patruzeci şi cinci de ani.

Puţini sunt cei care pot să scape din această moară. Simplul fapt de a supravieţui în ciuda sistemului nu constituie nici un merit. Animalele şi insectele supravieţuiesc atunci când specii superioare sunt ameninţate cu dispariţia. Pentru a trăi ca un paria, pentru a munci din plăcere, pentru a îmbătrâni frumos păstrându-ţi facultăţile mintale, entuziasmul, respectul de sine, trebuie să-ţi fixezi alte valori decât cele sprijinite de gloată. Numai un artist poate face această breşă în zid. Artist este în esenţă cel care crede în el însuşi. El nu reacţionează la stimulii normali; nu este nici un salahor nici un parazit. El trăieşte ca să se exprime pe el însuşi şi făcând asta îi îmbogăţeşte pe ceilalţi.

Cel care îmi vine acum în minte, doctorul Marion Souchon din New Orleans, nu este total tipic. El este de fapt o anomalie şi de aceea, cu atât mai interesant pentru mine. Are acum şaptezeci de ani, este un distins chirurg, care a făcut carieră şi s-a apucat serios de pictură la vârsta de şaizeci de ani. N-a renunţat însă la profesia lui.

— În urmă cu cincizeci de ani, când a început să studieze medicina, călcând pe urmele tatălui lui, şi-a impus un regim de viaţă spartan de la care nu s-a abătut de atunci. Un regim, datorită căruia, trebuie să subliniez, deşi lucrează cât trei sau patru, îşi menţine vitalitatea şi optimismul. Se scoală de obicei la cinci, ia un mic dejun frugal şi intră în sala de operaţie, apoi se duce în biroul lui, unde îndeplineşte îndatoririle administrative ale funcţionarului unei companii de asigurări, răspunde la scrisori, primeşte pacienţi, face vizite în spitale şi aşa mai departe. La ora dejunului are deja la activ o zi grea de muncă. În ultimii zece ani, s-a străduit să-şi găsească puţin răgaz pentru a picta, pentru a vedea lucrările altor pictori, pentru a discuta cu ei, pentru a studia ca un tânăr de douăzeci de ani la început de carieră. Nu-şi părăseşte biroul pentru a se duce la un atelier – pictează în birou. În colţul unei mici încăperi înţesată cu cărţi şi sculpturi, se află un obiect care seamănă cu un instrument muzical acoperit cu o husă. În clipa în care rămâne singur, se îndreaptă spre acest obiect, îi scoate husa şi se apucă de treabă; toate uneltele lui de pictură sunt conţinute de această cutie muzicală neagră cu înfăţişare misterioasă. După ce se întunecă, pictează la lumină artificială. Uneori are la dispoziţie o oră, alteori patru sau cinci. Se întâmplă să se

desprindă pe neaşteptate de şevalet ca să realizeze o delicată operaţie chirurgicală. Nu e puţin lucru, iar pentru artist, este o procedură, ca să nu spunem mai mult, cam neortodoxă.

Când l-am întrebat dacă nu s-a gândit să facă din pictură unica lui preocupare, mai ales la această vârstă când nu mai avea mulţi ani de trăit, mi-a spus că respinsese ideea pentru că „trebuie să am şi altă ocupaţie, ca să variez marea plăcere de a munci şi ca să nu mă plictisesc niciodată.” Mai târziu, după ce îl vizitasem de mai multe ori, mi-am luat inima în dinţi să repet întrebarea. Nu mi se părea cu putinţă ca unui om atât de pasionat de pictură, care, pe deasupra, încerca evident să înghesuie munca a douăzeci de ani în patru sau cinci ani, această viaţă dublă sau multiplă să nu-i producă dificultăţi. Dacă ar fi fost un pictor slab sau un chirurg nepriceput, dacă ar fi fost maestru într-una şi amator în cealaltă, nu m-aş fi obosit să mai insist asupra subiectului. Dar este recunoscut drept unul dintre marii chirurgi actuali, iar în privinţa picturii, nu există nici o îndoială, mai ales în opinia altor artişti valoroşi, că este un artist serios, ale cărui lucrări capătă tot mai multă importanţă, perfecţionându-se cu o rapiditate uluitoare. În cele din urmă, mi-a mărturisit că începea să-şi dea seama că „treaba asta numită pictură este ceva care îţi tulbură sufletul, îţi frământă mintea, îţi înghite timpul, îţi cere tot, punând monopol pe întreaga ta fiinţă şi eliminând treptat toate celelalte preocupări.” „Da”, a adăugat el cufundat în gânduri, „trebuie să recunosc că mi-a schimbat modul de viaţă, m-a făcut să pornesc pe un nou drum.”

Asta voiam să aud. Dacă n-ar fi recunoscut acest lucru, aş fi avut despre el o cu totul altă părere. Cât despre motivele lui de a-şi continua cealaltă viaţă, cred că nu este deloc treaba mea.

„Dacă ar trebui să luaţi viaţa de la capăt”, l-am întrebat, „ar fi cu totul altfel decât cea pe care o ştim? Aţi pune, să zicem, pe primul loc, arta în locul medicinii?” „Aş face exact acelaşi lucru”, a răspuns el fără o clipă de ezitare. „Chirurgia a fost menirea mea. Tata a fost un chirurg de vază şi un minunat model pentru profesiunea lui. Chirurgia este o combinaţie între ştiinţă şi artă şi de aceea mi-a satisfăcut temporar dorinţa de a face artă.”

Eram curios să aflu dacă pasiunea lui pentru pictură îi aprofundase interesul faţă de aspectele metafizice ale vieţii.

„Îţi voi răspunde în felul următor”, a spus el. „De vreme ce viaţa, în toate aspectele ei umane, a constituit munca mea de o viaţă, pictura a însemnat doar extinderea acestei sfere de preocupări. Dacă am avut succes ca medic, acesta se datorează, după părerea mea, cunoştinţelor mele despre natura umană. Am tratat în aceeaşi măsură sufletele ca şi trupurile oamenilor. Vezi dumneata, pictura se înrudeşte îndeaproape cu practicarea medicinii. Deşi amândouă se ocupă de fizic, psihicul are pe departe o influenţă şi o putere mai mare. Pentru pacient cuvântul tablou înseamnă aproape la fel de mult cât înseamnă culoarea, linia şi forma pentru pictor; este aproape incredibil cât de mult pot modela şi influenţa un simplu cuvânt, un punct sau o linie viaţa unui individ. N-am dreptate?”

Am mai făcut pe parcursul discuţiei noastre o descoperire care mi-a confirmat intuiţiile şi anume că avusese dorinţa de a picta şi de a desena încă

din copilărie. La douăzeci şi ceva de ani se amuza făcând acuarele. După o pauză de aproape treizeci de ani, s-a apucat să sculpteze figurine din argilă şi lemn. Exemple ale acestei ultime îndeletniciri erau răspândite în micul lui birou, toate personajele istorice de care se îndrăgostise pe parcursul amplelor sale lecturi. Ele ilustrau o dată în plus pasiunea şi meticulozitatea lui. Pregătindu-se pentru un mare ocol al lumii, începuse să citească lucrări istorice şi biografice. Din cauza unor împrejurări independente de voinţa lui, călătoria a fost ratată, dar cărţile care căptuşeau pereţii şi pe care le citise cu ardoare şi sârguinţă constituiau dovada pasiunii cu care se avânta în orice întreprindea.

Asemenea oameni, m-am gândit în sinea mea când am plecat în seara aceea din biroul lui, sunt dintre laici cei mai apropiaţi de înţelepţi şi de sfinţi. Ca şi aceştia din urmă, practică meditaţia, concentrarea şi devoţiunea. Se dedică total unei misiuni; munca lor, pură şi necompromiţătoare, este jertfa cu rugăciuni pe care o aduc zilnic Creatorului. Ei se deosebesc de marile figuri religioase numai prin tărâmul sau mediul în care operează.

Datorez întâlnirea cu doctorul Souchon lui Weeks Hali din New Iberia. El a fost de la bun început sponsorul şi susţinătorul carierei artistice a doctorului şi, într-un mod discret, îndrumătorul şi mentorul lui. Întâlnirea a avut loc la un sfert de oră după ce prietenul meu Rattner şi cu mine sosisem în New Orleans. Bagajele noastre erau în maşina trasă lângă bordură; nici măcar nu începusem să căutăm o cameră, când s-a ivit ocazia. Am ajuns la biroul lui din Whitney Building spre sfârşitul după-amiezii. Era clar că avusese o zi grea de muncă. Dar nu s-a văzut din felul cum ne-a primit. Însăşi prezenţa lui era electrizantă. Cu mintea limpede şi cu conştiinţa omului care şi-a făcut până la capăt datoria, s-a pus cu totul la dispoziţia noastră, energic şi atent la cele mai mici dorinţe ale noastre.

Felul în care 1-a întâmpinat pe prietenul meu Rattner a fost pentru mine un eveniment memorabil, un omagiu adus măreţiei sufleteşti a doctorului Souchon.

„Vă aştept de douăzeci de ani!” a exclamat, trăgându-1 pe Rattner spre el pentru a-1 îmbrăţişa prietenește. „V-am urmărit lucrările de când am aflat de dumneavoastră. Vă cunosc pe de rost toate tablourile – trăiesc cu ele de ani de zile. Ce pictor extraordinar sunteţi! Doamne, dacă aş avea talentul dumneavoastră, ochiul dumnevoastră, ce departe aş fi ajuns! Continuă tot aşa, năpădindu-1 pe Rattner cu complimente, toate rostite cu modestie şi cu o mare sinceritate. Trebuie să-mi spuneţi multe lucruri, spuse el. Am să vă pun sute de întrebări. Cât veţi sta în New Orleans? Vreţi să vă uitaţi la lucrările mele? Vreţi să-mi spuneţi dacă sunt pe calea cea bună?” Şi aşa mai departe, dintr-un val de entuziasm într-altul, ca un băieţel aflat în prezenţa unui mare şi iubitor profesor.

Rattner, care este personificarea modestiei şi care, cel puţin în această ţară, este mai obişnuit să audă cum îi sunt denigrate şi ridiculizate lucrările, era derutat şi stingherit. Nu cred că mai fusese copleşit de asemenea elogii sincere, calde, generoase, mai ales din partea unui coleg de breaslă. Şi nici n-a pomenit doctorul Souchon, după cum se obişnuieşte între artişti, după

cuvintele înflăcărate de omagiere, despre ceea ce nu-i plăcea în pictura lui Rattner. Dimpotrivă, a folosit acea ocazie pentru a profita din plin de cunoştinţele şi vasta experienţă a acestuia din urmă. Era personificarea smereniei şi a respectului, care este, repet, dovada unui suflet mare. Deşi mândru de propriile sale lucrări, doctorul Souchon nu-şi face iluzii în privinţa valorii lor. De fapt, ţinând seama de siguranţa şi îndrăzneala cu care abordează fiecare problemă ivită pe parcurs, am fost destul de surprins să constat că etalându-şi pânzele, a făcut-o sfios şi jenat. Dar în artă, ca şi în medicină, pare că îşi menţine calitatea de a avea o minte deschisă. Orgoliul lui, deloc eclipsat, este total subordonat scopului pe care trebuie să-1 slujească. El merge drept la ţintă, ca un monomaniac pe patine cu rotile. Îl preocupă legile care guvernează mersul lucrurilor şi este primul care îşi recunoaşte limitele. Când l-am întrebat într-o pauză a conversaţiei, pe cine admira cel mai mult dintre marile personaje istorice ale lumii, mi-a răspuns prompt: „Pe Moise”. De ce? „Pentru că Cele Zece Porunci constituie baza legilor lumii civilizate şi totodată temelia tuturor religiilor.

La prima şedinţă am văzut probabil vreo douăsprezece pânze, un număr suficient pentru a stabili pentru mine însumi faptul că, în afară de Rattner şi exceptându-1 pe marele vrăjitor John Marin, în faţa mea se afla cel mai vesel, cel mai vital şi mai interesant pictor al Americii. Evoluţia de la primele tablouri, convenţionale, confuze, şovăielnice, era fulgerătoare. Cei care i-au văzut poate lucrările în urmă cu câţiva ani la Julien Levy Gallery din New York, n-ar putea să-şi imagineze progresele pe care le-a făcut de atunci, mai ales în ce priveşte culoarea. Dacă doctorul Souchon s-ar fi mulţumit să rămână un amator, după cum 1-a catalogat atunci în mod greşit George Biddle, le-ar fi făcut pe plac şi i-ar fi încântat pe diletanţii care frecventează galeriile de artă. Patima trecătoare pentru primitivii americani nu este decât o oglindire a atitudinii snoabe şi superficiale a acelor americani care „se topesc după pictură”, care consideră pictura un amuzament sau o zorzoană, dar nu vor să fie şocaţi sau tullburaţi de ea. Doctorul Souchon nu este un primitiv şi n-a fost niciodată, decât prin faptul că la fel ca „popularii noştri maeştri realişti”, el dă dovadă de sinceritatea, pasiunea, îndrăzneala, precum şi candoarea şi simplitatea, pe care numai cei neacceptaţi par capabili s-o manifeste. Ca şi lucrările lor, pânzele doctorului Souchon sunt străbătute de o puternică vână de umor şi fantezie, întărită de o totală desconsiderare faţă de teorii politice şi sociologice. Tot ca ei, el pictează în general din amintire, dintr-o comoară de bogate experienţe, viziuni şi visuri, care, eliberate după ani întregi de izolare în mansarda fiinţei sale, dobândesc calităţi pe care nu le deţin decât produsele autentice ale imaginaţiei. Când este foarte natural şi neinhibat, este foarte sensibil şi profund. În acele pânze care dezvăluie cele mai puţine influenţe, doctorul Souchon se apropie cel mai mult de marea tradiţie a artei europene. Deşi mărturiseşte că îl admiră cel mai mult pe Cezanne dintre pictorii moderni, lucrările lui nu au, după umila mea opinie, nici o asemănare cu spiritul acelui neobosit geniu al cenuşiului. Printre cei care l-au influenţat în mod evident se numără Van Gogh, Toulouse-Lautrec, Rouault, Matisse, Seurat, Gaugain şi, aş adăuga, în privinţa culorii, Abe

Rattner. Dacă n-ar fi fost de origine creolă, dacă n-ar fi fost niciodată în Franţa, dacă nu l-ar fi preocupat istoria altor epoci, doctorul Souchon ar fi fost şi astăzi o persoană delicată, cultivată, plină de viaţă şi sensibilă la toate influenţele civilizatoare ale zilelor noastre. Vitalitatea şi entuziasmul lui se datorează neîngrăditei sale curiozităţi. El rămâne tânăr, proaspăt, vesel, lipsit de griji, pentru că priveşte spre viitor, nu spre trecut. Şi pentru că zi de zi, realizează ceea ce-şi propune să realizeze, începe în fiecare zi cu o tăbliţă curată. De aceea nu este ciudat că n-a suferit niciodată nici un eşec.

Tablourile lui au fost imediat apreciate, deşi existau toate şansele de a a fi ridiculizate şi dispreţuite.

Nu voi uita niciodată un gest pe care 1-a făcut într-o seară la masă, când a fost abordat subiectul „succesului”. Cineva s-a străduit să-i smulgă o formulare mai explicită a fenomenalului său succes, în chip de răspuns, şi-a ridicat cele două mâini la buze şi sărutându-le cu adoraţie, a spus: „Je dois tout a celles-ci.” Deşi nu era de fapt un răspuns, gestul dezvăluia modestia şi obiectivitatea atât de caracteristică artistului care munceşte cu mâinile. În momentul acela, se gândea la îndemânarea şi agilitatea lui de chirurg, căpătate într-o lungă şi febrilă perioadă de ucenicie. Dar abilitatea de a-şi folosi mâinile şi degetele cu o extraordinară fineţe, indica de asemenea o atitudine mentală şi mai interesantă şi anume, convingerea pe care a căpătat-o în tinereţe că pentru a-şi croi drum în societate trebuie să se bizuie pe propriile lui forţe, pe putere şi îndemânare, pe scurt, pe cele două mâini ale lui.

La această cină s-a mai petrecut un incident care mi-a plăcut teribil. Când a venit chelnerul cu listele de bucate, dr. Souchon s-a întors spre noi şi a spus: „Puneţi-le de o parte. Nu vă uitaţi la ele. Spuneţi-mi doar ce vreţi să mâncaţi; puteţi comanda orice.” Nu-mi amintesc să-mi mai fi spus cineva aşa ceva vreodată. Replica lui suna regeşte şi chiar dacă aş fi comandat ceva dezgustător sunt sigur că ar fi avut un gust delicios după această predică. Am luat în acel moment şi în acel loc hotărârea ca dacă va veni vreodată ziua în care mi-aş putea permite să uit preţul mâncării aş fi la fel de îngăduitor cu mine însumi cum fusese el cu noi. Dintotdeauna îmi dorisem să mă urc într-un taxi şi să-i spun şoferului: „Dă o raită prin jur, nu ştiu încă unde vreau să merg.” Cred că aşa ceva îţi dă un sentiment minunat de detaşare şi siguranţă.

Desigur, oamenii din New Orleans sunt extrem de ospitalieri. Nu pot uita mesele pe care le-am luat acolo în case particulare. Este cel mai prietenos oraş din America, ceea ce se datorează în parte, cred eu, faptului că aici, plăcerile simţurilor capătă în sfârşit pe acest continent mohorât importanţa pe care o merită. Este singurul oraş din America, unde, după o masă prelungită, însoţită de un vin bun şi de o conversaţie plăcută, te poţi plimba liniştit prin Cartierul Francez simţindu-te o fiinţă umană civilizată.

După cina menţionată, doctorul Souchon ne-a lăsat în seama bunului său prieten Charles Gresham, directorul unei mici şi interesante galerii de pe Royal Street. Conducându-ne prin cartier, Gresham se purta ca un om care îl vedea el însuşi pentru prima dată după mulţi ani. Dragostea lui pentru

această lume a trecutului în miniatură îmi amintea foarte mult de hoinărelile mele pe străzile Parisului, al căror ghid eram eu însumi, din perioada când încă nu mă plictisesem de asemenea aventuri. Părea să cunoască pe de rost fiecare centimetru al drumului, aşa cum le cunoaşte numai un om care cutreieră străzile noapte de noapte, pătrunzând tot mai adânc în straturile secrete ale trecutului. Oprindu-mă un moment, două, într-o intersecţie, ca să-i permit să termine o poveste pe care o relata, mi-am pierdut interesul faţă de ceea ce spunea, pentru că mi-am amintit extrem de limpede de un decor aproape identic, dintr-o seară în care serveam de ghid unui american în inima Cartierului Latin. Am spus că îi serveam de ghid, dar de fapt el era ghidul meu. Era prima lui vizită la Paris – era pe atunci în drum spre Manila – şi avea la dispoziţie doar acea unică seară pentru a vizita Parisul. A fost cel mai ciudat tur de oraş pe care l-am făcut vreodată. Omul îmi spusese la cină că scria o piesă despre revoluţia franceză şi că pe parcursul cercetărilor întreprinse de el, studiase cu atâta atenţie harta, încât era convins că mă putea conduce pe străzile Parisului ca orice parizian. De altminteri s-a dovedit în curând că într-adevăr cunoştea oraşul mai bine decât orice parizian. Dar el cutreiera un oraş mort. Părea că nici nu observă Parisul veritabil, Parisul cel viu, care îl întâmpina la fiecare colţ. Observaţiile lui erau însoţite de date şi cifre extrase din paginile mucegăite ale cărţilor. Trebuie să mărturisesc că niciodată nu mi s-a părut Parisul mai lipsit de viaţă şi mai neinteresant cum se arăta el privit prin ochii acelui fanatic al istoriei. Când am ajuns în spatele catedralei Notre Dame, un loc care pe timpul nopţii îl amuţeşte şi pe cel mai vorbăreţ idiot şi când, spre disperarea mea, el continua să delireze despre marionetele moarte ale revoluţiei franceze, i-am comunicat că eram prea obosit ca să merg mai departe şi ne-am despărţie acolo, cu răceală şi nonşalanţă. Probabil că omul poate să scrie o palpitantă dramă istorică fără a vizita măcar locul ales pentru desfăşurarea ei, dar un om care este insensibil la drama străzii vii, care trece prin prezent văzând doar trecutul, este pentru mine la fel de atrăgător cum ar fi un ghid al Vienei dacă aş trăi în Sierra Leone.

La următoarea discuţie din biroul doctorului Souchon, am apreciat şi mai mult lucrările lui. Am văzut din nou peste douăsprezece pânze, datând dintr-o perioadă ce se întindea pe cinci, şase ani. Conversaţia cu Gresham părea să-mi fi împrospătat viziunea. Plimbarea prin Cartierul Francez din noaptea precedentă readusese la viaţă strălucirea care încă mocneşte sub cenuşă. În parcul Jakcson, a cărui atmosferă este unică în America, mi-am dat seama brusc de ce mă fascina atât de mult acel loc. Şirul de case cu apartamente cu chirie care flanchează parcul – mi s-a spus că erau primele apartamente cu chirie din America – îmi amintea, vai, în mod ciudat, de acele mici hoteluri care încadrează locul pe care-1 îndrăgesc cel mai mult în Paris – Place des Vosges. Lângă unul, se află celebra Piaţă Franceză; lângă celălalt este Bastilia. Amândouă au un aer de linişte şi izolare şi amândouă sunt la o aruncătură de băţ de viaţa trepidantă a oamenilor obişnuiţi. Nimic nu poate fi mai aristocratic decât atmosfera acestei Place des Vosges, situată chiar în

inima faoubourg-ului St. Antoine. Parcul Jackson are aceeaşi mireasmă. Parcă nici n-ar aparţine Americii.

Picturile doctorului Souchon se asemănă cu întreaga atmosferă a Louisianei – este şi nu este americană. Multe din tablourile lui ar fi putut fi create de un artist francez contemporan. Nu în ce priveşte subiectul, ci în ce priveşte sentimentul şi modul de abordare. Toate au o notă de înţelepciune şi de veselie, ceva care se apropie uneori de marele spirit al naturii caracteristic pictorilor chinezi. Ceva care îţi trezeşte gândul că„ suntem în pragul trezirii când visăm că visăm”. Ce distanţă uriaşă este între închipuirile lui şi palidele şi sterilele stilizări ale unui Grant Wood sau de eforturile spasmodice, neanderthaliene ale unui Thomas Benton! Ce lume artistică artificială, stearpă, neoriginală este pictura americană! Cu excepţia primitivilor, cu excepţia vrăjitorului John Marin, a cărui prezenţă printre noi este un fenomen miraculos, ce operă valoroasă sau semnificativă avem, care să se detaşeze din gunoiul de pânze pe care le fabricăm ca pe nişte sfeşnice? Unde este viziunea, personalitatea, curajul şi cutezanţa arătate de europenii „effete”? De ce nu avem şi noi un Picasso, un Van Gogh, un Cezanne, un Matisse sau Braque – sau măcar un simplu şi cinstit Utrillo? Am putea noi zămisli un Rouault sau un Paul Klee, ca să nu mai spunem nimic de uriaşii trecutului din Italia, Spania, Olanda, Belgia, Germania, Franţa şi aşa mai departe? La asemenea întrebări primeşti întotdeauna acelaşi răspuns -suntem încă o ţară tânără! Câte secole o să ne mai sprijinim în această cârjă? Gândiţi-vă câte a realizat Buddha într-o viaţă. Gândiţi-vă ce au realizat arabii în câteva decenii după apariţia lui Mohamed. Gândiţi-vă la mănunchiul fără egal de genii născute în Grecia în răstimpul unui secol. În niciunul din aceste cazuri, n-a aşteptat geniul unui popor până când viaţa politică şi economică s-a organizat după un model utopic. Condiţia maselor, în orice perioadă a istoriei am alege, a fost întotdeauna deplorabilă. De fapt, cred că nu greşesc afirmând că perioadele cele mai importante ale artei au coincis cu perioadele de cea mai mare sărăcie şi suferinţă din partea oamenilor obişnuiţi. Dacă astăzi un sfert din populaţia Americii trăieşte cu mult sub nivelul de subzistenţă acceptat, mai rămân totuşi o sută de milioane care beneficiază de facilităţi? I avantaje necunoascute oamenilor în nici o perioadă din trecut. Ce îi împiedică să-şi dezvăluie talentele? Sau poate că talentele noastre se află în alte direcţii. Sau poate că marele ţel al bărbatului american este să devină un om de afaceri de succes. Sau pur şi simplu „de succes”, indiferent de forma, scopul sau semnificaţia sub care se manifestă succesul? Eu nu mă îndoiesc că arta ocupă ultimul loc printre lucrurile care ne procupă în viaţa. Tânărul care dă semne că ar putea deveni artist este considerat un ţicnit sau un leneş, o pacoste inutilă. El trebuie să-şi urmeze calea cu preţul înfometării, al umilinţei şi al ridicolului. Nu-şi poate câştiga existenţa prin vocaţia lui decât producând acel gen de artă pe care el îl dispreţuieşte. Dacă este pictor, calea cea mai sigură de a supravieţui este de a face portrete stupide unor oameni şi mai stupizi, sau să-şi ofere contra cost serviciile unor monarhi ai publicităţii, care, după părerea mea, au contribuit mai mult decât oricare alt factor din câţi cunosc la distrugerea artei. Luaţi de pildă frescele care

împodobesc zidurile clădirilor noastre publice – majoritatea aparţin domeniului artei comerciale. Unele sunt, în ce priveşte tehnica şi concepţia, sub nivelul estetic al unui artist angajat de o firmă de publicitate. Principala preocupare este aceea de a face pe plac publicului, un public al cărui gust a fost viciat de cromolitografiile şi afişele Maxfield Parrish, concepute cu unica idee „de a păcăli”.

Dacă doctorul Marion Souchon ar fi creat aceste tablouri la douăzeci şi cinci sau treizeci de ani, dacă ar fi fost nevoit să trăiască din pictură, mai mult ca sigur că ar fi murit de foame şi ar fi fost azvârlit de colo-colo ca o minge de fotbal. Criticii ar fi râs de lucrările lui şi l-ar fi sfătuit să urmeze o academie de artă ca să înveţe să deseneze; negustorii de artă i-ar fi spus să mai aştepte vreo zece ani. O parte a succesului lui – nu e vina lui, ţineţi seama!

— Este atribuită faptului că a putut fi exploatat ca o monstruozitate sau o senzaţie. Astfel sunt folosiţi astăzi primitivii americani – ca un fel de spectacol de varieteu în pictura pentru vulg. Şi totuşi există pânze ale acestor monştri, neegalate încă de nici un artist american în ce priveşte calitatea, concepţia şi execuţia. Acelaşi lucru este valabil pentru lucrările nebunilor din ospiciile noastre: multe din aceste pânze sunt la un nivel inabordabil maeştrilor noştri academici.

Într-unul din penitenciarele noastre federale, preotul irlandez care m-a condus în capelă mi-a atras atenţia asupra vitraliilor executate de unul dintre deţinuţi – de parcă ar fi fost o glumă nemaipomenită. Ceea ce admira el era ilustrarea bibliei ca pe cutiile de trabucuri de către deţinuţi care „ştiau să picteze”, cum s-a exprimat el. Când i-am spus sec că nu împărtăşeam punctul lui de vedere, când am început să vorbesc cu respect şi entuziasm despre eforturile modeste dar sincere ale celui care împodobise ferestrele, a mărturisit că nu se pricepea la artă. Singurul lucru pe care-1 înţelegea era că unul ştia să deseneze şi altul nu. „Asta face artist dintr-un om, îndemânarea de a desena braţe şi picioare, de a face o faţă umană şi de a pune corect o pălărie pe capul unui om?”, l-am întrebat. S-a scărpinat nedumerit pe cap. Era limpede că nu-şi pusese niciodată această întrebare. „Ce face acum tipul?” am întrebat eu, referindu-mă la cel care împodobise ferestrele. „Ăla? Păi îl învăţăm să copieze poze din reviste.” „Şi cum merge?” „Nu-1 interesează deloc,” spuse preotul. „Nu pare dornic să înveţe.”

Idiotule! Am spus în sinea mea. Chiar şi în închisoare încearcă să distrugă artistul. Singurul lucru care mă interesa din tot penitenciarul erau acele vitralii. Era singura manifestare a spiritului uman eliberat de cruzime, de ignoranţă şi de perversiune. Iar ei înhăţaseră acest spirit liber, acest om cucernic, acest om modest, un om care îşi iubea munca şi încercau să-1 transforme într-un dobitoc instruit. Cultură şi progres! Să faci dintr-un bun deţinut un potenţial câştigător al premiului Guggenheim! Pfui!

— Mă îngrozeşte gândul la suferinţele pe care trebuie să le îndure un artist fără mijloace, spuse doctorul Souchon. Nu există iad mai cumplit.

Ca toate oraşele mari din America, New Orleans este plin de artişti înfometaţi sau pe jumătate înfometaţi. Cartierul în care locuiesc este veşnic

demolat şi pulverizat de uriaşele arme ale vandalilor şi barbarilor lumii industriale. Vituperăm împotriva vandalismului hunilor, a duşmanului nostru de odinioară, germanii, dar chiar în mijlocul nostru, în ultimul refugiu arhitectonic al Americii, în grădina înverzită a unei lumi pe care am distrus-o cu propriile noastre mâini, perfida acţiune distructivă continuă. În ritmul în care mergem, peste circa o sută de ani nu va mai exista aproape nici o urmă sau mărturie pe acest continent a singurei culturi pe care am fost în stare s-o producem – bogata cultură a sclavilor din sud. New Orleans venerează trecutul, dar urmăreşte cu nepăsare cum barbarii viitorului înmormântează trecutul cu cinism şi cruzime. Când frumosul Cartier Francez nu va mai exista, când orice legătură cu trecutul va fi distrusă, vom avea clădiri de birouri curate şi sterile, hidoase monumente şi clădiri publice, sonde, coşuri de fum, aeroporturi, închisori, ospicii de nebuni, spitale de caritate, cozi la pâine, cocioabele cenuşii ale oamenilor de culoare, sclipitoarele cutii de conserve numite automobile, trenuri aerodinamice, alimente conservate, magazine universale, vitrine luminate cu neon, pentru a inspira artiştii să picteze. Sau, ceea ce este şi mai probabil, îi vom convinge să se sinucidă. Puţini oameni vor avea curajul să aştepte până la şaizeci de ani ca să ia în mână pensula şi să picteze. Şi mai puţini vor avea şansa de a deveni chirurgi. Când un cunoscut dentist are îndrăzneala să spună că pentru un muncitor dinţii – dinţii lui proprii – sunt un lux, unde o să ajungem? Mâine, poimâine, medicii şi chirurgii vor spune: „Ce rost are să ne mai străduim să vă ţinem în viaţă dacă nu aveţi pentru ce să trăiţi?” Mâine, poimâine, din prea multă bunătate, se vor asocia pentru a înfiinţa o societate de euthanasie, ca să scape de toţi cei ce nu s-au adaptat la grozăviile vieţii moderne. Câmpul de luptă, alături de câmpul industriei, le va furniza toţi pacienţii de care se pot ocupa.

Artiştii, ca şi indienii, pot intra sub tutela guvernului; li se poate îngădui să bombăne alandala pur şi simplu pentru că, la fel ca în cazul indienilor, nu avem curajul să-i omoram pe faţă. Sau poate că după ce se vor dovedi „utili” societăţii, li se va permite să-şi practice arta. Am impresia că ne apropiem de un asemenea impas. Se pare că numai operele morţilor prezintă interes pentru noi sau au o valoare în ochii noştri. Bogătaşii pot fi întotdeauna convinşi să întreţină încă un muzeu; ne putem bizui întotdeauna pe academii să ne furnizeze câini de pază şi hiene; criticii pot fi întotdeauna cumpăraţi ca să ucidă tot ce este proaspăt şi plin de viaţă; profesorii pot fi întotdeauna regrupaţi ca să-i dezinformeze pe tineri cu privire la semnificaţia artei; vandalii pot fi întotdeauna instigaţi să distrugă tot ceea ce este plin de forţă şi incomod. Săracii nu se pot gândi decât la problemele legate de hrană şi chirie; bogaţii se pot amuza adunând investiţii sigure, furnizate de vampirii care fac negoţ cu sudoarea şi sângele artiştilor; masele de mijloc îşi plătesc dreptul de a căsca gura şi de a critica, încântaţi de sumarele lor cunoştinţe despre artă şi prea fricoşi ca să-i susţină pe cei de care se tem de fapt, ştiind că adevăratul duşman nu este cel de deasupra lor, pe care trebuie să-1 linguşească, ci rebelul care dă la iveală prin intermediul cuvintelor sau al vopselelor putreziciunea edificului pe care ei, cei din clasa de mijloc lipsită de coloană vertebrală, sunt obligaţi să-1 susţină. În prezent, singurii artişti

răsplătiţi cum se cuvine pentru truda lor sunt saltimbancii; între aceştia se numără nu doar specia de import, ci şi fiii ţării, maeştri în arta de a stârni un nor de praf atunci când sunt în joc probleme grave.

Cel care vrea să picteze nu ceea ce vede, ci ceea ce simte, nu are loc printre noi. El e bun de puşcărie sau de azilul de nebuni. Cu excepţia cazului în care, la fel ca doctorul Souchon, îşi poate dovedi dreapta judecată şi integritatea prin treizeci sau patruzeci de ani în slujba omenirii, în rolul de chirurg.

Aceasta este starea artei din America zilelor noastre. Cât va mai dura? Poate că războiul este o binefacere mascată. Poate că după ce vom mai trece printr-o baie de sânge, vom băga în seamă oamenii care se străduiesc să pună la baza vieţii altceva decât lăcomie, duşmănie, ură, moarte şi distrugere. Poate că… Qui vivra vena, cum spun francezii.

ARKANSAS ŞI MAREA PIRAMIDĂ.

Arkansas este un stat important. Altminteri, De Soto, care a descoperit cam tot ce era de descoperit în sud-est, l-ar fi trecut cu vederea, l-ar fi ignorat. Cu nouăzeci de ani înainte de debarcarea pelerinilor la Plymouth, spaniolii, care se părea că erau tot albi, au pătruns în această ţară. După moartea lui De Soto, au mai trecut o sută de ani până ce albii să pună din dou piciorul pe teritoriul care va fi primit în Uniune ca stat abia în 1836. Pe atunci trăiau circa

60.000 de oameni în tot statul. Astăzi populaţia sa este de 2.000.000. Arkansas a luptat de partea Confederaţiei, un alt punct în favoarea sa! În Little Rock mai există şi azi Old State Capitol, construit în 1836, una dintre cele mai frumoase opere arhitectonice din America.

Ca s-o apreciem cu adevărat trebuie să vedem monstruozitatea din Des Moines. Will Rogers, importantul personaj american a cărui statuie începe acum să rivalizeze cu cea a lui Mark Twain sau a lui Abe Lincoln, a avut o părere suficient de bună despre Arkansas pentru a-şi alege o soţie din oraşul care-i poartă numele. Tot felul de fapte şi de cifre dovedesc că Arkansas este un stat deosebit. Voi trece repede peste cele de genul celor ce urmează – cei mai mari pepeni verzi din lume, unii cântărind 80 de kilograme, sunt cultivaţi la Hope; singura mină de diamante din Statele Unite se află de asemenea lângă Murfreesboro, în colţul de sud-vest al statului; cea mai mare livadă de piersici din lume (17.000 de pogoane, cu un milion şi jumătate de pomi) se află tot aici; ţinutul Missisippi este ţinutul cu cea mai mare producţie de bumbac din lume; 99 % din locuitorii acestui stat se trag direct din pionerii americani, majoritatea migrând din munţii Appalachi; într-o cabană de buşteni, devenită muzeu, la circa trei kilometri sud de Mt. Gaylor, Albert Pike a predat într-o şcoală. Las în urmă aceste lucruri interesante pentru a zăbovi pe îndelete asupra a doi bărbaţi, decedaţi, de care mulţi americani probabil că nici n-au auzit: generalul de brigadă Albert Pike, fost Suveran Mare Comandor al Ritului Scoţian Antic şi Acceptat al francmasoneriei, loja sudului Statelor Unite şi „Coin”*

(William Hope) Harvey, constructorul piramidei care n-a mai fost niciodată construită în Monte Ne, Arkansas.

Am auzit pentru prima dată de „Coin” Harney în casa judecătorului McHaney din Little Rock, porecla „Coin” fiindu-i dată din cauza asocierii lui cu William Jennings Bryan, când-acesta din urmă pleda pentru „argintul liber.” Harvey era în toate privinţele unul dintre acei bărbaţi excentrici, independenţi, cu o gândire liberă, care au curajul de a-şi exprima convingerile – gen care începe acum să dispară rapid din America. Se pare că adunase o avere considerablă din vânzarea unei cărţi (o cărţulie cu coperte verzi, ilustrată, de 224 de pagini, la preţul de 25 de cenţi) scrisă de el şi intitulată Cartea (sic). Ea trata despre efectul cametei „asupra organismelor guvernamentale de la apariţia civilizaţiei până în epoca noastră şi efectul distructiv al unui sistem financiar bazat pe Camătă (Camătă scris întotdeauna cu majuscule!) în Statele Unite şi în lume.” Pe la începutul anilor '30, Harvey a convocat o convenţie pentru organizarea unui Nou Partid Politic, întrucât îşi pierduse încererederea în ambele partide politice existente. Într-o foaie denumită „Chemarea goarnei”, care se vindea la preţul de 25 de cenţi pe an, există un interesant articol despre Comitetul Naţional.

Impromptu, care, dacă nu mă-nşel, a murit la naştere. Harvey era de părerea că locul ales pentru întrunirea Convenţiei Naţionale a noului său partid ar trebui să aibă o poziţie centrală, la vest de râul Mississippi. Este un fapt destul de smnificativ, în opinia mea, dovedind adâncirea prăpastiei dintre estul şi vestul Statelor Unite. Cât despre recomandările delegaţilor la Convenţie, Harvey avea o idee oarecum originală. „Orice cerere de aderare la o fraternitate, o organizaţie, sau de a executa servicii conform regulilor Serviciului Civil necesită o examinare”, explica el în „Chemarea goarnei”. „Nu vom avea timp să-i examinăm pe cei care vor solicita să intre în Convenţie ca delegaţi; este mai practic să înlocuim examinarea cu o declaraţie scrisă care arată că solicitantul este informat şi cunoaşte acele lucruri pe care le-ar cuprinde o examinare personală, „în felul acesta, Harvey a avut strălucita idee ca delegaţii menţionaţi, în loc să fie examinaţi, să citească neapărat cartea lui, Cartea, devenind astfel eligibili. „Este singura carte, după cunştinţa noastră,”, afirmă el, „care conţine aceste date istorice (despre Camătă şi despre înflorirea şi prăbuşirea civilizaţiilor); dacă solicitantul a citit Cartea, aceasta este o dovadă convingătoare că este în posesia unor cunoştinţe, care, în această privinţă, îi dă dreptul de a intra în Convenţie.”

Inutil să mai spunem că acea Convenţie a fost un fâs. Dar nu cred absolut deloc că acest „Coin” Harvey a fost un fâs, chiar dacă numele lui este deja uitat şi marea ideea a Piramidei a murit sufocată între paginile mucegăite ale unei cărticele de 25 de cenţi intitulată „Cărţulia Piramidei.” în urma unei întâlniri întâmplătoare în Rogers, cu un îndatoritor domn din Arkansas, am reuşit, după ceva cercetări, să obţin una dintre cele trei sau patru copii existente ale acestui extraordinar document. Voi cita din abundenţă din textul ei, pentru a explica proiectul lui Harvey, care, trebuie să adaug, a fost în parte realizat, deşi piramida în sine n-a fost construită.

Am vizitat şantierul proiectului la prima oră a dimineţii unei zile de primăvară înmiresmate. Sentimentul cu care am plecat era că Harvey nu era nicidecum un prost, un ţicnit, un visător inactiv. Sentimentul era însoţit de gândul întristător că poate peste o sută de ani scopul şi semnificaţia acestui demers eşuat vor căpăta adevărata lor importanţă.

Care era scopul piramidei? Citez propriile lui cuvinte: „Scopul piramidei este de a atrage atenţia oamenilor din întreaga lume asupra faptului că civilizaţiile au apărut şi au dispărut cu preţul suferinţelor nerostite a sute de milioane de oameni şi că civilizaţia actuală este pe ducă. Sperăm că avertismentul pe care piramida îl transmite lumii, va pune oamenii pe gânduri şi îi va determina să fie conştienţi de măsurile ce trebuie luate pentru salvarea şi perfecţionarea acestei civilizaţii. Dacă acest lucru nu se face repede, înainte de a se instaura un haos total, timpul va scrie în limbajul fără litere al uitării şi sălbăticiei un epitaf pe mormântul acestei civilizaţii.” „După ce piramida va fi terminată” adaugă el, „intenţionăm să construim o staţie de radio pentru a intra în contact şi a menţine contacul cu lumea, având permanent în vedere angrenarea oamenilor practici şi inteligenţi din lume în alcătuirea unei civilizaţii perfecte.”

Harvey intenţionase iniţial să finanţeze el însuşi piramida, dar după ce intrase în fonduri, cheltuind suma de 1.000.000 de dolari, situaţia lui financiară a devenit precară şi a cerut contribuţii voluntare. Sume de la un dolar până la cincizeci de dolari au fost primite din toate părţile lumii, totalizând, la data când şi-a scris cărţulia, circa 100.000 de dolari. Costurile piramidei după terminarea şi izolarea ei erau estimate la circa 7.500.000 de dolari.

Ceea ce 1-a impresionat şi 1-a stimulat pe Harvey a fost faptul că, după cum se exprimă el, „nu mai există o ţară nedescoperită unde să fugi! Adevărul şi Falsitatea, Binele şi Răul, Dumnezeu şi Satana se înfruntă acum în toată lumea, într-un conflict fatal. Este aceeaşi criză prin care au trecut alte civilizaţii care s-au prăbuşit. Egoismul individual cristalizat în legile naţiunilor a distrus democraţiile şi republicile şi a dat naştere monarhiilor şi despotismului. Egoismul necontrolat este un foc devastator care devorează precum cancerul organele vitale ale guvernelor, aducând cu sine corupţie, prejudecăţi, deşărtăciune şi o specie de oameni îndobitociţi, prost hrăniţi şi anemici. Cum vom depăşi această criză? Cum va depăşi oamenirea această criză?

Piramida urma să aibă patruzeci de metri înălţime, pe o bază de 13 metri pătraţi. Spre nord urma să aibă un salon sau o terasă de beton unde să încapă circa o mie de oameni. La bază, pe un lac cu apă rece şi limpede, o insulă de beton dotată cu mobilier din ciment a fost cu adevărat amenajat. Un specialist de la Portland Cement Association şi-a exprimat părerea că, după ce se va aplica un strat de material rezistent la apă pe suprafaţă, „piramida va rezista un milion de ani sau poate mai mult – veşnic.”

Monte Ne, locul ales pentru proiect, este situat la marginea unei văi de la capătul unui pinten. Dându-şi seama că munţii Ozark scăzuseră în înălţime de la patru mii cinci sute de metri la patru sute cincizeci de metri în urma

procesului de eroziune, şi-a luat precauţia de a-şi alege locul într-un punct unde distanţa până în vârful muntelui era doar de 80 de metri. „Dacă”, scrie el, prin procesul de eroziune, valea se umple şi muntele de deasupra coboară în lunga perioadă ce va urma, piramida, cu înălţimea ei de 40 de metri, va fi văzută înălţându-se din pământ. Din punct de vedere geologic, se consideră că nu există cu certitudine nici un pericol de cutremur sau de activitate vulcanică în aceşti munţi. Este deci sigur că piramida va dăinui veşnic.”

În vârful unei săgeţi din cel mai durabil metal cunoscut urma să fie pusă o placă purtând inscripţia: „După ce vei citi aceste cuvinte, coboară şi vei găsi consemnarea şi cauza morţii unei civilizaţii anterioare.”

Plăci similare urmau să fie aşezate pe zidul exterior al celor două bolte şi al camerei, unde „coboară” urma să fie înlocuit cu „intră”, în încăperea mare de la baza săgeţii şi în cele două bolte urmau să fie plasate copii ale „unei cărţi despre naşterea şi dezvoltarea acestei civilizaţii, despre pericolele care ameninţă cu răsturnarea ei şi un ansamblu de opinii despre cauza ameninţării morţii sale inevitabile. Va fi o carte legată în piele, de probabil 300 de pagini sau mai mult, tipărită pe o hârtie aleasă de un expert în hârtie din New York şi fiecare pagină a cărţii va fi acoperită cu o hârtie transparentă făcută acum pentru acest scop, prin care se poate citi foarte bine, împiedicând astfel cerneala să se decoloreze. După ce piramida va fi terminată, cu excepţia închiderii intrării în încăpere şi în cele două bolte, va fi lăsată un an să se usuce. Şi în timpul acelui an (sic) cartea va fi scrisă şi trei volume vor fi tipărite şi pregătite să fie aduse aici.”

Cărţulia continuă să explice cum vor fi introduse aceste cărţi în containere etanşe şi cum profitul obţinut din vânzarea cărţii va fi folosit pentru perfecţionarea monumentului şi pentru angajarea unui îngrijitor. Alte volume urmau să mai fie închise în piramidă – cărţi despre industrie, ştiinţă, invenţii, descoperiri etc. De asemenea biblia, enciclopedii şi cărţi de istorie. Şi imagini cu oameni şi animale din diverse etape ale civilizaţiei noastre. În încăperea cea mare urmau să fie puse „mici obiecte folosite acum de noi în viaţa casnică şi industrială, de dimensiuni diferite, de la ac de cusut şi ac de siguranţă până la un fonograf.”

O înţeleaptă măsură de prevedere era furnizarea unui ghid al limbii engleze, „care va ajuta la traducerea sa, indiferent ce limbă se va vorbi atunci când va fi deschisă piramida.” Îmi place în mod deosebit ceea ce urmează: „Se presupune că o nouă civilizaţie care se va ridica din cenuşa celei de acum se va ridica încet, ca şi aceasta, făcând descoperiri treptat, pe măsura dezvoltării judecăţii umane, neştiind mai mult despre ce am descoperit decât ştim acum, despre etapele progresului civilizaţiilor preistorice şi neştiind că trebuie să vină o perioadă când vor descoperi oţelul şi dinamita, înainte de a putea pătrunde în piramidă. Ceea ce presupune inteligenţă pentru a aprecia ceea ce vor găsi în piramidă. Întrucât încăperea şi fiecare boltă va conţine informaţii despre existenţa celorlalte două compartimente, dacă prin explozie cu dinamită conţinutul primei în care s-a intrat ar distruge în parte conţinutul său, vor fi mai prudenţi când vor intra în celelalte două.

Documentele despre civilizaţiile străvechi dezgropate de noi nu ne spun nimic despre meritele şi slăbiciunile acelor civilizaţii, despre luptele acestor popoare şi despre motivul căderii lor. Piramida care se va ridica aici va conţine asemenea documente. Deschizând piramida şi citind documentele conţinute în ea, omenirea de peste mii de ani va afla de căile ferate, de telegraf, radio, fonograf, telefon, linotip, de maşina zburătoare şi de circulaţia sângelui în trupul omenesc, toate descoperiri ale ultimilor 400 de ani. Din cei 5000 de ani în care această civilizaţie a mers pe bâjbâite înainte, abia în ultimii 500 de ani s-a descoperit că pământul este rotund. Cei care vor intra în piramidă vor vedea o hartă globulară a lumii.

Această civilizaţie a făcut descoperiri minunate în cunoaşterea universului şi a ştiinţelor, aplicată în anatomia umană şi în industrie, dar relativ puţine în ştiinţa conducerii statelor şi niciuna în studierea civilizaţiei ca ştiinţă. De aceasta din urmă depinde perfecţionarea unei civilizaţii. Numai această perfecţionare, pătrunzând până în structura minţii şi a sufletului, va cuprinde toate aceste cunoştinţe divine importante.

Acesta este scopul declarat al piramidei şi trupul nimănui nu va fi îngropat aici. Nu va exista nimic care să vorbească despre sine sau despre orgolii şi numele nimănui nu va apărea pe exteriorul ei. Singura inscripţie va fi cea care apare pe plăcile de metal.”

Exista totuşi o concesie ironică făcută orgoliului omenesc, pe care Harvey a considerat că este înţelept s-o facă, hărţuit cum era de lipsa fondurilor. Urmează imediat celor scrise anterior: „Numele şi adresele tuturor celor care au contribuit la Fondul Piramida vor fi scrise pe pergament şi introduse într-un container de sticlă din care s-a scos aerul, care va fi aşezat pe piedestalul din mijlocul încăperii sălii mari. Numele lor se vor afla de asemenea în cartea menţionată anterior, care va deveni publică. Acest gest va fi apreciat şi va grăbi terminarea şi închiderea piramidei.”

Drept concluzie este anexată o declaraţie a trezorierului Primei Bănci Naţionale din Rogers, Arkansas: „Considerăm că din punct de vedere istoric şi arheologic, este un demers de importanţă mondială şi vom contribui bucuroşi la construcţia sa. Îl cunoaştem personal pe domnul Harvey. Este un client apreciat al acestei bănci şi un domn cunoscut pentru onorabilitatea şi cinstea sa.” Et cetera, et cetera.

Această scurtă declaraţie ar fi trebuit, după părerea mea, să fie scrisă pe cel mai fin pergament, pusă sub un clopot de sticlă, sigilat şi îngropat laolaltă cu celelalte documente. Nu poţi însă să nu te întrebi dacă, deţinând acea cheie miraculoasă a limbii engleze, oamenii viitoarelor milenii, după ce vor fi redescoperit cum se face oţelul şi dinamita, vor fi de asemenea în stare să desluşească sensul cuvântului „domn”. Mi-i imaginez storcându-şi creierii în căutarea unui fir care să-i ducă la această specie dispărută. Sunt absolut sigur că tot adunând fotografii şi imagini cu oameni, maşini, costume, animale, păsări, invenţii şi multe altele, despre care s-a gândit să lase înduioşătoare consemnări, lui Harvey nu i-a trecut prin minte ideea că denumirea de „domn” va fi pentru oamenii viitorului un cuvânt total lipsit de sens. Mă îndoiesc foarte mult că oamenii care vor deschide piramida într-o zi

din viitorul îndepărtat vor avea cea mai mică noţiune despre genul de om reprezentat de domnul Harvey. Ar fi extrem de interesant dacă am putea citi lucrarea savantă a unui învăţat care să analizeze conţinutul acestui ciudat muzeu al unei civilizaţii presupusă a fi existat cu 250.000 de ani în urmă. Noi, cei care am urmărit elucubraţiile savanţilor noştri 'ologi în toate domeniile de cercetare putem fi într-adevăr sceptici faţă de lecturile celor ce vor veni în acea perioadă ceţoasă, indefinibilă, pe care numai Portland Cement ar putea spera s-o apuce. Portland Cement, într-adevăr! Mi-am petrecut primii ani după terminarea şcolii în atmosfera asfixiantă a unei companii distribuitoare de ciment. Nu-mi mai amintesc acum din acea perioadă decât termenul de „intrare liberă la bord.”. Asta însemna că trebuia să cobor de pe scaunul înalt pe care şedeam completând formulare şi să cobor două etaje ca să prind transportul de marfă spre Pensacola, Nagasaki, Singapore sau Oskaloosa. N-am văzut nici un sac cu ciment în cei trei ani în care am lucrat la compania de ciment. Am văzut fotografii ale fabricilor pe pereţii biroului vicepreşedintelui companiei în rarele ocazii când eram obligat şi mi se permitea să intru în acel sanctuar. Mă întrebam pe atunci din ce se face cimentul. Şi, judecând după scrisorile pe care le primeam din când în când de la diverşi clienţi, nu tot cimentul Portland era de bună calitate. Uneori se pare că nu rezista la prima ploaie zdravănă. Dar asta nu înseamnă mare lucru. Aş vrea însă să spun, înainte de a încheia subiectul piramidei că, după umila mea părere, tinerele perechi care se pregătesc să plece în voiaj de nuntă, ar trebui, după ce vor face faţă cu bine analizei Wasserman, în loc să-şi ia un bilet pentru cascada Niagara, să se ducă la Monte Ne. Dacă e posibil, ar trebui să-şi facă rost dinainte de un exemplar al Cărţii.

Şi în timpul şederii în Rogers, unde ar fi logic să tragă în timp ce vor vizita Monte Ne, ar trebui să locuiască la hotelul Harris – este unul dintre cele mai bune şi mai rezonabile hoteluri de pe tot teritoriul Statelor Unite. Îl recomand fără rezerve.

Vorbind despre Albert Pike, putem spune că avem de-a face cu un om preocupat în aceeaşi măsură de aspiraţiile şi bunăstarea omenirii în general, dar cu un temperament şi o concepţie despre lume total diferite. Nu auzisem de Pike înainte de a ajunge în Kansas City, unde vizitam un pictor pe care-1 cunoscusem la Paris. Printre altele, prietenul meu era mason. Îmi vorbea despre francmasonerie şi despre alte subiecte interesante în plimbările noastre de seară de la Cafe du Dome până la rue Froideveaux, vizavi de cimitirul Montparnasse, unde locuia şi unde, m-a găzduit un timp, când nu aveam ce mânca şi nici unde sta. Mi se părea un tip destul de bizar pe vremea aceea. Nu înţelegeam multe din cele spuse de el. De fapt, chiar râdeam de el şmechereşte pe la spate, lucru pe care l-am regretat mai târziu şi care, ca să fim sinceri, am încercat să-1 repar, abătându-mă cu o mie cinci sute de kilometri din drumul meu ca să-1 salut în Kansas City. Bineânţeles că n-am rostit o vorbă despre schimbarea mea de atitudine. Am lăsat faptele să vorbească în locul meu. Când m-am despărţit de el, am primit o recompensă neaşteptată: mi-a împrumutat o carte pe care îmi doream de mult s-o citesc şi de care n-aş fi crezut că se va putea despărţi nici măcar o clipă, mai ales

fiindcă ştiam că mă considerase întotdeauna un individ cam ireponsabil. Cartea, intitulată The Pboenix, era o lucrare ilustrată despre ocultism şi filosofic Autorul este Manly Hali. Era ediţia din 1931-32. În orice caz, cu mult înainte de a fi ajuns în Little Rock, unde am fost primit cu multă cordialitate şi ospitalitate de către un alt mason cu grad înalt, devorasem conţinutul cărţii. Uitasem de asemenea, parcurgând pe nerăsuflate paginile acestei cărţi de dimensiuni incomode – pare mai degrabă cu un atlas decât o lucrare de ocultism – că Albert Pike locuise în Little Rock. La numai câteva ore după ce abia mă orientasem un pic, mă duceam glonţ spre Consistoriu şi-1 ascultam pe judecătorul McHaney vorbind despre extraordinarele realizări ale acestui distins cetăţean al lumii, Albert Pike. Am avut noroc că n-am aşteptat să aflu de el din gura ghidului care m-a condus prin Consistoriu. Mintea acestui individ trist – probabil tot mason, cu un grad inferior – era ticsită cu un talmeşbalmeş de statistici uitate, interesante poate pentru episcopul chinez, pe care el părea teribil de mândru că îl escortase prin acea clădire mohorâtă, care pe mine nu numai că m-a lăsat rece, da chiar m-a deprimat. Mai ales tabloul suedez, care, pentru că era suedez, îi dăduse ideea că era mai distins decât celelalte cromolitografii care împodobeau pereţii. Când am ajuns în auditoriu, s-a dus răbdător de la un tablou electric la altul din culise, pentru a răspândi peste tot o mare varietate de lumini, de diverse intensităţi, folosite la ocazii speciale pentru a da acelui decor hidos, făcut parcă din turtă dulce, o notă de poezie şi mister. A fost un tur lugubru, punctat de cifre seci referitor la numărul de oameni care puteau fi serviţi simultan în refrector, numărul de zile şi nopţi necesare pentru pregătirea anticipată de la gradul al treilea la gradul al treizeci şi doilea şi aşa mai departe. Cel mai mult mi-a plăcut garderoba, unde era ascunsă în dulapuri frumos aranjate o mare varietate de veşminte, cel mai ciudat fiind cel al „săracului”. Cele mai somptuoase aveau o notă asiatică. Aproape tibetană, dacă aş fi exlus gustul ostentativ al unităţii locale de pompieri. Erau reprezentate riturile York, am dedus, pentru evrei şi „alţii” (Care alţii? M-am întrebat) şi riturile scoţiene iniţiate de Pike. Am fost intrigat când am zărit măştile. Dar când am început să-i pun întrebări, Pike şi-a dat seama imediat că nu eram mason şi le-a ascuns repede, de parcă s-ar fi făcut vinovat de o indiscreţie. Mă întrebam vag ce legătură aveau acele tâmpenii, acea bramburească, cu geniul lui Albert Pike. Era inutil să-mi formulez cu glas tare edumerirea, pentru că era evident că ghidul meu era foarte famliarizat cu acea atmosferă ridicolă de mascaradă stupidă. El pândea să-mi arate „sala clubului milionarilor”, cum îi spunea el în glumă sălii de biliard, unde membrii săraci se amuzau câteva ore ale nesfârşitelor şi plicticoaselor lor zile.

După ce m-am întors seara în cabana mea, am scotocit după cartea lui Manly Hall şi am recitit lucidul şi inspiratul lui eseu despre marele francmasom american. Deschizând cartea, privirea mi-a căzut imediat pe următorul paragraf: „Francmasoneria lui Albert Pike este o chestiune prea vastă şi importantă pentru a putea fi înţeleasă de cei care nu şi-au întins aripile inspiraţiei şi nu s-au înălţat în sfera raţionalului. Albert Pike a fost un adevărat iniţiat masonic. El a intuit demnitatea şi profunzimea acestei lucrări.

El cunoştea înalta chemare căreia i sau dedicat maeştrii constructori. Străpungând vălul viitorului cu privirea sa profetică, el a visat împreună cu Platon şi Bacon o lume guvernată de înţelepciune şi întoarcerea la vârsta de aur.”

Hall afirmă că Pike s-a străduit să explice lumii că francmasoneria nu este o religie, ci unica religie. „Francmasoneria”, spune Hall, „nu se alătură nici unei instituţii individuale a credinţei care par să existe mai ales pentru a combate un alt cult. Francmasoneria slujeşte şi hrăneşte impulsul natural al omului de a-1 adora şi a-1 venera pe Dumnezeul universului şi Binele din lume. Ea nu stânjeneşte crezul nimănui, pentru că este mai presus de orice crez. Oprindu-i pe membrii săi se se lupte pentru orice nimic, ea îi îndeamnă să se unească întru adorarea armonioasă a Creatorului universal. Ea împinge oamenii de la teorie la practică, de la speculaţii vane la aplicarea acelor măreţe adevăruri morale şi etice, prin care este desăvârşită natura umană.”

S-a spus despre Pike că era un uriaş în toate: trup, creier, inimă şi suflet. A parcus întreaga gamă a distincţiilor lumeşti. În cei treizeci şi doi de ani în care a fost Mare Comandant Suveran a fost vizitat şi consultat de persoane importante din întreaga lume. „Cine ştie”, spune unul dintre admiratorii lui, „dacă acel Albert Pike nu a fost o reîncarnare a lui Platon, care umbla pe străzile noastre din secolul al nouăsprezecelea?” A fost numit Albertus Magnus, Homer al Americii, Maestrul Constructor, Adevăratul Maestru al Vălurilor, Oracolul Francmasoneriei şi Zoroastru al Asiei moderne. A fost un învăţat grec şi latin, care a învăţat singur multe limbi şi un mare număr de dialecte, printre ele, sanskrita, ebraica, vechea samariteană, chaldeana, persana şi indiana americană. Sanskrita a învăţat-o singur, după vârsta de şaptezeci de ani. „Manuscrisele lui nepublicate din biblioteca Consiliului Suprem reprezintă”, spune Manly Hali, „cea mai importantă colecţie cunoscută a muncii de cercetare a simbolismului meseriilor.”

Aş dori să citez chiar înălţătoarele cuvinte ale lui Pike, pentru a reliefa şi mai bine caracterul şi viziunea sa. Ele sunt extrase din eseul despre „Simbolismul masonic.” „Dar cei care au înfiinţat gradele au adoptat cele mai sacre şi ai însemnate simboluri ale unei antichităţi foarte îndepărtate, folosite cu multe secole înainte de construirea Templului Regelui Solomon, pentru a dezvălui celor care le înţelegeau şi ascunzându-le în acelaşi timp profanilor, cele mai tainice şi misterioase doctrine cu privire la Dumnezeu, la univers şi la om. Şi cei care au înfiinţat gradele şi au adoptat aceste simboluri le-au folosit ca expresii ale acestei doctrine sacre şi sfânte şi le-au interpretat cu totul altfel decât sunt ele interpretate acum, în lojile noastre. Eu cel puţin am ajuns la această concluzie, după ce am studiat cu răbdare şi am reflectat adânc mulţi ani. Nu am nici o îndoială – şi sunt gata să ofer temeiuri pentru credinţa mea – că principalele simboluri ale francmasoneriei, toate care sunt cu adevărat străvechi, propovăduiesc laolaltă principiile fundamentale ale unei importante şi larg răspândite filosofii religioase şi exprimă hieroglific unele idei profunde cu privire la existenţa, manifestările şi activitatea divinităţii, armonia universului, cuvântul creator şi înţelepciunea divină, precum şi la unitatea dintre divin şi uman, spiritual, intelectual şi material, în

om şi în natură, care au reapărut în toate religiile şi au fost expuse de importante şcoli de filosofie din toate timpurile. Străvechile simboluri ale francmasoneriei propovăduiesc, cred eu, profundele adevăruri şi doctrine religioase care SUNT în realitate francmasonerie. Sunt atât de departe de a fi unul dintre cei care cred că ea nu propovăduieşte nici o credinţă sau doctrină religioasă, încât cred cu fermitate că ea constituie filosofia religioasă pe care o propovăduieşte; şi că nu este un adevărat francmason decât cel care interpretează corect pentru el însuşi simbolurile."

După cum arată Manly Hall, „în această privinţă, Pike aderă într-o manieră clară la premisa fundamentală a metafizicii şi ocultismului: şi anume, că sub simbolurile şi dogmele exterioare ale religiei există o cheie esoterică a secretelor naturii şi a existenţei umane."

Citind mai departe, am ajuns în sfârşit la mesajul (şi răspunsul la întrebarea mea nerostită din Consistoriu) pe care Pike 1-a lăsat Frăţiei Meseriilor. Este un mesaj care ar trebui să-i atragă pe artişti, mai ales pe artiştii cuvintelor, care, deşi rareori îşi dau seama, sunt mai aproape de iniţiaţi decât reprezentaţii aleşi ai Domnului.

Deci religiile decad în forme deşarte şi în mascarada cuvintelor fără sens. Simbolurile rămân, ca scoicile de mare aduse pe ţărm din adâncuri, nemişcate şi moarte pe plajele de nisip ale oceanului; şi simbolurile sunt lipsite de grai şi de viaţă ca şi scoicile. Aşa va fi întotdeauna şi masoneria? Sau vor fi eliberate străvechile sale simboluri, moştenite de ea de la credinţele primitive şi de la iniţieri foarte vechi, de entuziasmul răstălmăcirilor banale şi vulgare şi vor fi readuse la nivelul lor înalt de odinioară şi vor redeveni oracolele sfinte ale adevărului filosofic şi religios, revelaţia lor de înţelepciune divină pentru străMoşii noştri cugetători, adeverind astfel imensa superioritate a francmasoneriei faţă de toate asociaţiile moderne efemere, care îi imită formele şi îi caricaturizează simbolismul?"

Pare aproape incredibil că într-un loc atât de îndepărtat precum Munţii Ozark, într-un secol sufocat de materialism grosolan, să fi apărut un personaj ca Albert Pike, un autodidact care a răzbit prin el însuşi şi care a întrunit într-o singură superbă şi strălucitoare personalitate eminentele calităţi ale poetului, juristului, căpeteniei militare, învăţatului, înţeleptului, cabalistului, ermetistului şi marelui maestru al masoneriei. În fotografiile cu el, se observă asemănarea lui cu Whitman, o altă mare figură patriarhală a secolului al 19-lea. Amândoi au fost marcaţi de o puternică senzualitate. Se spune că Pike era un gurmand. „Cu o înălţime de un metru optzeci şi trei, avea proporţiile unui Hercule şi graţia unui Apollo. O faţă şi un cap masive şi leonine, amintind în fiecare detaliu visul unui sculptor despre un zeu grec." Aşa scrie despre el un contemporan. Un altul îl zugrăveşte astfel: „Fruntea lată, deschisă, figura senină şi constituţia puternică îmi evocau o fiinţă din antichitate, îmbrăcămintea convenţională a unui cetăţean american nu-mi părea adecvată pentru o personalitate atât de splendidă. Costumaţia unui grec antic s-ar fi potrivit mai bine cu o asemenea faţă şi o asemenea siluetă – un veşmânt precum cel pe care-1 purta Platon când vorbea despre filosofia

divină elevilor săi, în crângurile Academiei din Atena, sub soarele strălucitor al Greciei.”

Este remarcabil faptul că dintr-o regiune considerată de alţi americani (într-adevăr, pe nedrept) ca fiind populată cu suflete primitive, înapoiate, să se distingă această personalitate cu adevărat regească a unui om care putea vorbi cu înţelepciune şi graţie despre învăţăturile lui Pitagora, Platon, Hermes Trismegistus, Paracelsus, Confucius, Zoroastru, Eliphas Levi, Nicolas Flamei, Raymond Lulle şi alţii asemenea lor.

Este extraordinar faptul că într-un mediu aparent ostil studiului şi respectării arcanei, acest om, a reuşit în Morală şi dogmă să rezume într-un paragraf ceea ce eminenţi învăţaţi din alte părţi nu au reuşit s-o facă în volume groase. „Te cuprinde admiraţia”, scrie el, „când pătrunzi în sanctuarul Kabalei, văzând o doctrină atât de logică, atât de simplă şi în acelaşi timp absolută. Necesara uniune dintre idei şi semne, consfinţirea celor mai fundamentale realităţi de către personaje primitive; Treimea Cuvintelor, Literelor şi Numerelor; o filosofie la fel de simplă ca alfabetul, infinită şi profundă precum Cuvântul; teoreme mai complete şi mai luminoase decât cele ale lui Pitagora; o teologie pe care o rezumi numărând pe degete; un infinit care poate fi ţinut în căuşul palmei unui prunc; zece cifre şi douăzeci şi două de litere, un triunghi, un pătrat, un cerc – acestea sunt toate elementele Kabalei. Acestea sunt principiile elementare ale cuvântului scris, oglindirea acelui cuvânt rostit care a creat lumea!”

SCRISOARE CĂTRE LAFAYETTE.

Nu cred că aş fi folosit vreodată un automobil dacă n-ar fi fost Dudley şi Fio din Kenosha. Dudley este unul din geniile despre care am promis la începutul cărţii că voi mai vorbi. Dudley şi Lafe, pentru că dacă n-ar fi fost Lafe, Dudley ar fi murit în pântec şi Scrisoarea către Lafayette n-ar mai fi fost scrisă.

Dudley spune că începe cu maşina de vâslit: „Visez un imperiu” etc. Dar pentru mine începe adânc în sud, chiar înaintea sosirii lui Salvator Dali cu cabinetul lui Caligari. Ba nu, începe şi mai înainte – cu Generaţie, un copil născut mort, care a lansat o mare prietenie.

Mai precis, s-a întâmplat aşa… Pe la patru dimineaţa, un prieten de-al meu a primit un telefon din Kenosha, sau poate era din Des Moines. Un tânăr pe nume Dudley (a nu se confunda cu Joe Dudley, bateristul) şi un alt tânăr pe nume Lafayette Young, amândoi de familie bună, cu emanaţii şi membre sănătoase, cam exaltaţi şi cam zăpăciţi, au sunat ca să întrebe dacă Henry Miller este în oraş şi dacă ar putea să-1 vadă. Cam peste o lună, au sosit într-un Ford rablagit, cu un mic cufăr negru, cu plăci de fonograf şi alte obiecte utile. Pe scurt, ne-am împrietenit imediat. Aveau cu ei embrionul lor, Generaţie. Cred că era deja sfârşitul iernii sau începutul primăverii. În spatele Generaţiei era o carte inexistentă atunci, ce urma să fie intitulată Scrisoare către Lafayette, Lafayette nefiind nimeni altul decât micul Lafe, Lafe Young din Des Moines. În câteva săptămâni, Generaţie fusese omorâtă. Dar Scrisoarea către Lafayette a supravieţuit masacrului. De fapt, a început să încolţească precum coada-rândunicii. La sosirea verii, ne-am pomenit azvârliţi

împreună sub acelaşi acoperiş, pe un mare domeniu din sud. Adică Dudley, micul Fio, soţia lui şi eu. Lafe era plecat naiba ştie unde, dar promisese că va sosi într-o bună zi. Apoi, într-o noapte, pe la trei, un vizitator a sosit pe neaşteptate şi toţi am fugit în grabă. Dar asta e o altă poveste, pe care o voi scrie probabil postum, ca să zicem aşa, pentru că ar putea provoca procese de calomnie.

Următoarea noastră întâlnire a avut loc în Kenosha, în casa lui Dudley şi Fio. Lafe era atunci în Des Moines, unde-şi sugea degetele de la picioare. Spre marea mea bucurie, Dudley începuse Scrisoarea către Lafayette. O scria cu un ciot de creion, cu un scris microscopic, într-un registru mare. Tocmai văzusem maşina de vâslit sus, în pod, unde fusese împrăştiat conţinutul misteriosului cufăr negru.

— Mai am un vehicul, spuse Dudley, o maşină abandonată, luată dintr-un cimitir de maşini: imperiul meu. Stau nemişcat şi umblu peste tot. Fără roţi, fără motor, fără lumini, fără tracţiune. Străbat jungle, râuri, mlaştini, deserturi – în căutarea mayaşilor. Încercăm să-1 găsim pe tatăl nostru, numele nostru, adresa noastră.

Când am auzit ultima propoziţie am tresărit. Mi-am dat seama imediat că găsise cheia. Cu câteva luni în urmă, era derutat, zăpăcit, zbătându-se să se desprindă de omul de la pian, acea imagine obsesivă, paranoică, pe care o descrisese în sute de desene şi despre care vorbea atât de superb, încât aproape că începuse să mă obsedeze şi pe mine omul de la pian.

— E ca o boală gravă, spuse Dudley, vorbind despre Scrisoarea pe care, în sfârşit, o începuse. Vreau să fac curăţenie în viaţa şi în literatura mea. Cartea începe cu un coşmar, o deşertare, o golire totală de imagini.

Din nou, o frază care m-a captivat. Imaginaţi-vă un tânăr din Kenosha, care nu scrisese în viaţa lui un rând, declarând că începea cu „o golire totală de imagini.”!

După cum am spus, Lafe era încă în Des Moines, în toaleta pe care o transformase în atelier. Lafe e un maestru în compunerea scrisorilor, are mână, cum se spune. „Totul va fi trist”, scrie el. Demisionez. Abdic. Renunţ. „ Sau „Cred – în moarte.„ Cuvintele sunt risipite pe pagini ca frunzele azvârlite de colo-colo de o furtună, întotdeauna există un vânt verde, ramuri verzi, şopotul unui izvor, bătaia unui tam-tam, clinchetul maşinii de socotit, fornăielile nebunilor. „Totul se curăţă„, scrie el şi apoi continuă, vorbind despre Stavrogin sau Sade, despre Villon sau Rimbaud, sau despre omuleţii de paie de sub gheaţă, pe care i-a zărit în timp ce se plimba prin infern cu Dante şi Virgiliu. „Ce este o scrisoare?„ spune Lafe. „Câteva sute de cuvinte, un teanc de hârtii, un butoi cu carne de porc, o borâtură ici şi colo sau în orice loc public. N-am nevoie de voi. Abdic. Demisionez.” Et cetera. Lafe este ca un om care înalţă un rug sub şezutul pantalonilor tăi. N-are altceva de făcut decât să trăiască viaţa unui mare duce, într-o casă de nebuni situată într-un oraş populat cu stafii, satisfăcându-şi orice toană şi capriciu care-i trec prin scăfârlie, în timp ce adoptă în realitate comportamentul personajelor pe care le admiră în cărţile devorate ca de un vierme. Peste puţin timp, Lafe îşi va face bagajele şi va pleca în Mexic, ca să scrie o carte despre Norman

Douglas sau Henry Miller, din care va publica doar două exemplare, una pentru subiectul lui şi una pentru familie – numai pentru a dovedi că nu este cu totul nevrednic.

„Dragă Lafayette”, începe cartea – în atelier, în dimineaţa următoare. Care atelier? Nu mă întrebaţi! Flo zace în pat cu febră. Devine profetică. Anihilează tot, în toate direcţiile. Monologuri în stil grandios. „încep aici,” spune Dudley, „în punctul cel mai jos al vieţii mele. Lucrez înapoi şi înainte – ca echilibru. Da, ca o nesfârşită jam session. Voi continua s-o scriu o veşnicie. Nu se va termina niciodată. Este cartea vieţii care continuă la nesfârşit. Este un proces, asta este.” (Vă puteţi imagina cât de palpitant va fi pentru ascultătorii emisiunilor de ştiri.)

În spatele întregii poveşti se află omul de la pian, pe care 1-a cunoscut într-o speluncă din Chicago, într-o seară. Am văzut desenele pe care i le-a făcut şi ele mă obsedează. Face şi sculpturi în săpun cu el – întotdeauna „eul solitar”. Îi sculptează mici costume, un scăunel, o mică toaletă, o mică amantă – toate pentru acest omuleţ, eul lui. Omul de la pian a devenit pentru Dudley simbolul artistului absolut din lume. „Este sufocat în pântec,” spune el. Este drogat, hipnotic şi hipnotizat, obsedat. Este de asemenea întreaga evoluţie.„ (Acest „de asemenea” este o altă superbă idiosincrasie.) Continuă să idealizeze acest eu solitar, omul uitat, care este parţial maimuţă, parţial negru, omul de la pian cântând în pântec, sub apă, printre rămăşiţele vestigiilor lăsate de roata evoluţionistă, Uneori este un schelet – sau doar un aristocrat luminat fluorescent. Uneori este un sistem nervos. Sau este din nou Dumnezeu, acel Dumnezeu din lumea concepută de Dudley. La sfârşit, când nu mai rămâne altceva decât nisip şi un vânt verde care suflă peste tot, el devine o caracatiţă care zdrăngăne o scoică adăpostind o perlă. Important este, după cum se exprimă Dudley, că face din vis un proces. Ca artist absolut, el devine vis împlinit… După cum ar spune Lafe – „Iisuse, asta este!” între timp, pe măsură ce forma se desfăşoară, oracolul se preface în profeţie, imaginile se risipesc, sus pare să doarmă cineva, cineva la fel de profund cufundat în somn ca silueta cataleptică din prim-planul celebrului tablou al lui Chagall. Un bărbat sau poate o femeie, pe drumul spre Verona, petrecând o noapte în Gary, lângă şosea, cu un sandvici în buzunar şi un pistol la buze. Omul scrie o scrisoare unei persoane pe care s-ar putea să n-o mai vadă niciodată, un om fără adresă, un om pe al cărui tată nici un plămân artificial n-ar mai putea să-1 readucă la viaţă chiar dacă ar fi chemaţi pompierii. Un om, ca să fim succinţi şi concişi, care abia a fost eliberat din ospiciul de nebuni. De aceea devine necesar să definim, să redefinim totul: viaţa, arta, relaţiile umane, obiceiurile păsărilor şi câinilor, speciile şi genurile vieţii vegetale, animalele de apă, fluxurile marine, curenţii oceanici, cupola pământului, căderile de meteoriţi şi aşa mai departe. Chiar şi perspectiva îşi reclamă partea; la fel şi iarba de mlaştină, umezeala focului, rugina şi mucegaiul. „Eu nu sunt scriitor,” repetă el tot mereu. „Eu doar vorbesc. Un suflet pierdut. Comunic cu singurul om pe care-1 cunosc. Vorbesc orbeşte.” Conversaţia se învârte de colo-colo, de la atelierul unde Cassandra zace făcând profeţii, până la groapa din pădure pe care a săpat-o ca să moară în

ea, după ce va fura toate cărţile din biblioteca publică din Chickamauga. Există de asemenea şi costumul de comandă, un articol cu consecinţe deosebite şi imprevizibile; perioada Daniel Boon, când totul trebuia să fie unic şi să aibă un scop. Există nostalgice scene de tuns pe gazon, când micuţa Flo mânuieşte foarfecă şi Samson este deposedat de bucle. Continuă aşa în măsura de doi pe patru, o temporizare constantă, tot mai diminuată, până o clăbuceală sub un platan.

Sunt pasaje care se profilează clar, ca vitraliile, când Nellie, de pildă, Nellie din Arkadelphia, se pregăteşte să joace bridge cu văduvele bogate dintr-un anumit oraş. Sau când parada Legiunii Americane trece prin faţa unei anumite bănci şi Lafe şi Dudley se întâlnesc cu adevărat pentru prima dată. Sau când Lafe soseşte în Kenosha cu un tren aerodinamic, într-un costum de doc albastru, ghete mari, ochelari cu rame de baga, păr lung şi barbişon. Când îşi pune jos bastonul şi umblă cu o privire concentrată. Ce părere aveţi? (Despre orice). Şi Lafe spune:„ E splendid! În mod inexplicabil, e splendid!” Sau o altă ocazie, când Lawrence Vail aduce un porumbel cu rectul sângerând şi Lafe, milos, îl ia, se uită la el cu respect şi apoi, în maniera lui inexplicabilă, în timp ce-i suceşte gâtul porumbelului, rosteşte un unic cuvânt inexplicabil: Hemoroizi!

După cum văd eu lucrurile, această Scrisoare către Lafayette va fi şi potopul şi arca. Condiţiile meteorologice sunt tocmai bune. Cineva trebuie să tragă heblul care va deschide porţile cereşti ale potopului. Cred că Dudley va fi acela. Dacă nu, un alt geniu o va face. Tinerii Americii sunt tot mai disperaţi; ei ştiu că nu mai au nici o şansă. Nu pentru că pur şi simplu războiul se apropie tot mai mult zi de zi, ci pentru că indiferent dacă e sau nu război, totul ajunge la un sfârşit violent.

Un om născut în Kenosha, Oshkosh, White Water, Blue Earth sau Tuscaloosa are aceleaşi drepturi ca un om născut la Moscova, Paris, Viena sau Budapesta. Dar albul american (ca să nu mai vorbim de indian, negru sau mexican) nu are nici cea mai mică şansă. Dacă are cumva un talent, este condamnat să-i fie sugrumat acest talent, într-un fel sau altul. Conform metodei americane, omul este ademenit prin mituire şi apoi silit să se prostitueze. Sau este ignorat, înfometat, ca să se supună şi apoi distrus. Nu oceanele ne separă de lume, ci modul de gândire american. Aici nimic nu dă roade în afara proiectelor utilitare. Poţi să călătoreşti mii de kilometri fără să afli absolut nimic despre existenţa unei lumi a artei. Vei afla totul despre bere, lapte condensat, produse din cauciuc, alimente conservate, saltele pneumatice etc, dar nu vei vedea sau nu vei auzi nimic referitor la capodoperele artistice. Mie mi se pare absolut miraculos faptul că tinerii americani nu aud în viaţa lor de nume precum Picasso, Celine, Giono şi altele ca acestea. Ei trebuie să se zbată teribil ca să le vadă operele şi cum pot ei, atunci când ajung să vadă operele maeştrilor europeni, cum pot ei să ştie sau să înţeleagă ce a determinat apariţia lor? Ce legătură au ele cu el? Dacă tânărul este o fire sensibilă, atunci când intră în contact cu operele mature ale europenilor, este deja pe jumătate nebun. Majoritatea tinerilor talentaţi pe care i-am întâlnit în această ţară îţi dau impresia că sunt cam ţicniţi. Şi

cum să nu fie? Trăiesc printre nişte gorile spirituale, trăiesc cu nişte obsedaţi de mâncare şi băutură, cu traficanţi de formule de succes, cu inovatori de jucării mecanice, cu dulăii publicităţii. Doamne, dacă aş fi tânăr în ziua de azi, dacă aş fi confruntat cu această lume pe care am creat-o, mi-aş zbura creierii. Sau poate, la fel ca Socrate, aş ieşi în piaţa publică să-mi răspândesc sămânţa pe pământ. Cu siguranţă nu m-aş gândi niciodată să scriu o carte, să pictez un tablou sau să compun o piesă muzicală. Pentru cine? Cine, în afara unei mâini de suflete disperate, poate aprecia o operă de artă? Ce poţi face cu tine când viaţa ta este dedicată frumuseţii? Vrei să te confrunţi cu perspectiva de a-ţi petrece tot restul vieţii în cămaşă de forţă?

Pleacă în vest, tinere! Se spunea odinioară. Astăzi suntem nevoiţi să spunem: împuşcă-te, tinere, nu există nici o speranţă pentru tine! Cunosc câţiva care au perseverat şi au ajuns în vârfadică la Hollywood – ceea este ca şi cum ai spune în vârful unui cort de circ. Chiar zilele trecute vorbeam cu unul din ei, un tip care, când era flămând, omora un viţel pe câmp cu ciocanul şi îl târa până acasă, unde-1 mânca pe furiş. Mă plimbam pe plaja de la Santa Monica, în timp ce el îmi povestea. Tocmai trecusem pe lângă vila unei foste vedete de cinema care pusese parchet în cuştile căţeilor, pentru ca scumpii ei pechinezi să nu-şi murdărească lăbuţele şi să nu aibă mâncărimi. Peste drum era casa unei văduve bogate, care se îngrăşase în aşa hal că nu mai putea să urce şi să coboare scara şi îşi instalase un ascensor care s-o transporte de la pat la masă şi înapoi. Între timp, un alt tânăr scriitor mă informase într-o scrisoare că editorul lui îi oferise o slujbă de om la toate în casă şi că muncea paisprezece ore pe zi: dactilografia, ţinea socotelile, expedia pachete, ducea cenuşa, conducea maşina etc., etc. Editorul lui, bogat precum Cresus, îl consideră pe tânărul scriitor un geniu. El spune că tânărului îi prinde bine să facă o muncă cinstită.

Ceea ce-mi place mie la Dudley şi la alţi câţiva este faptul că sunt suficient de înţelepţi ca să nu dorească să aibă un acces de muncă cinstită. Ei preferă să cerşească, să se împrumute şi să fure. Dacă ar fi puşi şase luni în hăţuri s-ar învăţa minte. Dudley ar putea fi scenograf, dacă ar vrea. Lafe ar putea fi directorul unei companii de asigurări, dacă ar avea chef. Ei n-au chef. Scufundă-te sau înoată este deviza lor. Îşi contemplă taţii şi bunicii, toţi strălucite exemple de succes în absurda lume americană. Ei preferă să fie nişte rahaţi, dacă asta trebuie să fie. Foarte bine! Le aduc omagiul meu. Ştiu ce vor.

„Dragă Lafayette: Stau aici cu cadavrul tinereţii mele Nu-mi mai amintesc cum începe, dar e un început destul de bun. Poţi să începi cu guano, cutiuţa neagră plină cu relicvele trecutului. Poţi să începi cu terenul viran de lângă Gary. Poţi să începi cu duhoarea de chimicale, de speranţe spulberate, de promisiuni înnăbuşite. Poţi să începi cu sondele de petrol care ies la iveală din mare. Poţi să începi cu programul de apărare şi cu o flotă de nave cu ciment. Poţi să începi cu Fondul Libertăţii şi cu moarte filipinezilor. Poţi să începi oriunde în deşertul sărăciei, oprimării şi haosului ce domneşte printre negri. Porneşte dinamul! Aşază-1 pe omul de la pian pe scaunul lui şi dă-i o ţigară cu marijuana. Adu-i înapoi pe pavajul de asfalt pe cei 58.946 de

oameni mutilaţi şi ucişi anul acesta şi adună banii pe asigurări. Sună la Western Union şi cântă-le „Mulţi ani trăiască!„ Cumpără şase Packard şi un vechi Studebaker. Curăţă-ţi bujiile. Formează 9675 ca să vorbeşti prin radio cu Bing Crosby sau Dorothy Lamour. Dă-ţi la curăţat pălăria de paie şi pantalonii albi la călcat. Dacă eşti kosher, îngrijeşte-te să ai o slujbă funerară evreiască – nu costă mai mult decât alte slujbe. Cumpără-ţi neapărat o lamelă de gumă, îţi parfumează respiraţia. Fă orice, fii orice, spune orice-ţi trece prin cap, pentru că totul este o nebunie şi nimeni nu va observa deosebirea. Există acum 9567 de reviste pe tejghele, de-a lungul şi de-a latul ţării. Încă o voce, chiar dacă este cicălitoare stridentă şi isterică, nu va fi băgată în seamă. Produsele care se vând cel mai bine continuă să se vândă cel mai bine. Crăciunul va sosi mai devreme anul acesta din cauza războiului. La anul, vei avea un picior de platină, dacă nu cumva guvernul nu va confisca rezerva de platină pentru aripi de avioane. Cântă şi dansează – timpul trece repede. Vom ajunge în vârf în 1943 sau mai curând, dacă ne vor permite „împuţiţii de comunişti”. Cumpără pachete pentru Anglia, vei contribui la menţinerea în viaţă a încă unui hindus. Când faci instrucţie cu baioneta, nu uita să ocheşti părţile moi şi niciodată oasele, cartilagiile sau zgârciurile. Dacă zbori cu un bombardier, asigurate că paraşuta ta e în ordine. Dacă te plictiseşti, treci pe la cinematograful de cartier să vezi bombardarea Chunking-ului – e un spectacol frumos, în ciuda zgomotului şi a fumului. Desigur, vei dori să te asiguri că bombele tale cad pe cine trebuie, pe japonezi şi nu pe chinezi, pe nemţi, nu pe englezi, et cetera. Când oamenii urlă de durere şi spaimă, astupă-ţi urechile: numai inamicul urlă, nu uita. Anul acesta va fi un an bun pentru oamenii de afaceri din America. Treaba asta ne linişteşte. Salariile vor creşte peste măsură. Se vor scrie 349 de noi romane şi se vor picta 6008 noi tablouri, toate cu succes garantat, fiecare mai bun decât cel anterior. Se vor mai deschide de asemenea câteva noi ospicii de nebun în cursul anului. Deci urcă-te în maşinăria ta de vâslit, Dudley şi vâsleşte ca un turbat. Este un an important, din toate punctele de vedere.

Ultimul mesaj pe care l-am primit de la Dudley mă anunţa că avea de gând să facă o excursie cu bicicleta, pentru că Scrisoarea către Lafayette îl adusese într-o stare de nebunie. Micuţa Flo urma să rămână acasă şi să deschidă un salon pentru nevrotici. Dacă n-ar fi fost Dudley n-aş fi cumpărat niciodată o maşină, asta începusem să spun. Umblând de colo-colo cu maşina, m-am ataşat de Ford-ul din 1926 al lui Dudley. Mai ales după călătoria cu care am bătut orice record, ca să-1 cunosc pe marele Salvator Dali şi bunurile lui, pe care le-am adus pe toate intacte acasă, cu excepţia coliviei de păsări şi a călimarei muzicale. În nopţile în care nu avem altceva de făcut decât să ne plimbăm până la capătul drumului şi înapoi, am discutat despre toate astea cu Dudley. Adică despre univers şi despre cum se poticnesc toate. Mi-am dat seama că Dudley era artist până în vârful degetelor. Mi-am dat seama de asta şi mai bine când l-am comparat cu marele Salvator Dali. Dali muncea tot timpul. După ce îşi termina lucrarea nu mai era nimic, nici măcar o cârpă de vase, din care mai poţi stoarce o picătură de apă. Dudley părea incapabil să muncească – atunci. Era în

perioada de gestaţie. Când vorbea, îl apucau transpiraţiile. Unii credeau că era doar nevrotic. Dali nici nu-1 băga în seamă. Dali nu băga nimic în seamă. Nu conta pentru el, afirma Dali, unde se afla; putea lucra foarte bine şi la Polul Nord. Dudley era impresionabil. Se minuna de orice şi orice îi stârnea curiozitatea. Uneori, ca să nu ne lăsăm covârşiţi de stagnare, ne duceam la Fredericksburg să consumăm mâncăruri italieneşti. Nu se întâmpla niciodată nimic. Mâncam şi discutam. Discutam despre orice. Eram extaziaţi. Nu rezolvasem nimic. În ziua următoare, la prânz vor fi 40 de grade la umbră, ca de obicei. Va trebui să stăm în vizuinele noastre şi să bem coca-cola în timp ce Dali lucra. Vom privi gazonul, libelulele, copacii mari, negrii muncind şi muştele bâzâind. Îl ascultam pe Count Basie la micul dejun, la dejun şi la cină. În amurg, beam un gin fizz sau un Scotch cu apă gazoasă. Iarăşi trăncănim. Iarăşi lâncezeală şi lenevealã. Iarăşi universul. L-am demontat ca pe un ceas elveţian. Dali acoperise deja cel puţin vreo şapte centimetri pătraţi de pânză. Părea ţintuit de scaun. Când ni s-a alăturat la masă, a considerat că e de datoria lui să ne distreze. Lui Dudley nu-i venea să râdă de scălâmbăielile lui Dali. Nu voia să fie nebun în felul ăsta. Ne distram mai bine dacă ne duceam la cocioaba lui Shep să-i vizităm pe el şi pe Sophie, soţia lui. Aveau vreo opt sau nouă copii, veşnic înfometaţi şi însetaţi. Uneori aduceam fonograful şi copiii cântau şi dansau. Nu ne asaltau imagini paranoice, erau doar Shep şi familia lui. După ce plecam, Dudley vorbea la nesfârşit. Avea întotdeauna „o golire totală de imagini” cu care să-şi decoreze conversaţia. Ne făcea să ne îmbătăm acultându-1. Când oboseam, el cobora în pivniţă, unde îşi făcuse un atelier şi îl desena din nou pe omul de la pian în şaizeci de atitudini diferite. Era ca un miner care coboară în adâncuri. Săpa în căutare de minereu. Din când în când, găsea o bucată şi o ascundea probabil în haina mare pe care şi-o făcuse ca să mai dureze zece ani. Păstra tot ce era de valoare în buzunarele de la haină. Când nu aveam altceva de făcut, când ne plictiseam să mai pierdem vremea, îşi ascuţea creioanele şi avea o varietate uluitoare. Uneori se ducea la maşină şi îi ridica imediat capota, ca să vadă dacă toate părţile esenţiale erau încă intacte. Uneori ieşea cu o cazma şi o lopată să repare puţin drumul. Probabil că Dali îl credea nebun. Dar nu era nebun. Era în perioada de gestaţie. Dacă ne plictiseam cu adevărat, ne aşezam unul în faţa celuilalt şi-1 imitam pe Lafe ajungând într-un orăşel şi cerând un timbru poştal. Dudley cunoştea fiecare cotlon al personalităţii lui Lafe. Reuşea chiar să-şi micşoreze înălţimea cu vreo cincisprezece centimetri şi să joace rolul lui Lafe cerând un orar curat, actualizat. Sau dacă asta se repeta prea des, îşi scotea măselele din spate şi producea un zgomot ca Dali mestecând piure de cartofi în spaniolă. Sau se întindea cât era de lung pe gazon şi se acoperea cu frunze, aşa cum făcuse odinioară când încercase să se sinucidă în St. Petersburg, Florida. Nu putea să zboare, în rest putea să facă orice – nu pentru că nu avea aripi, ci pentru că nu voia să zboare. El voia să se afunde în pământ, tot mai adânc. Voia să devină cârtiţă şi într-o bună zi să iasă din el magneziu sau clorură de var. Tot timpul îl căuta desigur pe tatăl lui, care fusese odinioară un fotbalist celebru. Şi aşa, treptat, treptat, a venit vremea să aştearnă totul în scris şi a început astfel – „Dragă Lafayette…” Ştiu

că va fi cea mai bună scrisoare adresată vreodată de un om altuia, chiar mai bună decât scrisoarea lui Nijinsky către Diaghilev. Şi după cum spune el, va continua la nesfârşit, pentru că o asemenea scrisoare nu se scrie într-o săptămână, o lună sau un an, ea este infinită, infinit de dureroasă, infinit de instructivă. Lafayette nu va apuca probabil să citească ultimul rând. Nimeni nu va apuca. Cartea va continua să se scrie singură cu un pistol automat. Va omora tot ce se vede. Va face tabula rasa din aceste locuri sinistre, bântuite de stafii, pentru ca aceia care vor veni să se bucure de spaţiu, de haleală, de joacă, de fantezie, în libertate. Va desfiinţa pentru totdeauna firma Crimă, Moarte şi Distrugere Inc. Va elibera sclavii. Succes, Dudley! Succes şi ţie micule Lafe! Şi acum să ne aşezăm să scriem o altă Scrisoare către Lafayette. Amin!

CU EDGAR VARESE ÎN DEŞERTUL GOBI.

Lumea este trează. Omenirea mărşăluieşte. Nimic n-o poate opri. O omenire conştientă, care nu poate fi exploatată şi nici compătimită. Mărşăluiesc! Merg! Milioane de tălpi bat pasul la nesfârşit, tropăind, duduind, bubuind. Ritmurile se schimbă. Repede, încet, staccato, târşâind, tropăind, duduind, bubuind. Mergeţi. Crescendo-ul final dă impresia că nemilos, sigur, mersul nu va înceta niciodată… Proiectare în spaţiu…

Voci în cer, ca o vrajă, mâini invizibile deschideau şi închideau butoanele unor radiouri fantastice, umplând tot spaţiul, încrucişându-se, amestecându-se, pătrunzând unul într-altul, despărţindu-se, suprapunându-se, înlăturându-se unul pe celălalt, ciocnindu-se, strivindu-se. Fraze, lozinci, afirmaţii, cânturi, proclamaţii: China, Rusia, Spania, statele fasciste şi democraţiile adverse, toate îşi sfărâmă crustele paralizante…

Ce fel de proclamaţie o fi asta? A unui anarhist care a luat-o razna? A unui locuitor al insulei Sandwich aflat pe drumul războiului?

Nu, prieteni, acestea sunt cuvintele compozitorului Edgar Varese. Prin ele dă tema următorului opus. Are mai multe de spus despre el…

„Ce ar trebui evitat: tonuri de propagandă, precum şi orice speculaţie gazetărească despre evenimente şi doctrine actuale. Vreau impactul epic al epocii noastre, despuiată de manierismele şi snobismele sale. Propun a se folosi ici şi colo frânturi de fraze din revoluţiile americană, franceză, rusă, chineză, spaniolă, germană: stele căzătoare şi de asemenea cuvinte care se repetă ca nişte lovituri de ciocan. Aş dori un ton triumfător, chiar profetic – încântător, scrierea să fie totuşi goală, dezgolită, pregătită de acţiune, ca să zicem aşa. De asemenea câteva fraze din folclor – pentru calitatea lor umană, aproape de pământ. Vreau să cuprind tot ce este omenesc, de la primitivism la ultimele cuceriri ale ştiinţei.”

Prevăd reacţiile pe care aceste cuvinte le vor produce. „E nebun,”, vor spune. Sau, „Ăsta e într-o ureche?” Şi „Cine naiba este Edgar Varese?”

Milioane de americani întunecaţi sunt astăzi în stare să vehiculeze la repezeală nume precum Picasso, Stravinski, Joyce, Freud, Einstein, Blavatsky, Dali, Uspenski, Krishnamurti, Nijinsky, Blenheim, Mannerheim, Messerschimdt et cetera. Toată lumea ştie desigur cine este Shirley Temple. Mulţi cunosc chiar numele Raimu. Ramakrishna – probabil că niciunul dintr-o sută de mii n-

a auzit vreodată de acest nume şi nici n-o să audă cât o trăi – decât în cazul în care această carte va deveni un mare succes, ceea ce mă îndoiesc.

Ce vreau să spun? Doar atât – că e ceva strâmb în această societate, cea mai bună dintre toate societăţile democratice, în ce priveşte maniera în care sunt răspândite informaţii vitale. Un om ca Andre Breton, părintele suprarealismului, umblă pe străzile Manhattan-ului practic necunoscut şi nerecunoscut. Milioane de americani cunosc acum cuvântul suprarealism, datorită episodului Bonwit Teller. Dacă întrebi întâmplător pe oricine, ţi se va răspunde că suprarealismul înseamnă Salvador Dali. Aceasta este epoca de aur a informaţiei. Dacă vreţi să aflaţi morţii, ascultaţi emisiunea „Invitaţie la cunoaştere”. Dacă vrei să fiţi greşit informaţi despre evenimentele din lume cumpăraţi un ziar – sau ascultaţi-1 pe preşedintele Roosevelt într-una din acele ocazii când oferă o mică şuetă la gura sobei. Dacă nu le puteţi absorbi pe toate dintr-odată, toată această superabundenţă de informare şi dezinformare, cumpăraţi-vă o publicaţie informativă – oricare.

Pentru informaţii reale despre Edgar Varese şi încă în stil liric, vă recomand articolul lui Paul Rosenfeld din ultimul număr al antologiei „De două ori pe an”, tipărită de două ori pe an de Dorothy Norman în Madison Avenue nr. 509, New York. Acolo îl veţi găsi pe Alfred Stieglitz păzind cetatea. Apropo, este „un loc american” şi nu trebuie să vă alarmaţi.

Rosenfeld a scris atât de amplu şi cu atâta înţelegere despre muzica lui Varese, că orice aş vrea să spun ar suna cu siguranţă redundant. Ceea ce mă interesează la Varese este faptul că pare incapabil să-şi câştige un public. Este cam în aceeaşi situaţie în care ar fi astăzi John Marin, după cincizeci de ani de muncă, dacă nu s-ar fi bucurat de loialitatea şi devotamentul marelui său prieten Alfred Stieglitz. Situaţia lui Varese este cu atât mai de neânţeles cu cât muzica lui este clar muzica viitorului. Şi viitorul a sosit deja, de vreme ce Varese a apărut deja şi muzica lui este deja cunoscută câtorva. Desigur, nu este o muzică de care să se simtă atrasă instantaneu mulţimea.

Unii oameni – şi Varese este unul dintre ei – sunt ca dinamita. Numai asta, presupun, ar fi suficient pentru explica de ce ei sunt mânuiţi cu prudenţă şi sfială. Până acum muzica nu a fost cenzurată, deşi îmi amintesc că Huneker a scris undeva că este surprinzător că noi n-am cenzurat anumite capodopere. În ce-1 priveşte pe Varese, sunt sincer convins că dacă i s-ar da mână liberă, nu ar fi doar cenzurat, dar şi alungat cu pietre. De ce? Pentru simplul motiv că muzica lui este altfel. Din punct de vedere estetic, suntem probabil cel mai conservator popor din lume. Trebuie să bâjbâim ca orbii, înainte de lansa ceva nou. Şi atunci ne spargem reciproc capetele, cu bucurie, fără a fi pedepsiţi. Am fost educaţi într-atât de bine – sau de prost – încât suntem incapabili să ne bucurăm de ceva nou, de ceva diferit, până nu ni se spune despre ce e vorba. Nu avem încredere în cele cinci simţuri ale noastre; ne bizuim pe criticii şi profesorii noştri, toţi nişte rataţi în ce priveşte creaţia.

Pe scurt, orbii îi conduc pe orbi. Aşa este democratic. Şi astfel viitorul, care este întotdeauna iminent, este avortat şi frustrat, aruncat într-un colţ, sufocat, mutilat, anihilat uneori, creând familiara iluzie a unei lumi

einsteiniene care nu e nici cal nici măgar, o lume de curbe gâtuite care duc la groapă, la azilul de săraci, la ospiciu, în lagărul de concentrare sau sub fustele ocrotitoare ale partidului democrat-republican. Şi astfel se ridică nebunii care încearcă să restabilească legea şi ordinea cu securea. După ce se pierd milioane de vieţi, după ce, în sfârşit, îi înhăţăm şi îi măcelărim, răsuflăm ceva mai uşuraţi în celulele noastre capitonate. În asemenea condiţii, este reconfortant desigur să asculţi cum Mozart este hipnotizat de un mare hipnotizator precum Toscanini. Dacă eşti înstărit şi îţi poţi permite să cheltuieşti zece, douăzeci şi cinci sau cincizeci de dolari pe zi pentru a angaja un suflet răbdător să-ţi asculte necazurile, te poţi readapta la planul dement după care decurg lucrurile, cruţându-te astfel de umilinţa de a deveni un om de ştiinţă creştin. Îţi poţi aranja sau înlătura eul, după plac, ca pe un neg sau ca pe un mont. Apoi te vei putea bucura de Mozart chiar mai mult decât înainte – ca şi de tremolourile lui Tetrazzini sau de cântecele de leagăn ale lui Bing Crosby. Muzica este un minunat narcotic dacă n-o iei prea în serios.

LUMEA ESTE TREAZĂ!

Este suficient să repeţi asta de cinci ori pe zi ca să ajungi anarhist. Cum poţi trezi lumea dacă eşti muzician? Cu o sonată pentru deschizătoare de conserve ruginite? Te-ai gândit vreodată la asta? Sau preferi să dormi în continuare?

O OMENIRE CONŞTIENTĂ!

Aţi încercat vreodată să vă imaginaţi ce-ar însemna asta? Fiţi sinceri. V-aţi oprit vreodată un minut din viaţa voastră, ca să vă gândiţi ce-ar însemna pentru omenire să devină pe deplin conştientă, să nu fie nici exploatată nici compătimită? Nimic n-ar mai putea împiedica progresul unei omeniri conştiente. Nimic nu-1 va împiedica.

Cum poţi deveni conştient? Ştiţi că e foarte periculos. Nu înseamnă neapărat că veţi avea două automobile şi veţi deţine propria casă cu o orgă în ea. Înseamnă că veţi suferi şi mai mult – este primul lucru de care trebuie să vă daţi seama. Dar nu veţi fi morţi, nu veţi fi indiferenţi, nu veţi fi insensibili, nu veţi azvârli cu ouă stricate pentru că nu înţelegeţi. Veţi dori să înţelegeţi tot, chiar şi lucrurile neplăcute. Veţi dori să acceptaţi tot mai multe lucruri – chiar şi ceea ce pare ostil, rău, ameninţător. Da, veţi semăna tot mai mult cu Dumnezeu. Nu va mai trebui să răspundeţi la o reclamă din ziar pentru a afla cum să vorbiţi cu Dumnezeu. Dumnezeu va fi cu voi tot timpul. Şi dacă ştiu ce spun, veţi asculta mai mult şi veţi vorbi mai puţin.

SOSIRILE SUNT PLECĂRI.

Depinde de voi cât timp veţi rămâne în compania domnului Jordan. Unele suflete evoluează repede; altele înaintează cu pas de melc. „Totul merge”, după cum spune Varese. Asta este legea universului. Dacă nu vă adaptaţi ritmul la ritmul universal veţi da înapoi, veţi regresa, veţi deveni o legumă, o amoebă sau întruchiparea satanei.

Nimeni nu vă cere să-1 aruncaţi pe Mozart pe fereastră. Păstraţi-1 pe Mozart. Îndrăgiţi-1. Păstraţi-i şi pe Moise, pe Buddha, pe Laotse şi pe Christos. Păstraţi-i în inimile voastre. Dar faceţi loc şi altora, celor care vor veni, celor care scrijelesc deja geamurile.

Nimic nu e mai mort decât status quo-ul, fie că el se numeşte democraţie, fascism, comunism, budism sau nihilism. Dacă aveţi un vis pentru viitor, să ştiţi că se va împlini într-o bună zi. Visurile se adeveresc. Visurile sunt însăşi esenţa realităţii. Realitatea nu este ocrotită sau apărată de legi, proclamaţii, ucazuri, tunuri şi armate. Realitatea este ceea ce încolţeşte tot timpul din moarte şi descompunere. Nu poţi face nimic cu ea; nu poţi să aduni sau să scazi, nu poţi decât să devii din ce în ce mai conştient. Cei parţial conştienţi sunt creatorii; cei ce pe deplin conştienţi sunt zeii şi ei umblă printre noi tăcuţi şi necunoscuţi. Funcţia artistului, care este doar un tip de creator, este de a ne trezi. Artiştii ne stimulează imaginaţia. („Imaginaţia este ultimul cuvânt”, spune Varese.) Ei ne deschid bucăţi de realitate, descuie uşi pe care noi le ţinem de obicei zăvorâte. Ei ne deranjează, unii mai mult decât alţii. Unii, ca Varese, îmi amintesc de acei ruşi, instruiţi să iasă cu mâinile goale înaintea tancurilor invadatoare. Par mici şi lipsiţi de apărare, dar când ating ţinta produc distrugeri inestimabile. Avem motive întemeiate să ne fie frică de ei, celor dintre noi care dormim. Ei aduc lumina care ucide şi în acelaşi timp iluminează. Sunt siluete singuratice, înarmate doar cu idei, uneori cu o unică idee, care aruncă în aer epoci întregi, în care suntem înfăşuraţi ca nişte mumii. Unii sunt suficient de puternici pentru a învia morţii. Unii se furişează spre noi pe neaşteptate şi aruncă peste noi o vrajă de care nu reuşim să scăpăm câteva secole. Unii ne blesteamă pentru prostia şi inerţia noastră şi apoi parcă nici Dumnezeu nu poate ridica blestemul.

În spatele fiecărei creaţii, susţinând-o ca o boltă, este credinţa. Entuziasmul e nimic; el apare şi dispare. Dar când crezi, se petrec minuni. Credinţa nu are nici o legătură cu profiturile; poate doar cu profeţii. Oameni care ştiu şi cred pot prevedea viitorul. Ei nu vor să pună ceva deasupra noastră, ci sub noi. Ei vor să aducă o susţinere solidă visurilor noastre. Lumea nu merge mai departe pentru că este o afacere profitabilă. (Dumnezeu nu scoate un cent din această tranzacţie.) Lumea merge mai departe pentru că în fiecare generaţie câţiva oameni cred în ea total, o acceptă fără să se îndoiască; o garantează cu vieţile lor. În lupta pe care o poartă pentru a se face înţeleşi, ei creează muzică; luând elementele discordante ale vieţii, ei ţes un model de armonie şi semnificaţie. Dacă n-ar exista această luptă constantă a câtorva tipuri creative pentru a extinde simţul realităţii la om, lumea s-ar stinge efectiv. Noi nu suntem ţinuţi în viaţă de legiuitori şi de militarişti, este evident. Suntem ţinuţi în viaţă de oamenii de credinţă, oamenii cu viziune. Ei sunt ca nişte germeni vitali în procesul nesfârşit de devenire. Faceţi loc, deci, pentru dătătorii de viaţă!

„Această epocă revoluţionară în care trăim”, afirmă un contemporan, „nu marchează doar tranziţia dintre două mici cicluri culturale, dintre aşa-numitele ere a Peştelui şi a Vărsătorului. Ea reprezintă un început mult mai important, deschiderea unor porţi ce vor constitui pragul unei ere ce poate să cuprindă sute sau mii de ani; poate chiar şi perioade mai lungi… „

Vorbind despre „spaţiul muzical”, acelaşi autor spune următoarele: „Muzica clasică occidentală a acordat practic întreaga sa atenţie cadrului

muzicii, ceea ce ea numeşte forma muzicală. Ea a uitat să studieze legile Energiei Sonale, să intuiască muzica în termenii entităţilor sonore reale, în termenii energiei care este viaţa. A dezvoltat astfel splendide cadre abstracte, în care nu se vede nici un tablou. De aceea muzicienii orientali spun deseori că muzica noastră este o muzică de goluri. Notele noastre sunt margini de intervaluri, de abisuri goale. Melodiile sar dintr-o margine într-alta. Nu zboară şi nu alunecă. Nu au aproape nici un contact cu pământul viu. Este o muzică de mumii, de animale conservate şi împăiate, care par poate destul de vii, dar sunt totuşi moarte şi nemişcate. Spaţiul lăuntric este gol. Entităţile de ton sunt moarte, pentru că le lipseşte energia sonală, sângele sonal. Nu sunt decât piele şi oase. Noi le numim tonuri pure. Sunt atât de pure, încât nu se vor mişca niciodată pentru a face vreun rău!

— Adevăratul ideal religios al omenirii: cântăreţul din Capela Sixtină, bărbaţi lipsiţi de putere creatoare. Acesta este simbolul muzicii clasice europene, a muzicii pure…

„Dar acum, odată cu simţul aşa-numitului atonalism, odată cu înţelegerea tot mai răspândită a faptului că, după cum se exprimă Varese: „Muzica trebuie să suneadică nu este nimic dacă nu este experienţa de ton autentică a unei fiinţe umane vii – ajungem încet şi şovăitor, în ciuda mişcării reacţionare europene numite neo-clasicism, la un nou simţ al muzicii, bazat pe simţirea plinătăţii tonului, simţul a ceea un rus numea „Pansonoritate” şi ceea ce noi numeam cu câţiva ani mai înainte Tonplerome, pe care un alt modernist, Henry Cowell a încercat să le producă prin ceea el numea „ciorchini de tonuri”.

Tot accentul este pus, în această disertaţie asupra spaţiului muzical, pe ton. „Fiecare ton auzit efectiv este o entitate complexă, alcătuită din diverse elemente ordonate în diverse feluri, manifestând o anumită relaţie tipică între ele. Cu alte cuvinte, fiecare ton este o moleculă de muzică şi ca atare poate fi desfăcut în atomi şi electroni sonali componenţi, ceea ce poate arăta în cele din urmă că nu sunt decât undele atotpătrunzătoarei energii sonale care radiază în tot universul, precum razele cosmice recent descoperite, pe care dr. Millikan le numeşte, foarte interesant, „strigătele de la naştere ale elementelor simple: heliu, oxigen, siliciu, fier.”

Dar este asta muzică? Este întrebarea inevitabilă care apare ori de câte ori menţionezi numele Varese. Varese însuşi ocoleşte astfel întrebarea – citez dintr-un articol recent al lui intitulat „Sunet organizat pentru filmul sonor.” „Întrucât cuvântul 'muzică' pare să-şi fi restrâns treptat înţelesul, prefer să folosesc expresia 'sunet organizat', evitând astfel monotona întrebare: „Dar este asta muzică?„ 'Sunet organizat' pare să includă mai bine aspectul dual al muzicii ca artă-ştiinţă, cu toate descoperirile de laborator recente, care ne permit să sperăm eliberarea necondiţionată a muzicii, precum şi acoperirea, fără dispute, a propriei mele muzici, aflată în proces de desfăşurare şi necesităţile sale.”

Dar este asta muzică? Orice aţi spune, oamenii înnebunesc fiindcă nu sunt în stare să-i dea un nume şi s-o categorisească. Mereu teamă, mereu panică, în faţa noului. Nu auzim oare acelaşi strigăt în legătură cu alte arte?

Dar este asta literatură? Este asta sculptură? Este asta pictură? Este clar că este şi nu este. Desigur nu ţine de instalaţiile sanitare, nici de inginerie feroviară, nici de hochei sau de jocul gropiţelor în obraz. Dacă veţi cataloga toate lucrurile care nu sunt o operă de artă sau o nouă artă, veţi ajunge în cele din urmă foarte aproape de ceva care este ori muzică, pictură, sculptură ori literatură, după caz. Când judecătorul Woolsey a luat memorabila sa decizie în legătură cu Ulise al lui Joyce, a fost multă agitaţie. Dar suntem înclinaţi să uităm că apărând cartea, bătrânul excentric a subliniat faptul că impactul său era limitat la o minoritate, că în ansamblu, era o carte greu de înţeles şi, prin urmare, răul pe care l-ar putea produce pasajele sale obscene ar fi limitat la un număr neglijabil dintre bunii noştri cetăţeni. Este acesta un mod timid, prudent de a cobora bariera când suntem confruntaţi cu o operă cu merite controversate – una nu prea luminată, aş spune. În loc să întrebăm – „Cât rău va produce opera respectivă?" de ce nu întrebăm – „Cât bine? Câtă bucurie?" Tabuurile, deşi nerecunoscute, au putere. De ce le e teamă oamenilor? De ceea ce nu înţeleg. Omul civilizat nu se deosebeşte cu nimic de sălbatic, în această privinţă. Noul aduce întotdeauna cu sine senzaţia de lipsă de respect, de sacrilegiu. Ceea este mort este sacru; ceea ce este nou, adică, diferit, este rău, periculos sau subversiv.

Îmi amintesc foarte bine ce-am simţit când am auzit pentru prima oară muzica lui Varese – pe un minunat aparat de înregistrare. Am fost uluit. Parcă fusesem făcut knock-out. După ce mi-am revenit, am ascultat din nou. De data asta, am recunoscut emoţiile pe care le trăisem prima dată, dar pe care, din cauza noutăţii lor, din cauza succesiunii continue, neîntreupte, de noutăţi, nu reuşisem să le identific. Emoţiile mele se adunaseră, ajungând la un crescendo, al cărui impact m-a izbit ca şi cum mi-aş fi dat singur o lovitură în falcă. Mai târziu, discutând cu Varese despre noua lui lucrare, acesta m-a întrebat dacă n-aş accepta să contribui cu câteva fraze pentru cor – „fraze magice", a spus Varese – tot ce auzisem anterior mi-a revenit în memorie cu o forţă şi o semnificaţie de două ori mai mari. „Vreau ceva din senzaţia transmisă de deşertul Gobi", a spus Varese.

Deşertul Gobi! Capul a început să mi se învârtească. N-ar fi putut folosi o imagine mai potrivită pentru a descrie efectul final produs în sufletul meu de muzica sa de sunete organizate. Ciudat este în legătură cu muzica lui Varese faptul că după ce o asculţi eşti redus la tăcere. Nu este senzaţională, cum îşi închipuie oamenii, ci îţi trezeşte un sentiment de teamă plină de respect. Este zguduitoare, da, dacă susţii că muzica nu poate aduce decât mângâiere. Este cacofonică, da, dacă socoteşti că melodia este totul. Te zgârie pe nervi, da, dacă nu suporţi gândul că disonanţa nu este în cele din urmă rezolvată. Dar care a fost şi este rezultatul evitării asidue a acestor elemente deranjante, poate dezagreabile? Reflectă muzica noastră pace, armonie, inspiraţie? Cu ce muzică nouă ne putem lăuda în afară de boogie-woogie? Ce ne oferă an de an dirijorii noştri? Numai cadavre proaspete. Peste aceste frumos îmbălsămate sonate, tocate, simfonii şi opere, publicul dansează jitterbug. Zi şi noapte, fără-ncetare, aparatul de radio ne îneacă în nişte lături de cântecele sentimentale greţoase. Din biserici se revarsă

bocetul melancolic al răposatului Christos, o muzică la fel de sacră ca un nap putred.

Varese vrea să provoace o veritabilă turbulenţă cosmică. Dacă ar reuşi să stăpânească undele din eter şi să arunce în aer tot ce există pe hartă dintr-o singură răsucire de buton, cred că aş muri de plăcere. Când vorbeşte despre noile lui lucrări şi despre ceea ce încearcă să realizeze, când pomeneşte pământul cu locuitorii săi inerţi şi drogaţi, îl vezi cum încearcă să-1 apuce de coadă şi să-1 rotească deasupra capului. El vrea să-1 facă să se învârtească precum un titirez. El vrea să accelereze ritmul crimelor, al sodomiei, al înşelătoriilor, ca să termine cu ele odată pentru totdeauna. Sunteţi surzi, muţi şi orbi? Pare să întrebe el. Sigur că există muzică astăzi – dar nu are sunet. Sigur că au loc măceluri – dar nu-produc nici un efect. Sigur că titlurile de ziar sunt pline de tragedii – dar unde sunt lacrimile? Este o lume de bunuri de cauciuc bătute cu ciocane de cauciuc? Este croquet sau apă de ploaie cosmologică? Moartea este una şi mortăciunea este alta.

Dacă nu auzim oamenii urlând de durere, cum de auzim totuşi? În fiecare zi trec prin faţa unei instituţii denumite Sontone pe Fifth Avenue, unde publicul este invitat să intre pentru a-şi testa auzul. Am devenit în sfârşit conştienţi de urechile noastre. Asta nu înseamnă că auzul nostru se va îmbunătăţi – înseamnă doar că s-a mai adăugat ceva la lunga listă a lucrurilor care ne îngrijorează. Oricum, acum ştim că milioane de americani sunt surzi sau pe cale de a surzi. Cum de continuăm să trăim, aşa infirmi, otrăviţi şi mutilaţi cum suntem, este absolut miraculos. Acum surzim. În curând o să ne pierdem graiul.

Când bombele vor începe să cadă din cer, nici sonorele gonguri chinezeşti pe care le foloseşte Varese nu vor mai avea vreun efect asupra publicului. Este adevărat că rămâne aparatura electrică – poţi aduce aceste maşinării la un nivel de intensitate diabolic. Dar chiar şi atunci va trebui ca unele din ele să concureze cu zgomotul bombardierelor. Cine a văzut şi a auzit filmul documentar intitulat „Kukan” îşi va aminti cu siguranţă tot restul vieţii sunetul acelor avioane japoneze care roiau deasupra Chungking-ului. Şi uruitul ulterior al flăcărilor este de asemenea de neuitat. Un oraş încremenit şi îngenuncheat. O linişte sfâşietoare! Imaginaţi-vă cum ar fi dacă New York, San Francisco, Los Angeles şi alte mari oraşe ale noastre ar avea aceeaşi soartă! Cu siguranţă că nu va fi muzică pentru urechile noastre. Dar va fi sunet. Chiar şi liniştea va fi plină de sunete. Va fi un fel de muzică de cameră interspaţială, care va umple golul sufletelor noastre nesimţitoare.

Mâine, tot ce considerăm de la sine înţeles va căpăta un nou chip. New York-ul va semăna poate cu Petra, oraşul blestemat din Arabia. Lanurile de grâu vor semăna poate cu nişte de? Erturi. Locuitorii marilor noastre oraşe vor fi poate obligaţi să se retragă în păduri şi să pornească în căutarea hranei în patru labe, ca animalele. Nu este imposibil. Este chiar foarte probabil. Nici o parte a acestei planete nu este imună din clipa în care spiritul autodistrugerii pune stăpânire pe ea. Marele organism numit Societate se poate descompune în molecule şi atomi; s-ar putea să nu mai existe vreo urmă a nici unei forme sociale care să poată fi numită un organism. Ceea ce

noi numim „societate” ar putea deveni o disonanţă întreruptă, pentru care nu va fi găsită niciodată o coardă care s-o rezolve. Şi asta e posibil.

Cunoaştem doar o mică parte din istoria omului pe pământ. Ea este o consemnare lungă, plicticoasă, dureroasă, a unor schimbări catastrofice care au implicat uneori dispariţia unor continente întregi. Spunem această poveste ca şi cum omul ar fi o victimă inocentă, un participant neputincios la revoluţiile haotice şi imprevizibile ale Naturii. Poate că în trecut aşa a fost omul. Dar acum nu mai este. Tot ce se întâmplă astăzi cu pământul este opera omului.

Omul a demonstrat că stăpâneşte totul – cu excepţia propriei lui naturi. Dacă ieri era un copil al naturii, astăzi este o făptură responsabilă. A ajuns la un nivel al conştiinţei care-i permite să nu se mai mintă pe el însuşi. Acum distrugerea este deliberată, voită, produsă de el însuşi. Suntem într-un punct nodal: putem înainta sau putem da înapoi. Mai avem încă puterea de a alege. Mâine s-ar putea să n-o mai avem. Şi asta pentru că refuzăm să alegem adevărul că suntem copleşiţi de vină, toţi, şi cei care poartă război şi cei care nu-1 poartă. Suntem toţi pătrunşi de crimă. Ne duşmănim unii pe alţii. Ne detestăm reciproc imaginea când o vedem în ochii celuilalt.

Care este cuvântul magic pentru acest moment? Ce pot să-i ofer lui Varese pentru acea parte dedicată Deşertului Gobi din partitura lui muzicală? Pace? Curaj? Răbdare? Credinţă? Mă tem că niciunul din aceste cuvinte nu va mai fi de folos. Le-am degradat rostindule fără sensul lor adevărat. Ce rost au cuvintele dacă lipseşte spiritul din spatele lor?

Toate cuvintele noastre sunt moarte. Magia a murit. Dumnezeu a murit. Grămezile de morţi se înalţă în jurul nostru. În curând vor sufoca râurile, vor umple mările, vor inunda văile şi câmpiile. Poate că numai în deşert va putea omul să respire fără a fi asfixiat de duhoarea morţii. Varese, m-ai vârât într-o dilemă. Tot ce pot să fac este să adaug o notă de subsol la noul tău opus. Iată cum sună…

Corul îi va reprezenta pe supravieţuitori. Deşertul Gobi va fi locul de refugiu. De jur împrejurul deşertului se vor aduna grămezi de cranii alcătuind o înfricoşătoare baricadă.

Peste lume se lasă tăcerea. Nu îndrăzneşte nimeni să respire măcar. Nici să asculte. Toţi au încremenit. Linişte absolută. Doar inimile bat, într-o linişte supremă. Un om se ridică şi dă să caşte gura. Nu va reuşi să scoată nici un sunet. Un altul se va ridica şi nici el nu va reuşi. Un armăsar alb coboară din cer. Umblă ţanţoş de colo-colo într-o tăcere de moarte. Dă din coadă.

Liniştea devine tot mai profundă. Liniştea devine aproape insuportabilă.

Apare un derviş care începe să se învârtă ca un titirez. Cerul devine alb. Aerul se răceşte. Deodată, străfulgera un cuţit şi pe cer apare un licăr de lumină. O stea albastră se apropie tot mai mult – o stea strălucitoare, orbitoare.

O femeie se ridică şi ţipă. Apoi o alta şi o alta. Strigăte pătrunzătoare se înalţă în văzduh. Deodată, o pasăre uriaşă cade din cer. E moartă. Nimeni nu se clinteşte ca să se apropie de ea.

Se aude vag zumzet de cicade. Apoi trilurile unei ciocârlii, urmate de sturz. Cineva râde – un râs dement sfâşietor. O femeie geme. O alta începe să jelească.

Dinspre un bărbat un strigăt puternic: SUNTEM PIERDUŢI!

Un glas de femeie: SUNTEM SALVAŢI!

Stigăte staccato: Pier-duţi! Sal-vaţi! Pier-duţi! Sal-vaţi!

LINIŞTE.

Răsună un gong uriaş, înăbuşind totul.

Iarăşi şi iarăşi şi iarăşi.

Apoi o tăcere cutremurătoare. Când devine aproape insuportabilă, se aude un fluier – fluierul unui păstor nevăzut.

Muzica – simplă, monotonă, repetitivă, aproape nebunească – continuă şi continuă. O adiere de vânt.

În momentul când sunetul fluierului încetează, izbucneşte cu forţă un mare cor de alămuri.

APARE MAGICIANUL.

Ridicându-şi mâinile spre cer, începe cu un glas limpede, egal, nici piţigăiat, nici prea tare, nici strident: un glas înduioşător, liniştitor. Iată ce rosteşte: „Nu mai credeţi! Nu mai speraţi! Nu vă mai rugaţi! Deschideţi ochii mari. Staţi drepţi! Alungaţi-vă orice frică. O lume nouă este pe punctul de a se naşte. Vă aparţine. Din acest moment, totul se va schimba. Ce este magic?

Cunoaşterea faptului că sunteţi liberi. Sunteţi liberi! Cântaţi!

Dansaţi! Zburaţi! Viaţa abia a început.

Gong!

Urmat de stingere.

După ce părăsim sala, zarva familiară a străzii ne asaltează. Nu este sunetul produs de tălpi goale urcând scara de aur; nu este nici măcar zornăitul lanţului de aur care leagă ierarhiile omului. Este zornăitul morţii. Cei care au refuzat să înainteze şi îşi marchează teritoriul care îi aşteaptă dau ortul popii. Acest zornăit din gât, acest horcăit, această oribilă gâlgială de înecat este muzica de cameră a învinşilor.

Ascultăm acum cadenza. Este alcătuită din gunoi şi roţi din piatră de şlefuit. Este perforată de găuri de gloanţe, ceea ce crează iluzia de urale. Muzică? Da, un fel de marş funerar anacronic straniu. Titlul: Mort a Credit.

Străbat terenul viran din dreapta mea, care se întâmplă să fie Deşertul Gobi şi în timp ce mă gândesc la ultimul milion, două de oameni care sunt măcelăriţi sub o lună rece, îi spun lui Varese: „Acum suflă în corn!”

Ce sunet produce acesta într-o lume care zace rece şi moartă! Este muzică? Nu ştiu. Nu am nevoie să ştiu. Ultimul ratat tocmai a fost lichidat. E linişte acum pe frontul de vest, de est, de sud şi de nord. Suntem în sfârşit în Gobi. N-a mai rămas decât corul. Şi elementele: heliu, oxigen, azot, sulf et cetera. Timpul se rostogoleşte mai departe. Spaţiul se închide. Ceea ce a rămas din om este OM pur. În timp ce tot ce este vechi dispare, la postul WNJZ din Auckland se aude cântând „It's a long, long way to Tipperary!” Varese strănută., Aleez-oop! Spune el şi mergem mai departe.

MOBILE DIN VISUL MEU.

Seara trecută, neavând bani de mâncare, m-am hotărât să mă duc la biblioteca publică să caut un capitol dintr-o carte celebră, pe care îi promisesem unui prieten din Washington că o s-o citesc. Cartea era Călătoriile lui Marco Polo; capitolul era cel afectat descrierii oraşului Kin-sai sau Hang-cheu. Cel care mă rugase să citesc despre acest magnific oraş este un erudit; a citit mii de cărţi şi probabil că va mai citi câteva mii înainte de a muri. Mi-a spus într-o zi la dejun: „Henry, tocmai am găsit oraşul în care aş vrea să trăiesc. Este Hang-cheu din secolul al 13-lea. „Conversaţia a avut loc în urmă cu un an. Uitasem cu totul de ea până seara trecută când m-a cuprins foamea. În loc de hrană fizică am hotărât să aleg un festin spiritual.

Trebuie să mărturisesc că Marco Polo m-a dezamăgit. M-a plictisit, îmi amintesc că încercasem să-1 citesc cu vreo treizeci de ani în urmă şi ajunsesem la aceeaşi concluzie. De data asta însă m-a interesat prefaţa cărţii, semnată de John Masfield. „Când Marco Polo a pornit spre est," scrie Masfield, „întreaga Asie Centrală, plină de splendoare şi măreţie, de larma naţiunilor şi a regilor, era ca un vis în minţile oamenilor." Am recitit această propoziţie de mai multe ori. Mă impresionează. Aş fi vrut să scriu eu însumi această propoziţie. Din câteva trăsături de condei, Masfield evocă o imagine pe care însuşi Marco Polo, care văzuse splendoarea şi măreţia estului, nu reuşeşte s-o evoce – pentru mine.

Aş vrea să mai citez câteva rânduri din această superbă introducere a lui Masfield. Are o mare legătură cu călătoria mea prin Statele Unite – şi cu Mobile din visul meu.

„ Este considerat un gest romantic să hoinăreşti printre străini şi să le mănânci pâinea, lângă focuri de tabără din cealaltă jumătate a lumii. Este romantism în toate astea, deşi romantismul a fost supraestimat de cei ale căror vieţi sedentare au creat în ei un gust fals pentru activitate. Marco Polo a hoinărit printre străini; dar oricine (dotat cu curaj şi putere de mişcare) este liber s-o facă. Hoinăreala în sine nu este decât o formă de cedare în faţa plăcerii. Dacă ea nu adaugă nimic la rezerva de cunoştinţe umane sau dacă nu le dăruieşte altora posesiunea imaginară a unei părţi a lumii, este un obicei nociv. Dobândirea de cunoştinţe, acumularea de fapte, este nobilă numai pentru cei câţiva care deţin acea alchimie ce transformă lutul în aur ceresc etern.

Numai călătorul minunat vede o minune şi numai cinci călători din istoria lumii au văzut minuni. Ceilalţi au văzut păsări şi animale sălbatice, râuri şi pustietăţi, pământul şi abundenţa lui (locală). Cei cinci călători sunt Herodot, Gaspar, Melchior, Balthazar şi însuşi Marco Polo. Minunea lui Marco Polo este aceasta – el a creat Asia pentru mintea europeană."

Marco Polo avea şaptesprezece ani când a plecat din Veneţia cu unchii lui. Şaptesprezece ani mai târziu s-a întors la Veneţia în zdrenţe. Aproape imediat s-a înrolat pentru a lupta în războiul împotriva Genovei, a fost luat ostatic şi, în timpul detenţiei, a scris o carte în care a imortalizat călătoria lui. Ciudat, nu? Gândiţi-vă la starea lui sufletească, închis într-o temniţă, după ce trăise un vis de splendoare şi măreţie. „Când Marco Polo a pornit spre est… „

Propoziţia se repetă ca un refren. „Ca un vis în minţile oamenilor… „ Gândiţi-vă la Balboa, la Columb, la Amerigo Vespucius! Oameni care au visat şi apoi şi-au împlinit visurile. Oameni plini de întrebări, de năzuinţe, de extaz. Pornind direct spre necunoscut, găsindu-1, înţelegându-1 şi apoi întrocându-se la cămaşa de forţă. Sau murind de friguri în mijlocul unui miraj. Cortez, Ponce Leon, de Soto! Nebuni. Visători. Fanatici. În căutarea minunăţiilor. În căutarea miracolului. Crime, violuri, jafuri. Fântâna Tinereţii. Aur. Zei. Imperii. Splendoare şi măreţie, da – dar şi friguri, foamete, sete, săgeţi otrăvite, himere, moarte. Sădind ură şi frică. Răspândind otrava omului alb. Răspândind spaimele şi superstiţiile omului alb, lăcomia lui, invidia lui, răutatea lui, nelinişstea lui.

Când spaniolii au navigat spre vest… Cu totul altă poveste.

Goana după aur. Strechea. Porcul din Gadara.*

O secvenţă interpretată de urmaşii lor, americanii. S-au dus splendoarea şi măreţia. Acum e larma dinamurilor şi a sirenelor uzinelor. Minunile au fost extirpate, căutarea a luat sfârşit. Aurul a fost îngropat din nou în străfundurile pământului, unde nici o bombă nu poate să ajungă. Avem aproape tot aurul care există şi putrezeşte acolo, fără a fi de folos nimănui şi cel mai puţin celor care-1 adună şi îl păzesc cu vieţile lor.

„CândMarco Polo a pornit spre est…” Este deajuns să murmuraţi această propoziţie şi abundenţa pământului se deschide. Imaginaţia este înăbuşită înainte de a se termina propoziţia. Asia. Numai Asia şi mintea se cutremură. Cine poate alcătui imaginea Asiei? Marco Polo ne dă mii de detalii, dar ele sunt ca un strop într-o găleată. Oricât de multe ar fi realizările omului de atunci, oricâte minuni ar fi făcut, cuvântul Asia îi inundă memoria cu o splendoare şi o măreţie fără egal. Profeţi, învăţaţi, înţelepţi, mistici, visători, nebuni, fanatici, tirani, împăraţi, cuceritori, care mai de care mai importanţi decât a cunoscut vreodată Europa, vin din Asia. Religii,

* Simbol al panicii în masă şi al fugii necugetate spre dezastru, cf. Biblia, Matei, 8.

Filosofii, temple, palate, ziduri, fortăreţe, picturi, tapiserii, bijuterii, medicamente, băuturi, tămâie, îmbrăcăminte, mâncăruri, arte culinare, metale, marile invenţii, marile limbi, marile cărţi, marile cosmogonii, toate vin din Asia. Chiar şi stelele vin din Asia. Erau zei şi semizei – mii şi mii. Şi oameni-zei. Avataruri. Precursori. Asia a fost inspirată. Asia este şi acum inspirată. Dacă în secolul al treisprezecelea, Asia era ca un vis în minţile oamenilor, astăzi este cu atât mai mult un vis. Asia este inepuizabilă. În ea se află Mongolia, Tibetul, China, India. Cunoştinţele noastre despre aceste locuri, despre oamenii care le locuiesc, despre strădaniile, aspiraţiile şi împlinirile lor, sunt aproape nule. Aventurierii şi exploratorii noştri se pierd acolo, învăţaţii noştri sunt derutaţi acolo, evanghelişstii şi habotnicii noştri sunt reduşi la nulitate acolo, colonişstii noştri putrezesc acolo, maşinile noastre par mici şi insignifiante acolo, armatele noastre sunt înghiţite acolo. Vastă, poliformă, poliglotă, clocotind de o energie nezăgăzuită, când stagnantă, când vioaie, mereu ameninţătoare, mereu misterioasă, Asia face lumea să pară pitică. Suntem ca nişte păianjeni care încearcă să ţină piept unor cedri

uriaşi. Ne ţesem pânzele, dar cel mai mic tremur al uriaşului adormit care este Asia poate distruge munca multor secole. Noi ne vărsăm maţele, ne golim de tot ce avem, dar asiaticii înoată pe coama valurilor unui puternic ocean şi sunt neobosiţi, veşnici, inexpugnabili. Se mişcă odată cu marile curente ale pământului; ne zbatem iuntil împotriva fluxului. Noi jertfim totul pentru distrugere; ei jertfesc totul pentru viaţă.

Aşadar, Mobile… Să presupunem acum că ai fi în locul meu, că ai trăi la Paris şi ai fi mulţumit să rămâni acolo tot restul vieţii. Să presupunem că în fiecare seară, când te întorci în atelier, rămâi câteva minute în picioare, cu pălăria şi paltonul pe tine, cu un creion mare şi gros în mână şi notezi într-un caiet mare tot ce-ţi trece prin cap. Fireşte, când te-ai culcat îţi roiau în minte nume de oraşe şi vei avea visuri fantastice. Uneori te pomeneşti poate visând cu ochii larg deschişi, neştiind precis dacă eşti în pat sau stai în picioare la masa mare. Alteori, după ce ai visat că vei închide ochii şi te vei lăsa pradă celor mai plăcute senzaţii oferite de visuri, te pomeneşti luptându-te cu un coşmar. Să luăm un exemplu clasic…

O persoană care crezi că eşti tu se priveşte în oglindă. Vede un chip pe care nu-1 recunoaşte. Este chipul unui idiot. Se îngrozeşte şi curând se trezeşte într-un lagăr de concentrare, unde este lovit cu picioarele ca o minge de fotbal. A uitat cine era, şi-a uitat numele şi adresa, a uitat chiar cum arăta. Ştie că e nebun. După ani de cumplite chinuri, se regăseşte brusc la ieşire şi, în loc să fie împins înapoi, la condei, cu baioneta, este împins afară, în lume. Da, printr-un miracol, este eliberat din nou. Emoţia lui este de nedescris. Dar atunci, privind în jur, îşi dă seama că nu are nici cea mai mică idee unde se află. Ar putea fi Queensland, Patagonia, Somalia, Rodesia, Siberia, Islanda, Mozambic – sau un colţ dintr-o planetă necunoscută. Este pierdut, mai pierdut ca oricând. Se apropie un om care începe să-i explice calvarul lui, dar înainte de a apuca să formuleze o frază, constată că şi-a pierdut şi graiul. Din fericire, în acel moment se trezeşte…

Dacă n-aţi trăit niciodată această formă specială de coşmar, încercaţi-1 cândva – dacă nu vi se va înatâmpla altceva, măcar o să vi se facă părul măciucă.

Visul despre Mobile este altceva şi de aceea le cuplez pe cele două pe care nu le cunosc, dar dintr-un motiv neştiut, ele sunt cuplate în mintea mea. Atotcunoscătorii freudieni vor găsi probabil răspunsul. Ei pot dezlega orice dilemă, în afară de propriile lor dileme.

Cred că am început să visez la Mobile şi alte locuri din America, pe care nu le vizitasem niciodată, determinat de extraordinara curiozitate manifestată de prietenul meu Alfred Perles ori de câte ori era pomenit numele America. Uneori mă trăgea de mânecă şi mă implora cu lacrimi în ochi să-i promit că îl voi lua cu mine dacă mă voi întoarce vreodată. Era înnebunit mai ales după Arizona. Puteai să vorbeşti toată noaptea despre sud, despre Marile Lacuri sau despre bazinul Mississippi şi el şedea cu ochii mari, cu gura căscată, cu fruntea acoperită de broboane de sudoare, vizibil absorbit cu totul, transportat cu totul. Dar după ce terminai, se trezea, proaspăt ca o margaretă: „Acum povesteşte-mi despre Arizona!” Uneori,

după ce vorbisem o jumătate de noapte, după ce eram total epuizat şi după ce băusem cât să umplu o cisternă, răspundeam – „Dă-o naibii de Arizona, mă bag în pat” „Bine”, spunea el, „bagă-te în pat. Poţi vorbi în pat. Nu plec acasă până nu-mi povesteşti despre Arizona.” „Dar ţi-am spus tot ce ştiu.”, îl mustram eu. „Nu contează, Joey,” răspundea el, „vreau să mai aud o dată.” Semăna puţin cu duetul lui Steinbeck dintre Lennie şi celălalt tip. Era lacom de Arizona. Acum e „pe undeva, prin Scoţia”, cu Pioneer Corps, dar pot să mă jur în faţa lui Dumnezeu că dacă nimereşte peste un american în acel loc uitat de lume, primul lucru pe care i-1 va spune va fi: „Povesteşte-mi despre Arizona.”

Fireşte că dacă un om nutreşte un asemenea entuziasm nemărginit faţă de un loc care crezi că-ţi este familiar, un loc pe care crezi că îl cunoşti, începi să te întrebi dacă îl cunoşti cu adevărat. America este foarte vastă şi mă îndoiesc că o cunoaşte cineva în întregime. Este de asemenea posibil să trăieşti într-un loc şi să nu ştii nimic despre el, pentru că nu vrei să ştii. Îmi amintesc că un prieten de-al meu a sosit la Paris în voiaj de nuntă, nu i-a plăcut de loc şi în cele din urmă a venit într-o zi la mine să mă întrebe dacă n-am să-i dau ceva de dactilografiat, pentru că nu avea ce face.

Anumite locuri, cum ar fi, din nou, Mobile, nu le pomeneam în prezenţa lui Perles. Acel Mobile pe care-1 ştiam eu era total imaginar şi voiam să mă bucur de el numai eu. Aş spune chiar că era pentru mine o mare plăcere să rezist în taină curiozităţii lui iscoditoare. Eram ca o tânără soţie care amână momentul în care să-i spună soţului ei că este însărcinată. Păstram Mobile în pântec, bine închis acolo şi zi de zi el creştea, căpăta braţe şi picioare, păr, dinţi, unghii, gene, ca un foetus adevărat. Ar fi fost o naştere extraordinară dacă i-aş fi făcut faţă. Imaginaţi-vă un oraş pe deplin dezvoltat născânduse din vintrele unui bărbat! Desigur că n-a ieşit niciodată. A început să moară în pântec, din lipsă de hrană, probabil, pentru că m-am îndrăgostit de alte oraşe – Domme, Sarlat, Rocamadour, Genova şi aşa mai departe.

Cum vedeam eu Mobile? Ca să fiu sincer, acum imaginea este total ceţoasă. Ceţoasă, prăfoasă, amorfă, sfărâmicioasă. Ca s-o recompun trebuie să menţionez numele Amiralului Farragut. Amiralul Farragut a pătruns pufăind în Golful Mobile. Trebuie să fi citit asta undeva în copilărie. Mi-a rămas în minte. Nu ştiu nici acum dacă este sau nu un adevăr – că Amiralul Farragut a pătruns pufăind în Golful Mobile. Pe atunci am luat-o ca pe un lucru sigur şi probabil că bine am făcut. Amiralul Farragut nu mai are nici o altă legătură cu imaginea. El dispare instantaneu. Ceea ce rămâne din imagine este cuvântul Mobile. Mobile este un cuvânt înşelător. Se rosteşte repede şi totuşi sugerează imobilitate – ceva sticlos. Este o oglindă fluidă, care reflectă şi fulgerul extins şi copacii somnolenţi şi şerpii ameţiţi. Are un nume care sugerează apă, muzică, lumină şi amorţeală. Pare de asemenea ceva îndepărtat, bine izolat, vag exotic şi, dacă are culoare, este categoric alb. Din punct de vedere muzical, l-aş asemăna cu o chitară. Poate nu chiar atât de sonor – poate cu o mandolină. Oricum muzică produsă prin ciupire – însoţită de coacerea fructelor şi de coloane subţiri şi uşoare de fum. Nu-mi sugerează dans. Doar dansul unor particole, bătaia evanescentă a înălţării şi evaporării.

Îmi sugerează piele întotdeauna uscată, în ciuda umidităţii excesive. Clip-clap-ul papucilor pe covor şi siluete profilate pe jaluzelele pe jumătate trase. Siluete ondulate.

Nu m-am gândit niciodată la muncă în legătură cu cuvântul Mobile. Nu munceşte nimeni. Un oraş înconjurat de scoici, scoicile goale ale unor fieste de demult. Steaguri peste tot şi relicvele fragile ale carnavalului de odinioară, Veselia mereu în retragere, mereu dispărând, ca nişte nori care ating o oglindă. În mijlocul acestui glissando, Mobile însuşi, foarte îngrijit, foarte curat, sudic şi deloc sudic, apatic dar ţanţoş, şleampăt şi totuşi respectabil, strălucitor dar nu rău. Mozart pentru mandolină. Nu Segovia jucându-se cu Bach. Nu graţie şi delicateţe până la anemie. Febră rece. Mosc. Cenuşă proaspătă.

În vis nu m-am imaginat niciodată intrând în Mobile cu automobilul. Ca şi Amiralul Farragut, mă vedeam pătrunzând pufăind în Golful Mobile, generându-mi propria putere. Nu m-am gândit niciodată că voi trece prin locuri precum Panama City, Apalachicola, Port St. Joe sau că voi ajunge extrem de aproape de Valparaiso şi Bagdad sau că traversând Millers Ferry voi fi în drum spre Izvoarele Ponce de Leon. Visând aurul, spaniolii m-au precedat. Probabil că s-au deplasat ca nişte ploşniţe febrile prin mlaştinile şi pădurile Floridei. Şi când au ajuns la Bon Secours, probabil că se ţicniseră de tot dacă i-au dat un nume franţuzesc. Să navighezi de-a lungul Floridei este ameţitor; toate căile acvatice sunt descuamante, dacă poţi spune aşa. Florida este o măreaţă dramă de lumină şi abur. Norii sunt proeminenţi şi întotdeauna înfloriţi, ca nişte conopide onirice; uneori se deschid ca nişte chisturi pe cer, răspândind un precipitat de cromură de mercur; uneori păşesc de-a curmezişul orizontului cu picioare subţiri, firave, de fum. În Pensacola, am avut o cameră nebună într-un hotel nebun. M-am crezut din nou în Perpignan. În amurg m-am uitat pe fereastră şi am văzut norii luptând; se ciocneau unul de altul ca nişte dirijabile mutilate, lăsând şiruri de resturi încâlcite legănându-se pe cer. Parcă eram la o graniţă pentru care se luptau două lumi total diferite. În cameră era un afiş monstruos de pe vremrea maşinii de cusut. M-am lungit din nou pe pat şi prin faţa ochilor mi-au trecut toate monstruozităţile afişului artistic care te făceau să urli şi să faci tămbălu şi care îmi agresase vederea inocentă în copilărie. Deodată m-am gândit la Dolly Varden – Dumnezeu ştie de ce!

— Şi apoi m-a asaltat o avalanşă perfectă de nume, toate teatrale, toate sentimentale:

Elsie Ferguson, Frances Starr, Effie Shannon, Julia Sanderson, Cyril Maude, Julian Eltinge, Mărie Cahill, Rose Coghlan, Crystal Herne, Minnie Maddern Fiske, Arnold Daly, Leslie Carter, Anna Held, Blanche Bates, Elsie Janis, Wilton Lackaye, Kyrle Bellew, William Collier, Rose Stahl, Fritzi Scheff, Margaret Anglin, Virginia Harned, Henry Miller, Walker Whiteside, Julie Opp, Ada Rehan, Cecilia Loftus, Julia Marlowe, Irene Franklin, Ben Ami, Bertha Kalich, Lulu Glaser, Olga Nethersole, John Drew, David Warfield, James K. Hackett, William Faversham, Joejackson, Weber & Fields, Valeska Suratt, Snuffy the Cabman, Richard Carie, Montomery & Stone, Eva Tanguay, marele

Lafayette, Maxine Elliott, David Belasco, Vesta Victoria, Vesta Tilly, Roy Barnes, Cick Sales, Nazimova, Modjeska, the Duse, Ida Rubinstein, Lenore Ulric, Richard Bennett şi superba, frumoasa soţie al cărei nume l-am uitat, singura actriţă căreia i-am scris o scrisoare de dragoste.

Era hotelul Talafax? Nu-mi mai amintesc. În orice caz, era Pensacola – şi iarăşi nu era Pensacola. Era o graniţă şi s-a produs o dramă aeriană care a înecat ulterior pământul în culori violente. Vedetele scenei umblau încoace şi-ncolo peste ochii mei închişi, unele în pantaloni mulaţi pe corp, altele decoltate, unele cu peruci roşii ca focul, unele cu corsete cu dantele, unele cu pantaloni de epocă, unele în extaz, unele morbide, unele afumate ca nişte şunci, unele sfidătoare, unele picante, dar toate pozau, gesticulau, declamau, toate se îngrămădeau ca să se scoată unele pe altele de pe scenă.

Nu mă aşteptasem niciodată la un asemenea festin îmbietor, când visam să navighez pe Golful Mobile. Parcă eram în purgatoriu – o levitaţie în prag de vis. Cu o zi sau două înainte, traversasem râul Suwanee. La Paris visasem să iau o barcă şi să pătrund direct în Mlaştina Okenfinokee, ca să urmez firul apei până la izvor. Era un vis irealizabil. Dacă aş mai avea încă o sută de ani de trăit, aş putea încă s-o fac, dar nu mai am timp. Am alte locuri de vizitat -

Insula Paştelui, Ţara Minunilor Papua, Yap, Johore, Insulele Caroline, Borneo, Patagonia – Tibet, China, India, Persia, Arabia – şi Mongolia. Mă cheamă spiritele ancestrale; nu le mai pot amâna. „Când Henry Miller a pornit spre Tibet... „ îl văd pe viitorul meu biograf scriind asta peste o sută de ani. Ce s-a întâmplat cu Henry Miller? A dispărut. A spus că pleacă în Tibet. A ajuns acolo? Nimeni nu ştie... Aşa va fi. A dispărut în mod misterios. A plecat cu două valize şi un cufăr plin cu idei. Dar se va întoarce într-o bună zi, cu un alt trup. Pot s-o fac rapid şi să-i surprind pe toţi. Rămâi departe doar atât cât ai nevoie să înveţi lecţia. Unii învaţă mai repede decât alţii. Eu învăţ foarte repede. Mi-am făcut tema de acasă. Ştiu că pământul e rotund, dar mai ştiu că acesta este lucrul cel mai puţin important care se poate spune despre el. Ştiu că există hărţi ale pământului care înfăţişează o ţară numită America. Şi asta este relativ neimportant. Visezi? Îţi părăseşti micul tău locus perdidibus ca să te amesteci cu ceilalţi locuitori ai pământului? Vizitezi celelalte pământuri sau cum s-or numi ele? Te atrag stelele? Ţi se pare avionul prea lent, prea inhibat? Eşti un hoinar care cântă pe corzi mute? Sau eşti o nucă de cocos care cade pe pământ bufnind? Aş vrea să fac un inventar al aspiraţiilor omului şi să le compar cu realizările lui. Aş vrea să fiu stăpânul cerului o singură zi şi să fac să cadă din cer toate visurile, dorinţele, aspiraţiile, caracteristice omului. Aş vrea să le văd prinzând rădăcini, nu încet, pe parcursul erelor istorice, ci imediat. Dumnezeu să salveze America! Asta spun şi eu, pentru că nimeni altcineva nu poate face treaba asta. Şi acum, înainte de a sări în Mobile prin Pascagoula, iată cum vă întâmpină un „hotel de lux”, Lafayette, din New Orleans: „Pe tine, cel ce vei intra în această cameră ca oaspete, noi, cei care conducem acest hotel, te salutăm din inimă. Deşi poate că nu te vom cunoaşate niciodată, noi dorim să simţi că aceasta este o „casă de oameni” şi nu o instituţie fără suflet.

Aceasta este casa ta, fie numai pentru o zi sau o noapte. Fiinţe omeneşti deţin acest loc.

Fiinţe omeneşti au grijă de tine aici, îţi fac patul şi îţi fac curat în cameră, îţi răspund la telefon, fac cumpărături pentru tine. Avem la recepţie o fiinţă omenească şi o fiinţă omenească îţi cară valiza. Toţi sunt oameni din acelaşi aluat ca tine; au şi ei intersele lor, simpatiile şi antipatiile lor, ambiţiile, visurile şi dezamăgirile lor, ca şi tine.

Desigur că trebuie să plăteşti un preţ. Toţi trebuie să facă asta pretutindeni. Dar partea cea mai bună a oricărei tranzacţii este fluxul de interese omeneşti implicate în ele.

Vom avea grijă de tine. Toate regulile de aici sunt făcute cu scopul de a te ocroti şi de a-ţi asigura confortul, nu de a te enerva. O regulă bună pentru un hotel, ca pentru orice altceva, este Regula de Aur – Fă ceea ce ţi-ar plăcea să ţi se facă.

Vom încerca să ne punem în locul tău. Ne întrebăm, „Cum aş vrea să fiu tratat dacă m-aş opri la un hotel?”

Şi te rugăm să te pui şi tu în locul nostru. Înainte de a ne condamna întreabă-te, „Ce aş face dacă aş conduce un hotel?”

Dacă nu reuşim să fim la înălţime, spune-ne.

Noi considerăm că fiecare bărbat, oaspete al nostru este un domn şi fiecare femeie o doamnă. Credem că americanul mediu este politicos, liniştit, respectă legile, e dornic să evite orice scandal, se gândeşte la alţii şi este dispus să plătească la plecare.

Să ai parte de sănătate sub acoperişul nostru şi să nu păţeşti nimic rău.

Să găseşti aici confort, o atmosferă veselă şi să ai numai succese, pentru ca şederea ta în hotel să constituie pentru tine o amintire plăcută.

Pentru un mic spaţiu pe care-1 ocupi la noi – şi dorim să-ţi dăruim aceste gânduri bune – Dumnezeu să te ajute, străinule şi să-ţi împlinească toate dorinţele inimii tale. Iar când vei pleca, să laşi pentru acest hotel un pic de recunoştinţă.

(Ce prieten avem în Iisus! Îmi şterg lacrimile ca perlele, scuip o flegmă sănătoasă şi eviscerez liniştit gândacii pe care i-am lăsat în scuipătoarea din camera 213. Îmi propun să-mi amintesc să recitesc Tertium Organum al lui Ouspenski. Despre faţă!)

Sunt din nou în arondismentul al paisprezecelea şi patul pe care stau întins pătrunde pufăind în Golful Mobile. Ţeava de evacuare este deschisă, timonierul e la timonă. Sub mine sunt crustaceele epocii de zinc şi tablă, anemonele omnivore, aisbergurile topite, bancurile de stridii, nalbele de grădină şi hălcile imense de şuncă. Lufthansa organizează un pelerinaj la Hattiesburg. Amiralul Farragut e mort de aproape un secol. Mai mult ca probabil în Devachan. Totul este atât de familiar, mandolinele cu ricoşeu, prospeţimea cenuşii, siluetele ondulate, privirea sticloasă a golfului. Nici trudă nici patimă, nici valuri nici frământare. Tunurile ochesc spre şanţ şi şanţul nu ridică glasul. Oraşul este alb ca un monument funerar.

Ieri a fost Ziua Tuturor Sufletelor şi trotuarele sunt presărate cu confetti. Cei care sunt în putere poartă pantaloni de doc alb. Valurile de căldură se înalţă pieziş, undele sonore se deplasează seismografic. Fără bătăi de tobă, fără rata-tam-tam, doar plici-plici, pliciplici.

Raţele plutesc pe apa golfului, toate ciocurile lor sunt aurii şi irizate. Se serveşte absint pe terasă, cu plăcinte şi fructe de pawpaw gata să pocnească. Ciorile şi grangurii adună firimiturile. Aşa cum era pe vremea lui Saul, aşa cum erau zilele pentru coloseni şi nopţile pentru egipteni, la fel este acum. Spre sud, Capul Horn, spre est Bosforul. Est, vest, ceas, contra-ceas, Mobile se învârte ca un astrolab adormit. Oamenii care au cunoscut umbra baobabului se leagănă leneş în hamacuri. Cu genunchii îndoiţi sau nu, femeile arămii, fără oase, din regiunile ecuatoriale, trec cu pas mărunt. Ceva mozartian, ceva segovian, tulbură aerul. Statul Mâine contribuie cu virginitatea lui, Arabia cu mirodeniile ei. Este un carusel care stă total nemişcat, leii sunt prieteni şi, păsările flamingo îşi iau poziţia de zbor. Scoate laptele din aloe, amestecă în el cuişoare şi rachiu de vin coniac de vin şi vei obţine elixirul spiritual al Mobile-ului. Nu există ceas la care lucurile sunt altfel, nu există zi care să nu fie la fel. Zace într-un buzunar, are lumina unui fagure de miere şi zbârnâie ca o coardă ciupită. Este mobil, este fluid, dar nu încleiat. Nu răspunde, dar nici nu întreabă. Te nedumereşte cu blândeţe, plăcut, ca prima lecţie de chineză sau ca prima şedinţă cu un hipnotizator. Evenimentele transpiră în toate declinările deodată; ele nu sunt niciodată conjugate. Ceea ce nu este Gog este Magog – şi la nouă fix, arhanghelul Gavril sună întotdeauna din trâmbiţă. Dar este muzică? Cui îi pasă? Raţa este jumulită, aerul este umed, fluxul a început şi ţapul este bine priponit. Vântul vine din golf, stridiile din noroi. Nimic nu este suficient de palpitant pentru a înăbuşi ciupiturile mandolinelor. Melcii fără casă se deplasează de pe o stinghie pe alta; inimioarele lor bat repede, creieraşele lor se umplu de lături. Seara, golful este deja scăldat în lumina lunii. Leii sunt la fel de prietenoşi şi uluiţi şi tot ce fornăie, scuipă, spumegă şi şuieră este ţinut în frâu aşa cum se cuvine. Cest la mort du carrousel, la mort douce des choux-bruxelles.

O ZI ÎN PARC.

Hollywood-ul îmi aminteşte cu pregnanţă de Paris, prin faptul că nu există copii pe străzi. De altfel, acum când mă gândesc, nu-mi aduc aminte să fi văzut copii pe afară, cu excepţia cartierelor de negri din unele oraşe din sud. Mai ales în Charleston şi Richmond. Îmi amintesc de un băiat din Charleston, un băiat de culoare de vreo opt ani, care m-a impresionat prin lăudăroşenia lui obraznică. Era un mărunţel care părea tăiat cu fierăstrăul şi bătut apoi cu ciocanul, îmbrăcat cu pantaloni lungi şi cu o ţigară neaprinsă atârnată de colţul gurii. A intrat în bufetul unde beam ceva; semăna cu o variantă miniaturală a lui Sam Langford. La început, am crezut că era un pitic, dar nu, era doar un pici, de cel mult şapte sau opt ani. Nu ajungea cu capul nici măcar până la tejgheaua barului, în ciuda pălăriei bărbăteşti pe care o purta. Şi deşi ne privea de jos, dădea impresia că priveşte de sus, cercetându-ne de parcă am fi fost nişte legume proaspete sau aşa ceva. Înconjură barul până la locul unde se afla sursa de apă gazoasă şi ceru sec un

chibrit. Omul de la bar se prefăcu furios şi încercă să-1 alunge fluturând mâna, ca pe o muscă de cai. Dar puştiul rămase pe poziţie şi îşi ridică privirea spre el cu un aer sfidător comic. Ţinea o mână în buzunar şi cu cealaltă învârtea nonşalant o legătură de chei ataşată de o bucată de şnur. Când omul din spatele barului a început să adopte o atitudine mai ameninţătoare, puştiul i-a întors calm spatele şi s-a îndreptat spre raftul unde erau stivuite revistele. Chiar deasupra capului lui, pe raftul de jos era o serie nesfârşită de reviste intitulate „Benzi desenate", îşi plimbă degetul în jos peste ele, citind rar titlurile – Planeta, Eroice, Palpitante, Viteză, Lovitură, Junglă, Emoţionant, Luptă, Aripi, Şocant, Adevărat, Magic, Minunat etc, etc.

— O variaţie aparent inepuizabilă pe aceeaşi temă. În cele din urmă, alese una şi începu să-i răsfoiască pe îndelete paginile. După ce constată că era ceea ce căuta, o vâri sub braţ şi apoi, în timp ce se întorcea încet spre bar, se aplecă să ia un chibrit de pe podea. Când ajunse la bar, aruncă o monedă în sus; aceasta se lovi de tejghea şi căzu în spatele ei. O făcuse ca un clovn, cu pedanteria unui fanfaron, ceea îl înfurie teribil pe barman. Între timp ne cercetă din nou cu privirea din cap până-n picioare, cu impertinenţa lui caracteristică şi, frecând chibritul de tejgheaua de marmură a barului, îşi aprinse ţigara. Întinse mâna să-şi ia restul, fără să se uite la barman, ca un om de afaceri prea preocupat ca să bage în seamă un asemenea fleac. Când simţi bănuţii în mână, îşi întoarse uşor capul şi scuipă pe podea. Asta îl făcu desigur pe barman să încerce să-1 pocnească, dar rată lovitura. Puştiul se strecurase spre uşă. Ajuns acolo, se opri o clipă, rânji insolent spre toţi care eram acolo, după care, brusc, ne dădu cu tifla. Apoi o tuli ca un iepure speriat.

Mai târziu, plimbându-mă prin cartierul negrilor cu Rattner, l-am reîntâlnit; de data asta se sprijinea de un felinar şi citea revista de benzi desenate pe care tocmai o cumpărase. Părea total absorbit, departe de lume. Avea pălăria dată spre spate şi o scobitoare în gură. Arăta ca un agent de bursă care abia îşi terminase o zi grea la Bursă, Am simţit nevoia să comand pentru el un whisky cu apă gazoasă şi să i-1 pun la îndemână fără să-1 deranjez. Mă întrebam ce naiba citea de era atât de vrăjit. Îşi alesese o revistă intitulată Jungla", cu o copertă vulgară înfăţişând o fată pe jumătate despuiată în braţele unei gorile obsedate sexual. Ne-am oprit la câţiva paşi să-1 urmărim. Nu-şi ridică nici măcar o dată privirea; era absolut insensibil la lumea din jurul lui.

Ce contrast faţă de Bruce şi Jacquelin, pe care i-am cunoscut la Albuquerque! Bruce avea şase ani şi Jacquelin vreo patru, am apreciat eu. Erau copiii lui Lowell şi Lona Springer, în a căror curte de maşini stăteam pentru câteva zile. Lowell lucra la Standard Station la capătul vestic al oraşului; soţia lui, Lorna, avea un chioşc de răcoritoare la intrarea în curte. Erau oameni simpli, fireşti, care păreau fericiţi pentru simplul fapt că trăiau. Era o plăcere să stai de vorbă cu ei. Erau inteligenţi, sensibili şi graţioşi cum numai oamenii obişnuiţi pot fi. Mă interesa în mod deosebit Lowell, tânărul soţ. Mi se părea persoana cu firea ce mai blajină pe care o cunoscusem. Nu-ţi mai păsa dacă avea sau nu şi alte calităţi – bunătatea lui era tonică.

Extraordinara răbdare şi blândeţe pe care o manifesta faţă de copii mi-a câştigat admiraţia. Indiferent cât de ocupat ar fi fost – şi părea că munceşte zi şi noapte – îşi găsea întotdeauna timp să răspundă la nenumăratele lor întrebări, să le repare jucăriile sau să le aducă ceva de băut când cereau.

Copiii se jucau toată ziua în curte. După puţin timp, observând că lăsam uşa deschisă, au devenit prietenoşi şi au început să mă viziteze. În curând, au început să-mi aducă la cunoştinţă că în apropiere se afla un parc, unde erau lei, tigri, leagăne şi grămezi de nisip. Erau prea bine crescuţi ca să-mi ceară direct să-i duc acolo, dar făceau aluzii străvezii, în felul lor copilăros. „Chiar trebuie să lucrezi toată ziua, în fiecare zi?" întrebau ei. „Nu,", am spus eu, „într-o zi o să-mi iau liber şi o să mergem să vedem leii şi tigrii, da? „Asta i-a pus pe jar. Peste zece minute, micuţa Jaquelin şi-a băgat capul pe uşă ca să întrebe dacă o să mai lucrez mult în ziua aceea. „Hai să mergem cu maşina ta," a spus ea. E o maşină frumoasă.

Mi-era frică să-i iau în maşină şi am întrebat-o pe Lona dacă pot să merg cu ei pe jos până la parc – puteau să meargă atât de departe? „, O, Doamne, da, „a spus ea, „merg mai bine ca mine."

M-am întors să le spun puştilor să se pregătească.

— Suntem gata, a spus Bruce, te aşteptăm.

Şi acestea fiind spuse, m-au apucat de mâini şi m-au scos din curte.

Părea a fi cel puţin un kilometru şi jumătate până la parc şi ne-am distrat grozav prefăcându-ne că ne rătăcim şi că regăsim apoi drumul. Aproape tot timpul alergau înaintea mea, luând-o pe scurtături prin iarba înaltă.

— Mai repede! Mai repede! Ţipau ei. Se apropie ora când le dau de mâncare leilor."

Era un extraordinar pâlc de copaci într-o pată de lumină aurie, un peisaj pe care nu m-aştepasem să-1 găsesc în Albuquerque. Aşa auriu şi legendar cum era, îmi amintea de un peisaj de Derain. M-am trântit pe iarbă şi copiii făceau tumbe ca nişte acrobaţi. În depărtare, auzeam leii răgând. Lui Jaquelin i s-a făcut sete şi mă tot trăgea de mânecă s-o duc la chioşcul de răcoritoare. Bruce voia să dea de mâncare leilor. Eu nu voiam decât să zac acolo, în lacul auriu de lumină privind cum noua sevă verde se prelinge ca mercurul prin frunzele transparente ale copacilor. Copiii se chinuiau cu mine, ca nişte spiriduşi harnici, să mă scoată din transă; îmi gâdilau urechile cu fire de iarbă, mă împingeau şi mă trăgeau, de parcă aş fi fost un hipopotam gras. I-am tras peste mine şi am început să-i rostogolesc ca pe nişte pui de leu.

— Vreau apă, Henry, se rugă Jacquelin.

— El nu e Henry, e domnul Miller, spuse Bruce.

— Spune-mi Henry, i-am zis eu. Asta e numele meu adevărat.

— Pe mine ştii cum mă cheamă? Spuse Bruce. Bruce Michael Springer.

— Dar pe tine cum te cheamă?

— Pe mine mă cheamă Henry Valentine Miller.

— Valentine! Ce nume frumos! Spuse Bruce. Pe tata îl cheamă Lowell, iar pe mama o cheamă Lona. Am locuit înainte în Oklahoma. Cu mulţi ani în urmă. Pe urmă ne-am mutat în Arkansas.

— Şi pe urmă în Albuquerque, spuse micuţa Jacquelin, trăgându-mă de mânecă, încercând să mă ridice.

— Sunt şi cămile şi elefanţi aici? Am întrebat eu.

— Elefanţi? Ce-i aia elefanţi? Întrebă Bruce.

— Eu vreau să văd tigrii, spuse Jacquelin.

— Da, hai să vedem elefanţii, spuse Bruce. Sunt blânzi?

Ne-am îndreptat spre terenul de joacă. Copiii alergau înainte, bătând din palme de bucurie. Jacquelin a vrut să fie pusă în leagăn. Şi Bruce, la fel. I-am instalat şi am început să-i legăn uşor.

— Mai sus! Ţipa Jacquelin. Mai sus! Mai sus!

Alergam de la unul la altul, împingând cât de tare puteam. Mi-era teamă că Jacquelin n-o să mai poată să se ţină.

— Împinge mai tare, striga ea.

— Împinge-mă! Ţipa Bruce.

Credeam că n-o să-i mai dau niciodată jos din leagăne.

— Era să ating cerul, nu-i aşa? Spuse Bruce. Pun rămăşag că tata a atins cerul. Tata ne aducea aici în fiecare zi. Tata… Şi continuă să vorbească despre tatăl lui. Tata a făcut, tata a dres…

— Dar Lona? Am spus eu. De Lona nu spui nimic?

— E mama mea, spuse Bruce.

— E şi mama mea, spuse Jacquelin.

— Da, spuse Bruce, vine şi ea uneori. Dar nu are puterea pe care o are tata.

— Ea oboseşte, spuse Jaquelin.

Ne apropiam de păsări şi de animale. Vreau alune, spuse Jacquelin. Te rog, cumpără-mi alune, Henry, rosti ea cu convingere.

— Ai bani? Am întrebat eu.

— Nu. Ai tu bani, nu-i aşa? A spus ea.

— Tata are o groază de bani, spuse Bruce. Mi-a dat ieri doi bani.

— Şi unde sunt? Am întrebat.

— I-am cheltuit. Îmi dă bani în fiecare zi – câţi vreau. Tata câştigă o groază de bani. Mai mulţi decât Lona.

— Vreau alune! Spuse Jacquelin, bătând din picior.

Am luat alune, cornete cu îngheţată, bomboane şi gumă de mestecat. Le-au mâncat pe toate imediat, de parcă mureau de foame.

Stăteam acum în faţa dromaderilor.

— Dă-i puţin din îngheţata ta, i-am propus lui Jaquelin. N-a vrut. A spus că o să le facă rău. Am observat că Bruce se grăbea să-şi termine îngheţata.

— Ce-ar fi să le dăm puţină bere? Am spus eu.

— Da, da, spuse entuziasmat Bruce, hai să le dăm bere. De parcă ar fi fost lucrul cel mai firesc. Apoi căzu puţin pe gânduri. N-o să se îmbete? Întrebă el.

— Cu siguranţă, am spus eu. O să se îmbete foarte tare.

— Şi ce-o să facă? Întrebă el încântat.

— Poate o să stea în mâini sau…

— Unde au mâinile? Alea sunt mâini? Întrebă el, arătând spre picioarele din faţă.

— Acum ţine mâinile în buzunare, am spus eu. Îşi numără banii.

Pe Jacquelin o amuză ideea.

— Unde are buzunarul? Întrebă ea.

— Pentru ce-i trebuie bani? Întrebă Bruce.

— Ţie pentru ce-ţi trebuie bani? I-am răspuns eu.

— Ca să-mi cumpăr dulciuri.

— Păi nu crezi că îi place şi lui să cumpere dulciuri din când în când?

— Dar nu ştie să vorbească! Spuse Bruce. N-ar şti ce să ceară.

— Ba ştie să vorbească! Spuse Jacquelin.

— Vezi? Am spus eu întorcându-mă spre Bruce. Şi ştie să şi fluiere.

— Da, ştie să fluiere, spuse Jacquelin. L-am auzit eu o dată.

— Fă-1 să fluiere acum, spuse Bruce.

— Acum e obosit, am spus eu.

— Da, e foarte obosit, spuse Jacquelin.

— Nu ştie nici să fluiere, spuse Bruce.

— Ba ştie să fluiere, spuse Jacquelin.

— Ba nu! Spuse Bruce.

— Ba da! Spuse Jacquelin. Nu-i aşa, Henry?

Se îndepărtă spre locul unde erau urşii, vulpile, pumele şi lamele. A trebuit să mă opresc să-i citesc lui Bruce fiecare inscripţie.

— Unde e India? M-a întrebat el, când i-am citit despre tigrul bengalez.

— India e în Asia, am răspuns eu.

— Unde e Asia?

— Peste ocean.

— Foarte departe?

— Da, foarte departe.

— Cât durează să ajungi până acolo?

— O, vreo trei luni, am spus eu.

— Cu vaporul sau cu avionul? A întrebat el.

— Ascultă, Bruce, am spus eu, cât crezi că durează să ajungi până la lună?

— Nu ştiu, a spus el. Poate două săptămâni. Dar de ce se duc oamenii uneori în lună?

— Nu prea des, am spus eu.

— Şi se mai întorc?

— Nu întotdeauna.

— Cum e pe lună? Ai fost acolo vreodată? E frig? Sunt animale ca aici – şi iarbă şi copaci?

— Sunt de toate, Bruce, ca aici. Sunt şi alune.

— Şi îngheţată?

— Da, numai că are alt gust.

— Ce gust are?

— Are un gust apropiat de al gumei de mestecat.

— Adică nu se topeşte?

— Nu, nu se topeşte niciodată, am spus eu.
— Ciudat, spuse el. De ce nu se topeşte?
— Pentru că este cauciucoasă.
— Eu prefer îngheţata asta, spuse el. Îmi place că se topeşte.

Ne-am dus mai departe, acolo unde erau sechestrate păsările. Mi s-a făcut milă de vulturii şi condorii închişi în cuşti minuscule. Şedeau trişti pe locurile unde erau cocoţaţi, de parcă ar fi ştiut că aripile li se atrofiau. Erau acolo păsări cu un penaj superb, care ţopăiau de jur împrejur pe pământ, ca nişte prostituate; veneau din părţi îndepărtate ale lumii şi erau la fel de exotice precum locurile de unde se trăgeau. Erau şi păuni, incredibil de înfumuraţi şi, la fel ca femeile de lume, aparent fără alt folos lumii decât acela de a-şi etala vulgaritatea. Struţii erau mai interesanţi – deşi nişte nulităţi, s-ar putea spune – cu individualităţi puternice şi foarte răutăcioşi. Era deajuns să privesc gâturile lor lungi şi musculoase ca să mă poarte gândul spre degetare, cioburi de sticlă şi alte lucruri necomestibile, îmi lipseau cangurul şi girafa, vietăţi atât de solitare şi atât de intim legate de viaţa noastră intrauterină. Erau desigur vulpi, vietăţi care nu ştiu de ce, dar nu-mi dau niciodată impresia că ar fi foarte şirete, poate pentru că nu le-am văzut decât în menajerii. Şi în sfârşit, am ajuns la monarhii junglei, care păşeau neliniştiţi încoace şi-ncolo ca nişte monomaniaci. Vederea leilor şi a tigrilor închişi în cuşti este pentru mine una dintre cele mai crude privelişti din lume. Leul are întotdeauna o expresie tristă, imposibil de descris; e mai degrabă uimit decât furios. Abia poţi rezista impulsului de a nu deschide cuşca şi de a-l lăsa să-şi ia câmpii. Un leu închis în cuşcă creează întotdeauna impresia că specia umană este meschină şi măruntă. De fiecare dată când văd lei şi tigri într-o grădină zoologică simt că ar trebui să avem cuşti şi pentru fiinţe umane, câte una pentru fiecare fel de oameni şi fiecare în mediul său adecvat; preotul cu altarul lui, avocatul cu volumele lui de legi groase, stupide, medicul cu instrumentele lui de tortură, politicianul cu sacul cu bişatri şi cu promisiunile lui smintite, profesorul cu tichia lui de măgar, poliţistul cu bastonul şi cu pistolul lui, judecătorul cu robele lui femeieşti şi cu ciocănelul lui şi aşa mai departe. Ar trebui să existe o cuşcă separată pentru cuplul căsătorit, ca să putem studia fericirea conjugală cu o anumită detaşare şi imparţialitate. Cât de ridicoli am arăta dacă am fi expuşi! Păunul uman! Fără evantaiul de pene pestriţe pentru a-i ascunde laşitatea! Ar fi bătaia de joc a întregii creaţii, asta ar fi!

Sosise timpul să ne ducem acasă. A trebuit să-i smulg pe copii cu blândeţe de acolo. Am trecut din nou pe sub frunzele verzi proaspete ale copacilor ce se înălţau în lumina aurie. În apropiere curgea Rio Grande, cu albia lui presărată cu bolovani lucitori. În jurul întinsei câmpii din Albuquerque, un cerc mare de dealuri, care capătă în amurg o varietate de nuanţe fascinante. Da, este un tărâm de vis, nu atât prin ceea ce se vede cât prin ceea se ascunde în pustietăţile aride. Străbătând cu cei doi copii acest spaţiu nemărginit, m-am gândit brusc la acel scriitor sud-american, poetul care a scris despre răpirea copiilor şi despre călătoria stranie, fantastică prin pampas, într-o atmosferă de splendoare lunară. M-am întrebat ce-ar fi fost să

fac restul călătoriei mele împreună cu Bruce şi Jaqcuelin. Cât de diferite ar fi experienţele mele! Şi ce conversaţii delicioase aş purta cu ei! Cu cât mă gândeam mai mult la asta, cu atât mai mult mă obseda dorinţa de a-i cere cu împrumut de la părinţii lor.

Deodată, am observat că Jacquelin obosise. Se aşează pe o stâncă şi privi în jur cufundată în gânduri. Bruce alerga înainte, deschizând drumul, cum s-ar zice.

— Vrei să te duc în braţe? Am întrebat-o pe Jacquelin.

— Da, Henry, te rog, sunt tare obosită, spuse ea, întinzându-şi braţele spre mine. Am ridicat-o şi i-am aşezat braţele mici în jurul gâtului meu. În clipa următoare îmi dădură lacrimile. Eram fericit şi trist în acelaşi timp. Şi mai ales simţeam nevoia să mă sacrific. O viaţă fără copii înseamnă să-ţi refuzi o mare bogăţie de sentimente. Odinioară îmi purtasem în braţe în felul acesta propriul meu copil. Ca şi Lowell Springer, îi satisfăcusem orice capriciu. Cum poţi spune Nu unui copil? Cum poţi să nu fii un sclav în faţa celui care este sânge şi trup din sângele şi trupul tău?

Drumul de întoarcere acasă a fost lung. A trebuit s-o pun jos din când în când, ca să-mi trag sufletul. Devenise foarte-sfioasă, aproape cocheta. Ştia că eram acum la cheremul ei.

— Nu poţi să mergi singură până acasă, Jacquelin? Am întrebat-o eu, ca s-o încerc.

— Nu, Henry, sunt prea obosită. Şi îşi întinse din nou braţele, implorându-mă.

Braţele ei micuţe! Mă topeam cu totul când i le simţeam lipite de ceafă. Bineânţeles că nu era nici pe departe atât de obosită pe cât pretindea. Îşi exersa farmecele feminine asupra mea, atâta doar. Când am ajuns acasă şi am pus-o jos, a început să sară de colocolo ca un mânz. Găsisem o jucărie aruncată în partea din spate a casei. Această descoperire neaşteptată a unui obiect de care uitase cu totul a însufleţit-o ca printr-o minune. O jucărie veche este mult mai atrăgătoare decât una nouă. Chiar şi pentru mine, care nu mă jucasem cu ea, jucăria avea un farmec tainic. În ea părea întipărită amintirea unor clipe fericite. Însuşi faptul că era jerpelită şi stricată îţi dădea un sentiment de căldură şi tandreţe. Da, Jacquelin era acum teribil de fericită. Uitase complet de mine. Îşi găsise o veche dragoste.

O priveam fascinat. Părea un gest pe deplin cinstit şi corect să treacă astfel de la un lucru la altul, fără a se gândi şi fără a ţine seama de ceilalţi. Este un dar pe care îl au copiii în comun cu oamenii foarte înţelepţi. Darul uitării. Darul detaşării. M-am întors la cabană şi am stat acolo visând o oră întreagă. Imediat a sosit un curier cu bani pentru mine. Asta m-a readus la viaţă, la lumea artificială a valorilor umane. Bani! Cuvântul însuşi mi se părea o nebunie. Jucăria stricată din grămada de vechituri mi se părea infinit mai preţioasă şi mai plină de sens. Dintr-odată mi-am dat seama că Albuquerque era un oraş cu magazine, cu bănci şi cinematografe. Un oraş ca oricare alt oraş. Vraja lui se risipise. Munţii au început să capete un aspect turistic. A început să plouă. În Albuquerque nu plouă niciodată în acea perioadă a anului. Şi totuşi ploua. Ploua cu găleata. În micul luminiş unde se jucau copiii

era acum o baltă uriaşă. Totul se schimbase. Gândul m-a dus spre sanatorii şi plămâni dezumflaţi, la păhărelele pe care companiile aviatice le plasează comod lângă locul tău din avion. Între cabane, o perdea compactă de ploaie cădea pieziş. Copiii nu se auzeau şi nu se zăreau. Plimbarea luase sfârşit. În sufletul meu nu era nici bucurie nici tristeţe – doar o senzaţie de gol.

PASSACAGLIA MECANICĂ.

Simt acum nevoia să fac o mică passacaglia despre obiecte mecanice. De când m-am hotărât să vând maşina, merge splendid. Afurisita se comportă ca o femeie care cochetează.

În Albuquerque, unde am cunoscut un specialist în mecanică, Hugh Dutter, totul mergea prost la ea. Uneori cred că a fost de vină numai vântul din spate, care m-a mânat prin porţiunea îngustă dintre statele Oklahoma şi Texas. Am menţionat episodul cu beţivul care a încercat să mă bage într-un şanţ? Era cât pe-aci să mă convingă că îmi pierdusem dinamul. Mi-era cam ruşine, desigur, să întreb oamenii dacă îmi dispăruse dinamul, cum spunea el, dar de fiecare dată când aveam ocazia să deschid o conversaţie cu un mecanic, îl aduceam la subiectul dinamului, sperând în primul rând că o să-mi arate unde naiba era ascuns obiectul acela şi în al doilea rând că o să-mi spună dacă o maşină poate funcţiona şi fără el. Aveam o ideea vagă că dinamul avea legătură cu bateria. Poate că nu are, dar şi acum mai cred asta.

Ceea ce-mi place când intru într-un atelier este că mecanicii se contrazic între ei. E foarte asemănător cu ce se petrece în medicină sau în domeniul criticii literare. Tocmai când crezi că ai găsit răspunsul, descoperi că te înşeli. Un omuleţ îşi face de lucru cu maşinăria ta timp de o oră şi îţi cere ruşinat câţiva bănuţi şi fie că ţi-a făcut sau nu ceea ce trebuia, maşina merge, în timp ce marile ateliere mecanice auto ţi-o pun la păstrare câteva zile, o descompun în molecule şi atomi şi pe urmă mai mult ca sigur merge câţiva kilometri, după care se prăbuşeşte.

Aş vrea să dau un sfat celor care se gândesc să facă o călătorie transcontinentală: să aibă grijă să-şi ia cu ei un cric, o cheie universală şi un levier. Veţi descoperi probabil că nu veţi putea folosi cheia fiindcă nu se va potrivi la nici o piuliţă, dar nu contează; în timp ce o să vă prefaceţi că vă faceţi de lucru cu ea, cineva se va opri şi vă va da o mână de ajutor. A trebuit să mă împotmolesc în mijlocul unei mlaştini din Louisiana ca să-mi dau seama că nu aveam nici o sculă. Mi-a trebuit o jumătate de oră ca să-mi dau seama că dacă aveam totuşi scule, ele erau ascunse sub scaunul din faţă. Şi dacă vă promite cineva că se va opri în primul oraş şi vă va trimite o persoană să vă remorcheze să nu-1 credeţi. Rugaţi-1 pe următorul şi pe următorul şi pe următorul. Dacă nu vă asiguraţi un şir neîntrerupt de relee veţi sta la marginea drumului până în ziua de apoi. Şi să nu spuneţi niciodată că nu aveţi scule – pare suspect, ca şi cum aţi fi furat maşina. Spuneţi că le-aţi pierdut sau că vi le-a furat în Chicago. Încă ceva – dacă tocmai v-aţi verificat roţile din faţă nu consideraţi ca un lucru de la sine înţeles că sunt bine fixate. Opriţi-vă la următorul atelier şi rugaţi să vi se strângă bine butucii ca să fiţi siguri că roata din faţă nu se va desprinde în miezul nopţii. Consideraţi un lucru de la sine înţeles faptul că nimeni, nici măcar un geniu

nu vă poate garanta că maşina nu vi se va desface în bucăţi la cinci minute după ce v-a verificat-o. Un automobil este chiar mai delicat decât un ceas elveţian. Şi mult mai diabolic, dacă înţelegeţi ce vreau să spun.

Dacă nu vă pricepeţi la maşini, este firesc să doriţi s-o duceţi la un atelier mare când se defectează ceva. Este desigur o mare greşeală, dar e mai bine să învăţaţi din experinţa proprie decât din auzite. De unde să ştiţi că omuleţul care arată ca un cârpaci poate fi un vrăjitor?

Oricum, duceţi-vă la atelier. Şi veţi nimeri imediat peste un individ îmbrăcat cu un halat de măcelar, un individ cu un carnet în mână şi un creion după ureche, cu un aer foarte profesional şi alert, un individ care nu te asigură niciodată pe deplin că maşina va fi în stare perfectă după ce va termina cu ea, dar care insinuează că serviciul va fi impecabil, la cel mai înalt nivel şi altele de genul ăsta. Toţi au ceva dintr-un chirurg, aceşti antreprenori ai industriei automobilistice. Vedeţi dumneavoastră, ei par să spună cam aşa: aţi venit la noi în ultimul moment; nu putem să facem minuni, dar aveam o experienţă de douăzeci, treizeci de ani şi vă putem oferi cele mai bune referinţe. Şi, la fel ca în cazul chirurgului, veţi avea senzaţia atunci când vă veţi încredinţa maşina mâinilor sale imaculate, că o să vă telefoneze în miezul nopţii, după ce motorul a fost demontat şi piesele zac de jur împrejurul lui, ca să vă spună că maşina are o defecţiune mult mai serioasă decât a bănuit iniţial. Ceva grav, ce mai încolo şi-ncoace! Începe cu o afecţiune a plămânilor şi se termină cu eliminarea apendicelui, a vezicii biliare, a ficatului şi a testicolelor. Nota de plată este întotdeauna incontestabil corectă şi se ridică la o sumă imensă, în orice caz. Totul este enumerat pe puncte, în afară de calitatea creierului maistrului. Instinctiv, o pui într-un loc sigur ca s-o arăţi la primul spital când maşina se strică din nou; vrei să poţi dovedi că ai ştiut tot timpul ce probleme avea maşina.

După ce ai avut câteva experienţe de acest gen, devii precaut, dacă te prinzi mai încet, ca mine. După ce stai un timp într-un oraş şi ajungi să-1 cunoşti şi simţi că eşti printre prieteni, începi să sondezi terenul; afli că imediat după colţul cu marele atelier auto este un omuleţ

(locul lui este întotdeauna în spatele altui loc şi de aceea, greu de găsit) care este un adevărat vrăjitor când e vorba de reparaţii şi cere sume ridicol de mici pentru serviciile lui. O să ţi se spună că îi tratează pe toţi în felul acesta, chiar şi pe cei cu plăcuţe de înmatriculare „străine.”

Ei bine, este exact ceea ce mi s-a întâmplat mie în Albuquerque, datorită prieteniei pe care am legat-o cu doctorul Peters, un mare chirurg şi totodată un bon vivant. Într-o zi, neavând altceva mai bun de făcut – una din acele zile în care dai tot felul de telefoane sau te duci să-ţi cureţi dinţii – într-o zi, după cum spuneam, în toiul unei ploi torenţiale, m-am hotărât să-1 consult pe marele maestru, Parker-ul fără dureri al lumii mecanice, Hugh Dutter. Nu era nimic foarte grav – doar o febră mare constantă. Oamenii de la atelierul auto nu i-au dat prea mare importanţă – au atribuit-o altitudinii, vârstei maşinii şi aşa mai departe. Presupun că nu mai aveau ce să repare sau să înlocuiască. Dar când într-o zi rece şi ploioasă, o maşină ajunge la

temperatura de 75 până la 85 de grade, trebuie să fie ceva în neregulă, am judecat eu. Dacă ajungea la o asemenea temperatură la o înălţime de o mie şapte sute de metri, la cât va ajunge la două mii cinci sute sau la patru mii?

Am stat în uşa atelierului de reparaţii aproape o oră, aşteptând să se întoarcă Dutter. Se dusese să ia o gustare cu prietenii, căci nici nu-i trecuse prin cap că l-ar putea aştepta vreun client pe un asemenea potop. Ajutorul lui, care era din Kansas, m-a încântat cu povestiri despre trecerea prin vadurile râurilor din Kansas ieşite din matcă. Vorbea de parcă oamenii nu au altceva mai bun de făcut când plouă decât să practice aceste manevre periculoase cu tărtăreţele lor. Zicea că odată un autobuz a fost prins în apele unui braţ de râu, răsturnat, purtat în josul râului şi n-a mai fost găsit niciodată, îi plăcea ploaia – îi trezea dorul de casă.

Deodată, îşi făcu apariţia Dutter. A trebuit să aştept până s-a dus la un raft să-şi aranjeze nişte piese. După ce i-am explicat timid ce probleme aveam, s-a scărpinat calm pe cap şi fără măcar să se uite în direcţia motorului, a spus:

— Păi ar putea exista o mulţime de motive ca să se încălzească în halul ăsta. V-aţi curăţat radiatorul?

I-am spus că da, în Johnson City, Tennessee.

— Când s-a întâmplat asta? A întrebat el.

— Acum câteva luni.

— Am înţeles. Credeam că o să spuneţi acum câţiva ani.

Maşina era încă afară, în ploaie.

— Nu vreţi să vă uitaţi puţin la ea? Am spus eu, temându-mă să nu-şi piardă interesul faţă de caz.

— Puteţi s-o băgaţi înăuntru, a spus el. Nu strică să mă uit puţin la ea. În nouă cazuri din zece, radiatorul e de vină. Poate că n-au făcut o treabă bună în Cleveland.

— În Johnson City! L-am corectat eu.

— Mă rog, unde a fost. Îi porunci ajutorului lui s-o bage înăuntru.

Îmi dădeam seama că nu era prea entuziasmat: nu-i adusesem nici o vezică biliară care stă să crape şi nici o pereche de picioare elefantine. M-am gândit în sinea mea: mai bine să-1 las singur cu maşina un timp: poate că dacă începe să-şi facă de lucru cu ea o să-i trezească un pic interesul. Mi-am cerut deci scuze şi m-am dus să iau o gustare.

— Mă întorc imediat, am spus eu.

— Nici o problemă, nu vă grăbiţi, a răspuns el. Poate să dureeze câteva ore până aflăm ce are.

Am mâncat o friptură şi am mai zăbovit pe drum, ca să-i las răgaz să găsească diagnosticul corect. Ca să-mi mai omor timpul, m-am oprit la Camera de Comerţ să întreb care e starea drumurilor spre Mesa Verde. Am aflat că în New Mexico nu poţi afla nimic despre starea drumurilor consultând harta. În primul rând, pentru că harta drumurilor nu te anunţă cât eşti obligat să plăteşti în caz că te împotmoleşti în mocirlă şi trebuie să fii tractat vreo şaptezei sau o sută şi ceva de kilometri. Îmi amintesc că la Clubul Automobilistic din New York, tipul de acolo a luat un creion roşu unsuros şi

mi-a trasat drumul înapoi, în timp ce răspundea la două telefoane şi încasa un cec.

— Mesa Verde nu se va deschide oficial decât pe la mijlocul lui mai, a spus tipul. Eu încă n-aş risca să merg acolo. Dacă vom avea o ploaie caldă nu se ştie ce se va întâmpla.

M-am decis să mă duc în Arizona, dacă n-o să fac degerături. Eram totuşi puţin dezamăgit că n-o să mai văd Shiprock şi Aztec.

Când m-am întors la atelier, l-am găsit pe Dutter aplecat peste motor; îşi lipise urechea de el, ca un medic care examinează un plămân bolnav. Din părţile sale vitale atârna un bec legat de o sârmă lungă. Becul mă încurajează întotdeauna. El înseamnă activitate. Oricum, era băgat în măruntaiele chestiei şi încerca să ajungă undeva – aşa părea.

— Aţi descoperit deja ce nu e-n regulă? Am îndrăznit eu să întreb timid.

— Nu, spuse el, îngropându-şi încheietura mâinii într-o chestie uruitoare complicată, care părea a fi partea mecanică autentică a automobilului. Vedeam pentru prima dată ce face o maşină să meargă. Era destul de frumos, din punct de vedere mecanic. Îmi evoca o flaşnetă cu aburi cântând Chopin într-un hârdău cu unsoare.

— Nu sincroniza bine, spuse Dutter, răsucindu-şi gâtul ca să se uite la mine, dar, la fel ca un iscusit chirurg, continuând să opereze cu agila sa mână dreaptă. Mi-am dat seama înainte de a mă uita la ea. Asta încălzeşte o maşină mai repede decât orice.

Şi începu să-mi explice din străfundurile măruntaielor maşinii cum funcţiona sincronizarea. Din câte îmi amintesc acum, la o maşină cu opt cilindri, cilindrii 2,3,5,7 pornesc cu o camă, iar cilindrii 3,4,6,8, cu cealaltă. Poate mă înşel asupra cifrelor, dar pe mine mă interesa cuvântul camă. Este un cuvânt frumos şi când a încercat să mi-1 explice mi-a plăcut şi mai mult – cama. Pare ceva foarte real, ca pistonul şi schimbătorul de viteze. Chiar şi un ignorant ca mine ştie că pistonul, judecând numai după cum sună acest cuvânt, înseamnă ceva legat de forţa propulsoare, care este strâns legată de deplasarea vehiculului. Încă n-am văzut un piston per se, dar cred în pistoane chiar dacă nu voi avea niciodată ocazia să văd unul de-a adevăratelea, separat.

Sincronizarea i-a luat ceva timp. Mi-a explicat ce mult contează un sfert de grad. Lucra la carburator, dacă nu mă înşel. I-am acceptat explicaţia, la fel ca pe celelalte, fără nici o îndoială. Între timp făceam cunoştinţă cu volantul şi alte organe mai mult sau mai puţin esenţiale ale misteriosului mecanism. Aproape totul la o maşină, voimenţiona în treacăt, este mai mult sau mai puţin esenţial. Totul în afară de bucşele de sub şasiu; acestea pot slăbi şi pot să cadă, ca nişte măsele stricate, fără să producă pagube însemnate. Nu mă refer la cele universale – asta-i o altă chestiune. Dar toate acele bucşe pe care le vezi căzând când maşina este ridicată pe cric – de fapt, ele au o foarte mică importanţă. În cel mai rău caz, se poate desprinde scara automobilului, dar de îndată ce ştii că ţi s-a desprins scara nu mai are ce să ţi se întâmple.

Venind vorba de una sau alta, m-a întrebat brusc la ce temperatură era frxat termostatul. N-am ştiut să-i spun. Auzisem multe despre termostate şi

ştiam că era unul pe undeva prin maşină, dar unde anume şi cum arăta nu ştiam. Am ocolit orice referire la acest subiect cu toată dibăcia de care am fost în stare. Mi s-a făcut din nou ruşine că nu ştiam unde era această piesă şi cum arăta. Când plecasem din New York, după ce primisem scurte explicaţii despre cum funcţionează sau nu funcţionează termostatul, mă aşteptam ca atunci când temperatura ajunge la 85 sau 90 de grade, capota să se deschidă automat. Pentru mine, termostatul era ca un fel de cuc al unui ceas cu cuc. Stăteam tot timpul cu ochii pe indicatorul de temperatură a apei, aşteptând să ajungă la 85 de grade. Rattner, care mă însoţea atunci, era cam enervat văzându-mă cum urmăresc indicatorul. De câteva ori am luat-o pe-alături de drum din cauza obsesiei mele. Dar mă aşteptam mereu ca la un moment dat o persoană invizibilă să deschidă trapa şi cucul să-şi ia zborul şi atunci, bang, capota se va deschide, aerul va circula printre picioare şi motorul va începe să toarcă precum un motan muzical. Bineânţeles că blestemata de capotă nu s-a deschis niciodată. Şi când temperatura a ajuns în cele din urmă la 90 de grade, primul lucru pe care l-am descoperit a fost că radiatorul fierbea şi cel mai apropiat oraş era la o distanţă de şaizeci de kilometri.

În fine, după ce a fost corectată sincronizarea, după ce gradele au fost reglate, carburatorul calibrat, accelaratorul înviorat şi toate şuruburile, piuliţele şi bucşele puse cu grijă la locul lor, Dutter m-a invitat să-1 însoţesc într-o probă. S-a hotărât să meargă prin canionul Tijeras, unde era o pantă mare. A pornit cu şaptezeci şi cinci de kilometri la oră, ceea m-a îngrijorat un pic, pentru că mecanicul de la atelierul mare îmi spusese să merg încet vreo o mie cinci sute kilometri până îşi dă drumul. Indicatorul se mişca încet spre 85 de grade şi, când am pătruns bine în defileu, a atins 90 şi continua să urce.

— Nu cred că o să firabă, a spus el, aprinzându-şi o ţigară cu un chibrit elegant. Aici sus, principiul este să nu te îngrijorezi până ce apa nu dă pe afară în clocot. Maşinile se comportă cu toane aici, la fel ca oamenii. Poate fi de vină vremea, poate fi de vină termometrul de la motor… Puteau fi de vină o mulţime de lucruri. Şi s-ar putea să nu fie de vină numai altitudinea. Buick-urile n-au avut niciodată radiatoare suficient de mari pentru dimensiunile maşinii.

Mi se părea destul de încurajator acest gen de conversaţie. Mecanicul aducea mai degrabă cu un bun medic francez. Medicul american spune întotdeauna imediat –, Ar fi bine să vă faceţi o radiografie; ar fi bine să vă scoateţi toate măselele; ar fi bine să vă puneţi o proteză la picior.” în doi timpi şi trei mişcări eşti ciopârţit şi plin de sânge înainte ca medicul să se uite în gâtul tău. Dacă ai nişte banali viermi intestinali, el descoperă că suferi de mult de o constricţie ereditară a filacteriei corneice din copilărie. Şi atunci te îmbeţi şi te hotărăşti să rămâi cu viermii sau cu orice altceva te supără.

Dutter a continuat să vorbească în maniera lui calmă, degajată, despre Buick-uri vechi şi noi, despre compresia prea mare şi spaţiul prea mic, despre faptul că eşti nevoit să cumperi piese întregi în loc de piese dintr-o piesă, ca în cazul Dodge-ului sau al Chevrolet-ului. Nu că Buick-ul n-ar fi o maşină bună

– a, nu, era o maşină al naibii de bună, dar ca orice maşină are şi părţile sale slabe. A vorbit despre radiatoare care au dat pe afară în clocot de mai multe ori pe drumul de la Espanola la Santa Fe. Şi eu dădusem în clocot, aşa că ascultam plin de înţelegere. Îmi amintesc că am ajuns aproape de creasta muntelui şi apoi am luat-o în jos spre coastă, ca să pornim din nou. Şi apoi, dintr-odată, s-a făcut întuneric şi nu se mai zăreau nicăieri izvoare cu apă cristalină. Şi apoi şopârlele au început să şuşotească între ele şi le auzeai şuşotind kilometri întregi, atâta linişte era şi total pustiu.

La întoarcere, Dutter mi-a vorbit despre piese şi piese din piese, o treabă cam complicată pentru mine, mai ales când a început să compare piesele de la Pontillac cu piesele din piesele unui Plymouth sau ale unui Dodge. Dodge-ul e o maşină bună, considera el, dar pentru el însuşi prefera bătrânul Studebaker.

— De ce nu vă cumpraţi un bătrân Studebekaer? L-am întrebat. Mi-a aruncat o privire ciudată. Am dedus că Studebaker-ul dispăruse de pe piaţă cu ani în urmă. Şi apoi, aproape imediat, am început eu să vorbesc despre Lancia şi Pierce Arrow. Nu eram sigur dacă şi acestea se mai fabricau, dar ştiam că se bucuraseră întotdeauna de o bună reputaţie. Voiam să-i arăt că eram dispus să vorbesc despre maşini, dacă aşa era jocul. A trecut însă peste observaţiile mele pentru a se lansa într-o explicaţie tehnică despre felul în care erau turnate şi modelate miezurile, cum le poţi controla cu un piolet, ca să vezi dacă sunt prea groase sau prea subţiri. După ce a terminat, a început un discurs despre transmisie şi diferenţial, un subiect atât de abscons, încât n-aveam nici cea mai vagă idee despre ce vorbea. Indicatorul de temperatură a apei, am observat, cobora spre 80. M-am gândit ce plăcut ar fi să angajez un tip ca Dutter ca să mă însoţească tot restul drumului. Chiar dacă maşina m-ar lăsa definitiv, ar fi instructiv şi amuzant să-1 ascult vorbind despre piese. Înţelegeam acum de ce se ataşau oamenii de maşinile lor, cunoscându-le bine toate piesele, aşa cum le cunosc fără îndoială.

Când am ajuns înapoi la laborator, a intrat să ia un termometru, A scos apoi capacul radiatorului şi a introdus termometrul în radiatorul în clocot. La anumite intervale citea termometrul – era o lectură comparativă, ca lecturile comparative ale bibliei, făcute de un teolog. Se dovedi că era o diferenţă de şaptesprezece grade între ceea ce arăta indicatorul de la bord şi ceea ce arăta termometrul. Diferenţa era în favoarea mea, spuse el. Eu n-am înţeles exact ce voia să spună, dar am reţinut ideea. Maşina avea o înfăţişare patetic de umană cu termometrul înfipt în pieptul ei. Parcă avea gâlci sau pojar.

L-am auzit bombănind ceva despre bascule? Şi că era o operaţiune complicată. A apărut şi sintagma acid clorhidric.

— Nu se face asta niciodată decât în ultimă instanţă, spuse el grav.

— Ce anume? Am întrebat eu, dar el probabil că nu m-a auzit.

— Nici nu pot să vă spun ce o să i se întâmple când o să ajungă acidul la ea, mormăi el printre dinţi.

— Acum să vă spun, continuă el, după ce se asigurase că nu era nimic grav. O să mai forţez un pic deschiderea termostatului cu o bucată de lemn – şi o să-i pun o curea de ventilator nouă. Îi dăm pentru început o tracţiune de

şaisprezece kilograme şi după ce va merge vreo şase sute de kilometri, puteţi verifica şi dumneavoastră ca să vedeţi dacă nu alunecă. Se scarpină pe cap şi chibzui un pic. Dacă aş fi în locul dumneavoastră, continuă el, m-aş duce înapoi la atelier şi i-aş ruga să slăbească puţin tacheţii. Este indicat 00010 dintr-o mie la motor, dar aici sus o puteţi duce până la.0008 dintr-o mie – până când auziţi zgomotul acela ciudat, clica-clic-clic, ştiţi cum face – ca nişte brăţarele. Am încercat să prind acest zgomot înainte când era rece, dar n-am reuşit. Întotdeauna îmi place să ascult acest mic zgomot – atunci ştiu că nu e prea încordată. Vedeţi? Aveţi aici înăuntru o flacără albastră fierbinte şi când bujiile sunt înşurubate prea strâns flacăra le arde imediat. Şi asta poate încinge maşina! Deci nu uitaţi – tacheţii!

Am purtat o discuţie amicală despre măcelul din Europa, ca să încheiem tranzacţia, apoi i-am strâns mâna.

— Nu cred că veţi mai avea probleme, a spus el. Dar ca să fiu sigur, treceţi pe aici după ce vă slăbesc tacheţii ca să auzim cum sună. Aveţi o maşină bună. Ar trebui să vă mai ţină vreo treizeci de mii de kilometri – pe puţin.

M-am întors la marele atelier auto ca să-mi regleze tacheţii. Recunosc că s-au purtat foarte elegant. Nu mi-au luat nici un ban de data asta. Cam ciudat, m-am gândit. Când ieşeam, şeful atelierului îmbrăcat în halat de măcelar m-a informat, suav ca un diavol, că indiferent ce mi s-a spus, zgomotul acela vag pe care-1 căutam nu are nici o legătura cu strângerea sau slăbirea bujiilor. Alta era cauza.

— Noi nu credem că e bine să le slăbim prea mult, spuse el, Dar dacă aşa aţi vrut dumneavoastră, aşa am făcut.

Nu puteam să-1 contrazic, fiindcă nu deţineam cunoştinţele lui Hugh Dutter ca să-mi slujească drept argumente, aşa că m-am hotărât să le spun să-mi spele şi să-mi greseze maşina şi să aflu mai pe ocolite ce naiba dorise să spună.

Când m-am întors să iau maşina, directorul a venit să mă informeze politicos că trebuia să mai fac ceva foarte important înainte de a pleca.

— Ce anume? Am întrebat eu?

— Să gresaţi ambreiajul.

Am vrut să ştiu cât mă costă. Mi-a zis că era o treabă de treizeci de minute, deci sub un dolar.

— Bine, am spus. Gresaţi ambreiajul. Gresaţi tot ce vă cade sub mână.

M-am plimbat treizeci de minute prin jur, oprindu-mă la un birt şi când m-am întors, băiatul mi-a comunicat că ambreiajul nu avea nevoie de gresaj.

— Ce naiba înseamnă asta? Am spus eu. De ce mi-a mai spus să-1 gresez?

— La toţi le spune, a spus băiatul rânjind.

Când ieşeam din atelier cu spatele, m-a întrebat ştrengăreşte dacă maşina se încingea.

— Un pic, am spus eu.

— Să nu-i daţi nici o atenţie, a spus el. Aşteptaţi până fierbe. Buick-ul e o maşină care merge foarte bine. Dintre maşinile vechi este cea mai

frumuşică. Poate ne mai vedem. Asta este. Dacă aţi făcut cumva armata la artileria de coastă ştiţi ce înseamnă să luaţi azimutul. Mai întâi urmaţi un curs de trigonometrie superioară, incluzând calculul diferenţial şi toţi logaritmii.

Când introduceţi obuzul în obturator aveţi grijă să vă retrageţi toate degetele înainte de a închide obturatorul. O maşină e la fel. Pe scurt, e ca un cal. Te enervezi de dai în clocot dacă te îngrijorezi şi te agiţi prea mult. Hrăneşte bine calul, adapă-1 ca lumea, mângâie-1 când e obosit şi e în stare să moară pentru tine. Automobilul a fost inventat ca să învăţăm să fim răbdători şi blânzi unul cu celălalt. Nu contează piesele şi nici măcar piesele care compun piesele, nici ce marcă e, nici în ce an a fost fabricat, atâta vreme cât te porţi frumos cu el. Maşina apreciază cel mai mult receptivitatea. Un diferenţial slăbit poate sau nu să producă fricţiune şi nici o maşină, nici măcar un Rolls Royce nu va merge fără un universal, dar dacă în rest totul funcţionează, nu contează nici presiunea sau lipsa de presiune din ţeava de eşapament – ci modul în care te porţi cu ea, câte o vorbă bună din când când în când, capacitatea de a îndura şi de a ierta. Altuia nu face ce ţie nu-ţi place este principiul de bază al mecanicii. Henry Ford a înţeles aceste lucruri încă de la început. De aceea a dat salarii universale. El regla visteria statului ca să poată urca pantele abrupte. Un lucru trebuie reţinut de către cei ce conduc un aparat mecanic: când maşina începe să se comporte de parcă s-ar poticni orbeşte este timpul să vă daţi jos din ea şi să-i trageţi un glonte în cap. Noi, americanii am fost întotdeauna miloşi cu animalele şi cu alte vietăţi de pe pământ. E o trăsătură pe care o avem în sânge. Fiţi miloşi cu Buick-urile sau cu Studebaker-urile voastre. Dumnezeu ne-a binecuvântat cu ele ca să-i îmbogăţim pe fabricanţii de automobile. El n-a vrut să ne facă să ne enervăm prea repede. Dacă asta este clar, ne putem duce la Gallup, să dăm maşina în schimbul unui catâr şchiop.

UN ŞOBOLAN DE DEŞERT *

L-am catalogat drept un şobolan de deşert din clipa când s-a aşezat. Era foarte liniştit, modest, rezervat, cu ochi albaştri apoşi şi buze palide. Avea albul ochilor injectat. Tocmai ochii lui mi-au dat impresia că trăise sub un soare orbitor. Dar când, după câteva clipe, l-am întrebat ce are la ochi, mi-a răspuns, spre uimirea mea, că erau injectaţi în urma îmbolnăvirii de pojar. Era cât pe-aci să-şi piardă vederea, a spus el, când i-a venit ideea să încerce să mănânce unt, mult unt, o sută şi ceva de grame deodată. De atunci, vederea i se ameliorase. Era de părerea că grăsimea naturală din unt îl ajutase.

Conversaţia a început lin şi lejer şi a durat câteva ore. Chelneriţa era destul de surprinsă să mă vadă vorbindu-i atât de deschis. Ezitase să-1 aşeze la masa mea – pentru că avea haine cam jerpelite şi părea şi cam murdar. Majoritatea clienţilor de la Bright Angel Lodge sunt înzorzonaţi cu toate podoabele de ultimul răcnet, bărbaţii şi mai mult decât femeile. Unii se înţolesc ca în filmele western când ajung în Marele Canion şi vin la masă cu pălării sombrero uriaşe şi cămăşi cadrilate. Femeile se dau în vânt după pantaloni,

* persoană care trăieşte în deşert, mai ales pentru a face prospecţiuni în căutarea aurului sau a altor minereuri preţioase.

Mai ales grăsanele cu inele cu diamante pe degete şi cu labele umflate de bătături şi monturi.

Trebuie să prefaţez acest capitol cu observaţia că administraţia de la Bright Angel Lodge părea surprinsă că aveam de gând să stau atâta timp, întrucât cei mai mulţi clienţi stăteau de obicei doar o zi, două, poate nici atât, unii doar o jumătate de oră, suficient, se pare, ca să arunce o privirea în marea prăpastie şi să spună că au văzut-o. Eu am stat vreo zece zile. Abia în cea de a noua zi abia, am înfiripat o conversaţie cu prospectorul din Barstow. De când plecasem din Albuquerque, nu mai vorbisem cu nimeni, decât când cerusem benzină şi apă. A fost minunat să tac o perioadă atât de lungă. Hoinărind pe marginea canionului, auzeam cele mai ciudate frânturi de conversaţie, uimitoare pentru că nu aveau nici o legătură cu specificul locului. De exemplu, ajungând în spatele unei tinere insipide care cocheta cu un indian Hopi burduhănos, am auzit următoarele:

Ea: în armată, n-o să poţi…

El: Dar n-o să fac armata!

Ea: A, da! O să te înrolezi la marină militară. Apoi adăugă amabilă: îţi plac apa… Ambarcaţiunile… Chestii de-astea? De parcă ar fi spus: Dacă îţi plac, amiralii şi contraamiralii noştri îţi vor pune la dispoziţie oricâtă apă vrei… Apă bună, sărată, cu valuri şi toate cele.

Numai să vezi oceanul nostru! E apă adevărată, fiecare strop. Şi desigur sunt multe tunuri cu care să tragi… În avioane şi mai ştiu în ce. Va fi foarte palpitant, ai să vezi. Din când în când mai izbucneşte câte un război, ca să-i menţină pe băieţii noştri în formă. O să-ţi placă!

Într-o altă seară, când mă întorceam la hotel de la Yavapai Point, o fată bătrână cu o cupă cu îngheţată în mână se adresă însoţitorului ei, un profesor cu un aer jigărit, în timp ce lingea linguriţa:

— Nu-i nimic nemaipomenit aici, nu?

Era aproape şapte seara şi ea arăta spre canion cu linguriţa din care se prelingea îngheţata. Era clar că apusul soarelui nu fusese la înălţimea aşteptărilor ei. Nu era o flacără aurie ca o omletă care se prelinge din cer. Nu, era un apus de soare liniştit, sobru, dezvăluind doar o margine subţire de foc deasupra capătului cel mai îndepărtat al canionului. Dar dacă s-ar fi uitat la pământul de sub tălpile ei ar fi observat că avea splendide nuanţe de levănţică şi de trandafiri vechi: şi dacă şi-ar fi ridicat privirea spre marginea cea mai de sus a stâncii care susţine stratul subţire de pământ al platoului, ar fi observat că avea o nuanţă rară de negru, un negru poetic, ce nu poate fi comparat decât cu cel al unui râu sau al trunchiului umed al unui stejar viu sau cu şoseaua aceea perfectă care se întinde de la Jacksonville la Pensacola, sub un cer plin de nori dramatici.

Dar cu certitudine cea mai interesantă observaţie a fost cea pe care am auzit-o întâmplător în ultima seară petrecută acolo. O tânără, însoţită de trei gangsteri, a rostit brusc, cu o voce care părea că se aude clar şi peste canion: „Ai văzut titlul principal din ziarul de astă seară?” Se referea la crima din San Bernardino, în care era implicat în mod misterios un cocoşat. „E ciudat”, spuse ea, „dar cum plec de acasă, cum e lichidat un prieten de-al meu. O ţii

minte pe Violet? Am adus-o odată acasă.„ Şi continuă să vorbească tare şi răspicat, ca printr-un megafon, despre Violet, Raymond şi Jesse, dacă-mi amintesc bine. Totul i se părea ciudat, chiar şi puşcăria pe care o făcuse un prieten de-al ei la San Quentin. „Cred că era nebun!„ repeta ea tot mereu. Am observat expresia de pe faţa unei femei de lume, în pantaloni lungi, care şedea prin apropiere, şocată teribil de remarcile degajate şi glumeţe ale tinerei. „De unde au apărut fiinţele astea îngrozitoare?„ părea ea să se întrebe. „Zău că ar trebui să se facă totuşi ceva în privinţa asta. Trebuie să vorbesc cu administraţia.” O auzeai spumegând şi bombănind pe dinăuntru, ca un motor înecat care gâfâie în deşert la 130 de grade Fahrenheit.

Apoi mai era fiul proprietarului unui magazin de curiozităţi, care m-a prins într-o zi dis-de-diminieaţă, crezând că abia sosisem şi a insistat să-mi arate diverse lucruri printr-un telescop. „Cămaşa aceea de jos, de pe stâlp – e un fenomen destul de interesant. Nu vedeam de ce era atât de interesant. Dar pentru el totul era fenomenal şi interesant, inclusiv hotelul de pe partea opusă a canionului – pentru că se vedea clar prin telescop. „Aţi văzut tabloul acela mare cu canionul, din magazinul tatei?„ întrebă el, când am dat să plec. „Este o lucrare fenomenală.„ I-am spus sec că nu intenţionam să-1 văd, în ciuda respectului pe care-1 purtam tatălui lui şi magazinului său. S-a arătat jignit şi total uimit de faptul că nu doream să văd una dintre cele mai măreţe reproduceri după natură create de mâna omului. „Când veţi căpăta ceva mai multă minte, „am spus eu, „poate că n-o să vi se mai pară la fel de minunat. Cât vă datorez pentru că am privit prin telescop?”

A fost surprins. „Cât îmi datoraţi?” a repetat el. „Nu-mi datoraţi nimic. Suntem fericiţi că vă putem fi de folos. Dacă aveţi nevoie de filme treceţi pe la magazinul tatei. Avem toate sortimentele… „

— Nu fac niciodată fotografii, am spus eu, dând să mă îndepărtez.

— Cum? Nu faceţi niciodată fotografii? N-am mai auzit…

— Şi nu cumpăr niciodată ilustrate, păturI sau mici meteoriţi. Am venit aici să văd canionul, atâta tot. Vă salut şi vă doresc să prosperaţi în deplină fericire şi chinuri. Şi cu asta i-am întors spatele şi mi-am continuat plimbarea.

Fumegam la gândul că un tânăr nu avea altceva mai bun de făcut decât să încerce să atragă turişti pentru taică-său la ora aceea matinală. Prefăcându-se că reglează telescopul, lustruindu-1 şi aşa mai departe aruncă prostia cu „omul care imită lucrarea Domnului” – pe o bucată de pânză neapărat – când acolo, în faţa ochilor noştri, era Dumnezeu însuşi în toată slava sa, arătându-şi măreţia fără ajutorul intervenţiei omului. Toate astea, ca să-ţi vândă o fosilă, un şirag de mărgele sau un film fotografic. Îmi amintea de bazarele din Lourdes. Coney Island, aşa mizerabilă cum este, e mai cinstită. Nimeni nu delirează acolo despre sarea din ocean. Acolo te duci ca să asuzi şi să te coci şi să primeşti o cafteală cinstită de la cei mai experţi caftitori din lume.

Ei, dar să ne întoarcem la ceva mai curat. Bătrânul şobolan de deşert îmi zâmbea deci şi îmi vorbea despre blestemul automobilului. Acesta făcuse şi un lucru bun, recunoscu el şi anume distrusese spiritul de clan al oamenilor. Dar pe de altă parte, din cauza lui, oamenii se dezrădăcinau. Totul

era prea simplu – nimeni nu mai voia să lupte şi să se zbată. Oamenii se moleşeau. Nimic nu-i mai satisfăcea. Căutau mereu ceva palpitant. Era ceva ce el nu putea să-nţeleagă – cum de puteau fi molateci şi laşi şi totuşi să nu se teamă de moarte. Atâta timp cât îi pasiona ceva, nu le păsa ce se întâmpla. Tocmai părăsise un grup de femei pe drum. Una dintre ele îşi rupsese gâtul. Luase o curbă prea repede. Vorbea despre asta calm şi degajat, de parcă ar fi fost un incident oarecare. Văzuse o mulţime de maşini răsturnate în deşert, gonind cu o sută cincizeci, o sută şaizeci de kilometri pe oră. „Se pare că nu-i satisface nici viteza asta", spuse el. „Nimeni nu merge cu şaizeci de kilometri pe oră, cât e limita de viteză legală în California. Nu pricep de ce fac legi pe care oamenii nu le respectă, mi se pare o prostie. Dacă vor ca oamenii să conducă maşina prudent, de ce fabrică motoare care merg cu o sută, o sută cincizeci de kilometri pe oră? Nu e logic, nu?"

Continuă să vorbească despre plăcerea de a trăi singur în deşert, de a trăi cu stelele şi stâncile, studiind pământul, ascultându-şi propriul glas, meditând asupra creaţiei şi alte asemenea lucruri. „Omul ajunge să mediteze foarte mult când este tot timpul singur. Nu m-am omorât niciodată după cărţi. Tot ce ştiu am învăţat singur – din experienţă, din ce am văzut cu ochii mei şi am auzit cu urechile mele.

Am vrut să aflu – o ideea prostească – unde credea el că începe deşertul.

„Din câte văd eu, „spuse el, „ţinutul ăsta este numai deşert. Există întotdeauna ceva vegetaţie – nu e doar nisip. Mai sunt tufişuri şi e sol bun dacă poţi să aduci apă ca să-1 hrăneşti. Oamenii intră în panică atunci când ajung în deşert. Îşi închipuie că o să moară de sete sau o să moară îngheţaţi noaptea. Desigur că se întâmplă uneori, dar asta numai fiindcă se agită. Dacă eşti calm şi nu te agiţi, n-o să păţeşti nimic în deşert. Majoritate mor pur şi simplu de panică. Omul poate resista fără apă o zi sau două – nu moare, dacă nu se îngrijorează. Eu n-aş trăi în altă parte. Nu m-ai putea convinge să mă întorc în Iowa nici dacă m-ai plăti."

Voiam să ştiu ce este cu pământurile rele, dacă erau absolut nerecuperabile. Când venisem în Deşertul Pictat, am spus eu, fusesem impresionat de faptul că pământul arăta ca şi cum dispăruse deja. Chiar aşa era – nu se putea face nimic pentru aceste zone?

Nu prea, socotea el. Poate să rămână aşa milioane de ani. În pământ sunt substanţe chimice şi e acid, ceea ce face imposibilă orice cultură. „Dar vă spun eu, „adăugă el, „sunt convins că tendinţa este în cealaltă direcţie." „Ce vreţi să spuneţi?" am întrebat eu.

„Vreau să spun că pământul se regenerează mai repede decât moare. Poate dura milioane de ani ca să observi schimbarea, dar ea are loc permanent. E ceva în aer, care hrăneşte pământul.

Priveşte o rază de soare… Vezi cum plutesc tot felul de lucruri în aer. Ceva cade întotdeauna înapoi pe pământ… Mici particule care hrănesc solul. Cât despre Deşertul Pictat… L-am străbătut în bună parte. Nu e în el nimic care să-ţi facă vreun rău. Încă nu este explorat în totalitate, desigur. Nici indienii nu-1 cunosc în întregime.„ Continuă să vorbească despre culorile

deşertului, despre felul în care apăruseră prin răcirea pământului; a vorbit despre formele preistorice de viaţă încrustate în roci, despre un podiş aflat undeva în mijlocul deşertului, pe care-1 descoperise un aviator şi care era plin de cai mărunţi. „Se zice că sunt căluţi aduşi de spanioli cu ani în urmă, dar teoria mea este că lipseşte ceva din apă sau din vegetaţie, ceva care le opreşte creşterea., A vorbit despre cai cu o imaginaţie atât de vie, încât am început să văd cu ochii minţii animalul originar preistoric, cohippus, sau cum s-o fi numind, pe care mi-1 imaginasem întotdeauna alergând sălbatic şi liber pe stepele tătărăşti.

„Nu e chiar atât de ciudat", spunea el. „Uitaţi, în Africa, de pildă, sunt pigmei şi elefanţi şi altele." De ce elefanţi? M-am întrebat. Poate că dorise să spună altceva. Ştiam că ştie cum arată un elefant, pentru că imediat a început să vorbească despre oasele şi scheletele marilor animale care străbătuseră odinioară ţinutul – cămile, elefanţi, dinozauri, tigrii cu colţi tăioşi etc, toate îngropate în deşert şi în alte părţi. A vorbit despre carnea proaspătă găsită pe mastodonţii îngheţaţi din Siberia, Alaska şi Canada, despre deplasarea pământului în noi tărâmuri zodiacale şi despre zvârcolirea sa pe axă; despre marile schimbări climatice, despre schimbările bruşte, catastrofice, care îngroapă de vii epoci întregi, transformând mări tropicale în deserturi şi înălţând munţi acolo unde era mare şi aşa mai departe. Vorbea fascinant, fără grabă, de parcă ar fi fost el însuşi martor la toate acestea, privind de pe o înălţime, dintr-un trup fără vârstă.

„La fel se întâmplă şi cu omul," continuă el. „Cred că atunci când ne apropiem prea mult de taină, natura ştie cum să scape de noi. Bineînţeles, noi devenim tot mai inteligenţi pe zi ce trece, dar nu ajungem niciodată în miezul lucrurilor şi nu vom ajunge niciodată. Dumnezeu n-a vrut să fie aşa. Credem că ştim o mulţime, dar gândim pe căi bătute. Oamenii cu carte nu sunt mai inteligenţi decât ceilalţi. Ei învaţă doar cum să citească într-un anumit fel. Pune-i într-o situaţie nouă şi îşi pierd capul. Nu sunt flexibili. Nu ştiu decât să gândească aşa cum au fost învăţaţi s-o facă. După părerea mea, asta nu este inteligenţă."

Continuă să vorbească despre un grup de oameni de ştiinţă pe care-1 întâlnise odată pe lângă Insula Cătălina. Erau specialişti, spuse el, în movilele funerare indiene. Veniseră în locul acela, unde el draga, pentru a examina o imensă grămadă de schelete găsite aproape de ţărm. Teoria lor era că în trecutul foarte îndepărtat, indienii din apropiere mâncaseră prea multe scoici, se otrăviseră şi muriseră în chinuri şi de aceea cadavrele lor erau adunate de-a valma într-o mare grămadă.

„Eu nu cred!" i-a spus el unuia dintre profesori, după ce ascultase prostiile lor cât timp putuse să le suporte.

Ei l-au privit ca şi cum s-ar fi gândit să spună „Cine ţi-a cerut părerea? Ce poţi şti dumneata despre acest subiect?"

În cele din urmă, unul dintre profesori 1-a întrebat care e părerea lui.

„Încă nu vă spun!", a spus el. „Mai întâi vreau să văd ce veţi descoperi dumneavoastră."

Bineînţeles că asta i-a înfuriat. După un timp, el a început să-i asalteze cu întrebări – întrebări socratice, care i-au enervat şi mai tare. Voia să ştie dacă ei studiaseră toată viaţa mormintele indiene, dacă văzuseră vreodată schelete îngrămădite astfel., Aţi găsit pe aici vreo scoică goală?„ întrebă el. Nu, nu văzuseră nici o scoică, vie sau moartă. „Nici eu n-am găsit, „ a spus el. „N-au fost niciodată scoici pe aici.”

În ziua următoare le-a atras atenţia asupra funinginei. „Ar fi trebuit coapte o mulţime de scoici ca să rămână atâta funingine, nu?” i se adresă el unuia dintre profesori. Între cenuşa de lemn şi cenuşa vulcanică este o mare deosebire, m-a informat el. „Lemnul” a spus el, „lasă o funingine grasă; oricât de veche ar fi, funinginea rămâne grasă. Funinginea asta, în care au fost îngropate scheletele, era vulcanică.” Teoria lui era că avusese loc o erupţie, că indienii încercaseră să fugă spre mare şi au fost surprinşi de ploaia de foc.

Savanţii au luat desigur în derâdere teoria lui. „Nu m-am certat cu ei, „a spus el. „Nu voiam să-i înfurii din nou. Eu n-am vrut decât să adun doi şi cu doi şi să le spun ce gândesc. Peste o zi sau două, au venit la mine şi au recunoscut că ideea mea era foarte corectă. Au zis că vor cugeta asupra ei.”

Continuă să vorbească despre indieni. Trăise cu ei şi le cunoştea puţin obiceiurile. Părea să aibă un respect profund pentru ei.

Voiam să-mi spună ceva despre Navajos, despre care auzisem multe lucruri de când ajunsesem în vest. Era adevărat că se înmulţeau într-un ritm fenomenal? Fusese citată o autoritate în materie, care afirma că peste o sută de ani, dacă nu va interveni nimic care să le oprească dezvoltarea, indienii navajo vor fi la fel de numeroşi cât suntem noi acum. Se zvonea că practicau poligamia, fiecare indian navajo având voie să aibă trei neveste. În orice caz, înmulţirea lor era fenomenală. Speram să-mi spună că indienii vor redeveni puternici.

Mi-a răspuns că existau legende care preziceau prăbuşirea rasei albe într-o mare catastrofă – foc, foamete, potop sau aşa ceva.

„De ce nu din cauza lăcomiei şi a ignoranţei?” am intervenit eu.

„Da”, spuse el, „indianul crede că atunci când va sosi clipa, numai cei puternici şi rezistenţi vor supravieţui. Ei n-au acceptat niciodată modul nostru de viaţă. Nu ne consideră în nici o privinţă superiori lor. Doar ne tolerează, atâta tot. Oricât de instruiţi ar deveni, ei se reîntorc întotdeauna la tribul lor. Probabil că aşteaptă doar ca noi să pierim.”

Am fost încântat să aud asta. Ar fi minunat, m-am gândit eu, dacă într-o bună zi, se vor putea ridica, puternici şi numeroşi, şi ne vor alunga împingându-ne în mare, îşi vor lua înapoi pământul pe care l-am furat de la ei, ne vor distruge oraşele sau le vor folosi ca terenuri de carnaval. Doar cu o noapte înainte, în timp ce îmi făceam plimbarea obişnuită pe marginea canionului, vederea unei reviste de benzi desenate, (Prinţul Cel Viteaz a fost cea care mi-a atras privirea) aruncată pe marginea abisului, mi-a trezit gânduri ciudate. Ce poate părea mai inutil, mai steril şi mai neînsemnat, în prezenţa unui asemenea spectacol vast şi misterios ca Marele Canion, decât revista de benzi desenate de duminică? Zăcea acolo, azvârlită cu nonşalanţă de un cititor nepăsător, gata să fie ridicată în văzduh şi purtată de vânt spre

nicăieri. În spatele revistei cu culori ţipătoare, a cărei creare necesitase energiile a numeroşi oameni, variate resurse ale naturii şi micile dorinţe ale copiilor noştri supraalimentaţi, se afla întreaga poveste a culmilor civilizaţiei noastre occidentale. Mi-e greu să fac o distincţie de valoare între revista de benzi desenate, un vas de război, un dinam şi o staţie de radioemisie.

Toate sunt pe acelaşi plan, toate sunt manifestări ale energiei neostenite, nestăpânite, a nepermanenţei, a morţii şi descompunerii. Privind în canion măreţele amfiteatre, Coloseumurile, templele, pe care natura le dăltuise, într-o perioadă de timp incalculabilă, din diverse straturi de rocă, m-am întrebat de ce n-ar putea fi această vastă creaţie munca omului? De ce în America marile opere de artă aparţin toate naturii? Au apărut desigur zgârie-norii, barajele, podurile şi şoselele de beton. Toate utilitare. Nicăieri în America nu există ceva comparabil cu catedralele Europei, cu templele din Asia şi din Egipt – monumente trainice, create din credinţă, dragoste şi pasiune. Lipsite de sentimente înălţătoare, de ardoare, de entuziasm – realizate doar pentru a spori afacerile, pentru a înlesni transportul, pentru a extinde domeniul exploatării nemiloase. Rezultatul? Un popor care decade rapid, aproape o treime din el pauperizat, cei mai inteligenţi şi mai bogaţi practicând sinuciderea speciei, cei asupriţi devenind tot mai nesupuşi, tot mai înclinaţi spre crimă, mai degeneraţi şi mai degradaţi în toate privinţele. O mână de politicieni necugetaţi, ambiţioşi, care încearcă să convingă gloata că acesta este ultimul refugiu al civilizaţiei, Doamne iartă-mă!

Prietenul meu din deşert făcea dese aluzii la „marea taină”. M-am gândit la superba expresie a lui Goethe, „taina deschisă”! Oamenii de ştiinţă nu sunt capabili s-o descifreze. N-au ajuns nicăieri prin încercările lor de a dezelega dilema. N-au făcut decât s-o împingă mai departe, s-o facă să pară şi mai indescifrabilă. Oamenii viitorului vor privi vestigiile acestei epoci aşa cum privim noi acum artefactele epocii de piatră. Suntem nişte dinozauri mentali. Ne târâm mai departe cu pas greoi, cu mintea întunecată, lipsiţi de imaginaţie, printre miracolele la care suntem imuni. Toate invenţiile şi descoperirile noastre duc la distrugere.

Între timp, indianul trăieşte în mare măsură aşa cum a trăit întotdeauna, deloc convins că noi avem să-i oferim un mod de viaţă mai bun. El aşteaptă cu stoicism să se încheie opera de autodistrugere. După ce ne vom moleşi şi vom degenera complet, după ce ne vom prăbuşi lăuntric şi se va termina cu noi, el va prelua acest pământ pe care ne-am străduit cu disperare să-1 pustiim. Se va muta de pe pământurile rele pe care noi le-am transformat în rezervaţii pentru paria şi vor solicita pădurile şi râurile care au fost odinioară ale lui. Se va face din nou linişte după ce noi vom dispărea; nu vor mai exista fabrici şi uzine hidoase, furnale şi coşuri uriaşe. Oamenii vor redeveni vizionari şi telepatici. Instrumentele noastre nu sunt decât cârje care ne-au imobilizat. N-am devenit mai umani prin descoperirile şi invenţiile noastre, ci mai inumani. Deci trebuie să pierim, să fim înlocuiţi de o specie „inferioară” de oameni, pe care i-am tratat ca pe nişte paria. Ei cel puţin nu şi-au pierdut legătura cu pământul. Ei au rădăcini şi vor reînvia în momentul în care va fi înlăturat mucegaiul civilizaţiei. Poate că este adevărat că aici

este marele creuzet al lumii. Dar procesul de fuziune încă n-a început. Numai atunci când pieile roşii şi negrii, mulatrii şi rasa galbenă se vor uni cu albii de pe pământ în deplină egalitate, în deplină prietenie şi în deplin respect reciproc, acest creuzet îşi va împlini menirea. Atunci vom putea vedea pe acest continent – peste mii de ani – începuturile unui nou mod de viaţă. Dar mai întâi americanul alb va trebui să fie umilit şi înfrânt; va trebui să se umilească singur şi să ceară milă; va trebui să-şi recunoască păcatele şi omisiunile; va trebui să implore şi să se roage să fie primit în noua şi mai importanta frăţie a omenirii, pe care el însuşi a fost incapabil s-o creeze.

Vorbeam despre război.

„N-ar fi rău”, spuse prietenul meu, „dacă oamenii care vor război s-ar lupta, dar să sileşti oamenii fără ură în suflet, oameni nevinovaţi să ucidă, e oribil. Războaiele nu rezolvă nimic. Două rele n-au dat niciodată un bine. Dacă eu v-aş bate şi v-aş îngenunchea – ce-o să credeţi? O să aşteptaţi ocazia să mă înhăţaţi când mă voi întoarce cu spatele, nu-i aşa? Nu poţi menţine pacea îngeunchind oamenii. Trebuie să le dai oamenilor ce vor – mai mult decât ce vor. Trebuie să fii bun şi generos. Războiul ar putea fi oprit mâine dacă am dori cu adevărat să fie oprit.

Mă tem totuşi că vom intra în război în mai puţin de treizeci de zile. Se pare că Roosevelt vrea să ne împingă în el. Va fi următorul dictator. Îţi aminteşti când a spus că va fi ultimul preşedinte al Statelor Unite? Cum au ajuns la putere ceilalţi dictatori? Iniţial au avut câştig de cauză cu munca organizată, nu? Păi se pare că şi Roosevelt a făcut acelaşi lucru, nu? Desigur, nu cred că va rezista până la sfârşitul mandatului. Dacă nu va fi asasinat – ceea ce se poate întâmpla – Lindbergh va fi următorul nostru preşedinte. Americanii nu vor să plece la război. Ei vor pace. Şi când preşedintele Statelor Unite încearcă să facă dintr-un om ca Linbergh un trădător, el incită oamenii la revoluţie. Noi, cei de aici nu vrem să avem conflicte cu alte ţări. Nu vrem decât să ne vedem de ale noastre şi să ne descurcăm aşa modest, cum putem. Nu ne e teamă că Hitler ne va ocupa ţara. Iar noi nu putem ocupa Europa. Hitler este stăpânul Europei şi noi trebuie să aşteptăm până crapă el, aşa văd eu lucrurile. Dă-i unui om destulă frânghie şi se va spânzura, asta susţin eu întotdeauna. Un război nu poate fi oprit decât într-un singur mod şi anume să facem ce face Hitler – să înghiţim naţiunile mici, să le le luăm armele şi să fim jandarmii lumii. O putem face! Dacă vrem să nu fim egoişti. Dar mai întâi ar trebui să le acordăm tuturor drepturi egale. N-o putem face în calitate de cuceritori, cum încearcă Hitler să facă. N-o să meargă. Va trebui să luăm în considerare întreaga lume şi să avem grijă ca fiecare om, fiecare femeie şi fiecare copil să fie trataţi egal. Va trebui să avem de oferit ceva pozitiv lumii – nu doar să ne apărăm pe noi înşine, ca Anglia, pretinzând că apărăm civilizaţia. Dacă ne-am propune cu adevărat să facem ceva pentru lume, fără egoism, cred că am reuşi. Dar nu cred că vom face asta. Nu avem conducători capabili să însufleţească oamenii pentru un asemenea efort. Noi ne luptăm să salvăm marile afaceri, comerţul internaţional şi altele de felul acesta. Ar trebui mai întâi să ne ucidem propriii noştri Hitleri şi Mussolini. Ar trebui să ne facem curat în casa noastră, înainte

de a porni să salvăm lumea. Atunci poate că popoarele lumii vor crede în noi.”

Şi-a cerut scuze pentru că vorbise atât de mult. A spus că nu avea şcoală şi de aceea nu se putea exprima prea bine. Pe lângă asta, îşi pierduse obiceiul de a vorbi oamenilor, trăind atât de mult singur. Nu ştia de ce vorbise atât. Oricum, credea că are dreptul la ideile lui, fie ele juste sau nejuste, bune sau rele. Îi plăcea să spună ce gândeşte.

„Creierul e totul,” spuse el. „Dacă îţi menţii creierul în stare bună, trupul va avea singur grijă de el. Vârsta este numai ceea ce gândeşti. Mă simt acum exact la fel de tânăr, poate chiar mai tânăr, decât mă simţeam acum douăzeci de ani. Nu-mi fac griji. Oamenii care trăiesc cel mai mult sunt cei care trăiesc cel mai simplu. Banii nu te salvează. Banii îţi aduc griji şi frământări. E bine să fii singur şi tăcut. Să te gândeşti cu mintea ta. Să ştiţi că eu cred în stele. Le privesc tot timpul. Şi nu mă gândesc niciodată prea mult la un lucru. Încerc să nu intru în rutină. Toţi trebuie să murim cândva, deci ce rost are să complic lucrurile? Dacă te mulţumeşti cu puţin, vei fi fericit. Principalul este să fii în stare să trăieşti cu tine însuţi, să te placi destul ca să doreşti să fii singur – să nu ai nevoie tot timpul de alţi oameni în preajma ta. Oricum, aşa gândesc eu. De aceea trăiesc în deşert. Poate că nu ştiu foarte multe, dar ceea ce ştiu am învăţat singur.”

Ne-am ridicat să plecăm.

„Numele meu este Olsen,” a spus. „Mă bucur că v-am cunoscut. Dacă ajungeţi la Barstow, treceţi pe la mine – mi-ar plăcea să mai vorbim. O să vă arăt un peşte preistoric pe care îl am într-o stâncă – şi nişte bureţi şi ferigi de acum câteva milioane de ani.”

DE LA MARELE CANION LA BURBANK.

Am plecat din Marele Canion pe la ora nouă în dimineaţa unei zile calde, abia aşteptând frumoasa alunecare de tobogan din nori la nivelul mării. Acum când privesc în urmă, îmi este greu să-mi aduc aminte dacă Barstow a fost înainte sau după Needles. Îmi amintesc vag că am ajuns la Kingman pe la apusul soarelui. Zgomotul acela liniştitor, ca de mici brăţări trecând printr-un storcător, care-mi place cel mai mult la un motor, se transformase într-un zăngănit înfricoştător, de parcă ambreiajul, partea din spate, diferenţialul, carburatorul, termostatul şi toate şuruburile, piuliţele şi bucşele ar fi stat să cadă în orice minut. Înaintasem în etape scurte, oprindu-mă la fiecare treizeci, patruzeci de kilometri, ca să las maşina să se răcească şi să adaug apă rece. Toţi mă depăşeau – camioane grele, rable paradite, motociclete, scutere, perechi de boi, vagabonzi, şobolani, şopârle, chiar şi broaşte ţestoase şi melci. Când am plecat din Kingman, am văzut în faţă o întindere îmbietoare de deşert. Am apăsat pe acceleraţie, hotărât să ajung în Needles măcar înainte de a intra pe un drum secundar. Când am ajuns la baza unei trecători, lângă Oatman, radiatorul a început dă dea afară în clocot. Am mai luat o cola – cea de a cincisprezecea sau a douăzecea din ziua aceea – şi m-am aşezat pe scara maşinii, aşteptând să se răcească din nou motorul. De jos, din canion, ţâşnea o vâlvătaie uriaşă. Un beţiv bătrân se învârtea pe la staţia de benzină. S-a pus pe vorbă. A zis că acolo era

porţiunea cea mai rea de pe şoseaua 66. Nu avea decât vreo douăzeci de kilometri, dar era foarte rea. Eu nu-mi făceam griji că drumul era sau nu periculos, ci dacă apa o să clocotească înainte de a ajunge în vârful trecătorii. Am încercat să aflu dacă era un urcuş lung sau unul scurt şi abrupt. „Nu e nici o bucată unde să nu poţi răzbi cu turaţie mare.” repeta el mereu. Asta nu însemna nimic pentru mine, deoarece acolo unde alte maşini reuşesc cu turaţie mare eu trebuie să bag uneori într-a-ntâia. „Desigur că este la fel de rea şi coborârea, „spuse el.

Sunt numai şase kilometri până în vârf. Dacă treci peste el, nu mai ai probleme.„ N-a spus după ce o să treci peste el, cum ar fi fost normal. Nu-mi plăcea acel „dacă„. „Vrei să spui, „am întrebat,” că este o pantă teribil de abruptă?” Nu, nu era teribil de abruptă – era înşelătoare, atâta tot. Se pare că oamenii se sperie când se pomenesc suspendaţi deasupra marginii de stâncă. Aşa s-au produs toate ciocnirile. Am privit cum soarele apunea rapid. Mă întrebam dacă singurul far care funcţiona o să mă ţină. Am pipăit capota ca să văd dacă se răcise. Era tot fierbinte ca un furnal. M-am gândit că erau vreo doisprezece kilometri de coborâre. Dacă aş putea ajunge în vârf, poate că o să cobor fără motor şi o să se răcească.

Am pornit. Făcea un vacarm îngrozitor, un vacarm uman, ca un uriaş rănit, care urlă de durere. Toate indicatoarele prevenau şoferii să meargă încet. Eu, dimpotrivă, am accelerat. O turam şi intenţionam s-o ţin aşa până în vârf. Din fericire, am depăşit doar două maşini. Cu coada ochiului încercam să arunc o privire în jos. Totul era neclar – doar o bucată nesfârşită de pământ înotând în foc lichid. Când am ajuns în vârf, indicatorul de temperatură arăta 90 de grade. Aveam la mine opt litri de apă şi nu mă temeam că n-o să-mi ajungă., Acum coborâm„, mi-am spus. „O să se răcească într-o clipită.” Cred că jos, la poale, era Oatman. Putea să fie capătul lumii acolo. Era un loc fantastic şi nu puteam înţelege de ce ar trăi cineva acolo, dar n-am avut timp să cuget prea mult, deşi coboram încet şi delicat. Mi se părea că aluneca din ea cureaua de transmisie. Era într-a-ntâia, dar mergea prea repede. Am încercat să apăs pe frâne la curbele în potcoavă, în jos, spre zidurile verticale ale oraşului. Nimic n-o putea opri ca lumea. Singurul lucru care mergea bine era claxonul. De obicei era slab, dar acum, brusc devenise puternic şi vioi. Mi-am aprins unicul far vlăguit şi am am claxonat cât puteam de tare. Era întuneric. Coborâsem până la o pantă blândă şi lungă, care totuşi nu mă lăsa să merg mai repede de patruzeci şi cinci de kilometri pe oră. Mi se părea că zbor – când priveam spre marginea drumului – dar de fapt iluzia era că mă aflu sub apă, conducând un bizar submarin deschis. Deşi coboram, era cald, era o căldură de seară plăcută, care îmi pătrundea în pori şi mă relaxa. Am început să mă înveselesc. Era doar a treia sau a patra oară când conduceam o maşină singur noaptea, având o vedere slabă şi condusul pe timp de noapte fiind o artă pe care uitasem s-o exersez când luasem lecţii la New York. Oamenii păreau să-mi cedeze mult loc dintr-un motiv misterios. Uneori aproape că opresc, ca să mă lase să trec. Uitasem că am un singur far. Luna răsărise şi mi se părea suficient de luminoasă ca să pot conduce fără faruri.

Vedeam la numai câţiva metri în faţă, dar eu oricum nu văd niciodată mai departe, deci totul părea cât se poate de normal.

Apropiindu-mă de Needels, am avut brusc senzaţia că intru într-o seră. Aerul era insuportabil de înmiresmat şi se făcuse mai cald. Tocmai când am ajuns la ceea ce părea o apă – probabil un lac – un bărbat în uniformă s-a repezit în mijlocul drumului şi mi-a poruncit să opresc. „Opreşte-o," a rostit el calm. Eram atât de ameţit că nu observasem că maşina încă rula., Apasă pe frână, „ a spus el, ceva mai ferm. Era poliţia californiană. „Sunt deci în California„, am spus eu, încântat de mine. El mi-a răspuns: „De unde veniţi? „ Pentru o clipă, n-am putut gândi. De unde vin? De unde vin? Ca să câştig timp l-am întrebat ce voia să spună. „De unde am venit azi sau când?„ am întrebat. Voia să spună în dimineaţa aceea, era clar, după tonul scârbit cu care şi-a întărit spusele. Deodată, mi-am amintit – dis de dimineaţă plecasem din Marele Canion. Doamne, ce fericit am fost că îmi amintisem! Tipii ăştia devin teribil de bănuitori când ai un lapsus. „Călătoriţi singur?„ a întrebat el. Îndreptându-şi fascicolul lanternei spre interiorul gol al maşinii, continuă cu următoarea întrebare:" Sunteţi cetăţean american?„ Asta mi se părea cu totul absurd – după toate prin care trecusem de dimineaţă. Aproape că i-am râs, isteric, în faţă. „Da, sunt cetăţean american, „ am rostit eu calm, stăpânindu-mă şi eram al naibii de bucuros că nu trebuia să arăt un act de identitate sau o altă dovadă prostească a statutului meu. „V-aţi născut la New York, presupun.„ „Da„, am răspuns eu, „m-am născut la New York. „în New Yoyk City? „Da, să trăiţi, în New York City.„ Apoi mi s-a părut că a întrebat de insecte, frunze de varză, rododendroni, buruieni putrede şi formaldehidă, la care eu am răspuns instinctiv Nu, să trăiţi, Nu, să trăiţi, Nu, să trăiţi! Semăna un pic cu o mică lecţie de catehism, numai că eram în California, pe aproape era un lac sau altceva lângă drum şi acul indicatorului arăta din nou aproape 95 de grade. „Ştiţi că nu vă merge lumina, „ spuse el. „Vai, nu, „am răspuns eu angelic, închizând motorul şi coborând din maşină ca să mă uit. „încotro mergeţi acum? Spuse el. „La Needles. Este foarte departe? „La numai câţiva kilometri, „spuse el. „Grozav. Atunci am şters-o. „Vă mulţumesc mult." M-am urcat şi am ţâşnit cu o zumzăială şi o zăngăneală îngrozitoare. La câţiva metri mai încolo am fost iarăşi oprit. Un bărbat cu o lanternă, cam beat, clătinându-se pe picioare, s-a aplecat peste o latură a mşinii şi apucându-mă de braţ, m-a întrebat care era drumul până la cutare orăşel, de care n-auzisem în viaţa mea. „Spre stânga," am spus eu fără să stau o clipă pe gânduri. „Sunteţi sigur?" a spus el, legănându-şi capul peste volanul meu cu o flexibilitate uluitoare. „Absolut sigur, „am spus eu pornind maşina. „N-am chef să ajung înapoi la Kingman," a spus el. „Nu, nu puteţi rătăci drumul, „am spus eu apăsăând pe acceleraţie şi amenînţând să-1 decapitez. „Prima cotitură la stânga – e la doar câţiva metri de aici."

L-am lăsat în mijlocul drumului, bombănind. Mă rugam să nu-ncerce să vină după mine, în veselia lui de beţiv şi să mă împingă în şanţ, cum păţise un tip pe care-1 cunoscusem într-o zi în Texas, lângă Vega şi care insistase că era ceva în neregulă – generatorul meu era terminat, spusese el – şi încercase să mă escorteze până în oraşul următor, dar făcând asta era să mă

nenorocească. Voia de fapt ceva de băut. Ce caraghios să fii oprit în miezul nopţii de un beţiv însetat! Mai bine totuşi decât să fii călcat de o mamă însărcinată, cu cinci copii, cum i s-a întâmplat unui prieten de-al meu.

La Needles m-am culcat imediat după cină, cu intenţia de a mă trezi a doua zi dimineaţă la ora cinci. Dar la trei şi jumătate, am auzit cocoşii cântând şi simţindu-mă înviorat, am făcut un duş şi m-am hotărât să pornesc când se va crăpa de ziuă. Am mâncat, am făcut plinul şi eram pe drum la patru şi jumătate. Era destul de rece la ora aceea – vreo douăzeci şi cinci, douăzeci şi şapte de grade, cred. Indicatorul arăta aproximativ 75 de grade. M-am gândit că înainte de a da căldura o să ajung în Barstow – să zicem pe la nouă, cu siguranţă. Din când în când, o pasăre năucă părea să zboare prin maşină, scoţând un ciripit ciudat, pe care-1 auzisem de când plecasem din munţii Orzak. Era genul de zgomot pe care-1 produc aripile când sunt prea slab sau prea tare prinse. N-am ştiut niciodată cu siguranţă dacă zgomotul era produs de maşină sau de vietăţile văzduhului şi uneori mă întrebam dacă nu cumva o pasăre rămăsese captivă în partea din spate a maşinii şi murea poate de sete sau de tristeţe.

Când ieşeam din oraş, o maşină de New York a încetinit lângă mine şi o femeie a strigat exaltată – „Te salut, New York!” Era genul acela de muiere panicoasă, care face crize de isterie oriunde. Mergeau lejer, cu vreo şaizeci de kilometri la oră şi m-am gândit să rulez în plasa lor. Am stat în urma lor vreo zece kilometri şi apoi am văzut că acul urca la 85 de grade. Am încetinit şi am început să fac calcule în minte. În Albuquerque, când trecusem pe la acel vrăjitor al mecanicii auto, Hugh Dutter, aflasem că era o deosebire între ce arată acul de la bord şi ce arată termometrul. O deosebire de cincisprezece grade, în avantajul meu se pare, deşi în practică n-a fost deloc aşa. Hugh Dutter făcuse tot posibilul să rezolve problema încălzirii – în afară de încingerea radiatorului până dă în clocot. Dar a fost vina mea. Îi spusesem că făcusem asta cu circa şase mii de kilometri în urmă. Abia când am ajuns în Joseph City, Arizona, unde am întâlnit un vechi negustor indian, mi-am dat seama că nu era altceva de făcut decât s-o dau din nou s-o cureţe. Bushman, aşa-1 chema pe tip, a a avut amabilitatea să mă însoţească până la Winslow, ca să mă dea pe mâini bune. Acolo l-am cunoscut pe ginerele lui, un alt vrăjitor al mecanicii şi am aşteptat vreo patru ore în timp ce radiatorul era reparat prin fierbere, sincronizarea resincronizată, cureaua de transmisie schimbată, bujiile reglate, carburatorul calibrat şi aşa mai departe. Toate, pentru modesta sumă de patru dolari. A fost minunat, după operaţie, să intru în Flagstaff pe căldura aceea de după amiază cu indicatorul arătând 65 de de grade! Aproape că nu-mi venea să-mi cred ochilor! Desigur că aproximativ cu o oră mai târziu, urcând o lungă pantă în drum spre Cameron, tocmai când se răcorise de-a binelea, blestemăţia a dat în clocot. Dar imediat ce am ieşit din pădure şi am intrat pe pământul nimănui, unde munţii au culoarea vinului, pământul verdele mazării, podişurile sunt trandafirii, albastre, negre şi albe, totul era minunat. De-a lungul a circa şaizeci de kilometri nu cred că am trecut pe lângă vreo locuinţă omenească. Dar asta se poate întâmpla desigur aproape oriunde, la vest de marile oraşe. Numai că aici este înfricoşător. Trei

maşini m-au depăşit şi apoi s-a aşternut în faţa mea tăcerea şi pustietatea, o golire constantă, sinistră, de orice formă de viaţă umană, de orice formă de viaţă vegetală şi chiar de lumină. Deodată, de nicăieri parcă, s-au ivit galopând în mijlocul drumului, la vreo cincizeci de metri în faţa mea, trei călăreţi. Parcă pur şi simplu se materializaseră din neant. O clipă am crezut că aş putea fi atacat. Dar nu, au mers un timp ţanţoşi pe mijlocul drumului, mi-au făcut cu mâna şi apoi şi-au îndemnat caii mai departe, în pustietatea fantomatică a amurgului, dispărând în câteva secunde. Mi s-a părut uimitor că păreau a avea un simţ al direcţiei; au plecat în galop ca şi cum se duceau undeva, deşi era evident că nu aveau unde să se ducă. Când am ajuns la Cameron, era cât pe-aci să trec de el. Din fericire erau acolo o staţie de benzină, câteva şandramale, un hotel şi câteva bordeie indiene la marginea drumului. „Unde e Cameron?” am întrebat, crezând că era ascuns de cealaltă parte a podului. „Sunteţi în el”, a spus omul de la benzinărie. Eram atât de fascinat de decorul acela straniu, încât înainte de a mă interesa de o cameră, m-am dus pe jos până la Little Colorado River şi am stat mult timp să privesc canionul de acolo. N-am ştiut decât a doua zi dimineaţa că poposisem lângă Deşertul Pictat, pe care-1 părăsisem în dimineaţa precedentă. Crezusem doar că ajunsesem la un capăt foarte clar, la un buric ascuns al lumii, unde râurile dispar şi magma fierbinte îşi face loc în granit, alcătuind vene trandafirii, ca nişte hemoroizi geodezici.

Mă rog, să revenim. Unde am rămas? De când ajunsesem în Tucumcari, nu ştiu de ce devenisem total dezorientat. Pe plăcuţele de înmatriculare din New Mexico scrie: Ţara Vrăjită”. Şi chiar aşa e, vă jur! Un dreptunghi imens cuprinde părţi din patru state – Utah, Colorado, New Mexico şi Arizona – şi care este numai miracol, vrajă, iluzionism, fantasmagorie. Poate că taina continentului american se află în acest teritoriu sălbatic, neîmbietor şi parţial neexplorat. Este pământul indienilor prin excelenţă. Totul este hipnagogic, chtonian şi supercelest. Aici natura a devenit gaga şi dada. Omul este doar o excrescenţă, ca un neg sau un coş. Omul nu este dorit aici. Pieile roşii da, dar ei sunt atât de departe de ceea ce considerăm noi că este un om, încât par să aparţină unei alte specii. Ca să nu mai vorbim de urmele de dinozauri şi de alte imense fiare antediluviene. Când ajungi la Marele Canion, ai impresia că natura se roagă. În medie sunt doar cincisprezece până la douăzeci şi şapte de kilometri de la o margine la alta a canionului, dar îţi ia două zile să-1 traversezi pe jos sau călare. Corespondenţa face patru zile dintr-o parte în cealaltă, o călătorie fantastică în decursul căreia scrisorile tale trec prin patru state. Animale şi păsări traversează rareori abisul. Copacii şi vegetaţia diferă de la un platou la celălalt. Trecând din vârf la poale, străbaţi practic toate schimbările climatice cunoscute pe acest glob, cu excepţia extremelor, Polul Nord şi Polul Sud. Între două formaţiuni de roci, spun oamenii de ştiinţă, este un interval de 500.000.000 de ani. E o nebunie, o totală nebunie şi totodată atât de grandios, de sublim, de iluzoriu, încât atunci când nimereşti aici pentru prima dată eşti copleşit şi plângi de bucurie. Eu cel puţin am plâns. Timp de peste treizeci de ani, am tânjit să văd această uriaşă groapă în pământ. Ca Phaestos, Micene, Epidaur, este unul dintre puţinele locuri de pe

pământ, care nu numai că este pe măsura tuturor aşteptărilor, dar chiar le întrece. Prietenul meu Bushman, care a fost ghid aici un număr de ani, îmi spusese câteva povestiri fantastice despre Marele Canion. Eu cred orice mi-ar putea spune oricine despre el, legat fie de erele şi formaţiunile geologice, de capricii ale naturii în viaţa animală sau vegetală, fie de legende indiene. Dacă mi-ar spune cineva că piscurile, podişurile şi amfiteatrele numite atât de adecvat Turnul lui Set, Piramida lui Keops, Templul Shiva, Templul Osiris, Templul Isis etc.

Au fost create de fugari egipteni, hinduşi, persani, chaldeeni, babilonieni, etiopieni, chinezi sau tibetani, aş crede imediat. Marele Canion este o enigmă şi oricât de multe am afla nu vom şti niciodată adevărul absolut despre el…

După cum spuneam, tocmai pătrundeam în deşertul care se întinde între Needles şi Barstow. Era ora şase a unei dimineţi răcoroase în deşert şi eu şedeam pe scara maşinii aşteptând să se răcească motorul. Era o procedură pe care o repetam la intervale regulate, la fiecare treizeci, patruzeci de kilometri, după cum am menţionat. După ce făceam vreo şaptezeci şi ceva de kilometri, maşina îşi încetinea singură viteza, ca şi cum şi-ar fi găsit ritmul firesc şi nu puteam face nimic ca să i-1 modific. Eram condamnat să mă târăsc cu treizeci, patruzeci de kilometri pe oră. Când am ajuns într-o localitate numită parcă Amboy, am purtat o discuţie seacă, încurajatoare, cu un bătrân şobolan de deşert care era întruchiparea păcii, seninătăţii şi milosteniei. „Nu te frământa”, a spus el. „Vei ajunge acolo la timp. Dacă nu astăzi, mâine. Nu contează.” Cineva îi furase în timpul nopţii automatul de alune. Nu-1 tulbura deloc. Punea fapta în seama firii omului, „Unii oameni te fac să te simţi rege, „a spus el, „iar alţii, mai rău decât viermii. Învăţăm foarte multe despre firea omului privind maşinile care trec.” Mă avertizase că va urma o porţiune de şaizeci de kilometri care mi se vor părea cei mai lungi şaizeci de kilometri pe care-i străbătusem vreodată. „Am făcut-o de sute de ori,” a spus el, „şi de fiecare dată kilometrii păreau să se întindă pe o distanţă tot mai mare.”

Şi zău că a avut dreptate! Cred că asta s-a întâmplat curând după ce mi-am luat rămas bun de la el. Parcursesem doar vreo şapte kilometri, când a trebuit să trag la marginea drumului ca să-mi fac exerciţiile de fericire supremă. Am intrat sub un şopron cu acoperiş de tablă şi am ţinut pumnii, răbdător. Pe perete era un fel de nomenclator hieroglific al motorului, cu piesele care se defectează şi îl fac să se încingă. Erau atâtea, conform acelui grafic, care puteau provoca febră şi dizenterie, încât m-am întrebat cum de ar putea cineva să pună vreodată degetul pe rană, fără să fi obţinut mai întâi o diplomă de la Şcoala lui Henry Ford de Diabolism Mecanic. Ba mai mult, mi se părea că toate piesele delicate, cu probleme, care fuseseră afectate, fuseseră tratate, în cazul charabanc-ul meu. Mi se părea că numai vârsta putea explica multe lucruri. Propriul meu organism nu mai funcţiona prea bine şi n-aş spune că sunt chiar un model vechi, cum se spune.

Deci, s-o luăm uşurel. „Nu te frământa!” îmi repetam mereu. Noile modele vâjâiau pe lângă mine, cu o sută zece, o sută douăzeci kilometri pe

oră. Aveau aer condiţionat, probabil. Pentru ele era un fleac să traverseze deşetul – în două ore – în timp ce-i ascultau la radio pe Bing Crosby sau pe Count Basie.

Am trecut de Ludlow de sus în jos. Aurul zăcea peste tot în lingouri mari, sclipitoare. Era acolo un lac de lapte pur condensat, care îngheţase în timpul nopţii. Erau palmieri yucca, sau poate curmali yucca, sau dacă nu erau curmali erau arbori de cacao – şi leandri şi bibani de mare dungaţi din mlaştinile din sudul Floridei. Valurile de căldură se înălţau pieziş, ca Scara lui Iacob văzută printr-o oglindă ondulată. Soarele devenise o omletă sângerie, care se prăjea încreţindu-se. Greierii ţârâiau şi pasărea aceea misterioasă din partea din spate a maşinii îşi făcuse cumva loc până sub tălpile mele, între ambreiaj şi frână. Totul se târa, inclusiv pianul în miniatură şi flaşneta cu aburi care se încurcase în universal în timpul trecerii pe sub apă din noaptea precedentă. Era un mare haos de căldură şi mistificare, motorul sfârâind în ulei ca un instrument antic, cauciucurile umflându-se ca nişte broaşte moarte, şuruburile căzând ca nişte măsele stricate. Primii cincisprezece kilometri mi s-au părut o sută, următorii cincisprezece o mie şi restul drumului imposibil de calculat de un om.

Am ajuns la Barstow pe la unu ziua, după ce fusesem supus din nou unei examinări de către inspectorii de plante, păduchi şi legume din Daggett sau o altă localitate uitată de Dumnezeu. Nu mâncasem de la patru dimineaţa şi tot nu mi-era foame. Am comandat o friptură, am luat din ea o îmbucătură şi m-am cufundat în ceaiul cu gheaţă. În timp ce şedeam acolo, gândind profund şi făcând exerciţii în toate limbile, am zărit două femei pe care le-am recunoscut ca fiind clientele de la Bright Angel Lodge. Plecaseră din Marele Canion dimineaţa şi urmau să cineze probabil la Calgary sau Ottawa. M-am simţit ca un glonte supraîncălzit. Creierul meu se evaporase. Nu m-am gândit desigur deloc la Olsen. Îmi storceam creierii încercând să-mi amintesc dacă plecasem din Flagstaff, Needles sau Winslow. Brusc, mi-am amintit de o excursie pe care o făcusem în ziua aceea – sau în urmă cu trei zile?

— La Meteor Crater. Unde naiba era Meteor Creater? Simţeam vag că am halucinaţii. Barmanul punea cuburi de gheaţă într-un pahar. Între timp, patronul restaurantului scosese un pistol şi omora muştele de pe uşa de protecţie de afară. Era Ziua Mamei. Deci era duminică. Sperasem să stau liniştit la umbră în Barstow, aşteptând să apună soarele. Dar nu poţi sta ore-n şir într-un restaurant dacă nu mănânci şi nu bei nimic. Am început să mă enervez. M-am decis să mă duc la biroul de telegraf şi să trimit o felicitare gata făcută, de Ziua Mamei, din Barstow. Afară era zăduf mare. Strada era ca o banană prăjită, flambată cu rom şi ulei de creozot. Casele se topeau, îngenuncheate, ameninţând să se transforme în clei sau glucoza. Doar benzinăriile păreau capabile să supravieţuiască. Păreau răcoroase, eficiente, îmbietoare. Erau impecabile şi sfidătoare. Nu aveau nici o legătură cu viaţa oamenilor. Nu erau deloc triste.

Biroul de telegraf era la gară. M-am aşezat pe o bancă la umbră, după ce am expediat telegrama şi am plutit înapoi până în anul 1913, în aceeaşi

lună şi poate în aceeaşi zi, când am văzut pentru prima dată Barstow, prin fereastra unui vagon de cale ferată. Trenul se afla încă în gară, exact ca în urmă cu douăzeci şi opt de ani. Nimic nu se schimbase în afară de faptul că între timp îmi târâsem hoitul pe jumătate de glob şi înapoi. Lucrul care mi-a rămas cel mai viu în memorie a fost, destul de ciudat, mirosul şi forma portocalelor ce atârnau în copaci. Mai ales mirosul. Parcă mă apropiam pentru prima dată de o femeie – femeia pe care n-ai îndrăznit niciodată să speri că o vei întâlni. Mi-am mai amintit şi alte lucruri, care aveau legătură mai de grabă cu lămâile decât cu portocalele. Slujba pe care mi-am luat-o lângă Chula Vista, arzând tufăriş toată ziua, sub un soare arzător. Afişul de pe zidul din San Diego, care făcea reclamă unei apropiate serii de conferinţe, susţinute de Emma Goldman – care mi-au schimbat tot cursul vieţii. Căutarea unei slujbe la o fermă de vite de lângă San Pedro, gândindu-mă să mă fac cowboy pentru că mă săturasem de cărţi. Nopţile în care stăteam în picioare pe prispa barăcii în care locuiam, privind spre Point Loma şi întrebându-mă dacă înţelesesem acea carte bizară din biblioteca din Brooklyn – Budismul esoteric. Am revenit asupra ei la Paris, după vreo douăzeci de ani şi m-a înnebunit. Nu, nimic nu se schimbase în mod radical. Confirmări, coroborări mai degrabă decât deziluzii. La optsprezece ani, eram la fel de filosof pe cât voi fi vreodată. Anarhist în suflet, spirit non-partizan, adept al muncii la liber şi al libertăţii de a-mi căuta prada. Prietenii solide, duşmănii solide, detestând tot ce este călduţ sau compromiţător. Nu-mi plăcuse California atunci şi presimţeam că nici n-o să-mi placă în viitor. Un entuziasm care m-a părăsit total – dorinţa de a vedea Oceanul Pacific.

Pacificul mă lasă indiferent. În orice caz acea parte care scaldă ţărmul californian. Venice, Redondo, Long Beach – încă nu le-am vizitat, deşi sunt la numai câteva minute distanţă de ele, aflându-mă în acest moment cronologic precis de aberaţie, în oraşul de celuloid, Hollywood.

În sfârşit, maşina se răcise şi am răsuflat uşurat. De fapt, devenisem cam melancolic. Mai departe, spre San Bernardino!

Pe parcursul a treizeci de kilometri după ce ieşi din Barstow, mergi pe un drum printre dune de nisip, care îţi amintesc de Bergen Beach sau de Canarsie. După un timp, observi ferme şi copaci, copaci verzi grei, clătinându-se sub adierea brizei. Dintrodată, lumea redevine umană – datorită copacilor. Încet, treptat, începi să urci. Copacii, fermele şi casele urcă odată cu tine. La fiecare trei sute de metri, un indicator îţi spune altitudinea. Peisajul devine termometrie. În jur, lanţuri de munţi crestaţi, impunători, care se estompează până ce se pierd cu totul în valurile de căldură care dansează în miezul după-amiezii. Unii au dispărut într-adevăr definitiv, lăsând în urmă doar zăpada trandafirie ce licăreşte pe cer – ca un con cu îngheţată fără con. Alţii lasă expusă doar o faţadă de carton – pentru a indica concreteţea lor.

Undeva, cam un kilometru şi ceva în sus, spre Dumnezeu şi sateliţii săi înaripaţi, întreaga privelişte se prăbuşeşte peste tine. Toate lanţurile converg brusc – ca într-un clip publicitar. Atunci te asaltează un val de verde, cel mai sălbatic, cel mai verde verde posibil, parcă pentru a dovedi, fără a lăsa loc vreunei îndoieli, că întradevăr California este paradisul care se laudă că este.

Totul în afară de ocean pare înghestuit în această căldare, aflată la câţiva kilometri înălţime, la viteza de nouăzeci de kilometri pe oră. Nu eu eram impresionat, ci omul din mine care încerca să retrăiască emoţia pionierilor care traversaseră această trecătoare cu piciorul şi călare. Aşezat în automobil, încolţit de o hoardă de dementi de duminică după-amiază, nu poţi trăi emoţia pe care un asemenea peisaj ar trebui s-o producă animalului uman. Aş vrea să mă întorc în acea trecătoare – Cajon Pass – şi s-o străbat cu piciorul, ridicându-mi cu respect pălăria pentru a-mi prezenta omagiile Creatorului. Mi-ar plăcea să fie iarnă, pământul să fie acoperit cu un strat subţire de zăpadă, iar sub mine să fie o sanie ca aceea pe care o folosea Jean Cocteau în copilărie. Mi-ar plăcea să ajung până jos în San Bernardino cu sania, pe burtă. Şi dacă acolo se coc portocalele, poate că Dumnezeu va avea mărinimia de a pune câteva la îndemâna mea, ca să le pot culege la viteza de o sută douăzeci de kilometri pe oră şi să le dau săracilor. Desigur că portocalele sunt la Riverside, dar cu o sanie uşoară şi un strat subţire de zăpadă uscată ce mai contează câteva erori geografice!

Important de reţinut este faptul că la Cajon Pass, la un kilometru şi ceva înălţime, începe California. Tot ce se află înainte este vestigial şi vestibular. Barstow este în Nevada şi Ludlow este o ficţiune sau un miraj. Cât despre Needles, este un fund de ocean dintr-o altă eră, probabil din terţiar sau mezozoic.

Când am ajuns în Burbank, era deja întuneric şi plin de avioane embrionare. Un stol de studenţi mecanici şedeau pe bordura Străzii Principale mâncând sandviciuri uscate pe care le stropeau cu coca-cola. Am încercat să-mi compun un sentiment de pioşenie faţă de memoria lui Luther Burbank, dar circulaţia era prea aglomerată şi nu existau locuri de parcare. Nu vedeam nici o legătură între Luther şi oraşul ce-i purta numele. Sau poate că îi dăduseră numele unui alt Burbank, regele apei gazoase, al floricelelor sau al valvelor laminate. M-am oprit la o farmacie şi am cumpărat un Bromo Seltzerpentru „durereri de cap uşoare”. Adevărata Californie începea să se facă simţită. Îmi venea să vărs. Dar trebuie să obţii permisiunea de a voma în public. Am tras deci la un hotel şi mi-am luat o cameră cu un aparat de radio care arăta ca un coş de rufe murdare. Bing Crosby fredona ceva – acelaşi vechi cântec pe care-1 auzisem în Chattannooga, în Boswell's Tavern, în Chickamauga şi în alte locuri. O voiam pe Connie Boswell, dar deocamdată n-o aveau. Mi-am scos ciorapii şi i-am înfăşurat în jurul scalei ca să-i închid gura. Era ora opt şi parcă mă trezisem în zori, în urmă cu aproximativ cinci zile. Nu erau gândaci şi nici ploşniţe, doar uruitul constant al maşinilor pe fâşia de beton. Şi desigur, Bing Crosby, undeva în văzduh, pe undele invizibile ale eterului, aflate în posesia chioşcului cu produse de cinci şi zece centi.

SERATĂ LA HOLLYWOOD.

Prima mea seară în Hollywood. Era atât de tipică, încât era cât pe-aci să cred că fusese aranjată pentru mine. Dar a fost pură întâmplare că m-am pomenit rulând spre casa unui milionar, într-un superb Packard negru. Fusesem invitat la masă de un om total necunoscut.

Nici măcar nu ştiam numele gazdei mele. Nu-1 ştiu nici acum.

Primul lucru care m-a izbit, când am fost prezentat oaspeţilor, a fost faptul că mă aflam în prezenţa unor oameni bogaţi, oameni plictisiţi de moarte, care erau toţi, inclusiv octogenarii, deja pe jumătate beţi. Gazdele, soţ şi soţie, păreau bucuroşi să servească băuturile. Era greu de urmărit conversaţia, pentru că toţi vorbeau în contradictoriu. Important era să-ţi câştigi supremaţia înainte de a te aşeza la masă. Un tip bătrân, care se restabilise recent după un groaznic accident de maşină, era la al cincilea pahar de băutură şi era mândru de asta, mândru că putea să le dea pe gât ca un tinerel, deşi era parţial infirm. Toţi îl considerau un miracol.

Nu era acolo nici o femeie atrăgătoare, cu excepţia celei care mă adusese acolo. Bărbaţii păreau oameni de afaceri, cu excepţia unuia sau doi, care păreau nişte bătrâni spărgători de grevă. Era o pereche de oameni destul de tineri, cam la vreo treizeci şi ceva de ani. Soţul era un tip de descurcăreţ, unul dintre acei foşti fotbalişti care se ocupă de publicitate, de asigurări sau de bursă, o îndeletnicire tipic americană, în care nu rişti să-ţi murdăreşti mâinile. Absolvise o universitate din est şi avea inteligenţa unui cimpanzeu de mare clasă.

Acesta era decorul. După ce toţi s-au cherchelit zdravăn, s-a anunţat cina. Ne-am aşezat la o masă lungă, elegant împodobită, cu trei, patru pahare lângă fiecare farfurie. Desigur, era gheaţă la discreţie. O duzină de lachei au început să ne servească, bâzâindu-ţi pe la coate ca nişte muşte de bălegar. Era o abundenţă din toate; un om sărman s-ar fi săturat numai cu aperitivele. În timp ce mâncau, deveneau tot mai discursivi, tot mai convingători. Un gangster bătrân, îmbrăcat în frac, cu o faţă de homar fiert, vocifera împotriva agitatorilor sindicali. Avea o tonalitate religioasă, spre marea mea uimire, dar mai degrabă în spiritul lui Torquemada decât al lui Christos. Numele preşedintelui Roosevelt era să-i provoace aplopexie. Roosevelt, Bridges, Stalin, Hitler – pentru el toţi erau o apă şi-un pământ. Adică erau puşi sub anatemă. Avea o poftă de mâncare colosală, care părea să-i stimuleze glandele suprarenale. Când a ajuns la carne, spunea că ştreangul este o pedepasă prea blândă pentru anumiţi oameni. Între timp, gazda, care era aşezată lângă cotul lui, purta o delicioasă conversaţie nesemnificativă cu persoana din faţa ei. Îşi lăsase nişte frumoşi câini dachshund în Biarritz, sau poate în Sierra Leone şi dacă era s-o crezi, era foarte îngrijorată pentru ei. În vremuri ca acestea, spunea ea, oamenii uită de animale. Oamenii sunt uneori atât de cruzi, mai ales pe timp de război. De pildă, în Pekin, servitorii fugiseră şi o lăsaseră să pregătească singură patruzeci de cufere – era scandalos. Era minunat să fii din nou în California. Este ţara lui Dumnezeu, zicea ea. Spera că războiul nu se va extinde în America. Vai, dar unde mai poţi pleca acum? Nu te-ai simţi în siguranţă nicăieri, decât poate în deşert.

Fostul fotbalist i se adresa cuiva de la celălalt capăt al mesei cu glas tare. Întâmplător era o englezoaică şi el o insulta pe faţă, pentru că îndrăznea să trezească simpatia faţă de englezi în această ţară. „De ce nu vă întoarceţi în Anglia?” răcnea el cu toată puterea. „Ce căutaţi aici? Sunteţi un pericol.

Noi nu luptăm ca să menţinem unit imperiul britanic. Sunteţi un pericol. Ar trebui să fiţi expulzată din această ţară.”

Femeia încerca să spună că nu este englezoaică, ci canadiană, dar nu se putea face auzită în acel vacarm. Octogenarul, care gusta acum din şampanie, vorbea despre accidentul de automobil. Nimeni nu-i dădea nici o atenţie. Accidentele de automobil erau prea banale – toţi cei de la masă se ciocniseră cândva. Nu faci caz de asemenea lucruri decât dacă nu eşti întreg la minte.

Gazda bătea din palme frenetic – voia să ne spună o poveste despre ceea ce trăise ea odată în Africa, la un safari.

„ Ei, drăcie! Strigă fotbalistul. „Eu vreau să aflu de ce o mare ţară ca a noastră, în cel mai crucial moment al… „ „Taci!„ strigă gazda. „Eşti beat.„ „Nu contează„, se auzi glasul lui bubuitor. „Vreau să ştiu dacă suntem toţi sută la sută americani – şi dacă nu de ce. Bănuiesc că avem câţiva trădători printre noi„ şi pentru că eu nu luasem parte la niciuna dintre conversaţii m-a fixat cu privirea lui de beţiv, cu intenţia de a mă determina să mă demasc. N-am putut decât să zâmbesc. Asta a părut să-1 înfurie. Şi-a rotit provocator privirea peste masă şi în cele din urmă, simţind un adversar demn de el, s-a oprit asupra bătrânului spărgător de grevă, copt în Florida. În acel moment, acesta discuta liniştit cu persoana de lângă el despre bunul său prieten, cardinalul cutare. El, cardinalul, era întotdeauna foarte generos cu săracii, l-am auzit spunând. Un om muncitor şi foarte blând, dar care nu tolera absurdităţile ticăloşilor de agitatori sindicali, care incitau la revoluţie, aţâţând ura de clasă şi propovăduind anarhia. Cu cât vorbea mai mult despre preasfinţia sa, cardinalul, cu atât mai multă spumă făcea la gură. Dar furia nu-i afecta deloc pofta de mâncare. Era carnivor, spongios, gâlcevitor, arţăgos şi otrăvitor ca un şarpe. Parcă-i vedeai fierea răspândindu-se prin venele varicoase. Era un om care cheltuise milioane de dolari din banii publici pentru a-i ajuta pe cei nevoiaşi, cum se exprima el. Adică pentru a-i împiedica pe săraci să se organizeze şi să se lupte pentru drepturile lor. Dacă n-ar fi fost îmbrăcat ca un bancher ar fi fost luat drept un cărător de cărămizi. Când se înfuria nu doar faţa i se congestiona, ci tot trupul îi tremura ca o guava. Se îmbată atât de tare cu propriul său venin, încât în cele din urmă, depăşi orice limită şi începu să-1 demaşte pe preşedintele Roosevelt ca pungaş şi trădător, printre altele. Una dintre invitate a protestat, ceea ce 1-a făcut pe eroul fotbalului să se ridice în picioare, spunând că nimeni nu-şi poate permite să-1 jignească pe preşedintele Statelor Unite în prezenţa sa. Curând, vacarmul a cuprins întreaga masă. Lacheul de la cotul meu tocmai umpluse uriaşul pahar cu un coniac minunat. Am sorbit un pic din el şi m-am lăsat pe speteaza scaunului rânjind, întrebându-mă care va fi sfârşitul. Cu cât altercaţia devenea mai vehementă cu atât mai liniştit eram eu. „Vă place noua dumneavoastră pensiune, domnule Smith? „l-am auzit pe preşedintele McKinley spunându-i secretarului lui. În fiecare seară, domnul Smith, secretarul personal al preşedintelui, îl vizita pe domnul McKinley acasă şi îi citea cu glas tare scrisorile amuzante alese din corespondenţa zilnică. Preşedintele, împovărat de treburile statului, asculta în tăcere, din fotoliul lui

mare de lângă foc: era singura lui recreere. La sfârşit întreba întotdeauna „Vă place noua dumnevoastră pensiune, domnule Smith?„ Era atât de ostenit de îndatoririle sale, încât nu-i venea în minte altceva de spus la încheierea acelor întrevederi. Chiar şi după ce domnul Smith părăsise pensiunea şi îşi luase o cameră la un hotel, preşedintele McKinley continua să spună „Vă place noua dumneavoastră pensiune, domnule Smith?” Apoi a început Expoziţia şi Csolgosz, care habar n-avea cât de prostănac era preşedintele, 1-a asasinat. Uciderea unui om ca McKinley a fost un gest nefericit şi nepotrivit, îmi amintesc acest incident numai pentru că în aceeaşi zi calul pe care mătuşa mea îl folosea în plimbările cu cabrioleta a fost apucat de streche şi a intrat într-un stâlp de lumină şi când mă duceam la spital s-o văd pe mătuşa mea, ieşiseră deja ediţii speciale ale ziarelor şi deşi eram tânăr, am înţeles că naţiunea suferise o mare tragedie. În acelaşi timp mi-era milă de Csolgosz – asta era ciudăţenia acelui incident. Nu ştiu de ce mi-era milă de el, decât poate pentru că îmi dădeam vag seama că pedeapsa stabilită pentru el va fi mult mai severă decât ar fi meritat-o fapta lui. Chiar şi la acea vârstă fragedă, simţeam că pedeapsa este o crimă. Nu înţelegeam de ce trebuie pedepsiţi oamenii. Nu înţeleg nici acum.

Nu înţelegeam nici măcar de ce Dumnezeu are dreptul să ne pedepsească pentru păcatele noastre. Şi desigur, după cum mi-am dat seama mai târziu, nu ne pedepseşte Dumnezeu – noi ne pedepsim singuri.

Asftel de gânduri îmi treceau prin cap, când am devenit brusc conştient că lumea pleca de la masă. Masa nu se terminase şi totuşi invitaţii plecau. Se întâmplase ceva în timp ce eu mă lăsasem pradă amintirilor. Ca în zilele dinaintea războiului civil, mi-am spus. Bântuie din nou infantilismul. Şi dacă Roosevelt va fi asasinat vor face din el un al doilea Lincoln. Numai că de data asta sclavii vor rămâne sclavi. Între timp aud pe cineva spunând ce preşedinte minunat ar fi Melvyn Douglas. Ciulesc urechile. Mă întreb dacă se referă la Melvyn Douglas vedeta de cinema. Da, la el se referă. Are o minte extraordinară, spune femeia. Şi caracter. Şi savoir faire. Mă gândesc în sinea mea „şi cine va fi, mă rog, vicepreşedinte? Nu pot să cred că vă gândiţi la Jimmy Cagney!” Dar femeia nu-şi pune problema vicepreşedintelui. A fost în ziua precedentă la o ghicitoare în palmă şi a aflat câteva lucruri interesante despre ea însăşi. Linia vieţii ei este întreruptă. „Imaginaţi-vă, „spuse ea, „în toţi aceşti ani n-am ştiut că este întreruptă. Ce credeţi că se va întâmpla? Înseamnă oare război? Sau credeţi că înseamnă accident?”

Gazda alerga de colo-colo ca o găină udă. Încerca să adune parteneri pentru o partidă de bridge. O fiinţă disperată, înconjurată de prada din o mie de bătălii. „înţeleg că sunteţi scriitor”, spuse ea, încercând să mă atragă din colţul meu de încăpere spre bar. „Nu doriţi ceva de băut – un pahar cu whisky sau altceva? Vai, vai, nu ştiu ce i-a apucat pe toţi în seara asta. Detest aceste discuţii politice. Tânărul acela este de-a dreptul mojic. Desigur că nu admit să fie insultat preşedintele Statelor Unite în public, dar chiar şi aşa ar fi putut să dea dovadă de ceva mai mult tact. La urma urmelor, domnul Cutare este un bărbat în vârstă. I se cuvine puţin respect, nu credeţi? Ah, uite-1 pe Cutare!” Şi se repezi să întâmpine o vedetă de cinema care tocmai sosise.

Moşul care încă mai umbla clătinându-se mi-a întins un pahar cu whisky. Am încercat să-i spun că nu-1 vreau, dar a insistat să-1 iau oricum. Voia să discute cu mine, a spus, făcându-mi cu ochiul de parcă ar fi avut de împărtăşit ceva foarte confidenţial.

— Numele meu este Harrison, spuse el. H-a-r-r-i-s-o-n, rosti el pe litere ca şi cum ar fi fost un nume greu de reţinut. Pe dumneata cum te cheamă?

— Mă numesc Miller – M-i-l-l-e-r, am răspuns eu, în alfabetul Morse.

— Miller! A, e un nume uşor de reţinut! Aveam în cartier un farmacist cu numele ăsta. Desigur. Miller. Da, e un nume foarte comun.

— Exact, am spus eu.

— Şi ce faceţi dumneavoastră aici, domnule Miller? Înţeleg că nu sunteţi de prin partea locului.

— Nu, am spus. Sunt în trecere.

— Cu afaceri, nu-i aşa?

— Nu tocmai. Vizitez California.

— Înţeleg. Şi de unde sunteţi? Din Vestul Mijlociu?

— Nu, din New York.

— Din oraşul New York? Sau din statul New York?

— Din oraş.

— Şi vă afla? I de mult aici?

— Nu, doar de câteva ore.

— De câteva ore? Da, da… Interesant. Foarte interesant. Şi veţi sta mult, domnule Miller?

— Nu ştiu. Depinde.

— Înţeleg. Depinde dacă o să vă placă aici, nu?

— Exact.

— Da, este o splendidă parte a lumii, vă asigur. Întotdeauna spun că nu există loc asemenea Californiei. Desigur, eu nu m-am născut aici. Dar se fac aproape treizeci de ani de când m-am stabilit aici. Minunată climă. Şi oameni minunaţi.

— Îmi închipui, am spus eu încercând să-i fac pe plac. Eram curios să văd cât timp va mai continua idiotul cu inepţiile lui infernale.

— Spuneaţi că nu vă ocupaţi de afaceri?

— Nu.

— Sunteţi în vacanţă?

— Nu tocmai. Sunt ornitolog.

— Ce sunteţi? Interesant.

— Foarte, am spus eu extrem de grav.

— Atunci poate că veţi rămâne printre noi mai mult timp.

— Greu de spus. Pot să stau o săptămână sau un an. Depinde. Depinde ce specimene voi găsi.

— Înţeleg. E o muncă interesantă, fără îndoială.

— Foarte!

— Aţi mai fost până acum în California, domnule Miller?

— Da, acum douăzeci şi cinci de ani.

— Nu zău? Acum douăzeci şi cinci de ani! Şi acum aţi revenit.

— Da, am revenit.

— Aţi făcut acelaşi lucru şi atunci?

— Vă referiţi la ornitologie?

— Da, exact.

— Nu, atunci săpam şanţuri.

— Săpaţi şanţuri? Adică… Săpaţi şanţuri?

— Da, domnule Harrison. Dacă n-aş fi săpat şanţuri aş fi murit de foame.

— Mă bucur că nu trebuie să mai săpaţi şanţuri. Nu e prea amuzant să sapi şanţuri, nu?

— Nu, mai ales dacă pământul e tare. Sau dacă ai probleme cu spatele. Sau vice versa. Sau să zicem dacă mama tocmai a fost internată la balamuc şi alarma porneşte prea devreme.

— Poftim? Ce-aţi spus?

— Am spus: dacă lucrurile nu merg prea bine. Ştiţi ce vreau să spun – monturi, lumbago, gâlci. Acum situaţia e diferită, desigur. Am păsările mele şi alte animale de casă. Dimineaţa admiram răsăritul soarelui. Apoi puneam şaua pe măgari – eu aveam doi şi celălalt tip avea trei…

— Asta se petrecea în California, domnule Miller?

— Da, în urmă cu douăzeci şi cinci de ani. Tocmai ieşisem de la San Quentin…

— San Quentin?

— Da, încercasem să mă sinucid. Eram de fapt gaga, dar asta n-a contat de loc pentru ei. Vedeţi dumneavoastră, când tata a dat foc la casă, unul din cai m-a lovit cu copita în tâmplă. Un timp leşinam mereu, apoi făceam crize de omucidere şi în cele din urmă am devenit sinucigaş. Desigur că nu ştiam că pistolul era încărcat. Am ochit-o pe soră-mea, numai aşa, ca să mă distrez şi din fericire n-am nimerit-o. Am încercat să-i explic judecătorului, dar n-a vrut să mă asculte. De atunci nu mai port pistol asupra mea. Dacă sunt nevoit să mă apăr folosesc un şiş. Cel mai bine este desigur să-ţi foloseşti genunchiul…

— Scuzaţi-mă, domnule Miller, trebuie să vorbesc o clipă cu doamna Cutare. Foarte interesant ce spuneţi. Într-adevăr, foarte interesant. Trebuie să mai stăm de vorbă. Scuzaţi-mă numai o clipă…

M-am strecurat neobservat afară din casă şi am pornit spre poalele muntelui. Whisky-urile, vinurile roşii şi albe, şampania, coniacul clipoceau în mine ca apa în canal. Habar n-aveam unde mă aflam, în casa cui fusesem sau cui îi fusesem prezentat. Poate că gangsterul fiert era un fost guvernator al statului. Poate că gazda era o fostă vedetă de cinema, o lumină care se stinsese pentru totdeauna. Mi-am amintit că cineva îmi şoptise că domnul Cutare făcuse avere în China din trafic de opium. Probabil lordul Nu Ştiu Cum. Englezoaica aceea cu faţă de cal era poate o importantă romancieră – sau doar asistentă socială. M-am gândit la prietenul meu Fred, acum soldatul Alfred Perles, nr. 13802023 în Pioneer Corps nr. 137 sau ceva de genul ăsta. Fred ar fi cântat Lorelei la masă, ar fi cerut un coniac mai bun sau s-ar fi strâmbat la gazdă. Sau s-ar fi dus la telefon s-o sune pe Gloria Swanson,

pretinzând că este Aldous Huxley sau Chatto & Windus din Wimbledon. Fred n-ar fi îngăduit ca masa aceea să devină un fiasco. Dacă totul ar fi dat greş, el şi-ar fi strecurat laba mătăsoasă în sânii cuiva, spunând ca întotdeauna – „Stângul e mai bun. Scoate-1 la iveală, te rog."

Mă gândesc adesea la Fred când merg prin ţară. Şi-a dorit dintotdeauna să vadă America. Viziunea lui despre America seamănă cu a lui Kafka. Ar fi păcat să sufere o dezamăgire. Şi totuşi cine ştie? Poate că s-ar bucura imens de ea. Poate că n-ar vedea decât ceea ce vrea să vadă. Îmi amintesc vizita mea în Viena lui. N-a fost desigur Viena pe care o visasem. Şi totuşi astăzi, când mă gândesc la Viena, văd Viena din visurile mele şi nu pe cea cu ploşniţe, ţitere sfărâmate şi canale împuţite.

Umblu împleticindu-mă pe drumul spre canion. E un peisaj tipic californian, într-un fel. Îmi plac munţii acoperiţi cu tufe, copacii plângători, răcoarea deşertului. Mă aşteptasem ca aerul să fie mai proaspăt.

Stelele strălucesc puternic. După o cotitură a drumului zăresc oraşul de dedesubt. Luminăţia e mai feerică decât în oricare alt oraş american. Roşul pare să predomine. Cu câteva ore în urmă, în amurg, îl zărisem de la fereastra dormitorului femeii de pe munte.

Privindu-1 prin oglinda de pe măsuţa ei de toaletă mi se păruse şi mai plin de vrajă. Parcă vedeam viitorul prin fereastra îngustă a unei temniţe subpământene. Imaginaţi-vi-1 pe marchizul de Sade privind Parisul printre gratiile celulei sale din Bastilia. Los Angeles îţi dă senzaţia de viitor cu mai multă putere decât oricare alt oraş pe care-1 cunosc. Un viitor rău, născut parcă din imaginaţia debilă a lui Fritz Lang. Adio, domnule Chips!

Mă plimb singur pe una din străzile luminate cu neon. O vitrină cu ciorapi de nylon. In vitrină nu este decât un picior de sticlă plin cu apă şi un cal de mare care se ridică şi cade ca o pană plutind prin aerul greu. Astfel vedem cum suprarealismul pătrunde în toate colţurile lumii. Între timp, Dali este în Bowling Green, Va., gândindu-se cum să scoată pe furiş din cuptor o pâine de 10 metri înălţime şi 40 de metri lungime, în timp ce toţi dorm, şi s-o aşeze cu multă precauţie în piaţa principală a unui mare oraş, să zicem Chicago sau San Francisco. Doar o pâine, dar uriaşă, desigur. Nici un raison d'etre. Nici o propagandă. Şi mâine seară, două pâini, plasate simultam în două mari oraşe, să zicem New York şi New Orleans. Nimeni nu ştie cine le-a adus sau de ce sunt acolo. Şi în seara următoare, trei pâini – una în Berlin sau Bucureşti de data asta. Şi aşa mai departe, ad infinitum. Colosal, nu? Ştirile de război vor fi alungate de pe prima pagină. Aşa crede Dali, în orice caz. Foarte interesant. Într-adevăr foarte interesant. Acum scuzaţi-mă, trebuie să stau de vorbă cu doamna din colţul acela…

Mâine voi descoperi Sunset Boulevard. Dans euritmic, dans de bal, dans de step, fotografie artistică, fotografie obişnuită, fotografie oribilă, tratament electro-febril, tratament cu duş intern, tratament cu raze ultraviolete, lecţii de retorică, lecturi psihice, instituţii religioase, demonstraţii astrologice, citit în palmă, pedicură, masaj de coate, feţe liftate, negi operaţi, grăsime redusă, căputa piciorului ridicată, corsete potrivite, trepidaţii de piept, bătături scoase, păr vopsit, ochelari fixaţi, apa gazoasă agitată,

mahmureli vindecate, dureri de cap înlăturate, flatulenţă risipită, afaceri îmbunătăţite, limuzine închiriate, viitorul devine clar, războiul devine de înţeles, octanul în procent mai mare şi butanul în procent mai mic, intri cu maşina şi faci indigestie, spală-ţi rinichii, obţii un spălat de maşină ieftin, pilule ca să stai treaz şi pilule ca să adormi, ierburi chinezeşti foarte bune pentru tine şi fără coca-cola viaţa este de neconceput. De la geamul maşinii e ca o stripteuză zvârcolindu-se ca apucată de epilepsie – una boşoroagă.

O NOAPTE CU JUPITER.

Deci unde am rămas? A, da, după ce mi-am luat rămas bun de la scriitorul de pe trotuar, m-am pomenit pe Cahuenga Boulevard, îndreptându-mă spre munţi. Priveam în sus, spre stele, când o maşină a urcat în spatele meu şi a intrat într-un stâlp de lumină. Toţi au murit. Eu am mers mai departe „indiferent”, cum se zice, şi cu cât priveam mai mult stelele cu atât mai mult îmi dădeam seama ce norocos fusesem că scăpasem fără o zgârietură. Odată, la Paris, priveam tot aşa stelele şi era să-mi frâng naibii gâtul. M-am aşezat pe treptele unui templu, cred că era pe Ivar Avenue şi am început să meditez. La ocazia aceea, la Villa Seurat, când scăpasem ca prin urechile acului, cum s-ar spune.

Din când în când, când ajung pe culmile euforiei, am impresia că sunt imun – la boală, la accidente, la sărăcie, chiar la moarte. Veneam acasă într-o seară, după ce petrecusem o seară minunată cu prietenul meu Moricand, astrologul, şi tocmai când dădeam colţul dinspre avenue d'Orleans spre rue d'Alesia, m-am gândit simultan la două lucruri: a) să mă aşez să beau un pahar cu bere, b) să privesc în sus, ca să văd unde era Jupiter exact în acel moment cronologic. Tocmai trecusem de Cafe Bouquet d'Alesia care dă spre biserică şi întrucât mai erau câtva clipe până la ora închiderii, n-am văzut nici un motiv pentru care să nu mă aşez pe terasă, ca să mă bucur singur de o bere. În jurul bisericii era întotdeauna un licăr roşiatic care mă fascina – şi în acelaşi timp, din locul unde şedeam, puteam privi planeta mea benefică, Jupiter. Nu m-am gândit niciodată să văd unde este Saturn sau Marte. Deci şedeam acolo, simţindu-mă minunat şi pe dinăuntru şi pe dinafară, când s-a întâmplat să vină perechea care locuia dedesubt. Ne-am strâns mâinile şi apoi ei m-au întrebat dacă m-ar deranja să se aşeze lângă mine şi să bea şi ei ceva. Eram într-o stare atât de înălţătoare, în ciuda faptului că bărbatul, un refugiat italian, mă plictisea de moarte, am spus – „Desigur, m-aş bucura mult.” Şi apoi am început să le spun cât de minunat era totul. Bărbatul m-a privit de parcă eram cam într-o doagă, pentru că tocmai în acel moment totul era oribil în lume şi el se simţea cu deosebire oribil, pentru că meseria lui era să scrie despre evenimente şi procese istorice. Când a insistat să-i spun de ce mă simţeam atât de bine şi i-am răspuns că nu aveam un motiv anume, m-a privit de parcă îl jignisem personal. Dar acest lucru nu m-a descurajat deloc. Am mai comandat un rând de băuturi, nu ca să mă îmbăt, pentru că berea e inofensivă şi pe lângă asta, eu eram deja beat, beat de fericire, ci pentru că voiam să-i văd ceva mai veseli, chiar dacă evenimentele din lume erau într-adevăr sinistre. Cred că am băut trei beri – şi apoi le-am propus să mergem acasă. Era puţin de mers până la Villa Seurat şi în acel scurt răstimp am

devenit absolut exuberant. Le-am mărturisit ca un idiot că eram într-o stare atât de subplimă, încât Creatorul însuşi dacă ar fi vrut, i-ar fi fost cu neputinţă să-mi facă vreun rău. Şi în această atmosferă, le-am strâns mâinile şi am urcat scara spre atelierul meu.

În timp ce mă dezbrăcăm, mi-a venit ideea să mă urc pe acoperiş ca să arunc o ultimă privire spre Jupiter. Era o noapte caldă şi nu aveam pe mine decât papucii de casă. Ca să ajung pe acoperiş a trebuit să mă caţăr pe o scară de fier verticală, până la balconul atelierului. Ca să scurtez povestea, m-am săturat până peste cap de Jupiter. Eram aproape adormit. Luminile erau stinse, dar lumina lunii pătrundea prin fereastra lungă de deasupra balconului. M-am îndreptat în transă spre scara de fier, am întins instinctiv piciorul, am ratat treapta şi am căzut prin uşa de sticlă de dedesubt. Îmi amintesc clar ce senzaţie plăcută am avut în timp ce cădeam de-a-ndărătelea în gol. M-am ridicat şi am început să ţopăi de colocolo ca o pasăre, ca să văd dacă-mi rupsesem vreun os. De ţopăit puteam să ţopăi, dar horcăiam de parcă mi-ar fi implântat cineva un cuţit în spinare. Mi-am dus o mână la spate şi am simţit un ciob mare de sticlă înfipt în spinare, pe care l-am scos imediat. Am mai simţit un alt ciob în spinare şi l-am scos şi pe acela şi apoi un altul din talpă. Apoi am izbucnit în râs. Râdeam pentru că era clar că nu murisem şi că puteam încă să ţopăi de colo-colo ca o pasăre. Pe jos era destul de mult sânge şi peste tot pe unde călcam era plin de cioburi.

M-am hotărât să mă duc la italianul de jos ca să-1 rog să mă cerceteze un pic, să-mi bandajeze tăieturile şi aşa mai departe. Când am deschis uşa, l-am văzut urcând scara. Auzise bufnitura şi se întrebase ce s-o fi întâmplat cu mine. Mai de mult, în timp ce eram la masă, un iepure căzuse de pe acoperiş, prin luminator, şi se strivise pe masa noastră. Dar de data asta şi-a dat seama că nu era un iepure.

„Cheamă un medic, „a spus el. „Eşti plin de tăieturi şi vânătăi.” I-am spus că în loc să chem un medic aş prefera să-mi găsească nişte spirt şi nişte vată ca să-mi dezinfectez tăieturile. I-am spus că îmi trecuse totul dormind, deci că nu putea fi ceva foarte grav. „Dar sângerezi ca un porc,” a spus el şi a început să-şi frângă disperat mâinile.

L-a trezit pe tipul de pe cealaltă parte a culoarului şi 1-a rugat să telefoneze unui medic. N-a avut noroc. Unul a spus, „Duceţi-1 la spital”; altul a spus, „E prea târziu, m-am băgat în pat, sunaţi-1 pe Cutare.” „Nu vreau un nenorocit de medic francez, am spus eu. Găsiţi-mi nişte spirt şi puneţi-mi nişte bandaje peste tăieturi şi n-o să mai am nimic.

În cele din urmă mi-au găsit nişte spirt şi un pachet de vată absorbantă. Am stat în picioare în cadă şi ei m-au frecat cu buretele.

„ Tot mai sângerezi,” a spus italianul, care dintr-un motiv oarecare nu suporta să vadă sânge.

„ Adu nişte leucoplast şi astupă tăieturile cu vată,” am spus eu. Sângele mi se prelingea pe picioare şi nu-mi plăcea să-1 văd cum se iroseşte.

În fine, au făcut tot ce-au putut şi apoi m-au ajutat să mă bag în pat. Când am atins patul, mi-am dat seama că eram plin de vânătăi. Nu mă puteam mişca. În curând am adormit şi bănuiesc că am dormit mai mult de o

oră, când m-am trezit brusc simţind ceva lipicios pe pat. Am pus mâna pe cearceaf şi mi-am dat seama că era îmbibat cu sânge. Asta m-a speriat. M-am dat jos din pat, am aprins luminile şi am dat aşternuturile la o parte. M-am îngrozit văzând balta de sânge în care zăcusem. Iisuse! Propriul meu sânge se scurgea din mine ca dintr-un canal. Asta m-a făcut să-mi vin în fire. Am alergat alături şi am bătut la uşă. „Scoală-te repede!” am urlat. „Pierd sânge mult!”

Din fericire, individul avea maşină. N-am putut să mă îmbrac, fiindcă eram înţepenit, mă durea tot corpul şi eram prea înspăimântat ca să mă preocupe asta. M-am înfăşurat într-un halat de baie şi m-am lăsat dus în goană la spitalul american din Neuilly. Se crăpa de ziuă şi era clar că toţi dormeau. Mi s-a părut că au trecut câteva ceasuri până ce a coborât internul şi a catadixit să se ocupe de rănile mele.

În timp ce mă cosea pe ici pe colo şi-mi pipăia oasele şi ligamentele, ne-am lansat într-o ciudată conversaţie despre suprarealism. Era un tânăr din Georgia, care nu auzise de suprarealism înainte de a veni la Paris. Voia să ştie tot ce se putea despre el. Chiar şi în împrejurări normale este destul de greu să explici ce este suprarealismul, dar când ai pierdut o groază de sânge, când ţi s-a făcut o injecţie antitetanos şi un tip încearcă să-ţi coasă rectul şi altul se uită la tine întrebându-se de ce nu zbieri sau leşini, este aproape imposibil să faci să funcţioneze ca lumea bătrâna dialectică. I-am dat câteva explicaţii suprarealiste, care, am văzut imediat că nu-i spuneau nimic şi apoi am închis ochii şi am moţăit pisiceşte până şi-a terminat treaba.

Atmosfera suprarealistă a apărut după ce ne-am întors în maşină. Tânărul meu prieten, care era elveţian, şi încă unul foarte nevrotic, a fost cuprins brusc de dorinţa de a lua micul dejun. Voia să mă ducă la un local de pe Champs-Elysees, unde aveau nişte croissant-uri excelente. Mi-a spus că o cafea cu puţin coniac o să-mi facă bine.

„ Dar cum o să intru în local în halat de baie?” am întrebat eu. N-aveam pe mine pantalonii de pijama – mi-i sfâşiaseră, cum fac medicii întotdeauna, deşi nu ştiu de ce. Îi sfâşie şi-i aruncă într-un coş, deşi ar fi mult mai simplu să-i scoată, ca să poată fi daţi la spălat.

Totuşi prietenul meu Arnaud n-a văzut nimic ciudat în faptul de lua micul dejun în halat de baie pe Champs Elysees.

„Se vede că ai suferit un accident,” a spus el. „Halatul e plin de sânge.” „ Şi asta face să fie totul în regulă, nu?” am întrebat eu.

„ Mie mi se pare în regulă,” a spus el. „Cât despre ei, je m'en fous!” „Dacă nu te superi,” am insistat eu slab, „aş prefera să aştept până ajungem în cartierul nostru.” „Dar croissant-urile nu-s bune de nimic la noi,” a spus el agăţându-se de obsesia lui ca un copil răsfăţat.

„Dă-le naibii de croissant-uri!” am spus eu. „Mă simt slăbit, vreau să mă bag în pat.”

În cele din urmă a acceptat în silă să-mi facă pe plac.

„ Dar salivam de pofta acelor delicioase croissant-uri,” a spus el. „Mi-e foame… Mor de foame. „

Pe rue de la Tombe-Issoire ne-am oprit la un bistro şi am luat micul dejun. A trebuit să stăm în picioare la bar. Am mâncat jumătate de croissant şi am simţit că mă prăbuşesc. Muncitorii care treceau pe acolo credeau că veneam de la o beţie. Un tip mătăhălos era cât pe-aci să-mi dea o palmă zdravănă pe spinare, la care numai gândindu-mă era să leşin. Arnaud înfuleca pe îndelete un croissant după altul. Nu erau tocmai rele, recunoscu el. Tocmai când credeam că putem pleca, a mai comandat o ceaşcă de cafea. Eu stăteam acolo în picioare, chinuindu-mă, în timp ce el o sorbea încet – era prea fierbinte ca s-o dea pe gât.

Când m-am întors acasă, am aruncat aşternuturile pline de sânge pe podea şi m-am întins încet pe saltea. Vânătăile mă dureau atât de tare că am gemut de plăcere. M-am cufundat într-un somn sănătos – în comă.

Când m-am trezit, prietenul meu Moricand şedea lângă pat. Mi-a spus că îl sunase Arnaud. Părea surprins că pot vorbi.

„ S-a întâmplat între unu şi jumătate şi două noaptea, nu-i aşa?” a întrebat el.

Da, cam atât era ora. De ce, a vrut el să ştie. Ce voia să spună?

Şi-a luat o figură gravă. Apoi a scos solemn o hârtie dintr-un buzunar interior.

„ Asta,” spuse el, fluturându-mi hârtia prin faţa ochilor, „este imaginea astrologică a accidentului. Eram curios. Păreai a fi într-o dispoziţie excelentă seara trecută, când ne-am despărţit. Iată deci… „ Şi se aplecă să-mi explice liniile negre şi roşii, care pentru el aveau atâtea înţelesuri. Ai avut noroc că n-ai murit, „ a spus el. „Când am intrat şi am văzut sânge peste tot, am fost convins că erai mort. Totul era împotriva ta la ora aceea, noaptea trecută. Dacă te-ai fi dus imediat să te culci, ai fi putut scăpa. Un altul ar fi murit, asta-i sigur. Dar tu, după cum ţi-am spus deseori, eşti foarte norocos. Tu ai două cârme: când una cedează, intră în funcţiune cealaltă. Te-a salvat Jupiter. Jupiter era singura planetă din horoscopul tău fără aspect prost.” Mi-a explicat scenariul în detaliu. Era ca şi cum ai fi zidit undeva. Dacă toate uşile ar fi fost închise aş fi murit. Mi-a arătat harta morţii lui Balzac, o uluitoare diagramă a Soartei, la fel de frumoasă şi austeră ca o problemă de şah.

„ Nu poţi să-mi arăţi harta morţii lui Hitler?” am spus eu zâmbind firav.

„ Mon vieux,” răspunse el cu promptitudine, „mi-ar face plăcere să pot face asta. Din păcate, încă nu văd nimic catastrofic pentru el în perspectivă. Dar când va cădea, fii atent, va dispărea repede – ca o lumină. Acum încă urcă. Când va ajunge în vârf, nu va dura mult şi pac, va dispărea într-o secundă! Ne aşteaptă zile rele. Vom suferi o mare catastrofă. Mi-aş dori să am un Jupiter ca al tău. Dar eu îl am pe acest infernal Saturn. Nu văd nici o speranţă…

STIEGLITZ ŞI MARIN

„Prima misiune”, spune Rudhyar, „este regenerarea substanţei tuturor artelor.

Muzica nouă sună ridicolă şi lipsită de sens într-o sală de concert; noua dramă cere un nou teatru; dansul nou tânjeşte după un nou mediu şi o relaţie liberă faţă de muzică şi de acţiunea dramatică. Pe lângă asta, condiţiile

spectacolului, din punct de vedere socio-financiar, sunt tragic de absurde. Spiritul comercial a desăvârşit distrugerea spiritului devotamentului faţă de artă, spiritul de reală participare la spectacol. Publicul vine la spectacol mai degrabă în căutare de senzaţii şi nu pregătit să trăiască viaţa ca artă şi prin artă. Cea mai mare necesitate a Artei Noi este poate un public nou; cea mai mare necesitate a artiştilor este conştiinţa adevăratei lor relaţii cu publicul lor. Artistul nu se mai consideră un furnizor de hrană spirituală, un declanşator de putere dinamică; el nu-şi mai consideră poziţia un „sacerdoţiu" şi pe el un sacerdot. El nu se gândeşte decât să se exprime pe sine, să elibereze forţele pe care nu le poate stăpâni înlăuntrul lui. De ce o asemenea eliberare? Nu se oboseşte să se gândească. El nu se confruntă în mod deliberat şi voit cu datoria lui spirituală faţă de omenire. Astfel, el nu încearcă să modeleze omenirea, să adune în jurul operelor lui publicul potrivit pentru aceste opere. El îşi vinde marfa. Nu mai este un mesager al vieţii, care atrage prin însuşi exemplul modului lui de viaţă, fiinţe umane, către mesajul al cărui purtător este."

Deseori, când îmi las mintea să se joace cu ideea invaziei inamicului, revăd mereu imaginea lui Alfred Stieglitz stând în „Locul American" de la etajul al 17-lea al unui bloc de birouri din New York, înconjurat de acuarelele lui John Marin. Stieglitz a aşteptat toată viaţa acel public care să omagieze apariţia artistului. Întreaga lui viaţă a fost închinată şi devotată artei. Stieglitz a fost cel datorită căruia John Marin a putut să picteze, să continue să picteze. În spatele acestor două nume se ascunde o poveste uluitoare. Atât Marin cât şi Stieglitz au acum peste şaptezeci de ani. Marin este încă destul de vioi ca să umble de colo-colo şi să mai picteze capodopere. Stieglitz îşi petrece majoritatea timpului întins pe spate în cămăruţa de lângă galerie. Mental este la fel de vioi ca întotdeauna, deşi inima lui începe să cedeze. Şi-a alocat un minim de spaţiu în „Locul American". Are destul loc ca să se mute de pe pat pe fotoliu. Dacă locul ar deveni şi mai mic, nu cred că ar cârti. Poate să spună tot ce are de spus în spaţiul care-i trebuie unui om să stea în picioare sau întins. Nu are nevoie nici de megafon – îi ajunge glasul pe care-1 are pentru a-şi şopti convingerile. Şi se face auzit. Într-adevăr, vom mai auzi de el mult timp după ce va muri.

Încerc să vizualizez scena. Inamicul solid înfipt între porţile oraşului – şi Stieglitz îşi vede de treabă. Uşa se deschide şi un bărbat în uniformă intră în galerie. Stieglitz este în încăperea alăturată, întins pe pat. Pe pereţi sunt numai lucrări de-ale lui Marin. Stieglitz aştepta de la o zi la alta o asemenea vizită – se întreabă doar de ce nu a intervenit mai devreme. Ofiţerul aruncă o privire fugară de jur împrejurul încăperii, se mai asigură o dată că nu este o cursă, apoi se îndreaptă vioi spre uşa micii odăi în care zace Stieglitz.

— Salut! Ce faci aici? Spune el.

— Aş putea să-ţi pun aceeaşi întrebare, răspunde Stieglitz.

— Eşti paznicul?

— Ai putea să-mi spui aşa. Da, sunt un fel de paznic, dacă asta vrei să ştii.

— Ale cui sunt tablourile acelea?

— Ale lui John Marin.

— Unde e? De ce le-a lăsat acolo? Nu valorează nimic?

Stieglitz îi face semn ofiţerului să se aşeze în fotoliu.

— Îmi plac întrebările dumitale, începe el. Intri direct în miezul lucrurilor.

— Hai, hai, spune ofiţerul, n-am venit aici ca să trăncănim pe îndelete. Vreau nişte informaţii. Vreau să înţeleg ce înseamnă toate astea. Stai aici, într-o clădire goală şi păzeşti aceste tablouri – acuarele, din câte văd. De ce nu te-ai predat, ca şi ceilalţi? Cum de n-am ştiut de colecţia asta?

— Nu pot să-ţi răspund dintr-odată la toate întrebările, răspunde Stieglitz cu un glas firav. Voi muri în curând. Te rog, ia-o mai încet.

Ofiţerul îl priveşte cu înţelegere, îndoială şi suspiciune. Un moş ţicnit, îşi spune în sinea lui. Îşi drege glasul. Păi, unde este… Proprietarul?

— Acasă la el, pictează, îmi închipui, spune ostenit Stieglitz.

— Ce? Şi el e tot pictor?

— Cine?

— Păi despre cine vorbeşti?

— Despre John Marin. Dumneata despre cine vorbeşti?

— Despre cel care este proprietarul lor – despre el vorbesc. Nu mă interesează dacă e pictor sau lipitor de tapete.

— Cel care le deţine este cel care le-a pictat – John Marin.

— Acum începem să ne înţelegem. E-n regulă. La cât le preţuieşte?

— Dragul meu, acesta este un lucru pe care nu l-am putut stabili niciodată. Dumneata la cât le-ai preţui?

— Nu mă pricep deloc la asemenea chestiuni, rosteşte ţâfnos ofiţerul.

— Nici eu, ca să fiu sincer cu dumneata. Unii mă cred nebun când spun asta. Dacă îţi plac, spune un preţ şi eu o să-ţi spun dacă le poţi cumpăra sau nu.

— Ascultă, eu nu mă joc cu dumneata, spune ofiţerul.

— Vorbesc foarte serios, spune Stieglitz. Se fac treizeci de ani de când oamenii îmi tot cer să stabilesc un preţ pentru lucrările lui John Marin. Nu pot. Unii spun că sunt foarte deştept şi şiret că nu stabilesc un preţ fix pe tablourile lui. Eu spun pur şi simplu: „Cât de mult vă plac lucrările lui John Marin? Cât de mult sunteţi dispus să investiţi ca să-1 ajutaţi pe John Marin să continue să picteze? Cheltuiţi 2000 de dolari pe o maşină, să zicem. Deci se poate compara un Marin cu un Buick sau un Studebaker? Lumea zice că nu aşa se vând tablourile. Dar eu nu vând tablouri. Eu îl vând pe John Marin. Eu cred în el. Am mizat totul pe el. Şi pe lângă asta, sunt oameni cărora nu le-aş da un Marin pe nici o sumă de bani. Dar un lucru e sigur – oricine vrea cu adevărat să deţină un Marin poate căpăta unul. Nu oricare, desigur, dar un Marin. Fixez preţul după buzunarul omului. N-am refuzat niciodată pe nimeni care a făcut o ofertă serioasă.

— Foarte interesant, omule, dar eu n-am venit aici ca să discut despre preţuri şi valori. Eu…

Stieglitz îl întrerupe.

— Ca să fiu sincer, mă plictiseşte de moarte. Aş prefera să vorbim despre John Marin. Se ridică încet, cu mare efort. Vino puţin aici, spune el apucându-l de braţ pe ofiţer. Uite un Marin pe care nu-l va lua nimeni până voi muri eu. Priveşte-l! Poţi stabili un preţ pe un asemenea tablou?

Împotriva voinţei lui, ofiţerul se pomeneşte privind cu atenţie lucrarea. Pare nedumerit, uimit.

— Nu te grăbi, spune Stieglitz, anticipând perplexitatea ofiţerului. Eu îl privesc de douăzeci şi cinci de ani şi tot n-am văzut tot ce este de văzut în el.

Ofiţerul îşi întoarce încet privirea. Vorbeşte mai mult pentru el însuşi.

— Ciudat, dar am pictat şi eu odinioară. N-am făcut acuarele, mărturisesc. E mult de atunci – parcă s-ar fi petrecut într-o altă viaţă. Se înmoaie repede. Continuă în acelaşi mod, mormăind cuvintele. În cele din urmă, izbucneşte: Ai dreptate – are ceva extraordinar acest Marin, cum îi spui dumneata. E un vrăjitor. Trebuie să-l conving pe generalul Cutare să vină aici – imediat. O să-i placă la nebunie John Marin al dumitale.

— Bineânţeles că o să-i placă, spune calm Stieglitz. Dacă e cât de cât un om inteligent. Adu tot statul major; va fi pentru mine o plăcere să le arăt lucrările lui John Marin.

— Nu pari îngrijorat pentru ce ţi-am putea face. Vorbeşti de parcă n-ar fi război. Eşti un om ciudat. Încep să te plac.

— E firesc, spune Steiglitz fără nici o jenă. N-am nimic de ascuns faţă de nimeni. Nu deţin nimic. Am trăit cu aceste tablouri practic toată viaţa. Mi-au dăruit multă bucurie, multă înţelegere. Aproape că mă bucur acum că prietenul meu Marin nu s-a bucurat de mai mult succes. Şi el, probabil. Ar trebui să te duci la el acasă – are acolo o colecţie pe care o păstrează pentru el. Convinge-l să ţi-o arate.

— Dar te-ai gândit, spune ofiţerul, că le-am putea duce în ţara noastră?

— Sigur că m-am gândit, răspunde prompt Steiglitz. Nu mă îngrijorează. Tablourile aparţin întregii lumi. Tot ce cer este să aveţi grijă de ele. Uite – şi îl apucă din nou de braţ pe ofiţer – nu e o zgârietură pe ramele astea. Marin însuşi a făcut ramele. Vreau să le păstrez aşa cum sunt. Cine ştie unde vor fi agăţate peste zece ani? Sau peste cincizeci, peste o sută de ani? Ascultă, sunt un om bătrân. Am văzut multe la viaţa mea – şi lucruri incredibile. Crezi că ţi-ar plăcea să le iei în ţara ta. Foarte bine, ia-le. Dar să nu-ţi faci iluzii că ai să le păstrezi. Operele de artă supravieţuiesc deseori mult timp după ce se prăbuşesc imperiile. Chiar dacă distrugi tablourile, nu poţi distruge efectul pe care ele le-au produs asupra lumii. Chiar dacă nimeni în afară de mine nu le-a văzut vreodată, valoarea lor rămâne şi se face simţită. Tunurile voastre pot distruge, dar nu pot crea, nu? Nu-l poţi lichida pe John Marin distrugându-i tablourile. Nu, nu sunt îngrijorat pentru soarta lor. Au făcut deja ceva pentru lume. Poţi face un pas mai departe ucigându-l efectiv pe John Martin – nici asta n-ar conta. Ceea ce reprezintă John Marin este indestructibil. Cred că ar izbucni în râs dacă i-ai pune un pistol la tâmple şi l-ai ameninţa cu moartea. E tare ca un cocoş bătrân, să ştii. Desigur că n-o să vrei să-l omori – doar n-o să cred una ca asta. O să-i oferi probabil o slujbă bună – o metodă mai subtilă de a-l da gata. Dacă aş fi în locul dumitale, l-aş

lăsa acolo unde este. Nu-1 sâcâiţi. A ajuns într-o etapă liniştită, senină a vieţii, în care nimic nu-1 mai tulbură cu adevărat. Te rog să ai grijă să aibă suficientă mâncare. Eu nu mă mai pot ocupa de el, după cum vezi şi dumneata. Am făcut tot ce-am putut. Acum depinde de dumneata şi de cei ce vor veni după noi… Cum ai spus că îl cheamă pe general? De ce nu te duci să-1 aduci aici? Dacă este un cunoscător de artă sunt sigur că avem multe lucruri în comun. Poate că îi pot scoate din cap anumite idei.

Stieglitz se răsuceşte încet pe călcâie şi se îndreaptă spre patul din cămăruţă. Ofiţerul stă în picioare în mijlocul camerei mari, privind fix tablourile lui Marin de pe perete. Se ciupeşte ca să se asigure că nu visează…

Aceasta este comedioara pe care o visez când mă gândesc la ultimele clipe ale lui Stieglitz. Am şi o alternativă, care este probabil varianta adevărată. Stieglitz stă în picioare în faţa unui Marin, vorbind cum vorbeşte el de obicei şi deodată, în mijlocul unei fraze, se prăbuşeşte, mort. Acesta este, cred eu, modul în care ar trebui să vină sfârşitul. Şi sunt convins că aşa crede şi Stieglitz.

Stieglitz, care foloseşte atât de frecvent pronumele eu, este aproape cel mai ne-egoist om pe care l-am cunoscut. Acest „eu” al lui seamănă mai degrabă cu o stâncă. Stieglitz nu vorbeşte niciodată impersonal, pentru că dacă ar face-o ar însemna să nege că el este o persoană. Este opusul unui personaj, sau atfel spus, al unei personalităţi. Stieglitz este un individ, o fiinţă unică. Nu face deloc paradă de falsă modestie – de ce-ar face? V-aţi cere scuze pentru că folosiţi numele Domnului? Tot ce spune Stieglitz se bazează pe pură convingere. Dincolo de fiecare cuvânt care îi iese de pe buze este întreaga lui viaţă, o viaţă, repet, de total devotament faţă de lucrurile în care crede. El crede!

— Aceasta este esenţa. El nu-şi dă cu părerea – el spune ceea ştie că este adevărat, ceea ce el, Alfred Stieglitz, a descoperit că este adevărat din experienţa personală. Poţi să nu fii de acord cu ideile lui, dar nu le poţi respinge. Ele sunt vii şi respiră tot timpul, exact ca Stieglitz însuşi. Ca să-i distrugi ideile ar trebui să-1 distrugi pe Stieglitz bucată cu bucată. Fiecare părticică din el slujeşte adevărul care este în el. Asemenea oameni sunt o raritate în orice epocă. Fireşte că există cea mai mare diversitate de opinii despre el. Opinie din nou! Ce contează opinia cuiva? Ca să-i răspunzi lui Stieglitz ar trebui să fii dintr-o bucată. Sunteţi? Şi ce răspuns să-i dai unui om care spune: „Cred. Iubesc. Îndrăgesc.” E tot ce spune Stieglitz. El vă roagă doar să să-1 ascultaţi cum cântă lucrurile pe care le iubeşte, oamenii pentru a căror susţinere şi-a închinat viaţa.

Oamenii se enervează deseori pe el pentru că nu se comportă ca un negustor de artă. Spun că e viclean, donquijotic sau imprevizibil – Dumnezeu ştie ce mai spun. Nu-şi pun niciodată problema ce s-ar întâmpla cu Marin, O'Keeffe sau cu ceilalţi dacă lucrările lor ar cădea în alte mâini. Desigur, Marin ar fi putut primi mai mulţi bani pentru opera lui decât a reuşit vreodată Stieglitz să-i asigure. Dar ar mai fi John Marin omul care este astăzi? Ar mai picta tablourile pe care le pictează acum, la şaptezeci şi doi de ani? Mă îndoiesc. Am văzut cu ochii mei procesul de lichidare a unui artist, aşa cum

este el practicat în această ţară. Am asistat cu toţii la ridicarea şi prăbuşirea marilor noastre „succese.” Idolii noştri trecători! Cât de mult îi iubim! Şi cât de repede îi uităm! Ar trebui să-i mulţumim lui Dumnezeu că un om ca Stieglitz se află printre noi, demonstrându-ne zi de zi statornicia dragostei lui. El este un desăvârşit miracol de îndurare, de tărie, de răbdare, de umilinţă, de tandreţe, de înţelepciune, de credinţă. Este o stâncă în care curentele contradictorii de opinii neânsemnate bat în zadar. Stieglitz este de neclintit, de neschimbat. Este ancorat. Şi de aceea am îndrăzneala de a mi-1 imagina stând în micul lui birou, netulburat de lumea care se prăbuşeşte în jurul lui. De ce ar tremura el în prezenţa duşmanului? De ce ar fugi? Nu a fost toată viaţa înconjurat şi asediat de duşmani? Nu duşmani puternici, dar meschini, perfizi, mărunţi, vicleni, care lovesc în întuneric, pe la spate. Propriii noştri duşmani – cei mai răi. Duşmanii vieţii, îi numesc eu, pentru că oriunde scoate capul un nou şi fraged vlăstar de viaţă, ei îl calcă în picioare. Nu întotdeauna în mod deliberat, dar în mod nechibzuit, inutil. Adevăratul duşman poate fi întotdeauna înfruntat şi învins sau zdrobit. Adevăratul antagonism are la bază dragostea, o dragoste care nu s-a recunoscut ca atare. Dar această ostilitate amabilă, mieroasă, slugarnică, evocată de indiferenţă sau ignoranţă, este greu de combătut. Ea sapă direct la rădăcinile vieţii. Singura persoană care-i poate ţine piept este un vrăjitor, un magician. Şi asta este Stielglitz. Şi Marin. Deosebirea este că Marin operează pe tărâmul picturii, în timp ce Stieglitz operează pe tărâmul vieţii. Ei se fecundează reciproc permanent, hrănindu-se reciproc, inspirându-se reciproc. Omul nu cunoaşte o legătură mai strălucită decât această cununie a spiritelor înrudite. Tot ce ating ei capătă nobleţe. Nu există nicăieri nici o pată. Cu ei ajungem pe tărâmul spiritului pur. Şi fie ca acolo să ne găsim odihna – până la sosirea duşmanului…

L-am cunoscut pe Stieglitz anul trecut, curând după întoarcerea mea din Europa. Nu-1 cunoscusem în zilele lui „291”; dacă l-aş fi întâlnit atunci, întregul curs al vieţii mele ar fi fost probabil schimbat, aşa cum se întâmplase când o auzisem pe Emma Goldman cu ani în urmă.

„Încă se mai petrec minuni. Sunt absolut sigur de asta – mai sigur ca oricând. Şi sunt sigur de mult timp.” Asta a scris Stieglitz în broşura pe care mi-a înmânat-o cu ocazia întâlnirii noastre. Era o compilare a Scrisorilor lui John Marin, majoritatea adresate lui Stieglitz.

Mă simt oarecum vinovat acum, când îmi amintesc acel moment. Aveam intenţia pe atunci să scriu o cărticică despre John Marin – şi Dumnezeu ştie că încă pot s-o fac! Dar intenţionasem s-o fac imediat, îmboldit pe atunci de vederea acelor tablouri ale lui Marin pe care aşteptasem atâţia ani să le văd.

Oricât de multe tablouri de Marin vezi, mai există întotdeauna altele undeva. Mă îndoiesc că însuşi Stieglitz a văzut toate lucrările lui John Marin. Cred că Marin lucrează ore suplimentare. Cred că după ce va muri, vom descoperi un camion plin cu tablouri a căror existenţă n-o bănuia nimeni. Se spune că pictează cu ambele mâini. Bănuiesc că pictează şi cu ambele picioare şi cu coatele şi cu fundul pantalonilor.

În orice caz, după ce am văzut atâtea cu care mi-am putut bucura privirea, la „Un Loc American”, am avut surpriza vieţii mele, când l-am vizitat pe Marin în casa lui din Cliffside. Acolo am văzut o cutie mare, plină cu acuarelele lui din New Mexico. L-am văzut şi pe Marin sub o nouă înfăţişare. Marin, omul, trăind într-un peisaj cu desăvârşire convenţional. Un fel de prospector elegant, care se întorsese în îmblânzitul şi sterpul est cu lingourile de aur pe care le păstrase în mansardă, ca să le admire cu drag şi să se joace cu ele în momentele de plictiseală.

Când rostesc numele John Marin, adaug întotdeauna cuvântul „vrăjitorul”. Poate vrăjitorul din Oz. În orice caz, un vrăjitor. Fără nici o tăgadă, omul acesta este un fenomen. Aşa cum Lao Tse a fost oprit din drum de mesagerul împăratului şi i s-a poruncit să aştearnă totul pe hârtie înainte de a se face nevăzut, tot aşa trebuie să apară cineva care să-1 înşface pe John Marin şi să stoarcă ultima picătură din el înainte de a dispărea.

Într-o scrisoare către Lee Simonson, din 1928, Marin scrie în felul său caracteristic: „Tocmai am primit telegrama ta. Spune-mi, te rog, de ce m-ai solicitat să colaborez la revista ta? Nu am cerut şi nici nu m-am rugat să devin colaborator. Dacă tablourile mele nu pot fi înţelese de cei cu o inteligenţă medie, cum vă puteţi aştepta tu sau oricine altcineva să fie scrisul meu? Îmi poţi cere să-mi schimb tablourile pentru o inteligenţă medie, la fel de uşor cum mi-ai cere să-mi schimb scrisul pentru ea. Trebuie, să mai ştii că o mare parte din scrierile pe care le citesc sunt pentru mine de neînţeles. Ca să pot ajunge la nivelul unei inteligenţe mai jos decât medii… De ce te temi atât de apariţia prostului? Poate pentru că se s-ar putea descoperi că nu este până la urmă un prost?”

Apariţia lui Marin într-o ţară de mediocrităţi este ceva aproape imposibil de explicat. Marin este o monstruozitate a naturii aici. O sursă de distracţie. Ar fi avut poate soarta cea mai crudă a oricărui artist pe care 1-a produs vreodată America – o soartă mai rea decât a lui Poe, mai rea decât a lui Melville – dacă nu ar fi avut loc miraculoasa rencontre cu Stieglitz. Sper că John Marin mă va ierta că spun asta, pentru că ar putea părea că mă îndoiesc de forţele lui, ceea nu este deloc adevărat. Vreau să spun pur şi simplu că America, atunci când dă naştere unui om ca John Marin, face tot posibilul ca să-1 lichideze repede şi cu cruzime.

Cred că Zoler a fost cel care mi-a spus că Marin este tare ca un cocoş bătrân, că este greu să-1 lichidezi. O descriere exactă. Căci Marin este ca un cocoş de luptă, îngrijit, suplu, sprinten, vesel, sarcastic şi întotdeauna gata să atace cu pintenii. Desigur, pe cei care caută bătaie. Lăsat în voia lui, este blând, înţelept, paşnic, atent şi generos. Spune lucruri minunate, dacă ştii cum să le scoţi de la el. Preferă să nu vorbească totuşi. Preferă să ilustreze ce are de spus cu pensula.

Vorbind despre acuarela „Marin Island”, domnul E. M. Benson spune*: „Iată în sfârşit un tablou care nu are nevoie de o ramă pentru a i se stabili limitele; ale cărui părţi sunt atât de splendid orchestrate încât crează iluzia de mişcare fără frică de haos.”

Ochiul nostru este condus spre curentele amestecate ale acestor forme ca tot atâtea pietre care alunecă pe apă, conform unui plan dinainte stabilit. Totul pare să aibă legătură cu altceva, să ducă la altceva, să facă parte dintr-un proiect măreţ, fluxul şi refluxul unui model superb. Când privim aceste forme nu mai suntem conştienţi de copac, apă şi cer în sensul lor reprezentaţional, ci de simbolurile lor abstracte. Este semnătura caligrafică pe care noi o acceptăm acum ca realitate: linia frântă pentru mişcarea iute a apei; triunghiul pentru copac; pata de culoare pentru soare sau floare. Aceste metafore plastice sunt esenţa artei lui Marin." (Italicele îmi aparţin.)

Semnătura caligrafică! Aceasta este chintesenţa vrăjitoriei lui Marin, amprenta înălţătoarei sale împliniri. În privinţa asta, Marin se alătură la tot ce e mai bun în arta chineză, continuă marea tradiţie din acea algebră a picturii care indică măiestria. Semnătura care era clară chiar şi în primele sale opere – omul a început să galopeze înainte de a fi făcut doar câţiva paşi!

— Este acum recunoscută ca deţinând validitatea unui Euclid, a unui Galileo, a unui Paracelsus, a unui Einstein. El nu este doar un alt pictor bun. El este pictorul american prin excelenţă, fratele de sânge al tuturor marilor pictori ai trecutului, fie ei din Europa, Asia, America de Sud sau Africa. John Marin este legătura noastră cu lumea pe care părem atât de dornici s-o repudiem.

* John Marin, Omul şi opera – de E. M. Benson.

HILER ŞI FRESCELE LUI.

Am afirmat undeva, mai spre începutul acestei cărţi, că frescele din Aquatic Park Building din San Francisco sunt singurele fresce din Statele Unite despre care merită să vorbeşti. De altminteri, cele două lucruri pe care mi le amintesc despre San Francisco sunt frescele lui Hiler şi maşinile cu cablu. Restul s-a şters.

În ziua în care am văzut frescele m-am dus direct la hotel şi i-am scris lui Hiler o scrisoare despre ele. Cred că scrisoarea mea 1-a nedumerit un pic; era o scrisoare hilară adresată unui pictor hilar la care mă gândesc întotdeauna cu o veselie hilară.

Hilaire Hiler, hilarul. A avut o viaţă plină, trăită mai ales în străinătate. Este iubit de toţi, inclusiv de colegii lui breaslă, ceea ce spune multe. Din când în când, îşi ia o vacanţă de la pictură – ca să cânte la pian într-un club de noapte, să deschidă el însuşi un club de noapte, să decoreze un bar sau o sală de joc, să scrie o carte erudită despre costume, să-i studieze pe indienii americani, să exploreze continentele pierdute Atlantida sau Mu, să practice psihanaliza, să reducă la tăcere diavolii şi să-i ocărască pe îngeri, să se îmbete, să-şi găsească o nouă amantă, să înveţe chineza sau araba, să scrie un tratat despre tehnica picturii, să studieze ţesutul covoarelor sau să navihgheze şi aşa mai departe. Are o mie şi una de preocupări şi prieteni în toate colţurile lumii – prieteni buni, solizi, care nu-1 vor trăda niciodată. Şi mai presus de toate, este un comediant. Irlandezul din el, fără îndoială. Când se pileşte un pic şi se aşază la pian, cântă cu glasul în cele mai bizare limbi. Şi mai mult, îşi cântă de obicei propriile compoziţii, pe care le uită prompt, în ziua următoare. De fapt nu se poate numi cântat, e un fel de menopauză în

hohote de râs pentru tobă şi ţiteră. Obsesia lui principală este CULOAREA. Sunt convins că Hiler ştie despre culoare mai mult decât orice om în viaţă. Hiler mănâncă şi bea culoare. El însuşi este culoarea culorii. Nu este doar colorat, cum spunem noi despre anumite păsări vesele şi fermecătoare, ci este culoarea însăşi. Asta înseamnă că reflectă culoarea extraordinar de bine. Uneori devine o adevărată aurora borealã. Adică încerc să spun că atunci când Hiler atacă un perete, pune în el tot ce a trăit, a citit, a visat şi a suferit.

Când m-am întors în Aquatic Park Building, am început să râd – în mod firesc. Parcă citeam în palma cuiva. Unii se sperie când citesc în palmă. Văd accidente, eşecuri, filme despre călătorii, boală şi dizenterie. Ei bine, eu am privit frescele lui Hiler şi am văzut multe lucruri. Era foarte clar o lume subacvatică. Era de asemenea foarte clar că Hiler se simţea la largul lui în ea. Nu e de mirare, pentru că el se simte la largul lui oriunde, în egală măsură cu păsările cerului, de pildă, şi cu monştrii adâncurilor. Se simte la largul lui şi în saloanele de psihopaţi. Ce clipe încântătoare a petrecut el în ospiciul St. Anne din Paris! Ce prieteni minunaţi şi-a făcut acolo – nu printre medici, Doamne fereşte, ci printre pacienţi. Darul izbăvitor al lui Hiler este că el permite tuturor să colaboreze cu el. Este un democrat în sens profund.

Frescele… Ei bine, erau acolo peşti cum nu mai văzusem până atunci, cum probabil puţini oameni au văzut, cu excepţia celor ce au norocul să se bucure din când în când de un delirium tremens. Hiler se jură că n-a inventat niciunul din ei – că ei există şi au nume şi, presupun, o specie şi un locus vivendi. Nici nu mă gândesc să-i pun la îndoială erudiţia, pentru că este prea vastă pentru mine. Eu cunosc doar câţiva peşti, îndeosebi pe cei comestibili, cum ar fi bibanul de mare, scrumbia, macroul, heringul etc. Şi fileul de calcan, care este mâncarea mea preferată. Aceştia sunt peşti obişnuiţi şi Hiler s-a plictisit probabil de ei. De aceea a dezgropat câteva specimene rare şi a început să le recreeze habitatul, care se află, desigur, în minte. Ciudăţenia este că deşi decorul era clar freudian, era totodată vesel, stimulant şi sănătos la modul superlativ. Chiar şi când peştii au devenit abstracţi, ei erau tangibili, comestibili şi foarte vioi. Sunt peşti cu care ai putea trăi, dacă înţelegeţi ce vreau să spun. În timp ce peştii freudieni sunt dezagreabili, de obicei otrăvitori şi total nedigestibili. Peştii lui Hiler erau neideologici. Ei erau plastici, cromatici, veseli şi recognoscibili, ca papuaşii sau patagonienii, sau melcii şi limacşii. Îţi zâmbesc, indiferent de vreme. Iţi zâmbesc chiar dacă s-ar uita la ei însuşi Hiler. Nu le e teamă, nu sunt inhibaţi, nu au conştiinţă de sine. Sunt ca strămoşii noştri, ca să zicem aşa. Şi deşi sunt îmbălsămaţi pentru veşnicie, nu au nimic dintr-un muzeu, un cimitir sau o morgă.

Înoată în propria lor grăsime şi îşi iau hrana din aerul înconjurător. Hiler i-a făcut aşa şi aşa vor rămâne.

Deci după cum spuneam, i-am scris lui Hiler o scrisoare, şi peste câteva luni, am primit un răspuns. O redau pentru cei care doresc să înţeleagă tendinţa esoterică a frescelor:…”Vorbind pe această temă, ar fi interesant să vă ofer câteva puncte de interes în legătură cu ele (fresce) ca să vedeţi că tot ce am avut eu în minte are legătură cu reacţia dumneavoastră şi cu gândurile dumneavoastră legate de ele.

1. Ele sunt în primul rând „un arabesc fluent” – decoraţie de culoare – sau plasticitate a desenului şi a culorii (Sper)

2. Linia dreaptă şi unghiul drept, orizontala şi verticala au trebuit să fie introduse, pentru că trebuiau să fie arhitecturale – de aici Atlantida, Mu.

3. Majoritatea „influenţei” sau a materialului artistic a venit din Asia prin sau peste Pacific şi nu dintr-o altă direcţie.

Mult mai puţin important şi incidental (joli prim cădeau): Apa un simbol pentru naştere şi renaştere, potop sau credinţă în religie şi mit, biologie, psihoanaliză etc. Mama, literal şi figurat. Sub-simboluri şi surogate, ghiocul şi spiralac.

— Aur – bani scoică – prin Oceanul Indian, la Veneţia, Londra, la vânzătorii de fructe, nasturi de perle etc. Influenţă polineziană din Asia până la coasta Pacificului prin Insula Paştelui, care era un munte pe Mu şi ciclicul – motiv Dumnezeu-Viaţă-Moarte al naşterii în apă şi al morţii în apă a unei sau a civilizaţiei sau culturii noastre –? Nu prea departe de acea expresie asiatică – „Manitou vine din Asia” – ar putea fi până la urmă mai validă. Fie că a venit prin Strâmtoarea Baring sau de-a curmezişul atolurilor, prin indieni sau indienii americani, o călătorie spre sudul Mexicului s-ar putea dovedi convingătoare…

În aceeaşi scrisoare mă informează că este pe punctul de a deschide un Jockey„ club în Hollwyood*, une boite, presupun, similar cu cel pe care 1-a deschis în Montparnasse. Treceam pe lângă acest loc în fiecare dimineaţă, în timp ce-mi făceam plimbarea de sănătate. Ce m-a uimit privitor la indienii americani pictaţi de Hiler în exterior a fost faptul că toate culorile au rămas atât de proaspete şi de vii. Ele arată întotdeauna de parcă ar fi fost pictate cu o zi înainte. La fel se întâmplă şi cu pânzele lui, mai ales cele din perioada 1920, când a pictat nemuritorul „Parc dans le Midi”. Deseori, ca şi regizorul de film Hitchcock, îl poţi găsi pe Hiler ascuns în

* Ştire de ultima oră – O schimbare rapidă. Localul s-a închis deja.

Mulţimea pe care o zugrăveşte – de obicei cu spatele întors. Voia să fie acolo cu ceilalţi, să se bucure de capodopera lui – din interior, cum s-ar spune. Aş da orice să stau cu el acum pe o bancă, în Midi. Nu m-ar deranja să fie o bancă de plastic, abstractă sau ideologică, atâta timp cât ne-ar permite să nu facem nimic. Am vorbit despre parcul american şi despre felul cum duhneşte. Parcurile lui Hiler îşi au locul în „Colectivul absolut” donat cetăţenilor viitorului de către dr. Erich Gutkind. Copacii nu sunt copaci naturali, nici măcar copaci de vis, ci copaci eterni, ale căror rădăcini se află în conştiinţa cosmică a omului. Ele nu dau doar umbră şi fructe: ei dau viaţă. Şi astfel, când mă gândesc cu nostalgie la el şi la parcurile lui, simt cum se dilată ceva în mine, ca şi cum realitatea însăşi s-ar dilata şi odată cu ea, universul, conceptul despre Dumnezeu, întreaga panoramă infinită a vieţii şi morţii nesfârşite şi simt nevoia să sar în sus, să mă trezesc din transă şi să-1 strâng într-o caldă îmbrăţişare.

(N. B. Aceasta este o reclamă gratis în locul unei burse Guggenheim.)

SUDUL.

Sudul este o întindere vastă de pământ, despre care ai putea scrie la infinit. N-am spus aproape nimic despre el şi totuşi sudul – şi sudvestul, care este o lume cu totul diferită – sunt cele două părţi ale Americii, care mă mişcă profund. Vechiul Sud este plin de câmpuri de bătălie, este unul dintre primele lucruri care te impresionează. Sudul nu şi-a revenit niciodată după înfrângerea pe care a suferit-o în faţa Nordului. Înfrângerea a fost doar o înfrângere militară – se simte asta foarte puternic. Sudicul are un ritm diferit, o atitudine diferită faţă de viaţă. Nimic nu-1 va convinge că el a greşit; în fundul sufletului el are un dispreţ suprem faţă de omul din Nord. El are propriii săi idoli – războinici, oameni de stat, oameni de litere – ale căror faimă şi glorie nu au fost întunecate de nici o înfrângere. Sudul rămâne ferm împotriva Nordului, în toate. El duce o luptă fără speranţă, foarte asemănătoare cu cea purtată de irlandezi împotriva Angliei.

Dacă eşti din Nord, această atmosferă te afectează în mod ciudat. Ar fi imposibil să trăieşti mult timp în sud, fără să fii subminat. Clima, peisajul, manierele şi obiceiurile, graiul molatec exercită un farmec la care e greu să rezişti. Lumea sudului se apropie de viaţa de vis pe care o imaginează poetul mai mult decât alte părţi din ţară. Încet, încet, această lume de vis este penetrată şi otrăvită de spiritul Nordului. Sudul se prăbuşeşte sub călcâiul cuceritorului. De la Rome la Savannah, de-a lungul vechilor drumuri de căruţe, se mai poate trasa marşul lui Sherman către mare. Este cărarea unui vandal, cărarea unui soldat, care a spus că războiul e un iad şi care a demonstrat-o folosind focul şi sabia. Sudul nu-1 va uita niciodată pe Sherman, nu-1 va ierta niciodată.

La Gettysburg, la Bull Run, la Manassas, la Fredericksburg, la Spottsylvania Court House, la Missionary Ridge, la Vicksburg, am încercat să vizualizez cumplita luptă pe viaţă şi pe moarte în care a fost încleştată timp de patru ani această măreaţă republică. Am stat pe multe câmpuri de lupte din diverse părţi ale lumii, dar când stau lângă mormintele morţilor din propriul nostru sud grozăvia războiului mă asaltează cu o forţă dezolantă. Nu văd nici un rezultat al acestui mare conflict, care să justifice uriaşa jertfă pe care, noi, ca naţiune, am fost chemaţi s-o facem. Nu văd decât o imensă pierdere de vieţi şi proprietăţi, revendicarea dreptăţii prin forţă şi înlocuirea unei forme de nedreptate cu alta. Sudul este încă o rană deschisă, căscată. Noua Atlanta, născută din cenuşa celei vechi, este un oraş hidos, eteroclit, care combină trăsăturile rele şi urâte ale nordului şi sudului. Noul Richmond este lipsit de viaţă şi de personalitate. New Orleans trăieşte numai în micul său cartier francez şi chiar şi acesta este demolat rapid. Charleston este o amintire frumoasă, un cadavru ale cărui membre inferioare au fost reînviate. Savannah este un mormânt viu, încă înconjurat de un nimb senzual ca în vechiul Corint. Printre tăciunii trecutului, sudicul păşeşte sfidător. Comparat cu omul din nord, el este o fiinţă civilizată, demnă, politicoasă, elegantă, fermecătoare. Este sensibil şi ţâfnos totodată, capabil de izbucniri violente, imprevizibile pentru un nordic. Pe unii îi găseşti trăind în fastul şi strălucirea de pe vremea lui Jefferson; alţii trăiesc ca nişte animale, în condiţii comparabile doar cu cele ale fiinţelor primitive din Africa şi din alte părţi

îndepărtate ale lumii, unde beneficiile civilizaţiei au fost impuse de albi; pe ici pe colo, descoperi un conac dărăpănat, ocupat de o familie de nenorociţi săraci şi pe jumătate nebuni, înconjuraţi de relicvele decolorate ale trecutului. Există regiuni frumoase, cum ar fi cele de lângă Charlottesville, de exemplu, unde par să trăiască numai milionari. Există oraşe industriale în Carolina, de pildă, care, ca şi oraşele miniere din Pennsylvania sau West Virginia îţi produc groază şi scârbă. Există regiuni de ferme, în ceea ce era odinioară Vechiul Dominion, unde pământul are o frumuseţe şi o seninătate neegalate nicăieri în Lumea Veche. Există privelişti, ca acelea din Chattanooga, Harpers Ferry, Ashville, de-a lungul Crestei Albastre (Blue Ridge), sau în zona Great Smokies, pentru a menţiona doar câteva, care aduc în inima omului o pace profundă, trainică. Există mlaştini precum Okefinokee şi Marea Mlaştină Tristă (Great Dismal Swamp) din Virginia, care trezesc o groază şi un dor de nedescris. Există copaci, plante, tufişuri, flori, cum nu se văd nicăieri altundeva, care nu sunt neobişnuit de frumoase, dar obsesive şi aproape copleşitor de nostalgice. La Biloxi, în Mississippi, există un şir de stejari sădiţi în urmă cu un secol de un grec, de o frumuseţe şi o măreţie atât de cutremurătoare că îţi iau răsuflarea. De pe scara Colegiului Black Mountain din Carolina de Nord, priveliştea munţilor şi pădurilor te poartă cu gândul spre Asia, în Louisiana, sunt întinderi de bayou, a căror frumuseţe numai poeţii chinezi au redat-o. În New Iberia, La., pentru a semnala un singur exemplu, există o casă şi o grădină aparţinând lui Weeks Hali, care constituie în esenţă şi în fapt visul devenit realitate.

În Mississippi, chiar lângă malurile marelui râu, am dat de ruinele de la Windsor. Nimic n-a mai rămas acum din această măreaţă casă în afară de coloanele greceşti acoperite cu viţă de vie. Sunt atâtea ruine misterioase şi elegante în tot sudul, atâta moarte şi dezolare, atâtea fantome. Şi întotdeauna în cele mai frumoase locuri, de parcă invadatorul care a ţintit centrele vitale a lovit în acelaşi timp mândria şi speranţa victimei sale. În mod inevitabil, eşti împins să meditezi la ceea ce ar fi putut să fie acest pământ al făgăduinţei dacă ar fi fost cruţat de ravagiile războiului, căci în statele noastre sudice, acea cultură cunoscută drept „cultura sclavagistă” şi-a deschis doar primii boboci. Ştim ce au lăsat lumii culturile sclavagiste din India, Egipt, Roma şi Grecia. Suntem recunoscători pentru această moştenire; nu refuzăm acest dar pentru că este rodul nedreptăţii. Rari sunt cei care, privind comorile antichităţii, se gândesc cu ce preţ nelegiuit au fost create. Cine are curajul, fiind confruntat cu aceste miracole ale trecutului să exclame: „Mai bine să nu fi existat niciodată aceste lucruri decât să fie măcar o singură fiinţă umană privată de libertatea ce i se cuvine!”?

Cine ştie ce splendori ar fi înflorit din nuclee precum Charleston, Savannah, New Orleans! Zilele trecute, răsfoind o carte de călătorii, am citit cu uimire şi stupefacţie despre oraşul mort Pagan, vechea capitală a Birmaniei. „Înălbite ca oasele, în lumina lunii din faţa noastră zăceau ruinele a ceea a fost odinioară capitala Burmei, cu cinci mii de stupă, pagode, temple, datând din anul 108 d. H. Şi răspândite pe o suprafaţă de o sută cincizeci de kilometri pătraţi… Se spune că în epoca de glorie a Păgânului,

pagodele, altarele şi mănăstirile se numărau cu miile; chiar şi acum mai pot fi găsite rămăşiţele a cinci mii din ele. Pământul este atât de dens presărat cu ele, încât aproape că nu poţi face un pas fără să atingi un obiect sacru făcut de mâinile iscusite ale paganezilor.”*

Este îndoielnic că acest continent va lăsa vreodată lumii splendoarea nemuritoare a oraşelor sfinte din India. Probabil numai în locuinţele din stâncă din sud-vest, munca omului aici, în America, trezeşte emoţii pe departe analoge cu cele pe care le inspiră călătorului ruinele altor mari popoare. Pe insula Avery, în Louisiana, am dat peste o statuie masivă a lui Buddha, adusă acolo din China, care era protejată de o cuşcă de sticlă. Era uluitor s-o priveşti în decorul său bizar. Domina peisajul care era el însuşi o operă de artă greu de descris. Insula Avery este o bucată de pământ exotic în inima ţinutului acadian. El conţine o mină de sare al cărui interior este ca decorul unui edficiu fantastic din O mie şi una de nopţi. Mai conţine o pădure de bambus al cărei pământ reflectă lumina

* Land of the Eye de Hassoldt Davis.

Într-un fel care evocă strălucirea translucidă din Pelleas şi Melisande. Mai conţine un sanctuar pentru păsări, care te poartă cu gândul la paginile purpurii ale lui W. H. Hudson. Este un refugiu şi o arcă pentru tot ce este exotic în carne, formă şi substanţă. În mijlocul unei vaste grădini de junglă, imobil şi impenetrabil în vârful unei coline blânde, se află imaginea sculptată a lui Buddha, creată cu aproximativ opt sau nouă secole în urmă, în China. Dacă ai da brusc peste un zgârie-nori de două ori mai înalt decât Empire State Building, n-ai fi mai uimit decât de vederea acestei imagini sculptate tăcute, care domină peisajul luxuriant, încâlcit, al insulei Avery. Silueta masivă a lui Buddha degajă o atitudine şi o seninătate aproape despotice. În ciuda grijii cu care a fost înconjurat pentru a-1 face seducător, peisajul pare, în prezenţa acestui idol transplantat, aproape la fel de fragil ca sticla ce-i oferă lui Buddha o protecţie trecătoare şi inutilă. Pământul Louisianei pare mai mult ca oricând neliniştit, agitat, debordând de o viaţă care trebuie să înflorească şi să putrezească. Indiferent de unghiul soarelui, umbra lui Buddha cade cu măsură şi precizie, cu gravitate şi demnitate, de parcă ar defini cu o infailibilă precizie ultimele limite ale speranţei, dorinţei, curajului şi credinţei.

Există mii de locuri de vis în vechiul sud. Poţi sta pe o bancă într-un mic parc confederat sau te poţi trânti pe malurile unui râu sau poţi sta în picioare pe marginea unei prăpăstii ce dă spre o aşezare indiană, unde aerul este molatec, liniştit şi înmiresmat şi lumea pare să doarmă, dar atmosfera este încărcată de nume magice, de evenimente care au făcut epocă, de invenţii, explorări, descoperiri. Orez, tutun, bumbac – numai din aceste trei elemente, sudul a creat o măreaţă simfonie a activităţii umane.

Acum totul s-a sfârşit. Un nou sud se naşte. Peste vechiul sud a trecut tăvălugul. Dar cenuşa este caldă încă.

SFÂRŞIT